विषय क्रमांक : १

भाग – ब

महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम

(सन १९५१ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २२)

The Maharashtra Police Act

(Bombay Act No. 22 of 1951)

महाराष्ट्र पोलीस प्रबोधिनी नाशिक

आंतरवर्ग प्रशिक्षण
(सुधारित अभ्यासक्रमानुसार)

विषय क्रमांक – १

भाग – ‘ब’

महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम

(सन १९५१ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २२)

The Maharashtra Police Act

(Bombay Act No. 22 of 1951)

चतूर्थ आवृत्ती : सन २०२१

महाराष्ट्र पोलीस अकादमी,
नाशिक

महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम

अनुक्रमणिका

कलम		पान
	प्रकरण एक : प्रारंभिक	
१.	संक्षिप्त नाव, व्याप्ती व प्रारंभ	१५
२.	व्याख्या	१५
	प्रकरण दोन : पोलीस दलाचे अधीक्षण, नियंत्रण आणि त्याचे संघटन	
३.	संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यासाठी एक पोलीस दल असणे	१८
४.	पोलीस दलावरील अधीक्षणाचे काम राज्य शासनामध्ये निहित असणे	१८
५.	पोलीस दलाची रचना	१८
६.	महासंचालक व महानिरीक्षक, अपर व उप महानिरीक्षक	१९
७.	आयुक्त	२०
८.	अधीक्षक आणि अपर अधीक्षक, सहायक व उपअधीक्षक यांची नेमणूक करणे	२०
८-A.	बिनतारी संदेश यंत्रणा व मोटार परिवहन यंत्रणा यासाठी किंवा कोणतेही विशिष्ट कर्तव्य पार पाडण्यासाठी	२०
९.	पोलीस प्रशिक्षण संस्थांच्या प्राचार्यांची नेमणूक करणे	२१
१०.	आयुक्ताच्या हाताखालील उपआयुक्त	२२
११.	आयुक्तांच्या अधिकारितेत सहायक आयुक्त नेमणे	२२
१२.	विभाग व उपविभाग यांची रचना	२२
१२-A.	निरीक्षक	२२
१३.	वगळले	२२
१४.	नेमणुकीचे प्रमाणपत्र	२२
१५.	पोलीस अधिकाऱ्यास निलंबित केल्यास होणारा परिणाम	२३
१६.	आयुक्त व अधीक्षक यांचे सर्वसाधारण अधिकार	२३
१७.	जिल्ह्यातील पोलीस दलावर जिल्हा दंडाधिकाऱ्यांचे नियंत्रण	२३
१८.	अधीक्षकाकडून प्रतिवृत्त मागविण्याचा जिल्हा दंडाधिकाऱ्याचा देखरेख करण्याचा अधिकार	२३
१९.	जिल्हा दंडाधिकाऱ्याचा देखरेख करण्याचा अधिकार	२३
२०.	पोलिसांसंबंधीच्या लेख्यांच्या बाबींची तपासणी करण्याची व त्यांचे विनिमयन करण्याचा महासंचालक व महानिरीक्षक यांचा आणि आयुक्ताचा अधिकार	२३

२१. विशेष पोलीस अधिकारी २४
२२. जादा पोलिसांची नेमणूक २४
२२-A. रेल्वे पोलिसांची नेमणूक २४

प्रकरण दोन-A

राज्य सुरक्षा आयोग, पोलीस आस्थापना मंडळे व पोलीस तक्रार प्राधिकरणे

२२-B. राज्य सुरक्षा आयोग २५
२२-C. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १ २७
२२-D. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १ ची कार्ये २८
२२-E. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ २८
२२-F. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ ची कार्ये २९
२२-G. परिक्षेत्र स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ २९
२२-H. परिक्षेत्र स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळाची कार्ये २९
२२-I. आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ ३०
२२-J. आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळाची कार्ये ३०
२२-K. पोलीस आस्थापना मंडळांनी नियम व अटींचे अनुपालन करणे ३०
२२-L. पूर्वीची पोलीस आस्थापना मंडळे अस्तित्वात असण्याचे बंद होणे ३१
२२-M. राज्य शासनाच्या अधिकारास बाध न येणे ३१
२२-N. पोलीस कर्मचारी वर्ग यांचा सामान्य पदावधी, आणि सक्षम प्राधिकारी ३१
२२-O. अन्वेषण पोलीस आणि कायदा व सुव्यवस्था पोलीस यांचे विलगीकरण करणे ३२
२२-P. राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण ३२
२२-Q. राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचे अधिकार व कार्ये ३३
२२-R. राज्य शासनास सादर करावयाचा अहवाल ३५
२२-S. विभागस्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरण ३६
२२-T. पोलीस अधिकाऱ्याविरुद्ध खोटी तक्रार केल्याबद्दल खटला ३६

प्रकरण तीन

पोलीस दलाचे विनिमयन करणे, त्यावर नियंत्रण ठेवणे , त्यास शिस्त राखणे

२३. पोलिसांच्या प्रशासनासाठी नियम तयार करणे ३७
२४. महासंचालक व महानिरीक्षक यास किंवा आयुक्त यास विवरणे मागविता येतील ३७
२५. कर्तव्य बजावण्यात हयगय, वगैरे केल्याबद्दल विभागीय चौकशीद्वारे पोलीस दलातील दुय्यम दर्जाच्या व्यक्तींना शिक्षा करणे ३८
२६. शिक्षा करण्याच्या बाबतीत अनुसरावयाची कार्यपद्धती ४०

२७.	शिक्षेसंबंधीच्या आदेशाविरुद्ध अपिले	४०
२७-A.	राज्य शासन किंवा महासंचालक व महानिरीक्षक यांना कोणत्याही चौकशीचा किंवा कार्यवाहीचा अभिलेख मागवण्याचा अधिकार	४०
२७-B.	कलम २५, २७ किंवा २७-A अन्वये संमत केलेल्या आदेशाचे पुनर्विलोकन करण्यासंबंधी राज्य शासन किंवा महासंचालक व महानिरीक्षक यांचा अधिकार	४१
२७-C.	नियम तयार करण्याचा अधिकार	४१
२८.	पोलीस अधिकारी हे नेहमी कामावर आहेत असे समजणे आणि ते राज्याच्या कोणत्याही भागात कामावर पाठविले जाण्यास पात्र असणे	४१
२९.	पोलीस अधिकाऱ्यास कोणत्या शर्तीवर राजीनामा देता येईल	४२
३०.	पोलीस अधिकारी असण्याचे बंद झालेल्या व्यक्तीने प्रमाणपत्र, शस्त्रे, वगैरे स्वाधीन करणे आणि ती स्वाधीन केली नाहीत तर झडतीच्या अधिपत्रान्वये ती जप्त केली जाणे.	४२
३१.	पोलीस अधिकाऱ्यांना पुरविलेल्या जागेचा भोगवटा आणि त्या रिकाम्या करून देण्यासंबंधीचे दायित्व	४३
३२.	सन १८९८ चा अधिनियम क्रमांक ५ याच्या कलम १४४ अन्वये राज्य शासनाला आदेश देता येईल	४३

प्रकरण चार : पोलीस विनियम

३३.	सार्वजनिक ठिकाण, इत्यादींमध्ये रहदारीच्या विनियमनासाठी व सुव्यवस्था राखण्यासाठी नियम करण्याचा अधिकार	४३
३३-A.	निरासित	४९
३३-B.	विवक्षित प्रकरणांमध्ये कलम ३३-A च्या तरतुदी लागू नसणे	५०
३४.	सक्षम प्राधिकारी रस्त्यावर अडथळे उभारण्याचा प्राधिकार देऊ शकेल	५०
३५.	वेगळ्या राखून ठेवलेल्या जागांव्यतिरिक्त इतर जागी प्रेतांची विल्हेवाट लावण्यास मनाई करण्याबाबत नियम करण्याचा अधिकार	५१
३६.	आयुक्त किंवा अधीक्षक यांचा व इतर अधिकाऱ्यांचा जनतेस निदेश देण्याचा अधिकार	५१
३७.	अव्यवस्थेला प्रतिबंध करण्यासाठी विवक्षित कृतींना मनाई करण्याचा अधिकार	५२
३८.	गायन-वादन आवाज किंवा गोंगाट चालू ठेवण्यास मनाई, वगैरे करण्याचा अधिकार	५३
३९.	दंगा, वगैरे होऊ न देण्यासाठी आदेश देणे	५३
४०.	धार्मिक समारंभ वगैरेच्या जागी सुव्यवस्था राखण्याबद्दल आदेश काढणे	५४
४१.	मनोरंजनाची स्थाने व जाहीर सभा यातील अव्यवस्था, वगैरेबद्दल पोलिसांनी बंदोबस्त करणे	५४
४२.	वगळण्यात आले.	५५

४३.	जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास, जत्रा वगैरेच्या ठिकाणी साथीच्या रोगांचा प्रादुर्भाव होऊ न देण्याबद्दल विशेष उपाययोजना करता येतील	५५
४४.	मोकाट कुत्र्यांचा नाश करणे	५५
४५.	यातनापीडित किंवा अयोग्य प्राण्यांचा नाश करणे	५६
४६.	अधीक्षकाने जिल्हा दंडाधिकाऱ्याच्या आणि आयुक्ताच्या नियंत्रणास अधीन राहून व जिल्हा दंडाधिकाऱ्यांनी राज्य शासनाच्या नियंत्रणास अधीन राहून या प्रकरणाखालील अधिकार वापरणे	५७

प्रकरण पाच

सार्वजनिक सुव्यवस्था व राज्याची सुरक्षितता राखण्यासाठी विशेष उपाययोजना

४७.	एखाद्या व्यक्तीने अर्ज केल्यावरून जादा पोलीस कामावर ठेवणे	५७
४८.	मोठ्या कामांवर व कर्मचाऱ्यांच्या वर्तणुकीबद्दल शंका वाटत असेल त्या बाबतीत जादा पोलीस कामावर ठेवणे	५७
४९.	कलमे ४७ व ४८ याअन्वये कामावर ठेवलेल्या जादा पोलिसांचा खर्च वसूल करणे	५८
५०.	सार्वजनिक शांततेस विशेष धोका निर्माण झाला असता जादा पोलीस कामावर ठेवणे	५८
५१.	बेकायदेशीर जमावाने केलेल्या नुकसानीबद्दल भरपाई कशी वसूल करावी	६०
५२.	जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने भरपाई देणे किंवा तिची विभागणी करणे	६२
५३.	जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने राज्य शासनाच्या आदेशांनुसार आपली कामे पार पाडणे	६२
५४.	जादा पोलिसांच्या खर्चाची व बेकायदेशीर जमावाने केलेल्या नुकसानीच्या भरपाईची प्रमाणशीर वसुली करणे	६२
५५.	व्यक्तींच्या टोळ्या व जमाव यांची पांगापांग करणे	६३
५६.	अपराध करण्याच्या बेतात असलेल्या व्यक्तींना घालवून देणे	६४
५७.	विवक्षित अपराधाबद्दल सिद्धपराध व्यक्तींना घालवून देणे	६५
५७-A.	भिकारी म्हणून घोषित केलेल्या विवक्षित व्यक्तींना घालवून देणे	६६
५८.	कलमे ५५, ५६, ५७ व ५७-अ याअन्वये दिलेले आदेश अमलात असण्याची मुदत	६७
५९.	कलमे ५५, ५६,५७ किंवा ५७-अ या अन्वये आदेश देण्यापूर्वी आपली बाजू मांडण्याची संधी देणे	६७
६०.	अपील	६७
६१.	विवक्षित बाबतीत राज्य शासनाने दिलेल्या आदेशाची अंतिमता	६८
६२.	एखादी व्यक्ती क्षेत्र सोडून निघून न गेल्यास आणि घालविल्यानंतर तिने प्रवेश केल्यास अनुसरावयाची कार्यपद्धती	६८
६३.	ज्या क्षेत्रातून एखाद्या व्यक्तीस स्वतःहून निघून जाण्याचा निदेश देण्यात आला असेल, त्या क्षेत्रात प्रवेश करण्याची किंवा त्या क्षेत्रात परत येण्याची तात्पुरती परवानगी	६९

६३-AA. राज्य शासनाचे व विशेष रीत्या अधिकार दिलेल्या अधिकाऱ्याचे तडीपार करण्याविषयीचे अधिकार ७०
६३-A. शिबिरे, संचलने वगैरेचे नियंत्रण व गणवेष वगैरेच्या उपयोगास मनाई करणे ७०
६३-B. ग्राम संरक्षक पथकाची रचना ७१

प्रकरण सहा : पोलिसांचे कार्यकारी अधिकार व कर्तव्ये

६४. पोलीस अधिकाऱ्यांची कर्तव्ये ७२
६५. लोकांच्या येण्याजाण्याच्या ठिकाणी प्रवेश करण्याचा अधिकार ७३
६६. लोकांसंबंधीची पोलीस अधिकाऱ्यांची कर्तव्ये ७३
६७. पोलिसाने रस्त्यांवरील रहदारी वगैरेचे नियमन करणे ७४
६८. पोलिसांचे वाजवी आदेश पाळण्याचे लोकांवर बंधन असणे ७४
६९. अटकावणे किंवा घालवून देणे, वगैरेबाबत पोलीस अधिकाऱ्याचे अधिकार ७४
७०. कलमे ३७, ३८ किंवा ३९ अन्वये दिलेले आदेश अमलात आणणे ७४
७१. कलमे ४३, ५५, ५६, ५७, ५७ अ किंवा ६३-AA याअन्वये दिलेले आदेश अमलात आणले आहेत, याची खबरदारी घेणे हे पोलिसांचे कर्तव्य असेल ७४
७२. पोलीस अधिकारी अधिपत्राशिवाय केव्हा अटक करू शकेल ७५
७३. पोलीस अधिपत्राशिवाय (वॉरंट) केव्हा अटक करू शकेल ७५
७३-A. वगळण्यात आले. ७५
७४. सन १९६० चा अधिनियम क्रमांक ५९ खालील अपराधासंबंधीचे अधिकार ७५
७५. ज्या व्यक्तीच्या ताब्यातून प्राणी घेण्यात आला असेल त्या व्यक्तीस तो परत देण्याचा दंडाधिकाऱ्याचा अधिकार ७६
७६. पशुवैद्यकीय अधिकाऱ्याने प्राण्याची तपासणी करणे ७६
७७. सन १९६० चा अधिनियम क्रमांक ५९ या अन्वये प्राण्यासंबधी करावयाची तरतूद ७६
७८. प्राण्याचे खोगीर किंवा ओझे काढण्याचा पोलीस अधिकाऱ्याचा अधिकार ७६
७९. जेव्हा पोलीस अधिकाऱ्याच्या समक्ष विशिष्ट अपराध केले जातील तेव्हा अधिपत्राशिवाय अटक करण्याचा पोलीस अधिकाऱ्याचा अधिकार ७७
८०. अटक करण्यासंबंधीचे इतर अधिकार ७७
८१. ताकीद मानण्याचे किंवा पोलिसाबरोबर जाण्याचे नाकारणे ७७
८२. दावा न सांगितलेली मालमत्ता पोलिसाने ताब्यात घेणे ७७
८३. चारशे रुपयांहून अधिक मूल्याची विनामृत्युपत्र मालमत्ता ७७
८४. चारशे रुपयांहून अधिक मूल्याची मालमत्ता विनामृत्युपत्र मालमत्ता ७८
८५. इतर बाबतीतील कामकाजाची पद्धती ७८

८६.	मालमत्ता तिच्यावर हक्क असलेल्या व्यक्तीच्या स्वाधीन करणे	७८
८७.	मालमत्तेवर कोणी दावा न सांगितल्यास ती राज्य शासनाच्या स्वाधीन असणे	७९
८८.	भारतीय उत्तराधिकार अधिनियम किंवा महाप्रशासक अधिनियम किंवा सन १८२७ चा विनियम ८ किंवा तत्सम कायदा यामुळे कार्यपद्धतीस बाध न येणे	७९
८९.	पोलीस अधिकाऱ्यास मोकाट गुरे ताब्यात घेता येतील	७९
९०.	गुरांचे कोडवाडे उघडण्याचा व कोंडवाड्यांचे रक्षक नेमण्याचा अधिकार	७९
९०-A.	गुरोढोरांना रस्त्यावर भटकू देणे किंवा सार्वजनिक मालमत्तेवर अतिक्रमण करू देणे याबद्दल शास्ती	७९
९१.	गुरास कोंडवाड्यात टाकणे	८०
९२.	दावा सांगितलेली गुरे स्वाधीन करणे	८०
९३.	दावा न सांगितलेल्या गुराढोरांची विक्री	८०
९४.	अधिसूचनेद्वारे दर ठरविणे	८०
९५.	खोटी वजने व मापे तपासणे, त्याबद्दल झडती घेणे आणि ती जप्त करणे यासंबंधीचे अधिकार	८०
९६.	विवक्षित बाबतीत अधिकाऱ्यांनी व दंडाधिकाऱ्यांनी अनुसरावयाची कार्यपद्धती	८१
९७.	वरिष्ठ दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्यास त्याच्यापेक्षा कनिष्ठ दर्जाच्या अधिकाऱ्याकडे सोपविलेली कर्तव्ये करता येतील	८२
९८.	निकडीच्या प्रसंगी पोलिसांची कर्तव्ये	८२

प्रकरण सात : अपराध व शिक्षा

९९.	सडकेसंबंधीचे नियम न पाळणे	८२
१००.	अपुरी देखरेख असलेली गुरे-ढोरे वगैरे रस्त्यावर सोडून देणे	८२
१०१.	प्राणी भाड्याने देण्याकरिता किंवा विकवण्याकरिता, वगैरे ठेवणे	८३
१०२.	रस्त्यावर कोणताही अडथळा निर्माण करणे	८३
१०३.	पायवाट अडविणे	८३
१०४.	नकलांचे गायन-वादनाचे किंवा इतर प्रकारचे खेळ करणे	८३
१०५.	रस्त्यावर किंवा रस्त्याजवळ किंवा सार्वजनिक जागी किंवा त्या जागेजवळ प्रक्षोभक कृत्ये करणे	८४
१०६.	घोडे वगैरे मोकळे सोडणे व हिंस्त्र कुत्री मोकळी राहू देणे	८४
१०७.	स्वतंत्रपणे राखून न ठेवलेल्या जागी स्नान करणे किंवा धुणे	८४
१०८.	सार्वजनिक विहिरी वगैरेमधील पाणी दूषित करणे	८४
१०९.	स्नान करणाऱ्यांना अडथळा करणे	८४

११०.	लोकांसमोर असभ्य वर्तन करणे	८४
१११.	रस्त्यावरील प्रवाशांना अडथळा करणे किंवा त्रास देणे	८४
११२.	शांततेचा भंग व्हावा अशा उद्देशाने गैरवर्तन करणे	८५
११३.	पतंग उडविण्यास मनाई	८५
११४.	निरसित करण्यात आले	८५
११५.	रस्त्यात किंवा रस्त्याजवळ इत्यादी ठिकाणी उपद्रव करणे	८५
११६.	सार्वजनिक इमारतीतील नोटिशीकडे दुर्लक्ष करणे	८५
११७.	कलम ९९ ते ११६ अन्वये अपराध करणाऱ्यास शास्ती	८५
११८.	गुरे वगैरे कोंडून ठेवण्यात कसूर केल्याबद्दल शास्ती	८५
११९.	प्राण्यांना निर्दयतेने वागविल्याबद्दल शिक्षा	८६
१२०.	जाणूनबुजून अतिक्रमण करणे	८६
१२१.	आगीची खोटी बातमी देणे किंवा आगीची सूचना देणाऱ्या यंत्रास नुकसान पोचवणे	८७
१२२.	सूर्यास्त व सूर्योद्य यांच्या दरम्यान संशयास्पद स्थितीत सापडणे	८७
१२३.	प्राधिकारावाचून शस्त्र बाळगणे	८७
१२४.	ज्या मालमत्तेबद्दल कोणतेही समाधानकारक स्पष्टीकरण देता येत नाही अशी मालमत्ता ताब्यात असणे	८७
१२५.	सरकारी रुग्णालयात किंवा बराकीत किंवा लष्करी किंवा लढाऊ जहाजावर दारू इत्यादी घेऊन जाणे	८८
१२६.	चोरीचा संशय असलेली मालमत्ता ताब्यात असल्याबद्दल किंवा देऊ केल्याबद्दल तारण व्यवसायी, वगैरेंनी पोलिसास माहिती न देणे	८८
१२७.	अशी मालमत्ता वितळविणे, वगैरे	८९
१२८.	मुलाकडून तारण घेणे	८९
१२९.	सार्वजनिक मनोरंजन, वगैरेच्या जागी बेशिस्तपणे वागू देण्याच्या परवानगीबाबत	८९
१३०.	खेळांमध्ये फसविणे	८९
१३०-A.	रस्त्यावर जुगार खेळणे	८९
१३१.	कलम ३३ अन्वये केलेले नियम वगैरेंचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती	८९
१३१-AA.	नोकरांनी केलेल्या कृत्याबद्दल लायसनधारकाचे सार्वजनिक करमणुकीच्या जागेसंबंधीचे दायित्व	९०
१३१-A.	सार्वजनिक करमणुकीच्या किंवा नृत्य-शाळेच्या जागेच्या बाबतीत विनिर्दिष्ट मुदतीच्या आत लायसन्स न घेतल्याबद्दल किंवा खाद्यगृहाच्या बाबतीत नोंदणी प्रमाणपत्र न घेतल्याबद्दल किंवा लायसन्स किंवा प्रमाणपत्राचे नवीकरण करून न घेतल्याबद्दल शास्ती	९१

१३२. कलम ३१ अन्वये दिलेला आदेश न पाळण्याबद्दल शास्ती ९१
१३३. कलम ३५ अन्वये केलेले नियम, वगैरेंचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती ९१
१३४. कलम ३६ अन्वये केलेले नियम, वगैरेंचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती ९१
१३५. कलम ३७, ३९ किंवा ४० खालील नियमांचे किंवा निदेशांचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती ९२
१३६. कलम ३८ अन्वये केलेले नियम वगैरेचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती ९२
१३७. कलम ४१ अन्वये केलेले नियम वगैरेचे उल्लघंन केल्याबद्दल शास्ती ९२
१३८. वगळण्यात आले. ९२
१३९. कलम ४३ अन्वये केलेल्या विनियमाचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती ९२
१४०. कलम ६८ अन्वये दिलेल्या निदेशांचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती ९२
१४१. कलम ५५, ५६, ५७-A किंवा ६३-AA अन्वये दिलेल्या निदेशाचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती ९३
१४२. ज्या क्षेत्रातून निघून जाण्याबद्दल एखाद्या व्यक्तीस निदेश देण्यात आला असेल त्या व्यक्तीने त्या क्षेत्रात परवानगी वाचून प्रवेश केल्याबद्दल किंवा तात्पुरत्या मुदतीकरिता परत येण्यास परवानगी दिली असताना त्या मुदतीनंतरही तेथे राहण्याबद्दल किंवा निवासस्थान किंवा निर्गमन किंवा आगमन यासंबंधी कळविण्यात कसूर केल्याबद्दल शास्ती ९३
१४३. कलम ६३ च्या पोट-कलम (३) अनुसार स्वाधीन होण्यात कसूर केल्याबद्दल शास्ती ९३
१४३-A. कलम ६३-A अन्वये दिलेल्या आदेशाचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती ९४
१४३-B. धोक्याचे प्रयोग ९४
१४४. विशेष पोलीस अधिकारी म्हणून काम करण्यात हयगय करणे किंवा काम करण्याचे नाकारणे ९४
१४५. खोटे निवेदन वगैरे केल्याबद्दल आणि पोलीस अधिकाऱ्यांच्या गैरवर्तनाबद्दल शास्ती ९४
१४६. नेमणुकीचे किंवा पदाचे प्रमाणपत्र किंवा इतर वस्तू देण्यात कसूर केल्याबद्दल शास्ती ९५
१४७. पोलीस अधिकाऱ्याने तापदायक रीतीने प्रवेश करणे, झडती घेणे, अटक करणे इत्यादी ९५
१४८. अटक केलेल्या व्यक्तीस पाठविण्यात तापदायक विलंब लावण्याबद्दल शास्ती ९५
१४९. कलम ७० अन्वये दिलेल्या निदेशास विरोध केल्याबद्दल किंवा त्याचे अनुपालन न केल्याबद्दल शास्ती ९५
१४९-A. पोलिसाच्या गणवेषाचा अनधिकृतपणे वापर केल्याबद्दल शास्ती ९६
१५०. अपराधी, जेव्हा शिपायाहून वरच्या दर्जाचा पोलीस अधिकारी असेल तेव्हाची अधिकारिता ९६
१५१. अधिनियमाविरुद्ध केलेल्या विशिष्ट अपराधासाठी खटला भरणे हे पोलिसांच्या स्वेच्छानिर्णयानुसार असणे ९६
१५१-A. विशिष्ट खटले संक्षिप्त रीतीने निकालात काढणे ९६
१५२. इतर अधिनियमाखालील अपराधांबद्दल खटला भरण्यास बाधा न येणे ९६

प्रकरण आठ : संकीर्ण

१५३.	फी, बक्षिसे, वगैरेंचा विनियोग	९७
१५४.	पोलिसांच्या इमारतींबद्दल राज्य शासनाने नगरपालिका कर किंवा इतर कर न देणे	९७
१५५.	आदेश व अधिसूचना प्रसिद्ध करण्याची पद्धती	९७
१५६.	कार्यपद्धतीत दोष असल्यावरून किंवा नियमबाह्यता झाल्यावरून नियम व आदेश बेकायदेशीर न ठरणे	९७
१५७.	कलमे ५५, ५६, ५७, ५७-A किंवा ६३-AA याअन्वये दिलेल्या निदेशांचे उल्लंघन केल्याबद्दलच्या खटल्यात गृहीत धरावयाच्या गोष्टी	९७
१५७-A.	अधिकारांचा वापर करण्यास सक्षम असलेले, रिकाम्या जागांचा कार्यभार धारण करणारे किंवा त्या जागांवर येणारे अधिकारी	९८
१५८.	ज्या क्षेत्रामधून निघून जाण्यासंबंधी निदेश देण्यात आला असेल अशा क्षेत्रात प्रवेश करण्याची किंवा परतण्याची परवानगी देण्यात आलेल्या व्यक्तीने करून दिलेले बंधपत्र दंडनीय करणे	९८
१५९.	कर्तव्यानुसार सद्भावनापूर्वक केलेल्या कृत्याबद्दल कोणताही दंडाधिकारी किंवा पोलीस अधिकारी दंड भरण्यास किंवा नुकसान भरून देण्यास पात्र असणार नाही	
१६०.	प्रत्यक्ष प्राधिकारान्वये केलेला कोणताही नियम किंवा दिलेला आदेश किंवा निदेश	९८
	सद्भावनापूर्वक अमलात आणल्याबद्दल कोणताही लोकसेवक वर म्हटल्याप्रमाणे पात्र असणार नाही	९८
१६१.	वर म्हटल्याप्रमाणे कर्तव्याच्या निमित्ताने केलेल्या कृत्यांच्या बाबतीत वाद किंवा खटले	९९
१६२.	लायसन्स आणि लेखी परवानगी यात शर्ती, वगैरे विनिर्दिष्ट करणे व त्यावर सही करणे	९९
१६३.	जाहीर नोटिसा कशा द्याव्यात	१००
१६४.	सक्षम प्राधिकाऱ्याशी संमती वगैरे त्याच्या सहीच्या लेखी दस्तऐवजावरून सिद्ध करणे	१००
१६५.	नोटीसा इत्यादीवर सहीचा ठसा मारता येईल	१००
१६६.	हितसंबंधित व्यक्तीस कोणताही नियम किंवा आदेश विलोपित करण्याबद्दल बदलण्याबद्दल किंवा त्यात फेरफार करण्याबद्दल राज्य शासनाकडे अर्ज करता येईल	१००
१६७.	निरसन आणि व्यावृत्ती	१०१
१६८.	ग्राम पोलीस आणि राखीव पोलीस यासंबंधीच्या कायद्याची व्यावृत्ती	१०३
	अनुसूची एक	१०४
	अनुसूची दोन	१०५
	अनुसूची तीन	१०६
	अनुसूची चार	१०७

-----

*महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम

सन १९५१ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २२

राष्ट्रपतीची अनुमती दिनांक १ जून १९५१ रोजी मिळाली; मुंबई सरकारचे राजपत्र, भाग चारमध्ये दिनांक ११ जून १९५१ रोजी प्रथम (इंग्रजीत) प्रसिद्ध करण्यात आले.

या अधिनियमात पुढील आदेश व अधिनियम याअन्वये अनुकूलन, फेरबदल व सुधारणा करण्यात आल्या आहेत:-

सन १९५२ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २१.

सन १९५३ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक १८.

सन १९५३ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २०.

सन १९५४ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २१.

सन १९५४ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २८.

सन १९५४ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ५७.

सन १९५५ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ६.

सन १९५६ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक १.

मुंबई विधि अनुकूलन (राज्य व समवर्ती विषय) आदेश, १९५६.

सन १९५८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ८.

सन १९५९ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ३४.

सन १९५९ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ३७.

सन १९५९ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ५६.

सन १९६० चा मुंबई अधिनियम क्रमांक १०.

सन १९६० चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २२ याअन्वये सुधारणा केल्याप्रमाणे

सन १९४९ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २५.

मुंबई विधि अनुकूलन (राज्य व समवर्ती विषय) आदेश, १९६०

सन १९६० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २.

---

* सन २०१२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४, अनुसूची, अनुक्रमांक ४५ अन्वये ''मुंबई पोलीस अधिनियम, १९५१'' या संक्षिप्त नावाऐवजी हे संक्षिप्त नाव दाखल करण्यात आले.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३८.

सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३०.

सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४६.

सन १९६४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४.

सन १९६४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८

सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १३.

सन १९६७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४५.

सन १९६९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २.

सन १९७० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २९.

सन १९७१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४.

सन १९७३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३७ (१ एप्रिल १९७४)

सन १९७४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १ (१ नोव्हेंबर १९७७)

सन १९७४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १८ (१ मे १९७५)

सन १९७४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६१ (४ नोव्हेंबर १९७४)

सन १९७६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १५ (१३ फेब्रुवारी १९७६)

सन १९८१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ७ (२७ ऑगस्ट १९८१)

सन १९८१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३३ (१५ जुलै १९८१)

सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३२ (७ ऑगस्ट १९८७)

सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २ (११ नोव्हेंबर १९९३)

सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३७. (२४ जून १९९४)

सन १९९५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३. (१७ एप्रिल १९९५)

सन २००० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४० (९ ऑक्टोबर २०००)

सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५ (१४ ऑगस्ट २००५)

सन २००९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २ (२३ ऑक्टोबर २००८)

सन २०१२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ (२२ ऑगस्ट २०१२)

सन २०१४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १५ (२५ जून २०१४)

सन २०१४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्र. २४ (दि. १ फेब्रुवारी २०१४)

मुंबई राज्यातील पोलीस दलाचे नियमन करण्यासंबंधीचा कायदा एकत्रित करण्याबाबत व त्यात सुधारणा करण्याबाबत अधिनियम

ज्याअर्थी, मुंबई राज्याचे जिल्हा पोलीस दल व बृहन्मुंबई पोलीस दल तसेच मुंबई राज्याच्या सौराष्ट्र, कच्छ व हैद्राबाद क्षेत्रातील व विदर्भ प्रदेशातील पोलीस दल एकत्रित करून त्याचे एक सामाईक पोलीस दल बनविणे आणि राज्यात सर्वत्र उक्त दलाचे कार्य आणि त्यावरील नियंत्रण यासंबंधी समान पद्धत सुरू करणे इष्ट आहे.

आणि ज्याअर्थी, सार्वजनिक सुव्यवस्था राखण्यासाठी उक्त दलाचे नियमन करण्यासंबंधीचा आणि राज्य शासनाने व उक्त दलातील व्यक्तींनी अधिकारांचा वापर करण्यासंबंधीचा व कामे पार पाडण्यासंबंधीचा कायदा एकत्रित करणे व त्यात सुधारणा करणे आवश्यक आहे.

आणि ज्याअर्थी, यात यापुढे दिलेल्या इतर विवक्षित कारणांकरिता तरतूद करणे आवश्यक आहे.

त्याअर्थी, याद्वारे पुढीलप्रमाणे अधिनियम करण्यात येत आहेः-

प्रकरण एक

प्रारंभिक

१. संक्षिप्त नाव, व्याप्ती व प्रारंभ.– (१) या अधिनियमास, [1][महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम] असे म्हणावे.

(२) तो संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यास लागू होतो.

(३) तो, राज्य शासन, राजपत्रात अधिसूचना प्रसिद्ध करून याबाबतीत जो दिनांक करील त्या दिनांकास पुनर्रचनेपूर्वीच्या मुंबई राज्यात अमलात येईल; आणि मुंबई पोलीस (व्याप्ती वाढविणे व सुधारणा) अधिनियम, १९५९ (१९५९ चा मुंबई ३४), याद्वारे तो राज्याच्या ज्या भागास लागू करण्यात आला, त्या भागात तो, राज्य शासन तत्सम अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा इतर दिनांकास अमलात येईल.

२. व्याख्या.– विषयात किंवा संदर्भात काहीही प्रतिकूल नसेल तर, या अधिनियमात,-

(१) ''गुरेढोरे'' यात हत्ती, उंट, घोडे, गाढवे, खेचरे, मेंढ्या, शेळ्या व डुकरे यांचा समावेश होतो;

(१-A) ''सक्षम अधिकारी'' याचा अर्थ, कलम २२-न मध्ये नमूद केलेला सक्षम प्राधिकारी, असा आहे;

(२) ''महानगरपालिका'' याचा अर्थ मुंबई महानगरपालिका अधिनियम किंवा मुंबई प्रांतिक महानगरपालिका अधिनियम, १९४९ (१९४९ चा मुंबई ५९) किंवा नागपूर शहर महानगरपालिका अधिनियम, १९४८ याअन्वये घटित केलेली महानगरपालिका असा आहे;

(३) ''सक्षम प्राधिकारी'' हा शब्दप्रयोग या अधिनियमाच्या तरतुदीअन्वये कोणत्याही अधिकारांचा वापर करण्याचा किंवा कोणतेही कर्तव्य किंवा काम पार पाडण्याच्या संदर्भात वापरण्यात आला असेल तेव्हा त्याचा अर्थ,-

(a) बृहन्मुंबईच्या संबंधात आणि ज्या इतर क्षेत्रांकरिता कलम ७ अन्वये पोलीस आयुक्ताची नेमणूक केलेली असेल त्या क्षेत्राच्या संबंधात, आयुक्त, असा आहे.

(b) खंड (a) मध्ये उल्लेख केलेल्या क्षेत्रांव्यतिरिक्त इतर क्षेत्रांच्या संबंधात, राज्य शासनाने त्यासंबंधात

---

१. सन २०१२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४, अनुसूची, अनुक्रमांक ४५ अन्वये ''मुंबई पोलीस अधिनियम, १९५१'' या संक्षिप्त नावाऐवजी हे संक्षिप्त नाव दाखल करण्यात आले.

विशेष रीतीने अधिकार प्रदान केलेला असेल तेव्हा जिल्हा दंडाधिकारी किंवा अधीक्षक किंवा अपर अधीक्षक, असा आहे.

(c) महसूल विभागाच्या संबंधात, महसूल आयुक्त असा आहे;

(४) ''पोलीस शिपाई'' याचा अर्थ, सर्वात कनिष्ठ दर्जाचा पोलीस अधिकारी असा आहे;

(४-A) ''नृत्य शाळा'' असा अर्थ, जेथे फी भरल्यानंतर किंवा अन्य कोणताही मोबदला देऊन किंवा त्याशिवाय प्रवेश दिल्यानंतर व्यक्तींना कोणत्याही प्रकारचे नृत्य शिकविण्यात येते किंवा त्यांच्याकडून नृत्याचा सराव करण्यात येतो अशी कोणतीही जागा (मग तिला कोणत्याही नावाने संबोधण्यात येत असो) असा आहे; परंतु जेथे अभ्यासक्रमाचा एक विषय म्हणून नृत्य शिकविण्यात येते किंवा त्याचा सराव करण्यात येतो, व ज्या संस्थेस या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी शासनाद्वारे किंवा शासनाने त्यासाठी रीतसर प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याद्वारे रीतसर मान्यता देण्यात येते अशा कोणत्याही संस्थेचा अशा नृत्यशाळेत समावेश होणार नाही.)

(५) ''जिल्हा'' याचा अर्थ, फौजदारी प्रक्रिया संहिता १८९८ (१८९८ चा मुंबई ५) च्या प्रयोजनाकरिता जिल्हा म्हणून बनविण्यात आलेला प्रादेशिक विभाग असा आहे, परंतु त्यामध्ये कलम ७ अन्वये ज्या क्षेत्रांसाठी पोलीस आयुक्ताची नेमणूक करण्यात आली असेल अशा कोणत्याही क्षेत्राचा समावेश होत नाही.

(५-A) ''खाद्यगृह'' याचा अर्थ, ज्या कोणत्याही जागी लोकांना प्रवेश दिला जातो व जेथे अशा जागेचा मालक असणाऱ्या किंवा त्यात हितसंबंध असणाऱ्या किंवा त्याची व्यवस्था पाहणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीकडून ज्या जागेवर खाण्यापिण्याकरिता कोणत्याही प्रकारे खाद्यपदार्थ किंवा पेय पुरविण्यात येते ती जागा असा होत असून त्यात अल्पोपहार कक्ष, उपहारगृह, कॉफीगृह यांचा किंवा ज्या दुकानात किंवा दुकानाजवळ लोकांना खाण्यापिण्याकरिता कोणत्याही प्रकारचे खाद्यपदार्थ किंवा पेय पुरविण्यात येते अशा दुकानाचा समावेश होतो; परंतु त्यात ''सार्वजनिक करमणुकीच्या जागेचा'' समावेश होत नाही;

(६) ''महासंचालक व महानिरीक्षक'', ''अपर महासंचालक व महानिरीक्षक'', ''विशेष महानिरीक्षक'', ''आयुक्त'', ''सहआयुक्त'', ''अपर आयुक्त'', ''उप महानिरीक्षक'', ''उप आयुक्त'', ''सहायक आयुक्त'', ''अधीक्षक'', ''अपर अधीक्षक'', ''सहायक अधीक्षक'', व ''उप अधीक्षक'' याचा अर्थ, या अधिनियमान्वये नेमलेला किंवा नेमण्यात आल्याचे मानण्यात आलेला अनुक्रमे पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक, अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक, विशेष पोलीस महानिरीक्षक, पोलीस आयुक्त, पोलीस सहआयुक्त, पोलीस अपर आयुक्त, पोलीस उप महानिरीक्षक (कलम ८-A अन्वये नेमलेला संचालक, पोलीस बिनतारी संदेश आणि पोलीस उप-महानिरीक्षक, पोलीस मोटार परिवहन, यांसह) पोलीस उप-आयुक्त, सहायक पोलीस आयुक्त, पोलीस अधीक्षक (कलम ८-A किंवा २२-A अन्वये नेमलेल्या अधीक्षकासह), अपर पोलीस अधीक्षक, सहायक पोलीस अधीक्षक व पोलीस उप-अधीक्षक असा आहे;

(६-A) ''सर्वसाधारण बदली'' याचा अर्थ, दोन वर्षांचा सर्वसाधारण कालावधी पूर्ण झाल्यानंतर दर वर्षाच्या एप्रिल व मे महिन्यांमध्ये पोलीस दलातील पोलीस कर्माचारीवर्गाची एका पदावरून, कार्यालयातून किंवा विभागातून दुसऱ्या पदावर, कार्यालयात किंवा विभागात पदस्थापना होणे, असा आहे;

(६-B) ''मुदतपूर्व बदली'' याचा अर्थ, सर्वसाधारण बदली व्यतिरिक्त पोलीस दलातील पोलीस कर्मचाऱ्याची बदली होणे, असा आहे;

(७) ''नगरपालिका'' याचा अर्थ, राज्याच्या कोणत्याही भागात त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही

कायद्यान्वये स्थापन केलेली नगरपालिका किंवा बरो पालिका असा होतो. परंतु त्यात महानगरपालिकेचा समावेश होत नाही;

(७-A) नागपूर शहर महानगरपालिका संबंधात ''महानगरपालिका आयुक्त'' याचा अर्थ, मुख्य कार्यकारी अधिकारी असा होतो, मग त्यास कोणत्याही नावाने संबोधण्यात येत असो

(८) ''जागा'' यात कोणतीही कायम किंवा तात्पुरत्या स्वरूपाची इमारत, तंबू, मंडप, किंवा इतर इमला किंवा कुंपण घातलेले किंवा खुले असे कोणतेही क्षेत्र याचा समावेश होतो;

(९) ''सार्वजनिक मनोरंजनाची जागा'' याचा अर्थ, संगीत, गायन, नृत्य, किंवा कोणतेही मनोरंजन किंवा खेळ यांची किंवा यांच्या साधनांची सोय ज्यात केलेली असते आणि ज्यात पैसे घेऊन लोकांस प्रवेश देण्यात येतो. किंवा प्रवेश दिलेल्या व्यक्तीकडून पैसा गोळा करण्याच्या उद्देशाने तिला प्रवेश देण्यात येतो, अशी कोणतीही जागा असा होतो व त्यात शर्यतीचे मैदान, सर्कस, नाट्यगृह, संगीतगृह, बिलियर्ड रूम, बॅगटेल रूम, व्यायामशाळा, दांडपट्ट्याची शाळा, पोहण्याचा तलाव किंवा नृत्यगृह यांचा समावेश होतो.

(१०) ''सार्वजनिक करमणुकीची जागा'' याचा अर्थ, निवासगृह, भोजन-नि-निवासगृह किंवा निवासी हॉटेल असा होतो आणि त्यात, अशा जागेत किंवा जागेजवळ (अशा मदिरालय, दारूचे दुकान, बिअरचे दुकान किंवा मद्यार्क, माडी-ताडी, गांजा; भांग किंवा अफू याचे दुकान यासारख्या) या खाद्यगृहात लोकांस कोणत्याही प्रकारची दारू किंवा मादक औषधी द्रव्य खाण्यापिण्यासाठी पुरविण्यात येते अशा कोणत्याही खाद्यगृहाचा समावेश होतो;

(१०-A) ''पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १'', ''पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २'', ''परिक्षेत्र स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ'' व ''आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ'' याचा अर्थ, अनुक्रमे, कलमे २२-C, २२-E, २२-G व २२-I अन्वये घटित केलेली मंडळे, असा आहे;

(११) ''पोलीस अधिकारी'' याचा अर्थ, या अधिनियमान्वये नेमलेली किंवा नेमण्यात आली आहे, असे समजण्यात येणारी पोलीस दलातील कोणतीही व्यक्ती असा होतो आणि यात कलम २१ किंवा २२ अन्वये नेमलेल्या विशेष पोलीस अधिकाऱ्याचा किंवा अपर पोलीस अधिकाऱ्याचा समावेश होतो;

(११-A) ''पोलीस कर्मचारीवर्ग'' याचा अर्थ, या अधिनियमान्वये नेमणूक झालेला किंवा नेमणूक झाली असल्याचे मानण्यात आलेला असा पोलीस दलाचा कोणताही सदस्य, असा आहे;

(११-B) ''पद'' याचा अर्थ, पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षकाच्या आस्थापनेवर निर्माण केलेले कोणतेही पद आणि त्यात राज्य किंवा केंद्राच्या प्रतिनियुक्तीवर पोलीस कर्मचारीवर्गासाठी नेमून दिलेल्या पदांचा समावेश असेल, असा आहे;

(१२) ''विहित'' याचा अर्थ, नियमांन्वये विहित केलेले असा होतो;

(१३) ''सार्वजनिक जागा'' यात किनाऱ्यालगतचा प्रदेश, प्रत्येक सार्वजनिक इमारतीच्या किंवा स्मारकाच्या जवळपासची जागा आणि पाणी काढण्याकरिता, धुण्याकरिता, किंवा स्नानाकरिता किंवा मनोरंजनाकरिता जेथे लोकांना जाण्यायेण्याची मोकळीक असते त्या सर्व जागा यांचा समावेश होतो;

(१३-A) ''महसूल आयुक्त'' याचा अर्थ, मुंबई जमीन महसूल संहिता, १८७९ (१८७९ चा मुंबई ५) याच्या कलम ६ अन्वये नेमलेला विभागाचा आयुक्त असा होतो;

(१४) ''नियम'' याचा अर्थ, या अधिनियमाखाली केलेले नियम असा होतो;

(१४-A) ''कलम'' याचा अर्थ, या अधिनियमाचे कलम, असा आहे;

(१४-B) ''राज्य शासन'' याचा अर्थ, महाराष्ट्र शासन, असा आहे;

(१४-C) ''राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण'' व ''विभागस्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरण'' याचा अर्थ, अनुक्रमे कलमे २२-P व २२-S अन्वये घटित केलेली प्राधिकरणे, असा आहे;

(१४-D) ''राज्य सुरक्षा आयोग'' याचा अर्थ, कलम २२-B अन्वये घटित केलेला राज्य सुरक्षा आयोग, असा आहे;

(१५) ''रस्ता'' यात कोणताही महामार्ग, पूल, सेतुमार्गावरून नेलेला मार्ग, सेतु, कमानीवजा मार्ग, घाट किंवा धक्का किंवा कोणतीही सडक, गल्ली, पाऊलवाट, चौक, आवार, जेथे लोकांस जाण्यायेण्याची मोकळीक असेल अशी कोणतीही आळी किंवा वाट, मग ती रहदारीची असो किंवा नसो; यांचा समावेश होतो;

(१६) ''दुय्यम अधिकारी'' याचा अर्थ, निरीक्षकापेक्षा खालच्या दर्जाची पोलीस दलातील व्यक्ती असा होतो;

(१७) ''वाहन'' याचा अर्थ कोणताही गाडी, खटारा, यान (व्हॅन), उघडी गाडी, मालमोटार, हातगाडी किंवा कोणत्याही प्रकारचे इतर वाहन असा होतो व यात सायकल, तिचाकी, रिक्षा, स्वयंचलित गाडी, जहाज, किंवा विमान याचा समावेश होतो.

प्रकरण दोन

पोलीस दलाचे अधीक्षण, नियंत्रण आणि त्याचे संघटन

३. संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यासाठी एक पोलीस दल असणे.– संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यासाठी एक पोलीस दल असेल आणि अशा पोलीस दलामध्ये कलम २ च्या खंड ६ मध्ये निर्दिष्ट करण्यात आलेल्या प्रत्येक पोलीस अधिकाऱ्याचा समावेश असेल :

परंतु हा अधिनियम राज्याच्या संबंधित भागात अमलात येण्याच्या निकटपूर्वी, अनुसूची एक मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या अधिनियमांपैकी कोणत्याही अधिनियमान्वये घटित करण्यात आलेल्या पोलीस दलातील व्यक्ती या उक्त दलातील व्यक्ती आहेत असे मानण्यात येईल.

४. पोलीस दलावरील अधीक्षणाचे काम राज्य शासनामध्ये निहित असणे.– संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यातील पोलीस दलावरील अधीक्षणाचे काम राज्य शासनामध्ये निहित असेल आणि ते राज्य शासनाने करावयाचे असेल आणि या अधीक्षणास अधीन राहून, गृह विभागाच्या कायदा व सुव्यवस्था विभागाचा प्रभारी असलेल्या राज्य शासनाच्या गृह विभागातील सचिवाचे- मग त्यास सचिव, गृह सचिव, विशेष सचिव, अपर मुख्य सचिव किंवा अन्यथा पदनामित करण्यात आलेले असो- या पोलीस दलावर नियंत्रण, निदेशन व पर्यवेक्षण असेल.

५. पोलीस दलाची रचना.– या अधिनियमाच्या तरतुदींना अधीन राहून,--

(a) पोलीस दलात, राज्य शासन सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे ठरवील इतक्या संख्येतील निरनिराळ्या श्रेणी असतील आणि अशा आदेशाद्वारे राज्य शासन ठरवील असे त्यांचे संघटन असेल आणि त्यांना असे अधिकार, कार्ये व कर्तव्ये असतील.

(b) पोलीस दलातील सेवाप्रवेश, वेतन, भत्ते व सेवेच्या इतर शर्ती, राज्य शासन सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे वेळोवेळी ठरवील, अशा असतील :

परंतु-

(i) अनुसूची एकचा भाग एक किंवा दोन यात उल्लेख केलेल्या अधिनियमांपैकी कोणत्याही अधिनियमान्वये रचना केलेल्या पोलीस दलातील व्यक्तीचा आणि कलम ३ अन्वये पोलीस दलातील व्यक्ती म्हणून मानण्यात येणाऱ्या व्यक्तीचा सेवाप्रवेश, वेतन, भत्ते व सेवेच्या इतर शर्ती याचे नियमन करणारे नियम व आदेश खंड (b) अन्वये बदलण्यात किंवा रद्द करण्यात येईपर्यंत अमलात असल्याचे चालू राहतील; मात्र त्या अनुसूचीच्या भाग दोनमध्ये उल्लेख केलेल्या अधिनियमांपैकी कोणत्याही अधिनियमान्वये रचना केलेल्या पोलीस दलातील व्यक्तींच्या बाबतीत, नियमात व आदेशात बदल करणे किंवा ते रद्द करणे हे राज्य पुनर्रचना अधिनियम, १९५६ (१९५६ चा ३७) याचे कलम ११५, पोट-कलम (७) याच्या परंतुकाला अधीन असेल;

(ii) भारतीय पोलीस व भारतीय पोलीस सेवा यातील व्यक्तींचा सेवाप्रवेश, त्यांचे वेतन, भत्ते व सेवेच्या इतर शर्ती यांच्या बाबतीत या खंडातील कोणतीही तरतूद लागू होणार नाही.

६. महासंचालक व महानिरीक्षक, अपर व उप महानिरीक्षक.—(१) कलम ४ च्या तरतुदींना अधीन राहून पोलीस दलास निदेश देण्याकरिता व त्यावर देखरेख ठेवण्याकरिता राज्य शासन पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक याची नेमणूक करील व तो या अधिनियमान्वये किंवा तद्नुसार किंवा राज्य शासनाने दिलेल्या आदेशान्वये किंवा तद्नुसार ज्यांची तरतूद करण्यात येईल अशा अधिकाराचा वापर करील आणि अशी कार्ये पार पाडील व कर्तव्ये बजावील आणि त्याच्यावर अशा जबाबदाऱ्या असतील व त्यास असा प्राधिकार असेल.

(१-A) राज्य शासन, सेवेचा कालावधी, अति-चांगला पूर्वेतिहास, अनुभवाचा आवाका, सचोटी व पोलीस दलाचे नेतृत्व करण्यासाठी व्यावसायिक क्षमता यांच्या आधारे त्या संवर्गातील चार ज्येष्ठतम पोलीस अधिकाऱ्यांमधून पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक यांची निवड करील.

(१-B) एकदा नेमणूक झाल्यावर, पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षकाचा किमान पदावधी हा, त्याच्या नियत सेवावधीच्या वयास अधीन राहून कमीतकमी दोन वर्षांचा असेल. तथापि, पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक यांच्याविरुद्ध, अखिल भारतीय सेवा (शिस्त व अपील) नियम, १९६९ याअन्वये केलेल्या कोणत्याही कारवाईच्या किंवा न्यायालयाने त्याला सिद्धापराधी ठरविल्याच्या किंवा भ्रष्टाचाराच्या प्रकरणात, किंवा त्याच्या कर्तव्यातील अक्षम्य कर्तव्यच्युतीबद्दल दोषी ठरविण्याच्या परिणामी, किंवा अन्यथा जर तो आपले कर्तव्य पार पाडण्यास असमर्थ ठरला असेल तर, राज्य शासनास त्याला त्याच्या जबाबदारीतून मुक्त करता येईल.

(२) (a) राज्य शासनाला एक किंवा अधिक अपर महासंचालक व महानिरीक्षक आणि एक किंवा अधिक विशेष महानिरीक्षक आणि एक किंवा अधिक उप महानिरीक्षक नेमता येतील.

(b) राज्य शासनाला, महासंचालक व महानिरीक्षक याचे अधिकार, कामे, कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या यांपैकी कोणतेही अधिकार, कर्तव्ये व जबाबदारी आणि त्याचा प्राधिकार अपर महासंचालकाला व महानिरीक्षकाला किंवा एखाद्या विशेष महानिरीक्षकाला किंवा उप महानिरीक्षकाला वापरता, बजावता किंवा यथास्थिती, पार पाडता येईल, असा निदेश देता येईल.

(c) तसेच राज्य शासनाला सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे असा निदेश देता येईल की, अपर महासंचालक व महानिरीक्षक किंवा एखादा विशेष महानिरीक्षक किंवा एखादा उप महानिरीक्षक हा आदेशात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा रीतीने व अशा मर्यादेपर्यंत महासंचालक व महानिरीक्षक यांस

त्याचे अधिकार, कार्ये, कर्तव्ये, जबाबदाऱ्या व प्राधिकार यांचा वापर करण्याच्या आणि पार पाडण्याच्या कामी मदत व सहाय्य करील.

७. आयुक्त.– (a) राज्य शासनाला, बृहन्मुंबईकरिता किंवा राज्य शासनने त्याबाबतीत काढलेल्या व राजपत्रात प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट केलेल्या इतर कोणत्याही क्षेत्राकरिता एखाद्या पोलीस अधिकाऱ्यास पोलीस आयुक्त म्हणून नेमता येईल.

(b) तसेच राज्य शासनाला खंड (a) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या क्षेत्रांपैकी कोणत्याही क्षेत्राकरिता एक किंवा अधिक अपर पोलीस आयुक्त आणि एक किंवा अधिक सह आयुक्त नेमता येतील.

(c) आयुक्त, या अधिनियमान्वये किंवा तद्नुसार ज्यांची तरतूद करण्यात आली असेल किंवा राज्य शासनाने सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे निर्देशित केले असतील अशा अधिकारांचा वापर करील व अशी कार्ये व कर्तव्ये पार पाडील व त्याच्यावर अशा जबाबदाऱ्या असतील व त्यास असा प्राधिकार असेल :

परंतु, आयुक्ताने ज्या कोणत्याही अधिकारांचा किंवा प्राधिकारांचा वापर करावयाचा असेल किंवा जी कोणतीही कार्ये, कर्तव्ये आणि जबाबदाऱ्या पार पाडावयाच्या असतील अशा अधिकारांचा किंवा प्राधिकारांचा वापर त्याने महासंचालक व महानिरीक्षक याच्या नियंत्रणास अधीन राहून केला पाहिजे, असा निदेश राज्य शासन देऊ शकेल :

परंतु आणखी असे की, या कलमान्वये ज्या क्षेत्राकरिता आयुक्त नेमण्यात आला असेल ते क्षेत्र या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार अन्यथा तरतूद केलेली नसेल तर, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांपैकी कोणत्याही प्रयोजनासाठी जिल्हा दंडाधिकाऱ्याच्या किंवा अधिक्षकाच्या प्रभाराखाली असणार नाही, मग असे क्षेत्र, ज्या जिल्ह्याकरिता जिल्हा दंडाधिकारी किंवा अधीक्षक नेमण्यात आला असेल त्या जिल्ह्याच्या प्रादेशिक अधिकारितेतील एक भाग असले तरी, ती गोष्ट विचारात घेण्यात येणार नाही.

८. अधीक्षक आणि अपर अधीक्षक, सहायक व उपअधीक्षक यांची नेमणूक करणे.– (१) राज्य शासनाला, प्रत्येक जिल्ह्यासाठी किंवा जिल्ह्याच्या भागासाठी किंवा एका किंवा त्याहून अधिक जिल्ह्यासाठी एक पोलीस अधिक्षक व त्यास इष्ट वाटेल त्याप्रमाणे एक किंवा त्याहून अधिक अपर पोलीस अधिक्षक, सहायक, पोलीस अधिक्षक आणि पोलीस उप-अधीक्षक नेमता येतील.

(२) राज्य शासनाला, सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे, अपर अधीक्षकास, ज्या जिल्ह्यासाठी त्याला नेमले असेल त्या जिल्ह्यात किंवा त्याच्या कोणत्याही भागात, या अधिनियमान्वये किंवा त्या, त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये अधीक्षकाने वापरावयाच्या सर्व किंवा कोणत्याही अधिकाराचा वापर करण्याचा व त्या अधीक्षकाने पार पाडावयाची सर्व किंवा कोणतीही कार्ये किंवा कर्तव्ये पार पाडण्याचा अधिकार देता येईल.

(३) अधिक्षकास, राज्य शासनाची आगाऊ परवानगी घेऊन, या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार त्याला देण्यात आलेले कोणतेही अधिकार व कार्ये सहायक अधीक्षकाकडे किंवा उप-अधीक्षकाकडे प्रत्यायोजित करता येतील :

परंतु, कलम ३३ अन्वये कोणतेही नियम करण्यासंबंधी, त्यात फेरफार करण्यासंबंधी किंवा ते रद्द करण्यासंबंधी अधीक्षकाने वापरावयाचे अधिकार सहायक अधीक्षकाकडे किंवा उप-अधीक्षकाकडे प्रत्यायोजित करता येणार नाहीत.

८-A. बिनतारी संदेश यंत्रणा व मोटार परिवहन यंत्रणा यासाठी किंवा कोणतेही विशिष्ट कर्तव्य पार पाडण्यासाठी.– (१) राज्य शासनास, संपूर्ण राज्याकरिता अथवा त्याच्या कोणत्याही भागाकरिता-

(a) पोलीस बिनतारी संदेश यंत्रणेसाठी;

(b) पोलीस मोटार परिवहन यंत्रणेसाठी; किंवा

(c) याबाबतीत राज्य शासन वेळोवेळी ठरवील अशी विशिष्ट कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी;

(i) त्यास योग्य वाटेल त्याप्रमाणे, एक किंवा अधिक संचालक, पोलीस बिनतारी संदेश, व विशेष पोलीस महानिरीक्षक पोलीस बिनतारी संदेश यंत्रणा (ज्याचा यापुढे 'संचालक पोलीस बिनतारी संदेश' असा उल्लेख केला आहे.) यांची, आणि

(ii) त्यास योग्य वाटेल त्याप्रमाणे, एका किंवा अधिक पोलीस अधिक्षकांची आणि सहायक पोलीस अधीक्षकांची व पोलीस उप-अधीक्षकांची, नेमणूक करता येईल.

(२) संचालक, पोलीस बिनतारी संदेश, याची व अधीक्षकाची, सहायक अधीक्षकाची आणि उपअधीक्षकांची नेमणूक करणे.– अशा रीतीने नेमलेल्या कोणत्याही पोलीस बिनतारी संदेश संचालकाने आणि पोलीस अधिक्षकाने राज्य शासन यांच्यापैकी प्रत्येकाकडे वेळोवेळी अभिहस्तांकित करील त्या अधिकारांचा वापर केला पाहिजे व सोपविलेली कार्ये पार पाडली पाहिजेत. संचालकास, या अधिनियमाद्वारे किंवा तद्अन्वये त्यास देण्यात आलेले अधिकार आणि कार्ये यांपैकी कोणताही अधिकार आणि कामे राज्य शासनाच्या पूर्वपरवानगीने अधीक्षकाकडे किंवा एखाद्या सहायक किंवा उप-अधीक्षकाकडे प्रत्यायोजित करता येतील, आणि अधीक्षकास, तशाच प्रकारच्या पूर्वपरवानगीस अधीन राहून, असे अधिकार व कामे एखाद्या सहायक किंवा उप-अधीक्षकाकडे प्रत्यायोजित करता येतील :

परंतु, संचालकाने, अधीक्षकाने किंवा सहायक अधीक्षकाने किंवा उप-अधीक्षकाने महासंचालक व महानिरीक्षक याच्या नियंत्रणास अधीन राहून, पूर्वोक्त अधिकाराचा वापर केला पाहिजे आणि पूर्वोक्त कामे पार पाडली पाहिजेत.

९. पोलीस प्रशिक्षण संस्थांच्या प्राचार्यांची नेमणूक करणे.– (१) राज्य शासनाला, 'अधीक्षकाच्या दर्जाहून कमी दर्जाचा नसेल अशा कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास नाशिक येथील पोलीस प्रशिक्षण महाविद्यालयाचा किंवा राज्य शासनाने स्थापन केलेल्या इतर कोणत्याही पोलीस प्रशिक्षण महाविद्यालयाचा प्राचार्य म्हणून नेमता येईल. राज्य शासनाला त्यास योग्य वाटतील असे अधिकार, अशी कार्ये व कर्तव्ये अशा रीतीने नेमलेल्या प्राचार्यांपैकी प्रत्येक प्राचार्याकडे सोपवून देता येतील.

(२) राज्य शासनाला, सहायक अधीक्षकाच्या किंवा उप-अधीक्षकाच्या दर्जाहून कमी दर्जाचा नसेल अशा कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास राज्य शासनाने स्थापन केलेल्या कोणत्याही पोलीस प्रशिक्षण शाळेचा प्राचार्य म्हणून नेमता येईल. राज्य शासनाने त्या बाबतीत प्राधिकृत केलेल्या (उपमहानिरीक्षकाच्या दर्जाहून कमी दर्जाचा नसेल अशा) अधिकाऱ्यास, राज्य शासनाच्या नियंत्रणास अधीन राहून, त्यास योग्य वाटतील असे अधिकार, अशी कार्ये व कर्तव्ये अशा रीतीने नेमलेल्या प्रत्येक प्राचार्याकडे सोपवून देता येतील.

१०. आयुक्ताच्या हाताखालील उपआयुक्त.– (१) राज्य शासनाला, बृहन्मुंबई किंवा ज्या क्षेत्रात कलम ७, खंड (a) अन्वये आयुक्त नेमलेला असेल अशा कोणत्याही क्षेत्रात एक किंवा अनेक पोलीस उप-आयुक्त नेमता येतील.

(२) असा प्रत्येक उप-आयुक्त आयुक्ताच्या आदेशानुसार या अधिनियमाच्या तरतुदीअन्वये किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही इतर कायद्यान्वये त्याने वापरावयाचे आयुक्ताचे अधिकार व पार पाडावयाची कार्ये व कर्तव्ये यांपैकी कोणत्याही अधिकाराचा वापर करील व कोणतीही कार्ये व कर्तव्ये पार पाडील :

परंतु, कलम ३३ अन्वये नियम करणे, त्यात फेरफार करणे किंवा ते रद्द करणे यासंबंधीच्या आयुक्ताने वापरावयाच्या अधिकाराचा उप-आयुक्तास वापर करता येणार नाही.

११. आयुक्तांच्या अधिकारितेत सहायक आयुक्त नेमणे.— (१) राज्य शासनाला कलम ७ अन्वये ज्या क्षेत्रासाठी पोलीस आयुक्ताची नेमणूक करण्यात आली असेल, अशा कोणत्याही क्षेत्रासाठी त्यास योग्य वाटतील इतके सहायक पोलीस आयुक्त नेमता येतील.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये नेमण्यात आलेला सहायक आयुक्त, या अधिनियमाच्या तरतुदीअन्वये किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यान्वये वापरता येतील किंवा पार पाडता येतील किंवा राज्य शासनाच्या सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशान्वये आयुक्ताने त्यास सोपवून दिले असतील अशा अधिकारांचा वापर करील व अशी कर्तव्ये व कार्ये पार पाडील :

परंतु कलम ३३ अन्वये नियम करणे, त्यात फेरफार करणे किंवा ते रद्द करणे यासंबंधीच्या आयुक्ताने वापरावयाच्या अधिकारांचा सहायक आयुक्तास वापर करता येणार नाही.

१२. विभाग व उपविभाग यांची रचना.— (१) राज्य शासनाच्या नियंत्रणास अधीन राहून, कोणत्याही क्षेत्राच्या पोलीस आयुक्त, त्यास योग्य वाटेल तर--

(a) त्याच्या प्रभाराखाली असलेल्या क्षेत्रात पोलीस विभाग पाडील;

(b) त्या विभागाची उपविभागात विभागणी करील; आणि

(c) अशा विभागाच्या व उपविभागाच्या मर्यादा व व्याप्ती ठरवील.

(२) **विभाग व उपविभाग यांचे प्रभारी अधिकारी.—** असा प्रत्येक विभाग सहायक आयुक्ताच्या प्रभाराखाली असेल व असा प्रत्येक उप-विभाग पोलीस निरीक्षकाच्या प्रभाराखाली असेल.

१२-A. निरीक्षक.— राज्य शासनाच्या सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशास अधीन राहून, ज्या क्षेत्रासाठी आयुक्ताची नेमणूक करण्यात आली असेल त्या क्षेत्राच्या बाबतीत आयुक्ताने आणि इतर क्षेत्राच्या बाबतीत महासंचालक व महानिरीक्षक याने निरीक्षकांची नेमणूक केली पाहिजे.

१३. महानिरीक्षक व आयुक्त यांनी पहिल्या वर्गाच्या दंडाधिकाऱ्यांच्या व इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्यांच्या अधिकाराचा वापर करणे. सन १९५४ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक २१ याच्या दुसऱ्या अनुसूचीद्वारे वगळण्यात आले.

१४. नेमणुकीचे प्रमाणपत्र.— (१) निरीक्षकाच्या दर्जाच्या किंवा त्याहून कमी दर्जाच्या प्रत्येक पोलीस अधिकाऱ्यास, त्याची नेमणूक झाल्यानंतर अनुसूची दोनमध्ये तरतूद केलेल्या नमुन्याप्रमाणे एक प्रमाणपत्र देण्यात येईल. असे प्रमाणपत्र राज्य शासन, सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे निदेश देईल अशा अधिकाऱ्यांच्या मुद्रेनिशी देण्यात येईल.

(२) नेमणुकीच्या प्रमाणपत्रात नामनिर्दिष्ट केलेली व्यक्ती ही पोलीस दलात असण्याचे बंद होईल त्या वेळी ते प्रमाणपत्र रद्दबातल होईल किंवा ज्या मुदतीत अशा व्यक्तीस अशा दलातून निलंबित केले असेल त्या मुदतीपर्यंत ते अमलात असण्याचे बंद होईल.

१५. पोलीस अधिकाऱ्यास निलंबित केल्यास होणारा परिणाम.— पोलीस अधिकाऱ्याकडे निहित केलेले अधिकार, कार्ये व विशेष अधिकार अशा पोलीस अधिकाऱ्यास त्याच्या पदावरून निलंबित केले असेल त्या मुदतीत निलंबित राहतील:

परंतु, अशा व्यक्तीस अशा रीतीने निलंबित केलेले असले तरी, ती व्यक्ती पोलीस अधिकारी म्हणून असण्याचे

बंद होणार नाही आणि त्या व्यक्तीस निलंबित करण्यात आले नसते तर ती ज्या प्राधिकाऱ्याच्या नियंत्रणाखाली राहिली असती त्याच प्राधिकाऱ्याच्या नियंत्रणाखाली राहील.

१६. आयुक्त व अधीक्षक यांचे सर्वसाधारण अधिकार.– आयुक्ताने महासंचालक व महानिरीक्षक यांच्या आदेशास अधीन राहून आणि अधीक्षकाने, महासंचालक व महानिरीक्षक व जिल्हा दंडाधिकारी यांच्या आदेशांस अधीन राहून, आपापल्या प्राधिकाराच्या क्षेत्रात शस्त्रे, कवाईत, व्यायाम, व्यक्तींवर व घडत असलेल्या गोष्टींवर नजर ठेवणे, परस्परसंबंध, कर्तव्यांची वाटणी, कायद्यांचा, आदेशांचा आणि काम चालविण्याच्या रीतीचा अभ्यास, यासंबंधीच्या सर्व बाबतीत तसेच बजावाणीसंबंधीच्या तपशीलाच्या सर्व बाबतीत किंवा त्याच्या नियंत्रणाखाली पोलीस दलाने आपली कर्तव्ये बजावण्यासंबंधीच्या सर्व बाबतीत निदेश देऊन त्याचे नियमन केले पाहिजे.

१७. जिल्ह्यातील पोलीस दलावर जिल्हा दंडाधिकाऱ्यांचे नियंत्रण.–(१) कोणत्याही जिल्ह्याचा अधीक्षक व जिल्ह्याचे पोलीस दल जिल्हा दंडाधिकाऱ्याच्या नियंत्रणाखाली असतील.

(२) असे नियंत्रण ठेवताना जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास राज्य शासन याबाबतीत करील असे नियम व आदेश लागू असतील व तो महसूल आयुक्ताच्या कायदेशीर आदेशास अधीन असेल.

१८. अधीक्षकाकडून प्रतिवृत्त मागविण्याचा जिल्हा दंडाधिकाऱ्याचा देखरेख करण्याचा अधिकार.– जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास, अधीक्षकाकडून गुन्हे, सराईत गुन्हेगार, शांतताभंग होऊ न देणे, जमाव व मनोरंजनाचे कार्यक्रम यांचे नियमन, पोलीस दलाची विभागणी करणे, अधीक्षकाच्या हाताखालील कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्याची वर्तणूक व चारित्र्य, इतर सहाय्यकारी साधनांचा उपयोग आणि पोलीस दलावरील आपले नियंत्रण ठेवण्यास आणि सुव्यवस्था राखण्यास सहाय्यभूत होणाऱ्या इतर सर्व गोष्टी यांविषयी विशेष किंवा सर्वसाधारण प्रतिवृत्ते मागविता येतील.

१९. जिल्हा दंडाधिकाऱ्याचा देखरेख करण्याचा अधिकार.– जर जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास, अधीक्षकाच्या हाताखालील कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्याची, विशिष्ट स्थानाच्या बाबतीत किंवा त्याच्या विशिष्ट कर्तव्यांच्या बाबतीत नजरेस भरण्याजोगी अक्षमता किंवा अयोग्यता दिसून येईल तर तो अधीक्षकाला ज्या कोणत्याही अधिकाऱ्याची बदली करण्याचा त्यास अधिकार असेल त्या अधिकाऱ्याऐवजी दुसरा अधिकारी नेमण्यास फर्मावू शकेल आणि अशा आज्ञेचे पालन करणे अधीक्षकावर बंधनकारक असेल:

परंतु, संबंधित पोलीस अधिकारी हा निरीक्षकाच्या दर्जापेक्षा वरिष्ठ दर्जाचा अधिकारी असेल तर, जिल्हा दंडाधिकऱ्यास त्याच्या वर्तणुकीविषयी महासंचालक व महानिरीक्षक यांच्याकडे प्रतिवृत्त पाठविता येईल. महासंचालक व महानिरीक्षक यांना त्यानंतर कोणती कार्यवाही करावयाची हे ठरविता येईल व त्यांना योग्य वाटतील असे आदेश देता येतील. तसेच त्यांनी अशा उपाययोजनेसंबंधी किंवा आदेशासंबंधी जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास कळविले पाहिजे.

२०. पोलिसांसंबंधीच्या लेख्यांच्या बाबींची तपासणी करण्याची व त्यांचे विनिमयन करण्याचा महासंचालक व महानिरीक्षक यांचा आणि आयुक्ताचा अधिकार.– महासंचालक व महानिरीक्षक यांस राज्यभर, व ज्या क्षेत्रासाठी आयुक्त नेमण्यात आला असेल त्या क्षेत्रात आयुक्ताला, राज्य शासनाच्या आदेशात अधीन राहून, यथास्थिति, राज्यातील किंवा त्या क्षेत्रातील पोलिसांसंबंधीच्या लेख्यांच्या सर्व बाबींची तपासणी करण्याचा व त्यांचे विनियमन करण्याचा प्राधिकार असेल आणि संबंधित सर्व व्यक्तींना अशा तपासणी करताना त्यास योग्य ती मदत करणे व सवलती देणे व परिणामी त्याने दिलेले आदेश पाळणे बंधनकारक असेल.

२१. विशेष पोलीस अधिकारी.– (१) आयुक्तास, अधीक्षकास किंवा राज्य शासनाने या बाबतीत विशेषरीत्या अधिकार दिलेल्या कोणत्याही दंडाधिकाऱ्यास आपल्या प्रभाराखाली येणाऱ्या हद्दीत कोणताही दंगा किंवा गंभीर स्वरूपाचा शांतताभंग होण्याची भीती आहे असे सकारण वाटेल आणि नेहमीचे पोलीस दल रहिवाशांचे रक्षण करण्याठी व मालमत्तेच्या संरक्षणासाठी पुरेसे नाही असे त्याचे मत होईल तेव्हा, त्यास कोणत्याही वेळी स्वतःच्या सहीनिशी व शिक्क्यानिशी दिलेल्या आदेशाद्वारे, पोलीस दलास कोणत्याही प्रसंगी मदत करण्यासाठी त्यास योग्य वाटेल अशा, १८ ते ५० वर्षे वयाच्या कोणत्याही धडधाकट पुरुषाची विशेष पोलीस अधिकारी म्हणून नेमणूक करता येईल.

(२) अशा रीतीने नेमण्यात आलेल्या प्रत्येक विशेष पोलीस अधिकाऱ्यास त्याची नेमणूक झाल्यावर,--

(a) राज्य शासनाने याबाबत मंजूर केलेल्या नमुन्यामध्ये एक प्रमाणपत्र मिळेल.

(b) साधारण पोलीस अधिकाऱ्यास जे अधिकार व विशेषाधिकार असतील व जी उन्मुक्ती मिळेल व जी कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या असतील, तेच अधिकार व विशेष अधिकार असतील व तीच उन्मुक्ती मिळेल व तीच कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या असतील व साधारण पोलीस अधिकारी म्हणून ज्या प्राधिकाऱ्यांच्या हाताखाली रहावे लागते त्याच प्राधिकाऱ्याच्या हाताखाली रहावे लागेल.

२२. जादा पोलिसांची नेमणूक.– (१) या अधिनियमाच्या तरतुदीअन्वये किंवा तदनुसार त्या बाबतीत विनिर्दिष्ट केलेला प्राधिकारी ठरवील अशा मुदतीसाठी व अशा वेतनावर असा प्राधिकारी ठरवील अशा दर्जाचे किंवा श्रेणीचे जादा पोलीस अधिकारी अशा तरतुदींमध्ये नमूद केलेल्या प्रयोजनासाठी नेमता किंवा प्रतिनियुक्त करता येतील.

(२) नेमलेल्या प्रत्येक जादा पोलीस अधिकाऱ्याची नेमणूक झाल्यानंतर,–

(a) त्यास, राज्य शासनाने याबाबत मंजूर केलेल्या नमुन्यामध्ये, एक प्रमाणपत्र मिळेल;

(b) पोलीस अधिकाऱ्यामध्ये निहित असलेले सर्व अधिकार, विशेषाधिकार व कर्तव्ये किंवा त्यांपैकी प्रमाणपत्रात विशेषरीतीने नमूद करण्यात आले असतील असे अधिकार, विशेषाधिकार व कर्तव्ये त्याच्यामध्ये निहित होतील; आणि

(c) तो, यथास्थिती, आयुक्ताच्या किंवा अधीक्षकाच्या आदेशास अधीन असेल.

(३) अशा जादा पोलीस अधिकाऱ्यांची नेमणूक किंवा प्रतिनियुक्ती अशा पोलिसांची आवश्यकता असणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीने विनंती केल्यास, करता येईल आणि अशा नेमणुकीचा खर्च या अधिनियमानुसार किंवा या अधिनियमान्वये किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यान्वये तरतूद केलेल्या रीतीने वसूल करण्यात येईल.

२२-A. रेल्वे पोलिसांची नेमणूक.– (१) राज्य शासनास, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, ते विनिर्दिष्ट करील अशी रेल्वे क्षेत्रे अंतर्भूत असलेले एक किंवा अधिक विशेष पोलीस जिल्हे निर्माण करता येतील, आणि अशा प्रत्येक विशेष पोलीस जिल्ह्यासाठी एक पोलीस अधीक्षक, एक किंवा अधिक सहायक अधीक्षक व उप-अधीक्षक व त्यास योग्य वाटतील असे इतर पोलीस अधिकारी नेमता येतील.

(२) महासंचालक व महानिरीक्षक यांच्या नियंत्रणास अधीन राहून, असे पोलीस अधिकारी आपापल्या प्रभाराखाली असलेल्या रेल्वेच्या प्रशासनाशी संबद्ध असलेली पोलिसांची कार्ये आणि राज्य शासन वेळोवेळी त्याच्यावर सोपवील अशी इतर कार्ये पार पाडतील.

(३) या पोट-कलमान्वये काम करण्यासाठी जिला राज्य शासन, सर्वसाधारणतः किंवा विशेषतः अधिकार देईल, अशा उक्त पोलीस दलातील कोणत्याही व्यक्तीस, राज्य शासन याबाबत देईल अशा कोणत्याही आदेशास अधीन राहून विशेष जिल्ह्यात किंवा त्याच्या कोणत्याही भागात त्या जिल्ह्यातील पोलीस ठाण्यांच्या प्रभारी अधिकाऱ्यांच्या अधिकारांपैकी कोणत्याही अधिकाराचा वापर करता येईल आणि जेव्हा तो अशा अधिकारांचा वापर करीत असेल तेव्हा तो, वर सांगितल्याप्रमाणे अशा कोणत्याही आदेशास अधीन राहून, पोलीस ठाण्याचा प्रभारी अधिकारी आहे व तो आपल्या ठाण्याच्या हद्दीत अशा अधिकाऱ्याची कामे पार पाडीत आहे असे मानण्यात येईल.

(४) राज्य शासन याबाबत देईल अशा कोणत्याही सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशास अधीन राहून, राज्याच्या प्रत्येक भागात अशा पोलीस अधिकाऱ्यांकडे, या अधिनियमान्वये किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यान्वये, पोलीस अधिकाऱ्यांना जे अधिकार व विशेषाधिकार असतात, तेच अधिकार व विशेषाधिकार निहित करण्यात येतील व ते ज्या दायित्वांना अधीन असतात त्या दायित्वास ते अधीन असतील.

(५) पोलीस अधिक्षकास, राज्य शासनाची आगाऊ परवानगी घेऊन या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार, त्याच्याकडे जे कोणतेही अधिकार व कार्य सोपवण्यात आली असतील त्यांपैकी कोणतेही अधिकार व कार्ये सहायक अधीक्षकाकडे किंवा उप-अधीक्षकाकडे प्रत्यायोजित करता येतील.

*प्रकरण दोन-A

राज्य सुरक्षा आयोग, पोलीस आस्थापना मंडळे व पोलीस तक्रार प्राधिकरणे

२२-B. राज्य सुरक्षा आयोग.– (१) राज्य शासन, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, राज्य सुरक्षा आयोग घटित करील व तो आयोग या अधिनियमान्वये नेमून देण्यात येतील अशा अधिकारांचा वापर करील व अशी कार्ये पार पाडील.

(२) राज्य सुरक्षा आयोग पुढील सदस्यांनी मिळून बनलेला असेल :-

(a) गृह विभागाचा प्रभारी मंत्री .... पदसिद्ध अध्यक्ष;

(b) राज्य विधानसभेचा विरोधी पक्षनेता ... सदस्य;

(c) मुख्य सचिव ... सदस्य;

(d) अपर मुख्य सचिव (गृह) ... सदस्य;

(e) पाच अशासकीय सदस्य (राज्य शासनाने नामनिर्देशित करावयाचे) ... सदस्य;

(f) पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक ... सदस्य-सचिव

(३) पोटकलम (१) अन्वये राज्य सुरक्षा आयोग घटित केल्यावर, दिनांक १० जुलै २०१३ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये गृह विभागाने घटित केलेला पूर्वीचा राज्य सुरक्षा आयोग अस्तित्वात असण्याचे बंद होईल:

परंतु, पूर्वीच्या राज्य सुरक्षा आयोगाने केलेल्या शिफारशी व अहवाल हे, जणू काही या अधिनियमान्वये घटित केलेल्या राज्य सुरक्षा आयोगाने केलेल्या शिफारशी व अहवाल आहेत असे मानून प्रवर्तनात राहतील.

---

* सन २०१४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्र. २४, कलम ४ अन्वये प्रकरण दोन-A समाविष्ट करण्यात आले. (दि. १ फेब्रुवारी २०१४ पासून अमलात)

(४) जर कोणतीही व्यक्ती,–

(a) भारताची नागरिक नसेल; किंवा

(b) न्यायालयाने तिला सिद्धापराधी ठरविलेले असेल किंवा तिच्याविरुद्ध न्यायालयात गुन्ह्याचे दोषारोप ठेवलेले असतील; किंवा

(c) शासकीय सेवा, निमशासकीय किंवा खाजगी सेवा यांमधून तिला बडतर्फ केले असेल किंवा काढून टाकले असेल किंवा भ्रष्टाचार किंवा अकार्यक्षमता किंवा नैतिक अधःपतन किंवा कोणत्याही प्रकारची गैरवर्तणूक या कारणांवरून तिला सक्तीने सेवानिवृत्त केले असेल; किंवा

(d) कोणतेही सार्वजनिक पद धारण करण्यापासून किंवा कोणतीही निवडणूक लढविण्यापासून तिला मनाई केलेली असेल; किंवा

(e) ती, संसद किंवा राज्य विधानमंडळ किंवा स्थानिक स्वराज्य संस्था यांचा सदस्य यासह राजकीय पद धारण करीत असेल किंवा धारण केले होते किंवा कोणत्याही राजकीय पक्षाची किंवा राजकीय पक्षाशी संबंधित असलेल्या कोणत्याही संघटनेची ती पदाधिकारी आहे किंवा होती; किंवा

(f) विकल मनाची असेल,

तर, अशा कोणत्याही व्यक्तीस राज्य सुरक्षा आयोगाचा अशासकीय सदस्य म्हणून नामनिर्देशित करण्यात येणार नाही.

(५) पोट-कलम (२) च्या खंड (e) अन्वये अशासकीय सदस्य म्हणून नामनिर्देशन करताना, समाजातील सर्व घटकांना प्रतिनिधित्व देण्यात आलेले आहे याबद्दल खातरजमा करण्यात येईल. अशा नामनिर्देशन केलेल्या सदस्यांपैकी किमान, एक सदस्य महिला असेल व एक सदस्य मागासवर्गातील असेल. अशासकीय सदस्यांची निवड स्थूलमानाने पुढील विद्याशाखांमधून करण्यात येईल :–

(a) शिक्षणतज्ज्ञ, मुक्त कला, दळणवळण व प्रसारमाध्यमे;

(b) विज्ञान व तंत्रज्ञान, विशेषतः माहिती तंत्रज्ञान, संनिरीक्षण किंवा सुरक्षा संबंधातील तंत्रज्ञान, हे क्षेत्र;

(c) विधी क्षेत्रातील नामवंत व्यक्ती;

(d) कार्पोरेट प्रशासन;

(e) महिला व बालविकास, सामाजिक न्याय, आदिवासी विकास, ग्रामविकास व नगरविकास या क्षेत्रात कार्यरत असणाऱ्या अशासकीय संघटना.

स्पष्टीकरण.– या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''मागासवर्ग'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती), भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागासवर्ग, असा आहे.

(६) राज्य सुरक्षा आयोगाच्या अध्यक्षास, पोट-कलम (२) च्या खंड (e) अन्वये नामनिर्देशित केलेल्या अशासकीय सदस्यांना, पुढीलपैकी कोणत्याही कारणावरून काढून टाकता येईल :-

(a) अक्षमता सिद्ध होणे;

(b) गैरवर्तणूक किंवा अधिकारांचा गैरवापर किंवा दुरुपयोग सिद्ध होणे;

(c) पुरेशा कारणाशिवाय, राज्य सुरक्षा आयोगाच्या सलग तीन बैठकींना उपस्थित राहण्यास कसूर करणे :

परंतु, या खंडाच्या तरतुदींन्वये, कोणत्याही सदस्यास, आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्याखेरीज काढून टाकले जाणार नाही;

(d) मानसिक विकलांगतेच्या कारणामुळे असलेली असमर्थता;

(e) अन्यथा सदस्य म्हणून आपली कार्ये पार पाडण्यास अक्षम बनणे; किंवा

(f) न्यायालयाने सिद्धापराधी ठरविणे किंवा न्यायालयाने त्याच्या विरुद्ध दोषारोप ठेवणे.

(७) राज्य सुरक्षा आयोगाच्या अशासकीय सदस्यांचा पदावधी दोन वर्षे इतका असेल, अशा पदाच्या इतर अटी व शर्ती ह्या, राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येतील त्याप्रमाणे असतील.

(८) राज्य सुरक्षा आयोग पुढील अधिकारांचा वापर करील व कार्ये पार पाडील :–

(a) पोलीस दल देशातील कायदे व भारताचे संविधान यांनुसार नेहमीच कार्य करील याची खातरजमा करण्याबरोबरच, राज्यातील पोलीस दलाच्या कामकाजासाठी व्यापक धोरणात्मक मार्गदर्शके घालून देणे;

(b) पोलीस दलाची प्रतिबंधात्मक कामे व सेवाभिमुख कार्ये पार पाडण्यासाठी व्यापक तत्त्वे तयार करणे; आणि

(c) पोलीस दलाच्या कामगिरीचे मूल्यमापन करणे.

(९) राज्य सुरक्षा आयोगाची अध्यक्षाला योग्य वाटेल अशा, वेळी व ठिकाणी प्रत्येक तीन महिन्यांतून किमान एक बैठक घेण्यात येईल व त्याचे कामकाज चालविण्यासंबंधातील कार्यपद्धतीचे अनुसरण करण्यात येईल.

(१०) राज्य सुरक्षा आयोगाच्या शिफारशी सल्ल्याच्या स्वरूपातील असतील.

२२-C. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १.– (१) राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १ या नावाने संबोधले जाणारे एक मंडळ घटित करील.

(२) पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १ पुढील सदस्यांचे मिळून बनलेले असेल:–

(a) अपर मुख्य सचिव (गृह) ... अध्यक्ष;

(b) पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक ... उपाध्यक्ष;

(c) महासंचालक, लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग ... सदस्य;

(d) पोलीस आयुक्त, मुंबई ... सदस्य;

(e) अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक (आस्थापना) ... सदस्य-सचिव :

परंतु, उपरोक्त सदस्यांपैकी एकही सदस्य मागासवर्गातील नसेल तर, राज्य शासन, अशा प्रवर्गातील, अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक या दर्जाच्या अतिरिक्त सदस्याची नियुक्ती करील.

स्पष्टीकरण.– या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''मागास वर्ग'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अनुसूचित जाती,

अनुसूचित जमाती, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती), भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग असा आहे.

२२-D. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १ ची कार्ये.– पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १ पुढील कार्ये पार पाडील :–

(१) या अधिनियमाच्या तरतुदींना अधीन राहून, कलम २२-क च्या पोट-कलम (१) अन्वये घटित केलेल्या मंडळास, वेतन व भत्ते वगळून, पोलीस अधिकाऱ्यांच्या सेवाशर्ती संबंधात, राज्य शासनाला उचित शिफारशी करता येतील.

(२) विशेषतः आणि पूर्वगामी कार्याच्या सर्वसाधारणतेला बाध न आणता, मंडळाला, पुढील कार्यापैकी सर्व किंवा कोणतीही कार्ये पार पाडता येतील :–

(a) पोलीस अधिकाऱ्यांची पदस्थापना व बदली यासंबंधात राज्य शासनाला सल्ला देणे व शिफारशी करणे;

(b) पोलीस अधिकाऱ्यांच्या बढत्या, शिस्तभंगविषयक कार्यवाही आणि सेवाविषयक इतर बाबी यासंबंधात त्यांच्याकडून उक्त मंडळाला प्राप्त झालेल्या गाऱ्हाण्यांच्या बाबतीत, राज्य शासनाला उचित शिफारशी करणे.

(३) मंडळ, राज्य शासनाकडून त्या मंडळाला वेळोवेळी नेमून देण्यात येतील अशी इतर कार्ये पार पाडील.

स्पष्टीकरण.– या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''पोलीस अधिकारी'' या संज्ञेचा अर्थ, पोलीस उप-अधीक्षक या दर्जाचा आणि त्यावरील दर्जाचा पोलीस अधिकारी, असा आहे.

२२-E. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २.– (१) राज्य शासन, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ या नावाने संबोधले जाणारे एक मंडळ घटित करील.

(२) पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ पुढील सदस्यांचे मिळून बनलेले असेल:–

(a) पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक ... अध्यक्ष;

(b) महासंचालक, लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग ... सदस्य;

(c) पोलीस आयुक्त, मुंबई ... सदस्य;

(d) अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक (कायदा व सुव्यवस्था) ... सदस्य;

(e) सचिव किंवा यथास्थिति, प्रधान सचिव (अपील व सुरक्षा) ... सदस्य;

(f) अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक (आस्थापना) ... सदस्य-सचिव

परंतु, उपरोक्त सदस्यांपैकी एकही सदस्य मागासवर्गातील नसेल तर, राज्य शासन, अशा प्रवर्गातील, अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक या दर्जाच्या अतिरिक्त सदस्याची नियुक्त करील.

स्पष्टीकरण.– या पोटकलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''मागास वर्ग'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती), भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग, असा आहे.

२२-F. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ ची कार्ये.— पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ पुढील कार्ये पार पाडील :–

(१) या अधिनियमाच्या तरतुदींना अधीन राहून, कलम २२-इ च्या पोट-कलम (१) अन्वये घटित केलेल्या मंडळास, वेतन व भत्ते वगळून, पोलीस अधिकाऱ्यांच्या सेवाशर्ती संबंधात, संबंधित सक्षम प्राधिकरणाकडे उचित शिफारशी करता येतील. संबंधित सक्षम प्राधिकरण हे, सामान्यतः त्याप्रमाणे कृती करील.

(२) विशेषतः आणि पूर्वगामी कार्यांच्या सर्वसाधारणतेला बाध न आणता, मंडळाला, पुढील कार्यांपैकी सर्व किंवा कोणतीही कार्ये पार पाडता येतील :–

(a) पोलीस अधिकाऱ्यांची पदस्थापना व बदली यासंबंधात निर्णय घेणे;

(b) पोलीस अधिकाऱ्यांच्या बढत्या, शिस्तभंगविषयक कार्यवाही आणि सेवाविषयक इतर बाबी यासंबंधात त्यांच्याकडून उक्त मंडळाला प्राप्त झालेल्या गाऱ्हाण्यांच्या बाबतीत, संबंधित सक्षम प्राधिकरणाला उचित शिफारशी करणे;

(c) मंडळ, राज्य शासनाकडून मंडळाला वेळोवेळी नेमून देण्यात येतील अशी इतर कार्ये पार पाडील.

(३) खंड (१) व (२) यांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य शासनाला, पोलीस अधिकाऱ्यांच्या संबंधातील पदस्थापना, बदल्या व शिस्तभंगविषयक बाबी याबाबतीत जनहिताच्या व प्रशासकीय निकडीच्या दृष्टीने वेळोवेळी निदेश देता येतील व असे निदेश मंडळावर बंधनकारक राहतील.

स्पष्टीकरण.— या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''पोलीस अधिकारी'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पोलीस निरीक्षक या दर्जाचा आणि या दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा असेल असा पोलीस अधिकारी, असा आहे.

२२-G. परिक्षेत्र स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ.— (१) राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, परिक्षेत्र स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ या नावाने संबोधण्यात येणारे एक मंडळ घटित करील.

(२) परिक्षेत्र स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ पुढील सदस्यांचे मिळून बनलेले असेल :–

(a) परिक्षेत्र पोलीस महानिरीक्षक ... अध्यक्ष;

(b) परिक्षेत्रामधील दोन वरिष्ठतम पोलीस अधीक्षक ... सदस्य;

(c) परिक्षेत्र पोलीस महानिरीक्षक याच्या
कार्यालयातील वाचक (पोलीस उप-अधीक्षक) ... सदस्य-सचिव :

परंतु, उपरोक्त सदस्यांपैकी एकही सदस्य मागासवर्गातील नसेल तर, राज्य शासन, अशा प्रवर्गातील, पोलीस अधीक्षक या दर्जाच्या अतिरिक्त सदस्याची नेमणूक करील.

स्पष्टीकरण.— या पोटकलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''मागास वर्ग'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती), भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग, असा आहे.

२२-H. परिक्षेत्र स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळाची कार्ये.— परिक्षेत्र स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ पुढील कार्ये पार पाडील :–

(a) हे मंडळ, त्या परिक्षेत्रांतर्गत पोलीस उप-निरीक्षक ते पोलीस निरीक्षक या दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्यांच्या सर्व बदल्या, पदस्थापना व सेवाविषयक इतर बाबी निर्णीत करील.

(b) मंडळास, पोलीस उप-निरीक्षक ते पोलीस निरीक्षक या दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्यांची पदस्थापना व बदल्या परिक्षेत्राबाहेर करण्यासंबंधात पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ याला उचित शिफारशी करण्यासाठी प्राधिकृत केलेले असेल.

स्पष्टीकरण.— या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''पोलीस अधिकारी'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पोलीस उप-निरीक्षक ते पोलीस निरीक्षक या दर्जाचा पोलीस अधिकारी, असा आहे.

२२-I. आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ.— (१) राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ या नावाने संबोधण्यात येणारे एक मंडळ घटित करील.

(२) आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ पुढील सदस्यांचे मिळून बनलेले असेल :–

(a) पोलीस आयुक्त ... अध्यक्ष;

(b) पोलीस सह आयुक्त किंवा अपर आयुक्त किंवा उप-आयुक्त दर्जाचे दोन वरिष्ठतम अधिकारी ... सदस्य;

(c) पोलीस उप-आयुक्त (मुख्यालय) ... सदस्य-सचिव :

परंतु, उपरोक्त सदस्यांपैकी एकही सदस्य मागासवर्गातील नसेल तर, राज्य शासन, अशा प्रवर्गातील, पोलीस उप-आयुक्त या दर्जाच्या अतिरिक्त सदस्याची नेमणूक करील.

स्पष्टीकरण.— या पोटकलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''मागास वर्ग'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती), भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग, असा आहे.

२२-J. आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळाची कार्ये.— आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ पुढील कार्ये पार पाडील :–

(a) हे मंडळ, त्या आयुक्तालयांतर्गत पोलीस उप-निरीक्षक ते पोलीस निरीक्षक या दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्यांच्या सर्व बदल्या, पदस्थापना व सेवाविषयक इतर बाबी निर्णीत करील.

(b) मंडळास, पोलीस उप-निरीक्षक ते पोलीस निरीक्षक या दर्जाच्या अधिकाऱ्यांची पदस्थापना व बदल्या आयुक्तालयाबाहेर करण्यासंबंधात पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ याला उचित शिफारशी करण्यासाठी प्राधिकृत केलेले असेल.

स्पष्टीकरण.— या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''पोलीस अधिकारी'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पोलीस उप-निरीक्षक ते पोलीस निरीक्षक या दर्जाचा पोलीस अधिकारी, असा आहे.

२२-K. पोलीस आस्थापना मंडळांनी नियम व अटींचे अनुपालन करणे.— या अधिनियमाखालील कार्ये पार पाडताना, पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १, पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २, परिक्षेत्र स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ आणि आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ हे, वेळोवेळी अमलात असतील अशा नियमांसह व विनियमांसह कायद्याच्या सर्व तरतुदींचे अनुपालन व अनुसरण करतील.

२२-L. पूर्वीची पोलीस आस्थापना मंडळे अस्तित्वात असण्याचे बंद होणे.– या अधिनियमांतर्गत पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १, पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २, परिक्षेत्र स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ आणि आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ घटित करण्यात आल्यावर, दिनांक १५ जुलै २०१३ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये गृह विभागाने घटित केलेली पूर्वीची पोलीस आस्थापना मंडळे अस्तित्वात असण्याचे बंद होईल :

परंतु, पूर्वीच्या पोलीस आस्थापना मंडळांनी घेतलेले निर्णय व केलेल्या शिफारशी, जणूकाही, या अधिनियमान्वये संबंधित पोलीस आस्थापना मंडळांनी घेतलेले निर्णय व केलेल्या शिफारशी असल्याप्रमाणे, प्रवर्तनात असण्याचे चालू राहील.

२२-M. राज्य शासनाच्या अधिकारास बाध न येणे.– या अधिनियमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे, कोणत्याही दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्याविरुद्ध शिस्तभंगाच्या कारवाईसंबंधातील सर्व बाबींसंबंधात राज्य शासनाच्या अथवा अन्य इतर कोणत्याही सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या अधिकारास बाध येणार नाही.

२२-N. पोलीस कर्मचारी वर्ग यांचा सामान्य पदावधी, आणि सक्षम प्राधिकारी.– पोलीस दलातील पोलीस कर्मचारीवर्गाचा एका पदावरील किंवा एका कार्यालयातील सामान्य पदावधी हा, पदोन्नती आणि नियत सेवावधी यांच्या अधीनतेने दोन वर्षे इतका असेल. सर्वसाधारण बदलीकरिता सक्षम प्राधिकारी पुढीलप्रमाणे असतील :–

पोलीस कर्मचारी वर्ग	**सक्षम प्राधिकारी**
(a) भारतीय पोलीस सेवेतील अधिकारी	... मुख्यमंत्री;
(b) पोलीस उप-अधीक्षक व त्यावरील दर्जाचे महाराष्ट्र पोलीस सेवेतील अधिकारी	... गृहमंत्री;
(c) पोलीस निरीक्षक दर्जापर्यंतचे अधिकारी	(a) पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २. (b) परिक्षेत्र स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ (c) आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ :

परंतु, राज्य शासनास, जर,–

(a) पोलीस कर्मचाऱ्याविरुद्ध शिस्तभंगाची कार्यवाही सुरू असेल किंवा योजलेली असेल; किंवा

(b) पोलीस कर्मचाऱ्यास न्यायालयाने दोषी ठरविलेले असेल; किंवा

(c) पोलीस कर्मचाऱ्याविरुद्ध भ्रष्टाचाराचे आरोप करण्यात आलेले असतील; किंवा

(d) अन्यथा पोलीस कर्मचारी आपली कर्तव्ये पार पाडण्यास अक्षम झालेला असेल; किंवा

(e) पोलीस कर्मचारी कर्तव्यच्युतीबाबत दोषी असेल,

तर, कोणत्याही पोलीस कर्मचाऱ्याचा सामान्य पदावधी पूर्ण होण्यापूर्वीच त्याची बदली करता येईल.

(२) पोट-कलम (१) मधील कारणांव्यतिरिक्त, अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये, जनहितार्थ आणि प्रशासनिक निकडीनुसार, सक्षम प्राधिकारी पोलीस दलातील कोणत्याही पोलीस कर्मचाऱ्याची मुदतपूर्व बदली करील :

परंतु, सक्षम प्राधिकाऱ्यास, सर्वसाधारण अथवा विशेष आदेशाद्वारे, त्याच्या कोणत्याही दुय्यम प्राधिकाऱ्याला या पोट-कलमाखालील त्याचे अधिकार सोपविता येतील.

स्पष्टीकरण.– या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''सक्षम प्राधिकारी'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पुढीलप्रमाणे असेल:–

पोलीस कर्मचारी वर्ग		**सक्षम प्राधिकारी**
(a) भारतीय पोलीस सेवेतील अधिकारी	...	मुख्यमंत्री;
(b) पोलीस उप-निरीक्षक व त्यावरील दर्जाचे महाराष्ट्र पोलीस सेवेतील अधिकारी	...	गृहमंत्री;
(c) सहायक पोलीस उप-निरीक्षक दर्जापर्यंतचे पोलीस कर्मचारी	...	पोलीस महासंचालक व महनिरीक्षक

२२-O. अन्वेषण पोलीस आणि कायदा व सुव्यवस्था पोलीस यांचे विलगीकरण करणे.– (१) प्रत्येक पोलीस ठाण्यातील गुन्हे शाखा किंवा स्थानिक गुन्हे शाखा आणि तपास किंवा अन्वेषण कक्ष हे केवळ गुन्ह्यांच्या अन्वेषणावर लक्ष केंद्रित करतील आणि त्यांच्यावर सर्वसामान्यतः कायदा व सुव्यवस्था, सुरक्षा आणि इतर कर्तव्ये सोपविण्यात येणार नाहीत.

(२) युनिट कमांडर हे प्रत्येक युनिटमधील अन्वेषण किंवा तपास शाखा आणि कायदा व सुव्यवस्था आणि इतर शाखा यांच्यामध्ये समन्वय असल्याची सुनिश्चिती करतील.

२२-P. राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण.– (१) राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण या नावाने संबोधले जाणारे एक प्राधिकरण घटित करील.

(२) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण पुढील सदस्यांचे मिळून बनललेले असेल :–

(a) उच्च न्यायालयाचे सेवानिवृत्त न्यायाधीश ... अध्यक्ष;

(b) विशेष पोलीस महानिरीक्षक दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा नसेल असा, नियत वयोमानाने सेवानिवृत्त झालेला पोलीस अधिकारी ... सदस्य;

(c) नागरी समाजातील मान्यवर व्यक्ती ... सदस्य;

(d) राज्य शासनाच्या सचिव दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा नसलेला एक निवृत्त अधिकारी ... सदस्य;

(e) अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षकाच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा नसलेला अधिकारी ... सदस्य-सचिव.

(३) या अधिनियमान्वये राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण घटित केल्यावर, दिनांक १५ जुलै, २०१३ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये गृह विभागाने घटित केलेले पूर्वीचे राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण अस्तित्वात असण्याचे बंद होईल :

परंतु, पूर्वीच्या राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणासमोर प्रलंबित असणाऱ्या तक्रारी व चौकशी या जणूकाही त्या तक्रारी किंवा चौकशी, या अधिनियमाखाली घटित करण्यात आलेल्या राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाकडे प्रलंबित

असल्याप्रमाणे प्रवर्तनात असण्याचे चालू राहतील, आणि पूर्वीच्या राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाकडून शिफारशी करण्यात आल्या असतील तर, त्या जणू काही, या अधिनियमान्वये घटित करण्यात आलेल्या राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाकडून करण्यात आल्या असल्याप्रमाणे, प्रवर्तनात असण्याचे चालू राहतील.

(४) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचा अध्यक्ष, उच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायमूर्तीकडून प्रस्तावित करण्यात आलेल्या नावांच्या नामिकेमधून, राज्य शासनाकडून निवडण्यात येईल .

२२-Q. राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचे अधिकार व कार्ये.– (१) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण पुढील अधिकारांचा वापर करील व कार्ये पार पाडील :–

(a) स्वतः होऊन, किंवा–

(i) एखादी बळी पडलेली व्यक्ती किंवा तिच्या कुटुंबातील सदस्य किंवा तिच्या वतीने इतर कोणतीही व्यक्ती;

(ii) राष्ट्रीय किंवा राज्य मानवी हक्क आयोग; आणि

(iii) पोलीस,

यांच्याकडून एखाद्या पोलीस अधिकाऱ्याविरुद्ध–

(i) पोलीस कोठडीतील मृत्यू;

(ii) भारतीय दंड संहितेच्या (१८६० चा ४५) कलम ३२० खाली व्याख्या केल्याप्रमाणे गंभीर दुखापत;

(iii) बलात्कार किंवा बलात्कार करण्याचा प्रयत्न;

(iv) विहित केलेली कार्यपद्धती न अनुसरता केलेली अटक किंवा स्थानबद्धता;

(v) भ्रष्टाचार;

(vi) बलादग्रहण (खंडणी उकळणे);

(vii) जमीन किंवा घर बळकावणे; आणि

(viii) ज्यामध्ये कायद्याच्या कोणत्याही तरतुदींचे गंभीर उल्लंघन किंवा कायदेशीर प्राधिकाराचा दुरुपयोग याचा अंतर्भाव असेल अशी इतर कोणतीही बाब,

यासंबंधात राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाकडे दाखल करण्यात आलेल्या एखाद्या तक्रारीवर चौकशी करणे;

(b) कोणत्याही व्यक्तीस, प्राधिकरणाच्या मते, चौकशीच्या विषयवस्तूशी उपयुक्त, किंवा संबद्ध होऊ शकेल अशा मुद्यावर किंवा बाबींवर माहिती पुरविण्यासाठी फर्मावणे.

(२) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचे सदस्य, प्राधिकरणासाठी, पूर्णकालिक तत्त्वावर काम करतील. राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाच्या अशासकीय सदस्यांचे वेतन किंवा मानधन आणि देय असणारे इतर भत्ते, आणि सेवेच्या इतर अटी व शर्ती या, राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येतील, त्याप्रमाणे असतील.

(३) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाच्या सदस्यांचा पदावधी हा तीन वर्षे असेल.

(४) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणास, पोट-कलम (१) मध्ये निर्देशिलेल्या कोणत्याही बाबींची चौकशी करतेवेळी, पुढील बाबींच्या संबंधात, दिवाणी प्रक्रिया संहिता (१९०८ चा ५) खाली एखाद्या दिवाणी दाव्याची न्यायचौकशी करतेवेळी दिवाणी न्यायालयाला जे अधिकार आहेत ते सर्व अधिकार असतील :-

(a) साक्षीदारांना समन्स पाठविणे व त्यांना हजर राहण्यास भाग पाडणे आणि त्यांची शपथेवर तपासणी करणे;

(b) कोणत्याही दस्तऐवजाचा शोध घेण्यास व तो सादर करण्यास फर्मावणे;

(c) शपथपत्रांवर पुरावा स्वीकारणे;

(d) कोणताही सार्वजनिक अभिलेख किंवा त्याची प्रत कोणत्याही न्यायालयाकडून किंवा कार्यालयाकडून मागविणे;

(e) साक्षीदारांची किंवा दस्तऐवजांची तपासणी करण्याकरिता आयोगपत्र काढणे; आणि

(f) राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येतील अशा इतर कोणत्याही बाबी.

(५) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणास, राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाच्या मते, चौकशीच्या विषयवस्तूशी उपयुक्त असतील, किंवा त्याच्याशी संबद्ध असतील अशा मुद्यांवर किंवा बाबींवर माहिती पुरविण्यासाठी कायदेशीर विशेषाधिकारांना अधीन राहून, कोणत्याही व्यक्तीची चौकशी करण्याचा अधिकार असेल, आणि अशा प्रकारे आवश्यक केलेली कोणतीही व्यक्ती, भारतीय दंड संहितेच्या (१८६० चा ४५) च्या कलमे १७६ आणि १७७ च्या अर्थांतर्गत, अशी माहिती देण्यास विधित बद्ध असल्याचे मानण्यात येईल.

(६) या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण एक दिवाणी न्यायालय असल्याचे मानण्यात येईल, आणि भारतीय दंड संहितेच्या (१८६० चा ४५) कलम १७५, १७८, १७९, १८० किंवा २२८ मध्ये विशद केलेला एखादा अपराध प्राधिकरणाच्या नजरेसमोर किंवा त्याच्या समक्ष घडला असेल तेव्हा प्राधिकरणास, त्या अपराध्याला हवालातीत स्थानबद्ध करण्याची व्यवस्था करता येईल आणि, त्यांस त्याच दिवशी आपले कामकाज थांबण्यापूर्वी कोणत्याही वेळी त्या अपराधाची दखल घेता येईल आणि त्या अपराध्याला या कलमान्वये शिक्षा का करण्यात येऊ नये याची कारणे दाखवण्याची त्याला वाजवी संधी दिल्यानंतर, त्या अपराध्याला, दोनशे रुपयांपेक्षा अधिक नसेल इतक्या द्रव्यदंडाची, आणि द्रव्यदंड भरण्यात कसूर केल्यास, असा द्रव्यदंड लवकर न भरल्याबद्दल, एका महिन्यापर्यंत असू शकेल इतक्या साध्या कारावासाची शिक्षा करता येईल. एखाद्या व्यक्तीवर फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ (१९७४ चा २) च्या कलम ३४५ मध्ये निर्देश केलेल्या कोणत्याही अपराधाचा आरोप केला असल्याचे आणि तो अपराध त्याच्यासमोर किंवा त्याच्या समक्ष घडला असल्याचे राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचे कोणत्याही प्रकरणात मत बनले तर त्या व्यक्तीला, द्रव्यदंड भरण्यात कसूर केल्याव्यतिरिक्त कारावासाची शिक्षा किंवा दोनशे रुपयांपेक्षा जास्त द्रव्यदंड ठोठवावा किंवा ते प्रकरण फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ (१९७४ चा २) याच्या कलम ३४५ अन्वये निकालात काढू नये असे राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचे इतर कोणत्याही कारणास्तव मत बनले असेल तर, अशा राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणास, अपराधाची घटक तथ्ये आणि यात वर तरतूद केल्याप्रमाणे आरोपीची जबानी नोंदवून घेतल्यानंतर, ते प्रकरण, त्या प्रकरणाची न्यायचौकशी करण्याची अधिकारिता असणाऱ्या दंडाधिकाऱ्याकडे पाठवता येईल आणि अशा दंडाधिकाऱ्यासमोर अशा व्यक्तीने उपस्थित राहण्याकरिता जामीन द्यावा असे फर्मावता येईल किंवा पुरेसा जामीन देण्यात आला नाही तर, अशा व्यक्तीस अशा दंडाधिकाऱ्याच्या अभिरक्षेत पाठवील. ज्या दंडाधिकाऱ्याकडे असे कोणतेही प्रकरण पाठविण्यात येईल तो दंडाधिकारी,

जणू काही ते प्रकरण एखाद्या पोलीस तक्रारीवरून दाखल करण्यात आले होते त्याप्रमाणे त्यावर पुढील कार्यवाही करील.

(७) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणासमोरील प्रत्येक कार्यवाही ही, भारतीय दंड संहिते (१८६० चा ४५) च्या कलमे १९३ आणि २२८ च्या अर्थांतर्गत आणि कलम १९६ च्या प्रयोजनार्थ एक न्यायिक कार्यवाही असल्याचे मानण्यात येईल. राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण हे फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ (१९७४ चा २) च्या कलम १९५ आणि प्रकरण सव्वीस च्या सर्व प्रयोजनांसाठी, एक दिवाणी न्यायालय असल्याचे मानण्यात येईल.

(८) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणास, साक्षीदार, बळी पडलेली व्यक्ती व त्यांचे कुटुंबीय, ज्यांना तक्रार करण्यासाठी किंवा पुरावा देण्याकरिता कोणत्याही धमकीस किंवा सतावणुकीस तोंड द्यावे लागू शकते, त्यांच्या संरक्षणाची सुनिश्चिती होण्याकरिता, उपाययोजना करण्यासाठी, राज्य शासनास सल्ला देण्याचा अधिकार आहे.

(९) अध्यक्षाकडून लेखी प्राधिकृत करण्यात येईल असा राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचा कोणताही सदस्य, कोणत्याही पोलीस ठाण्यास, अटककोठडीस किंवा पोलिसांकडून स्थानबद्ध करण्यासाठी वापरण्यात येणारी इतर कोणतीही ठिकाणे यांना भेट देऊ शकेल आणि त्यास योग्य वाटल्यास, त्याला एका पोलीस अधिकाऱ्यास बरोबर नेता येईल.

(१०) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण, क्षेत्रीय चौकशीच्या प्रयोजनार्थ, चौकशीच्या विषयवस्तूवर चौकशी करण्यासाठी आणि प्राधिकरणास एक अहवाल सादर करण्यासाठी, त्यास योग्य वाटेल अशा एखाद्या व्यक्तीला, निदेश देईल.

२२-R. राज्य शासनास सादर करावयाचा अहवाल.– (१) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण, चौकशी पूर्ण झाल्यानंतर, राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येईल अशा कालावधीत, राज्य शासनास, एक अहवाल सादर करील.

(२) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाकडून अहवाल मिळाल्यानंतर, राज्य शासन पुढीलपैकी कोणतीही उपाययोजना करील :–

(a) राज्य शासन, अहवाल स्वीकारील आणि पोट-कलम (३) मध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे अहवाल फेटाळण्याच्या अधिकाराचा राज्य शासनाने वापर केला असल्याखेरीज, त्यावर कृती करील.

(b) शिस्तभंगाची कार्यवाही सुरू करण्याच्या प्रयोजनार्थ, त्या चौकशी प्रारंभिक चौकशी असल्याचे मानणे, आणि त्यानंतर, राज्य शासन, किंवा यथास्थिती, सक्षम प्राधिकारी, कसूरदार पोलीस अधिकाऱ्याविरुद्ध शिस्तभंगाची कार्यवाही सुरू करण्याचा निदेश देईल.

(c) जर राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाच्या अहवालावरून दखलपात्र अपराध घडला असल्याचे प्रथमदर्शनीच स्पष्ट होत असेल तर, राज्य शासन तो अहवाल संबंधित पोलीस ठाण्याकडे पाठवील आणि त्यावरून फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ (१९७४ चा २) च्या कलम १५४ अन्वये, त्याची प्रथम माहिती अहवाल म्हणून नोंद करता येईल.

(३) या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य शासनास, अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचा अहवाल, कारणे लेखी नमूद करून फेटाळता येईल.

(४) राज्य शासनाने पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचा अहवाल फेटाळल्यास त्यास, राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाला त्या प्रकरणात अधिक चौकशी करण्यास आणि त्याबाबतीत नव्याने अहवाल सादर करण्यास फर्मावता येईल.

स्पष्टीकरण.— कलम २२-**Q** व या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''पोलीस अधिकारी'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पोलीस उप-अधीक्षक किंवा सहायक पोलीस आयुक्त याच्या दर्जाचा किंवा त्यावरील दर्जाचा पोलीस अधिकारी, असा आहे.

२२-S. विभागस्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरण.— (१) राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, विभागस्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरण या नावाने संबोधले जाणारे प्राधिकरण घटित करील.

(२) विभागस्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरण पुढील सदस्यांनी मिळून बनलेले असेल :–

(a)	निवृत्त प्रधान जिल्हा न्यायाधीश	... अध्यक्ष;
(b)	पोलीस अधीक्षकाच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा नसलेला नियत वयोमानाने सेवानिवृत्त झालेला एखादा अधिकारी	... सदस्य;
(c)	पोलीस उप-आयुक्त (मुख्यालय)	... सदस्य;
(d)	नागरी समाजामधील मान्यवर व्यक्ती	... सदस्य;
(e)	पोलीस उप-अधीक्षकाच्या दर्जाचा किंवा त्याच्या समतुल्य दर्जाचा अधिकारी	... सदस्य-सचिव

(३) पोट-कलम (१) अन्वये विभागस्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरण घटित केल्यावर, दिनांक १५ जुलै २०१३ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये गृह विभागाने घटित केलेले पूर्वीचे जिल्हा पोलीस तक्रार प्राधिकरण अस्तित्वात असण्याचे बंद होईल.

(४) तक्रारी किंवा चौकशी आणि शिफारशी, अध्यक्षांची नेमणूक, राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचे अधिकार व कार्ये आणि त्याने राज्य शासनाला अहवाल सादर करणे यासंबंधातील, अनुक्रमे कलमे २२-P, २२-Q व २२-R यांच्या तरतुदी, योग्य त्या फेरफारांसह, विभागस्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरणास लागू असतील.

२२-T. पोलीस अधिकाऱ्याविरुद्ध खोटी तक्रार केल्याबद्दल खटला.— (१) या अधिनियमामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जो कोणी, या अधिनियमान्वये पोलीस अधिकाऱ्याविरुद्ध कोणतीही खोटी किंवा क्षुल्लक तक्रार करील तिला, दोषसिद्धीनंतर, दोन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्याही वर्णनाच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची शिक्षा करण्यात येईल किंवा दोन्ही शिक्षा करण्यात येतील आणि जर अशी कार्यवाही मृत्युदंडाच्या शिक्षेच्या, आजीवन कारावासाच्या शिक्षेच्या किंवा सात वर्षांच्या किंवा त्याहून अधिक कालावधीच्या कारावासांच्या शिक्षेच्या अपराधासाठीच्या, खोट्या आरोपावरून दाखल केली असेल तर, तो, सात वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्याही एका वर्णनाच्या कारावासाच्या शिक्षेस पात्र असेल आणि, द्रव्यदंडाच्या शिक्षेसदेखील पात्र असेल.

(२) न्यायालयाने, पोट-कलम (१) अन्वये एखाद्या अपराधाची दखल घेण्याच्या बाबतीत, फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ (१९७४ चा २) याच्या कलम १९५ च्या तरतुदी, योग्य त्या फेरफारांसह, लागू होतील.

(३) या अधिनियमान्वये, खोटी किंवा क्षुल्लक तक्रार केल्याबद्दल एखाद्या व्यक्तीचा दोष सिद्ध झाल्यास, अशी व्यक्ती, ज्याच्याविरुद्ध तिने खोटी किंवा क्षुल्लक तक्रार केली असेल अशा संबंधित पोलीस अधिकाऱ्याला भरपाई

देण्यास त्याचबरोबर खटला चालविण्याबद्दलचा कायदेशीर खर्च, तसेच, न्यायालय पोट-कलम (२) अन्वये त्या खटल्याची न्यायचौकशी करून निर्धारित करील अशी नुकसानभरपाईची रक्कम देण्यास पात्र ठरेल.

(४) या कलमात अंतर्भूत केलेली कोणतीही गोष्ट, सद्भावनापूर्वक केलेल्या तक्रारीच्या बाबतीत लागू होणार नाही.

स्पष्टीकरण.– या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, "सद्भावना" या शब्दप्रयोगास, भारतीय दंड संहिता (१८६० चा ४५) याच्या कलम ५२ मध्ये जो अर्थ नेमून दिलेला असेल, तोच अर्थ असेल."

प्रकरण तीन
पोलीस दलाचे विनिमयन करणे, त्यावर नियंत्रण ठेवणे, त्यास शिस्त राखणे

२३. पोलिसांच्या प्रशासनासाठी नियम तयार करणे.– राज्य शासनाच्या आदेशांस अधीन राहून आयुक्तास, बृहन्मुंबईसाठी व त्यास ज्या क्षेत्राकरिता नेमण्यात आलेले असेल अशा इतर क्षेत्रांसाठी नेमून देण्यात आलेल्या पोलीस दलाच्या बाबतीत आणि महासंचालक व महानिरीक्षक याला, इतर क्षेत्रासाठी नेमून देण्यात आलेल्या पोलीस दलाच्या बाबतीत, पुढील गोष्टींसाठी या अधिनियमाशी किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही इतर अधिनियमितीशी विसंगत नसतील असे नियम करता येतील किंवा आदेश देता येतील-

(a) त्याच्या हाताखाली अधिकाऱ्यांनी करावयाच्या पोलीस दलाच्या तपासणीचे विनियमन करणे.

(b) पोलिसांना शस्त्रे, साजसरंजाम, कपडे व इतर आवश्यक गोष्टी कोणत्या प्रकारच्या व किती द्यावयाच्या हे ठरविणे;

(c) पोलीस दलातील व्यक्तींच्या राहण्याच्या जागा विहित करणे;

(d) पोलीस दलाच्या प्रशासनासंबंधीच्या कोणत्याही प्रयोजनासाठी कोणताही पोलीस निधी स्थापन करणे त्याची व्यवस्था पाहणे व त्याचे विनियमन करणे;

(e) कलम १७ च्या तरतुदीस अधीन राहून, पोलिसांची वाटणी, त्यांचे स्थानांतर व त्यांची स्थाननिश्चिती यांचे नियमन करणे;

(f) सर्व दर्जाच्या व श्रेणीच्या पोलीस अधिकाऱ्यांकडे कर्तव्ये सोपविणे; आणि

  (i) ज्या रीतीने, आणि

  (ii) ज्या शर्तीनुसार ते आपापल्या अधिकारांचा वापर करतील व कर्तव्ये पार पाडतील ती रीत व त्या शर्ती विहित करणे;

(g) पोलिसांनी बातमी व माहिती मिळविणे व ती कळविणे यांचे विनियमन करणे;

(h) सामान्यतः पोलिसांना आपली कर्तव्ये बजावण्याच्या बाबतीत कार्यक्षम करणे व त्यांनी कर्तव्याचा दुरुपयोग करण्यास अगर ती बजाविण्यात हयगय करण्यास प्रतिबंध करणे.

२४. महासंचालक व महानिरीक्षक यास किंवा आयुक्त यास विवरणे मागविता येतील.– (१) राज्य

शासनाच्या नियमांस व आदेशांस अधीन राहून, महासंचालक व महानिरीक्षक याला आपल्या हाताखालील व्यक्तींना, गुन्ह्याचा बंदोबस्त करणे, सुव्यवस्था राखणे, व त्यांची कर्तव्ये बजावणे या गोष्टींशी संबंध असलेल्या विषयांबद्दल पाठविता येतील अशी विवरणे, प्रतिवृत्ते व निवेदने यांजकडून मागविता येतील. महासंचालक व महानिरीक्षक, उपरोक्त कारणांसाठी अगर त्यास पुरविण्यात आलेल्या माहितीवरून, त्याने दिलेले सर्वसाधारण आदेश व तसेच राज्य शासन विनिर्दिष्ट करील असे आदेश जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास व महसूल आयुक्तास कळवील.

(२) आयुक्तास, उपरिनिर्दिष्ट गोष्टीस अधीन राहून, त्याच्या प्रभावाखाली असलेल्या क्षेत्राच्या संबंधात, पोट-कलम (१) मध्ये तरतूद करण्यात आलेली विवरणे, प्रतिवृत्ते व निवेदने मागविता येतील.

२५. कर्तव्य बजावण्यात हयगय, वगैरे केल्याबद्दल विभागीय चौकशीद्वारे पोलीस दलातील दुय्यम दर्जाच्या व्यक्तींना शिक्षा करणे.– (१) राज्य शासनास किंवा पोट-कलम (२) अन्वये, त्या बाबतीत प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याला, निरीक्षक किंवा पोलीस दलातील दुय्यम दर्जाची कोणतीही व्यक्ती, आपले कर्तव्य बजावण्याच्या बाबतीत क्रूर, बेपर्वा अगर निष्काळजी आहे किंवा आपली कर्तव्ये बजावण्यास अयोग्य आहे असे राज्य शासनाचे किंवा पोट-कलम (२) अन्वये, त्या बाबतीत प्राधिकृत करण्यात आलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याचे मत झाल्यास, त्यास, तिच्यावर खालीलपैकी एक किंवा त्यापेक्षा अधिक शास्ती लादता येईल.

(a) अशा निरीक्षकाच्या किंवा पोलीस दलातील दुय्यम दर्जाच्या कोणत्याही व्यक्तीच्या निष्काळजीपणामुळे किंवा आदेशभंगामुळे झालेल्या शासनाच्या कोणत्याही आर्थिक हानीची संपूर्ण किंवा अंशतः वसुली त्याच्या वेतनातून करण्यात येईल;

(b) निलंबन;

(c) खालच्या दर्जावर, श्रेणीवर किंवा वेतनश्रेणीवर आणण्यात येईल, किंवा कोणत्याही प्रतिष्ठेच्या पदावरून काढून टाकण्यात विशेष वित्तलब्धी काढून घेण्यात येईल;

(d) सक्तीची निवृत्ती;

(e) सेवेतून काढून टाकण्यात येईल, मात्र त्यामुळे भविष्यात पोलीस खात्याव्यतिरिक्त कोणत्याही शासकीय खात्यामध्ये नोकरीसाठी अनर्ह ठरवणार नाही;

(f) बडतर्फी, अशी बडतर्फी भविष्यात शासनाच्या सेवेत नोकरीसाठी अनर्ह ठरवील :

परंतु, त्याच्या वर्तणुकीसंबंधीची चौकशी किंवा कोणत्याही फौजदारी गुन्ह्यासंबंधीत त्याच्या विरुद्ध आलेल्या तक्रारीचे अन्वेषण प्रलंबित असतानाच्या काळात एखाद्या पोलीस अधिकाऱ्याला निलंबित करणे ही, खंड (b) अन्वये शिक्षा आहे, असे मानण्यात येणार नाही.

(१-A) राज्य शासनास किंवा पोट-कलम (२) अन्वये त्याबाबत प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास शिस्तभंगाबद्दल किंवा गैरवर्तनाबद्दल अगर जीमुळे, आपले कर्तव्य बजावण्यास अयोग्य ठरवील अशा कृत्याबद्दल दोषी असलेला निरीक्षक किंवा पोलीस दलातील दुय्यम दर्जातील कोणतीही व्यक्ती, यांचा दोष पोट-कलम (१) मध्ये निर्देशलेली कोणतीही शिक्षा देण्यासारख्या स्वरूपाचा नाही असे राज्य शासनाने किंवा अशा प्राधिकृत केलेल्या अधिकाऱ्याचे मत असेल तर, त्यास, अशा निरीक्षकावर किंवा दलातील दुय्यम दर्जाच्या कोणत्याही व्यक्तीवर पुढीलपैकी कोणतीही एक किंवा अधिक शिक्षा लादता येईल:-

(a) ताकीद देणे;

(b) ताशेरे ओढणे (ज्याची नोंद त्याच्या सेवा पुस्तकात घेतली जाईल);

(c) कडक समज देणे;

(d) एक महिन्याच्या पगाराहून अधिक होणार नाही इतका द्रव्यदंड करणे;

(e) वेतनवाढ रोखून धरणे :

परंतु,--

(i) खंड (c) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेली शिक्षा, पोलीस शिपायाच्या दर्जापेक्षा वरील दर्जाच्या कर्मचाऱ्याला देता येणार नाही.

(ii) खंड (d) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेली शिक्षा, निरीक्षकाला देता येणार नाही.

(२) महासंचालक व महानिरीक्षक (c) अपर महासंचालक, विशेष महानिरीक्षक यांसह महासंचालक व महानिरीक्षक, सह आयुक्त, अपर आयुक्त यांसह आयुक्त आणि उप महानिरीक्षक यांनी पोट-कलम (१) किंवा (१-A) अन्वये निरीक्षकास किंवा दुय्यम दर्जाच्या कोणत्याही व्यक्तीस, शिक्षा करण्यास प्राधिकार असेल. तसेच अधीक्षकास त्याला दुय्यम असणारा हाताखालचा जो कोणताही पोलीस अधिकारी निरीक्षकांच्या श्रेणीहून खालच्या श्रेणीचा असेल त्या पोलीस अधिकाऱ्याच्या बाबतीत तसाच प्राधिकार असेल आणि त्यास त्याच्या हाताखालील निरीक्षकास, त्याच्या विरुद्ध केलेल्या तक्रारीची चौकशी पूर्ण होईतोपर्यंत आणि पोलीस महासंचालक व पोलीस महानिरीक्षक किंवा पोलीस अपर महासंचालक व अपर महानिरीक्षक, आणि संचालक, पोलीस बिनतारी संदेश व पोलीस उप महानिरीक्षक, अपर महानिरीक्षक यांचा आदेश मिळेतोपर्यंत निलंबित करण्याचा अधिकार असेल.

(b) आयुक्त, संचालक, पोलीस बिनतारी संदेश यांसह उप महानिरीक्षक आणि अधीक्षक व प्रशिक्षण संस्थेचा प्राचार्य यांचे शिक्षा देण्याचे अधिकार.- पोलीस प्रशिक्षण महाविद्यालयाच्या प्राचार्यासहित निरीक्षकाच्या दर्जाहून कमी दर्जाची पोलीस दलातील दुय्यम दर्जाची जी कोणतीही व्यक्ती अशा महाविद्यालयात प्रशिक्षण घेत असेल किंवा त्याच्या नियंत्रणाखाली काम करीत असेल त्या व्यक्तीच्या संबंधात, तसेच ज्या जिल्ह्यात असे महाविद्यालय असेल त्या जिल्ह्याच्या पोलीस दलातील किंवा त्याच्या नियंत्रणाखाली काम करण्यासाठी अशा महाविद्यालयास जोडलेल्या इतर कोणत्याही जिल्ह्याच्या पोलीस दलातील हवालदाराच्या व पोलीस शिपायांच्या संबंधात असाच प्राधिकार राहील. तसेच त्यास अशा महाविद्यालयात प्रशिक्षण घेत असलेल्या किंवा त्याला दुय्यम असलेल्या निरीक्षकास, त्याच्याविरुद्ध केलेल्या तक्रारीची चौकशी पूर्ण होईतोपर्यंत आणि महासंचालक व महानिरीक्षक किंवा उपमहानिरीक्षक यांचा आदेश मिळेतोपर्यंत, निलंबित करता येईल.

(b-a) पोलीस प्रशिक्षण शाळेच्या प्राचार्यास जी कोणतीही निरीक्षकाच्या श्रेणीपेक्षा खालच्या श्रेणीची पोलीस दलातील दुय्यम दर्जाची जी कोणतीही व्यक्ती, अशा शाळेत प्रशिक्षण घेत असेल किंवा जी त्याच्या अधिपत्याखाली काम करीत असेल किंवा जिल्हा त्याच्या अधिपत्याखाली काम करण्याकरिता अशा शाळेत नेमून देण्यात आले असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीच्या संबंधात, तसाच प्राधिकार असेल.

(c) या पोट-कलमान्वये देण्यात आलेल्या कोणत्याही अधिकाराचा वापर, नेहमी त्याबाबत राज्य शासन देईल अशा आदेशांस आणि नियमांस अधीन राहून करण्यात आला पाहिजे.

(३) पोट-कलमे (१) (१-A) आणि (२) यातील कोणत्याही तरतुदींमुळे,-

(a) कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यावर जो कोणताही अपराध केल्याबद्दल आरोप ठेवण्यात आला असेल त्या अपराधाच्या बाबतीत फौजदारी खटला चालविला जाण्याबद्दल त्याची जी कोणतीही जबाबदारी असेल तिला बाध येणार नाही; अथवा

(b) ज्या प्राधिकाऱ्याने अशा पोलीस अधिकाऱ्याची नेमणूक केली असेल त्या प्राधिकाऱ्याला दुय्यम असणाऱ्या कोणत्याही प्राधिकाऱ्यास अशा पोलीस अधिकाऱ्यास पदच्युत करण्याचा किंवा कामावरून दूर करण्याचा हक्क असणार नाही.

२६. शिक्षा करण्याच्या बाबतीत अनुसरावयाची कार्यपद्धती.– भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद ३११, खंड (२) च्या दुसऱ्या परंतुकामध्ये उल्लेखिलेल्या बाबींव्यतिरिक्त, कलम २५ याच्या पोट-कलम (१) अन्वये विहित केलेली कार्यवाही अनुसरल्याशिवाय शिक्षेचा आदेश देता येणार नाही :

परंतु, संविधानाच्या अनुच्छेद ३११, खंड (२), परंतुक (a) मध्ये उल्लेखिलेल्या बाबींव्यतिरिक्त इतर बाबतीत पोलीस अधिकाऱ्यास खालच्या दर्जावर आणण्याविषयी, त्यास कामावरून दूर करण्याविषयी किंवा पदच्युत करण्याविषयी द्यायवयाचा कोणताही आदेश अशा अधिकाऱ्यास त्याच्याविरुद्ध करण्याचे योजिलेल्या उपाययोजनेविरुद्ध कारण दाखविण्याची वाजवी संधी दिल्याशिवाय देण्यात येणार नाही.

२७. शिक्षेसंबंधीच्या आदेशाविरुद्ध अपिले.– कलम २५ अन्वये किंवा त्यानुसार केलेले नियम किंवा दिलेले आदेश याअन्वये पोलीस अधिकाऱ्याच्या बाबतीत दिलेल्या कोणत्याही आदेशाविरुद्ध राज्य शासनाकडे किंवा राज्य शासन सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा अधिकाऱ्याकडे अपील करता येईल :

परंतु, अशा वाढ केलेल्या किंवा, यथास्थिती, देण्यात आलेल्या अधिक कडक शिक्षेविरुद्ध कारणे दाखवा नोटीस दिल्याशिवाय, आणि त्यात दाखविलेले कोणतेही कारण विचारात घेतल्याशिवाय, अपिलातील शिक्षा वाढवली जाणार नाही किंवा शिक्षा अधिक कडक केली जाणार नाही.

२७-A. राज्य शासन किंवा महासंचालक व महानिरीक्षक यांना कोणत्याही चौकशीचा किंवा कार्यवाहीचा अभिलेख मागवण्याचा अधिकार.– राज्य शासन किंवा महासंचालक व महानिरीक्षक स्वाधिकारे किंवा यथास्थिती, या बाबतीत विहित केलेल्या कालावधीत त्याच्याकडे अर्ज केल्यावरून या प्रकरणाअन्वये कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्याविरुद्ध कोणत्याही प्राधिकाऱ्याने चालविलेल्या कोणत्याही चौकशीचा किंवा कार्यवाहीचा अभिलेख, अशा कोणत्याही चौकशीमध्ये घेण्यात आलेला कोणताही निर्णय किंवा देण्यात आलेला कोणताही आदेश यांच्या वैधतेविषयी किंवा योग्यतेविषयी तसेच अशा अधिकाऱ्याविरुद्ध करण्यात येणाऱ्या कार्यवाहीच्या नियमिततेबद्दल स्वतःची खात्री करून घेण्यासाठी, मागवू शकेल, आणि त्याची तपासणी करू शकेल आणि कोणत्याही वेळी,--

(a) असा कोणताही आदेश कायम करील, त्यात फेरबदल करील किंवा तो मागे घेईल;

(b) अशा आदेशाद्वारे कोणतीही शिक्षा देऊ शकेल किंवा ती रद्द करू शकेल, कायम करू शकेल किंवा शिक्षेमध्ये वाढ करू शकेल.;

(c) त्यापुढील चौकशी करण्याबाबत निदेश देईल; किंवा

(d) या प्रकरणी अशा परिस्थितीत यथास्थिती, ते किंवा तो योग्य वाटेल असा इतर आदेश देतील :

परंतु, बाधा पोचलेल्या पोलीस अधिकाऱ्यास, अशा शिक्षेविरुद्ध त्यास काय करावेसे वाटते, याबाबत निवेदन करण्याची वाजवी संधी दिल्याखेरीज शिक्षा करणे किंवा शिक्षा वाढविणे यासंबंधी सुधारित आदेश संमत केला जाणार नाही :

परंतु आणखी असे की, सुधारित आदेश,--

(i) या प्रकरणी, अशा चौकशी किंवा कार्यपद्धतीसंबंधी संमत केलेल्या निर्णयाविरुद्ध किंवा आदेशाविरुद्ध जेव्हा अपील दाखल करण्यात आलेले असेल किंवा असे अपील प्रलंबित असेल तेव्हा;

(ii) या प्रकरणी अशा निर्णयाविरुद्ध किंवा आदेशाविरुद्ध दाखल करण्यात आलेले अपील जेव्हा असे अपील दाखल करण्यासाठी तरतूद केलेला कालावधी समाप्त होण्यापूर्वी दाखल केलेला नसेल तेव्हा; आणि

(iii) इतर कोणत्याही प्रकरणी, अशा निर्णयाच्या किंवा आदेशाच्या दिनांकापासून तीन वर्षाचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर सुधारित केलेला असेल तेव्हा, संमत केला जाणार नाही.

२७-B. कलम २५, २७ किंवा २७-A अन्वये संमत केलेल्या आदेशाचे पुनर्विलोकन करण्यासंबंधी राज्य शासन किंवा महासंचालक व महानिरीक्षक यांचा अधिकार.– पुनर्विलोकन आदेश संमत करतेवेळी जेव्हा कोणतेही नवीन साहित्य किंवा पुरावा सादर करणे शक्य नव्हते किंवा ते त्या वेळी उपलब्ध झाले नव्हते आणि त्यामुळे प्रकरणाच्या स्वरूपात बदल झाला असता असे निदर्शनास आल्यास किंवा निदर्शनास आणून दिल्यास राज्य शासन किंवा महासंचालक व महानिरीक्षक, कोणत्याही वेळी एकतर स्वाधिकारे किंवा अन्यप्रकारे कलम २५, २७ किंवा २७-A अन्वये ते किंवा यथास्थिती त्यांनी संमत केलेल्या कोणत्याही आदेशाचे पुनर्विलोकन करीलः

परंतु, संबंधित पोलीस अधिकाऱ्यास प्रस्तावित केलेल्या शास्तीविरुद्ध किंवा जेव्हा कलम २५ च्या पोट-कलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेली कोणतीही मोठी शास्ती करण्याचे प्रस्तावित केले आहे किंवा कोणतीही मोठी शास्ती करण्यासाठी पुनर्विलोकन करावयाच्या या आदेशाद्वारे लादलेली लहान शास्ती वाढविण्याचे प्रस्तावित केले आहे त्याविरुद्ध निवेदन करण्याची वाजवी संधी दिल्याखेरीज, राज्य शासन किंवा महासंचालक व महानिरीक्षक कोणतीही शास्ती लादण्यासाठी किंवा शास्ती वाढविण्यासाठी आदेश देणार नाहीः

परंतु तसेच, या प्रकरणी विहित केलेल्या नियमान्वये कोणतीही चौकशी अगोदरच करण्यात आलेली नसेल तर या नियमाद्वारे विहित केलेल्या रीतीने त्यानंतर चौकशी केल्याखेरीज अशी शास्ती लादता येणार नाही.

२७-C. नियम तयार करण्याचा अधिकार.– कलम ५ च्या खंड (b) मध्ये अंतर्भूत असलेल्या अधिकारास बाध न आणता, राज्य शासन, कलम २७, २७-A व २७-B ची प्रयोजने पार पाडण्यासाठी या अधिनियमाशी सुसंगत असे नियम करील.

२८. पोलीस अधिकारी हे नेहमी कामावर आहेत असे समजणे आणि ते राज्याच्या कोणत्याही भागात कामावर पाठविले जाण्यास पात्र असणे.– (१) रजेवर नसलेला किंवा ज्यास निलंबित केले नसेल असा प्रत्येक पोलीस अधिकारी हा नेहमी कामावर आहे या अधिनियमाच्या सर्व प्रयोजनासाठी मानण्यात येईल, आणि राज्याच्या एका भागात काम करण्यासाठी नेमून दिलेल्या कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास किंवा कोणत्याही संख्येतील अशा पोलीस अधिकाऱ्यांना किंवा अशा पोलीस अधिकाऱ्यांच्या गटास राज्य शासन किंवा महासंचालक व महानिरीक्षक तसा निदेश देईल तर, राज्याच्या कोणत्याही इतर भागात जोपर्यंत त्यांची सेवा आवश्यक असेल तोपर्यंत त्या भागात कोणत्याही वेळी पोलिशी कामावर ठेवता येईल.

प्रस्तावित बदल्यासंबंधी महासंचालक व महानिरीक्षक याने आयुक्तास व जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास सूचना देणे

(२) अत्यंत निकडीचे प्रसंग वगळता इतर प्रसंगी, या कलमान्वये जी कोणतीही बदली करण्याचे योजिले असेल

त्या विषयी महासंचालक व महानिरीक्षक याने महसूल आयुक्ताला व जिल्हा दंडाधिकाऱ्याला सूचना दिली पाहिजे आणि गुप्तता राखण्याची आवश्यकता असेल त्याव्यतिरिक्त इतर बाबतीत अशा बदलीच्या कारणांचा खुलासा केला पाहिजे, आणि मग उक्त अधिकाऱ्यांनी व त्यांच्या हाताखालील व्यक्तींनी अशी बदली करण्यास सहाय्यभूत होईल, अशी सर्व वाजवी तजवीज केली पाहिजे.

२९. पोलीस अधिकाऱ्यास कोणत्या शर्तीवर राजीनामा देता येईल.–(१) आयुक्ताच्या किंवा गुन्हा अन्वेषण विभागाचा व उपनिरीक्षक याच्या किंवा पोलीस प्रशिक्षण महाविद्यालयाच्या प्राचार्याच्या किंवा अधीक्षकाच्या लेखी परवानगीशिवाय किंवा अशी परवानगी देण्यासाठी महासंचालक व महानिरीक्षक याने किंवा आयुक्ताने अधिकार दिलेल्या इतर कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्याच्या लेखी परवानगीशिवाय (निरीक्षकाच्या श्रेणीचा कोणताही पोलीस अधिकारी किंवा दुय्यम दर्जाचा कोणताही पोलीस अधिकारी आपल्या पदाचा राजीनामा देणार नाही किंवा आपल्या पदाची कर्तव्ये बजावण्याचे सोडून देणार नाही:

परंतु, पोट-कलम (२) च्या तरतुदींना अधीन राहून, अशा कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास, तसा पोलीस अधिकारी या नात्याने शासनाला किंवा कोणत्याही पोलीस निधीला त्याच्याकडून देय असलेल्या कोणत्याही कर्जाची संपूर्ण फेड करीपर्यंत, अशी कोणतीही परवानगी देणार नाही.

(२) जर असा कोणताही पोलीस अधिकारी, तो रोगाच्या किंवा मानसिक व शारीरिक असमर्थतेच्या कारणामुळे पोलीसात आणखी सेवा करण्यास अयोग्य आहे असे जाहीर करणारे, पोलीस शल्यचिकित्सकाच्या किंवा जिल्हा शल्यचिकित्सकाच्या सहीचे प्रमाणपत्र सादर करील तर, असा पोलीस अधिकारी या नात्याने शासनाला किंवा कोणत्याही पोलीस निधीला त्याच्याकडून देय असलेले कोणतेही कर्ज त्याने फेडल्यावर किंवा ते फेडल्याबद्दल समाधानकारक तारण दिल्यावर त्यास राजीनामा देण्याची आवश्यक ती लेखी परवानगी ताबडतोब देईल.

(३) या कलमाचे उल्लंघन करणाऱ्या पोलीस अधिकाऱ्याच्या वेतनाची बाकी शासनाकडून जप्त केली जाऊ शकेल.

जर उपरोक्त कोणताही पोलीस अधिकारी या कलमाचे उल्लंघन करून राजीनामा देईल अगर आपल्या पदाची कर्तव्ये बजाविण्याचे सोडून देईल तर तो, यथास्थिती, आयुक्ताच्या किंवा गुन्हा अन्वेषण विभागाच्या व उपमहानिरीक्षक याच्या किंवा (पोलीस प्रशिक्षण महाविद्यालयाच्या प्राचार्याच्या किंवा अधीक्षकाच्या आदेशावरून त्यास त्या वेळेस मिळावयाची वेतनाची सर्व बाकी शासनाकडून जप्त केली जाण्यास पात्र होईल. उक्त अधिकारी या अधिनियमाच्या कलम १४५ अन्वये किंवा अमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यान्वये ज्या शास्तीत पात्र असेल त्या शास्तीव्यतिरिक्त ही जप्ती असेल.

३०. पोलीस अधिकारी असण्याचे बंद झालेल्या व्यक्तीने प्रमाणपत्र, शस्त्रे, वगैरे स्वाधीन करणे आणि ती स्वाधीन केली नाहीत तर झडतीच्या अधिपत्रान्वये ती जप्त केली जाणे. विवक्षित वस्तूंचा अपवाद.– (१) कोणत्याही कारणावरून पोलीस अधिकारी असण्याचे बंद झालेल्या प्रत्येक व्यक्तीने तिच्या नेमणुकीचे अगर पदाचे प्रमाणपत्र आणि तिच्या पदरी निगडित असलेली कर्तव्ये व कार्ये पार पाडण्यासाठी दिलेली शस्त्रे, साजसरंजाम, कपडे व इतर आवश्यक वस्तू आयुक्त किंवा गुन्हा अन्वेषण विभागाच्या उपमहानिरीक्षक यांनी किंवा पोलीस प्रशिक्षण महाविद्यालयाच्या किंवा शाळेच्या प्राचार्याने किंवा असा पोलीस अधिकारी ज्याच्या हाताखाली असेल त्या अधीक्षकाने त्या घेण्याचा ज्यास अधिकार दिला असेल अशा कोणत्याही दंडाधिकारी, आणि त्यावेळी लिहून ठेवण्यात येतील अशा विशेष कारणांसाठी आयुक्ताचा किंवा गुन्हा अन्वेषण विभागाचा उप महानिरीक्षकाचा किंवा पोलीस प्रशिक्षण महाविद्यालयाचा किंवा शाळेचा प्राचार्य किंवा कोणताही अधीक्षक, सहायक अधीक्षक किंवा उप अधीक्षक, अशा प्रकारे स्वाधीन न

केलेले कोणतेही प्रमाणपत्र, शस्त्रे, साजसरंजाम, कपडे किंवा आवश्यक वस्तू यांचा तपास करून त्या जेथे असतील तेथून जप्त करण्यासाठी अधिपत्र काढील. अशा प्रकारे काढलेले प्रत्येक अधिपत्र हे, फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १८९८ (१८९८ चा ५) च्या तरतुदींअन्वये पोलीस अधिकाऱ्यांकडून बजावण्यात येईल किंवा महाविद्यालयाचा किंवा शाळेचा प्राचार्य, अधीक्षक, सहायक अधीक्षक किंवा उप अधीक्षक तसा निदेश देईल तर ते दुसऱ्या कोणत्याही व्यक्तीकडून बजावण्यात येईल.

(३) कोणत्याही व्यक्तीस पुरविलेली जी कोणतीही वस्तू, यथास्थिती, महासंचालक व महानिरीक्षक याच्या किंवा आयुक्ताच्या आदेशानुसार त्या व्यक्तीच्या मालकीची झाली असेल, त्या वस्तूच्या बाबतीत त्या कलमातील कोणतीही तरतूद लागू होते असे मानण्यात येणार नाही.

३१. पोलीस अधिकाऱ्यांना पुरविलेल्या जागेचा भोगवटा आणि त्या रिकाम्या करून देण्यासंबंधीचे दायित्व– (१) पोलीस अधिकाऱ्यास राहण्यासाठी राज्य शासनाने पुरविलेल्या कोणत्याही जागेचा भोगवटा करणारा कोणताही पोलीस अधिकारी,–

(a) राज्य शासन सर्वसाधारणपणे किंवा विशेष बाबतीत विनिर्दिष्ट करील अशा शर्तींनुार व अटींनुसार तिचा भोगवटा करील; आणि

(b) त्या त्या वेळी अमलात असलल्या कोणत्याही कायद्यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, पोलीस अधिकारी म्हणून असण्याचे बंद झाल्यावर किंवा ज्या ज्या वेळी राज्य शासनास किंवा राज्य शासनाने आवश्यक व इष्ट वाटेल त्या त्या वेळी ती रिकामी करून देईल.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये कोणतीही जागा रिकामी करून देण्यास बांधील असलेली किंवा भाग पाडण्यात आलेली कोणतीही व्यक्ती तसे करण्यात कसूर करील तर, राज्य शासनास किंवा राज्य शासनाने याबाबतीत प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याला अशा व्यक्तीस जागा रिकामी करून देण्याविषयी आदेश देता येईल आणि त्याला, कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास, आवश्यक असेल अशी मदत घेऊन, त्या जागेत प्रवेश करण्याविषयी आणि तीत आढळून आलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस तेथून बाहेर काढून टाकण्याविषयी आणि त्या जागेचा कब्जा घेऊन तो निदेशात विनिर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीच्या स्वाधीन करण्याविषयी निदेश देता येईल.

३२. सन १८९८ चा अधिनियम क्रमांक ५ याच्या कलम १४४ अन्वये राज्य शासनाला आदेश देता येईल.– राज्य शासनाला, ज्या ज्या वेळी आवश्यक वाटेल त्या त्या वेळी, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १८९८ च्या कलम १४४ अन्वये दंडाधिकाऱ्याने जर कोणताही आदेश दिला तर उक्त संहितेअन्वये राज्य शासनाला तो अमलात असण्याचे चालू ठेवता येईल अशा कोणत्याही आदेशासारखा आदेश देता येईल.

प्रकरण चार

पोलीस विनियम

३३. सार्वजनिक ठिकाण, इत्यादींमध्ये रहदारीच्या विनियमनासाठी व सुव्यवस्था राखण्यासाठी नियम करण्याचा अधिकार.– (१) या पोट-कलमात विनिर्दिष्ट केलेल्या बाबींपैकी कोणत्याही बाबींच्या संबंधात आयुक्तास, उपरोक्त बाबींपैकी कोणत्याही बाबींच्या संबंधात (या कलमाचे खंड (a), (b), (d), (d-b), (e), (g), (r), (t), (u) याखाली येणाऱ्या बाबी सोडून जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास, आणि या पोट-कलमांचा खंड (y) धरून उपरोक्त खंडाखाली येणाऱ्या बाबींच्या संबंधात पोलीस अधीक्षकास) त्यांच्या प्रभाराखालील क्षेत्रात किंवा त्यांच्या कोणत्याही भागात पुढील

गोष्टींच्या संबंधात, या अधिनियमाशी विसंगत नसतील असे नियम किंवा आदेश करता येतील, यात फेरफार करता येतील किंवा ते विखंडित करता येतील:-

(a) घाटांवर, धक्क्यांवर व उतरण्याच्या जागांवर व रेल्वे स्टेशनबाहेर, उतारूंचे सामान वाहून नेण्याकरिता काम करू इच्छित असलेल्या व्यक्तींच्या मजुरीच्या आकाराचे प्रमाण अमलात आणण्याची तरतूद करणे;

(b) लोकांस धोका, अडथळा किंवा गैरसोय होऊ नये म्हणून रस्त्यांवरील व सार्वजनिक जागांवरील सर्व प्रकारच्या रहदारीचे विनियमन करणे व घोड्यांवर, गाड्यांवर, सायकलने किंवा पायी जाणाऱ्या व्यक्तींनी किंवा गुरे नेणाऱ्या किंवा त्यांच्याबरोबर असणाऱ्या व्यक्तींनी रस्त्यांचा व सार्वजनिक जागांचा जो उपयोग करावयाचा त्यांचे विनियमन करणे;

(c) वाहने, रस्त्यांवर व सार्वजनिक जागांवर ज्या शर्तीवर उभी करून ठेवता येतील त्या शर्तींचे विनियमन करणे व वाहने किंवा जनावरे उभी करण्याच्या जागा म्हणून रस्त्यांचा जो उपयोग करावयाचा त्याचे विनियमन करणे;

(d) रस्त्यांवर वाहनांनी दिवे किती व कोठे आणि कोणत्या वेळेच्या दरम्यान वापरले पाहिजेत ते विहित करणे.

(d-a) राष्ट्रीय जलमार्गाव्यतिरिक्त सागरी पाण्यातील किंवा देशांतर्गत जलमार्गावरील जलयानांवर किंवा बोटींवर कोणतीही चित्रे, जाहिराती, वृत्तफलक किंवा जाहीर नोटीसा लावण्याबाबत लायसन देणे, त्यावर नियंत्रण ठेवणे किंवा त्यास मनाई करणे;

(d-b) जे कोणतेही चिन्ह, साधन किंवा प्रतिरूपण कोणत्याही रस्त्याच्या एखाद्या ठिकाणाहून दिसण्याजोगे असेल आणि सदरहू नियमात किंवा आदेशात विनिर्दिष्ट केलेल्या अशा उंचीवर (जवळची वाहतूक विचारात घेऊन आणि त्या उंचीवरील असे चिन्ह, साधन किंवा प्रतिरूपण लक्ष विचलित करण्याचा किंवा अशा वाहतुकीस अडथळा आणण्याचा संभव आहे हे विचारात घेऊन) कोणत्याही जागेवर, इमारतीवर किंवा संरचनेवर उभारले असेल किंवा उंचावर धरले असेल, असे कोणतेही चिन्ह, साधन किंवा प्रतिरूपण, जाहिरातीच्या प्रयोजनाकरिता उभारण्यात, प्रदर्शित करण्यास, बसविण्यास किंवा ते ठेवण्यास लायसन्स देणे, त्यावर नियंत्रण ठेवणे किंवा त्यास मनाई करणे;

(e) याबाबत तो विहित करील अशा विनियमांनुसार असेल, त्याव्यतिरिक्त इतर बाबतीत, दिवसाच्या ज्या विवक्षित वेळांत रस्त्यांतून किंवा विनिर्दिष्ट केलेल्या विवक्षित रस्त्यांतून गुरे नेता येणार नाहीत त्या वेळा विहित करणे;

(f) कोणताही हत्ती किंवा कोणतेही जंगली किंवा घातक जनावर कोणत्याही रस्त्यातून किंवा रस्त्यावर नेणे, हाकणे, वाटेने नेणे किंवा वाहून नेणे या गोष्टींचे विनियमन करणे;

(g) इमारती लाकडे, परांच्याचे वासे, शिड्या, लोखंडी तुळ्या, लाकडी तुळ्या, किंवा कांबी, बाष्पयंत्रे किंवा इतर अवजड वस्तू ज्या रीतीने व पद्धतीने रस्त्यातून वाहून नेण्याची रीत व पद्धत व त्याप्रमाणे त्या वाहून नेण्याचे मार्ग व वेळा यांचे विनियमन करणे व त्यांवर नियंत्रण ठेवणे;

(h) बंदुकीची दारू किंवा इतर कोणताही स्फोटक पदार्थ, रस्त्यांमधून व सार्वजनिक जागातून वाहून नेण्यासाठी लायसन देणे, त्यावर नियंत्रण ठेवणे किंवा जवळपास राहणाऱ्या किंवा जवळून जाणाऱ्या लोकांस अडथळा, गैरसोय, त्रास, धोका, भय किंवा नुकसान पोहचू नये म्हणून असे पदार्थ रस्त्यांमधून व सार्वजनिक जागांतून वाहून नेण्यास मनाई करणे;

(i) विनिर्दिष्ट केलेल्या विवक्षित रस्त्यांव्यतिरिक्त इतर रस्त्यांमधून व विनिर्दिष्ट केलेल्या वेळांव्यतिरिक्त इतर वेळांत आणि त्याबाबत तो विहित करील अशा विनियमांस अधीन राहून सांसर्गिक किंवा संक्रामक रोग झालेल्या व्यक्ती अगर जनावरे आणि मृत जनावरे किंवा त्यांचे अवयव आणि मनुष्यांची प्रेते उघडी ठेवण्यास किंवा, नेण्या-आणण्यास मनाई करणे;

(j) त्याबाबत तो जे नियम करील त्यांस अधीन असेल त्याव्यतिरिक्त, इतर बाबतीत ज्या वेळात दुर्गंधीयुक्त पदार्थ किंवा वस्तू विवक्षित रस्त्यांवरील घरातून किंवा इमारतीतून बाहेर नेऊ नयेत, किंवा त्या अशा घरात अगर इमारतीत नेऊ नयेत किंवा त्या अशा रस्त्यांतून वाहून नेऊ नयेत त्या वेळा विहित करणे;

(k) जनावरांची कत्तल करण्यासाठी, मृत जनावरे किंवा कातडी साफ करण्यासाठी, उपद्रवकारक दुर्गंधीयुक्त पदार्थ टाकण्यासाठी आणि बर्हिर्विधीसाठी वेगळ्या जागा राखून ठेवणे;

(l) मनुष्याच्या किंवा जनावरांच्या साथीचा किंवा संक्रामक रोगाचा प्रादुर्भाव झाला असेल किंवा होण्याची भीती असेल त्या प्रसंगी, तो रोग होऊ न देण्यासाठी अगर त्याचा प्रसार होऊ न देण्यासाठी राज्य शासनाकडून निदेश देण्यात येईल किंवा मान्यता देण्यात येईल त्याप्रमाणे जागेच्या भोगवटादारांनी आणि तीत राहणाऱ्या व्यक्तींनी ती स्वच्छ ठेवणे आणि रोगजंतुरहित करणे, आणि तो रोग झालेल्या किंवा झाला आहे असे वाटत असलेल्या व्यक्तींना किंवा जनावरांना वेगळे ठेवून त्यांची व्यवस्था ठेवणे;

(m) पाणी पुरवठ्याचे कोणतेही साधन किंवा पात्र किंवा पाणीपुरवठा पूर्णपणे किंवा विवक्षित प्रयोजनांसाठी बंद करण्याविषयी किंवा अशा साधनांचा किंवा पात्रांचा किंवा पुरविण्यात येणाऱ्या पाण्याचा वापर न करण्याविषयी निदेश देणे किंवा असा वापर विवक्षित प्रयोजनांसाठीच करण्याविषयी निदेश देणे आणि असे साधन किंवा पात्र किंवा त्यातील पाणी दूषित होऊ नये याविषयी तजवीज करणे;

(n) रस्त्यांमध्ये किंवा सार्वजनिक जागांमध्ये किंवा त्याच्याजवळ गायनवादन करणे, वाद्य, ढोल, ताशे किंवा इतर वाद्ये वाजविणे आणि शिंगे किंवा इतर कर्कश वाद्ये वाजविणे यासाठी लायसन देणे, त्यावर नियंत्रण ठेवणे किंवा जवळपास राहणाऱ्या किंवा जवळून जाणाऱ्या लोकांस अडथळा, गैरसोय, त्रास, धोका, भय किंवा नुकसान पोहोचू नये म्हणून त्यास मनाई करणे.

(o) जमाव व रस्त्यातून किंवा रस्त्यावरून जाणाऱ्या मिरवणुका यांतील व्यक्तींची वर्तणूक व वागणूक किंवा कृती यांचे विनियमन करणे व मिरवणुकांच्या बाबतीत त्यांनी ज्या मार्गांनी, ज्या पद्धतीने व ज्यावेळी जावे ते मार्ग, ती पद्धत व त्या वेळा विहित करणे.

(p) रहदारीस अडथळा होईल किंवा उजेड व हवा निर्वेधपणे येण्यास प्रतिबंध होईल अशा रीतीने कोणत्याही रस्त्यात अगर रस्त्याच्या भागात कोणतीही दोरी अगर काठी आडवी टांगण्यास किंवा ठेवण्यास किंवा पुढे आलेला भाग किंवा संरचना उभारण्यास मनाई करणे.

(q) तो करील अशा वाजवी नियमांनुसार असेल त्याव्यतिरिक्त, इतर बाबतीत कोणत्याही रस्त्यात किंवा सार्वजनिक ठिकाणी इमारतीचे सामान अगर वस्तू ठेवण्यास किंवा कोणताही घोडा किंवा इतर जनावरे बांधून ठेवण्यास अगर अटकावून ठेवण्यास मनाई करणे.

(r) पुढील गोष्टी करण्यास लायसन्स देणे, त्यावर नियंत्रण घालणे किंवा जवळपासच्या रहिवाशांना किंवा येणाऱ्या-जाणाऱ्या व्यक्तींना अडथळा, गैरसोय, उपद्रव, धोका, भय किंवा नुकसान पोहोचू नये म्हणून मनाई करणे,--

(i) त्याबाबत योग्य रीतीने प्राधिकृत केलेले शासकीय कर्मचारी किंवा नगरपालिका अधिकारी यांव्यतिरिक्त इतर व्यक्तींनी रस्त्यांवर आणि सार्वजनिक जागांवर व त्यालगत असलेल्या इमारतीच्या बाहेरच्या बाजून रोषणाई करणे.

(ii) रस्त्यांमध्ये किंवा सार्वजनिक जागांमध्ये किंवा त्यांच्या जवळपास खडकांना सुरूंग लावणे किंवा खड्डे पाडणे.

(iii) कोणत्याही सार्वजनिक जागेत किंवा सार्वजनिक जागेजवळ किंवा कोणत्याही सार्वजनिक करमणुकीच्या जागी ध्वनिक्षेपकाचा उपयोग करणे;

(s) वाजवी वाटतील अशा अपवादात्मक गोष्टी वगळून मोडकळीस आलेल्या इमारतींमुळे किंवा इतर कारणांमुळे धोका उत्पन्न होईल अशा बाबतीत विवक्षित रस्ते किंवा जागा तात्पुरत्या बंद करणे.

(t) ज्यापासून, जाणाऱ्या-येणाऱ्यांस, जवळपास राहणाऱ्या व्यक्तींस किंवा जनतेस धोका उत्पन्न होण्याचा संभव असेल अशा, इमारती व ओटे बांधण्यास व इतर संरचना करण्याचे, ती दुरुस्त करण्याचे व ती पाडण्याचे काम करताना व्यक्तीस व मालमत्तेस हानी पोहोचणार नाही अशी तजवीज करणे;

(u) याबाबतीत तो जे वाजवी नियम करील त्या नियमांस अधीन असेल त्याव्यतिरिक्त इतर रीतीने, कोणत्याही रस्त्यात किंवा इमरतीत किंवा कोणत्याही रस्त्यावर किंवा इमारतीवर किंवा कोणत्याही रस्त्यापासून किंवा इमारतीपासून पन्नास फुटांच्या आत कोणतेही गवत किंवा इतर वस्तू पेटविणे किंवा जाळणे किंवा होळी पेटविणे किंवा कोणतेही अग्निशास्त्र किंवा हवेच्या दाबाने उडणारी बंदूक (एअरगन) स्वैरपणे उडविणे किंवा दारुकाम करणे किंवा फेकणे अगर फायर बलून किंवा अग्निबाण सोडणे, उडविणे किंवा रस्त्यावर दिवे किंवा तशा प्रकारची रोषणाईची इतर साधने लावण्यासाठी कोणताही खांब किंवा इतर वस्तू, कोणत्याही रस्त्याच्या बाजूस ठेवणे किंवा रस्त्यावर आडवी बसविणे या गोष्टींस मनाई करणे.

(v) प्रेताची विल्हेवाट लावण्यासाठी असलेली कोणतीही जागा, कोणतीही धर्मशाळा, गावाची वेस किंवा इतर कोणतीही सार्वजनिक जागा यांचा फायदेशीर व सोयीस्कर उपयोग सर्वांस सारखी व योग्यरीतीने व्हावा म्हणून आणि तेथे येणाऱ्या लोकांनी व्यवस्थित रीतीने वागावे म्हणून, व्यवस्था करण्यासाठी तिचा उपयोग कोणत्या वेळी आणि कोणत्या रीतीने करावा याचे विनियमन करणे.

(w) (i) सार्वजनिक मनोरंजनाच्या जागेला किंवा सार्वजनिक करमणुकीच्या जागेला लायसन्स देणे किंवा त्यावर नियंत्रण ठेवणे.

(ii) जवळपासच्या रहिवाशांना किंवा येणाऱ्या-जाणाऱ्या व्यक्तींना अडथळा, गैरसोय, त्रास, धोका, भय किंवा नुकसान पोहोचू नये म्हणून सार्वजनिक मनोरंजनाची जागा किंवा सार्वजनिक करमणुकीची जागा किंवा संमेलनाची जागा चालविण्यास मनाई करणे.

(iii) सार्वजनिक मनोरंजनाच्या जागेत किंवा सार्वजनिक करमणुकीच्या जागेत किंवा सार्वजनिक संमेलनाच्या जागेत प्रवेश करण्याच्या आणि तेथून बाहेर पडण्याच्या साधनाचे विनियमन करणे आणि सार्वजनिक सुरक्षितता राखण्यासाठी व तेथे अशांतता राखण्यासाठी व तेथे अशांतता निर्माण होऊ न देण्यासाठी तरतूद करणे;

(w-a) (i) सार्वजनिक सुव्यवस्था, सभ्यता किंवा नीतिमत्ता यासाठी किंवा जनतेच्या हिताच्या दृष्टीने विनिर्दिष्ट

करण्यात येतील अशा अपवादात्मक गोष्टी वगळून सार्वजनिक मनोरंजनासाठी मेळे व तमाशे यांसहित केलेल्या गाण्याच्या, नृत्याच्या, नकलांच्या किंवा रंगभूमिविषयक प्रयोगांना किंवा इतर प्रयोगांना लायसन्स देणे किंवा त्यावर नियंत्रण ठेवणे;

(ii) सार्वजनिक सुव्यवस्था, सभ्यता किंवा नीतिमत्ता राखण्याच्या दृष्टीने किंवा जनतेच्या हिताच्या दृष्टीने कलावंतांना कामावर लावणे व अशा प्रयोगाच्या वेळी कलावंत व प्रेक्षक यांच्या वर्तणुकीचे विनियमन करणे;

(iii) अशा प्रयोगांचे आणि त्यासंबंधात कोणतीही लिखिते असल्यास, त्या लिखितांचे आणि कोणत्याही शर्ती असल्यास, त्या शर्तींना अधीन राहून त्याबद्दलचे योग्यता प्रमाणपत्र देण्याकरिता संपूर्ण राज्यासाठी किंवा संबंधित क्षेत्रासाठी या प्रयोजनार्थ राज्य शासनाने नेमलेल्या मंडळाकडून या मंडळाचे सदस्य, राज्य शासनाच्या मते, ज्यांना साहित्य, रंगभूमी आणि अशा परिनिरीक्षणासंबंधीच्या इतर बाबी यांचे ज्ञान किंवा अनुभव असेल अशा व्यक्ती असतील किंवा आयुक्ताने किंवा जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने, याबाबत नेमलेल्या सल्लागार समितीकडून पूर्वपरिनिरीक्षण करणे, मंडळाच्या आदेशाविरुद्ध किंवा निर्णयाविरुद्ध विहित प्राधिकरणाकडे अपील करणे, त्याची (प्राधिकरणाची) नेमणूक किंवा घटना, त्याची कार्यपद्धती आणि त्या सहाय्यभूत अशा इतर बाबी आणि अशा प्रयोगांच्या किंवा लिखितांच्या परिनिरीक्षणासाठी, अशी प्रमाणपत्रे मिळविण्यासाठी आणि त्यांच्या दुसऱ्या प्रती देण्यासाठी केलेल्या अर्जांसाठी आणि अशा अपिलांच्या संबंधात, आकारण्यात यावयाची फी (मग ती न्यायालय फी मुद्रांकाच्या स्वरूपात असो किंवा अन्य स्वरूपात असो) या गोष्टींची तरतूद करणे;

(iv) ज्या वेळात व ज्या ठिकाणी असे प्रयोग करता येतील व त्या वेळेचे व त्या ठिकाणांचे विनियमन करणे;

(w-b) सार्वजनिक सुव्यवस्था, सभ्यता किंवा नीतिमत्ता यासाठी किंवा जनतेच्या हिताच्या दृष्टीने (विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा अपवादात्मक गोष्टी वगळून) नृत्यशाळा म्हणून वापरण्यात येणाऱ्या जागांना लायसन्स देणे किंवा त्यावर नियंत्रण ठेवणे;

(x) सार्वजनिक मनोरंजनाच्या ठिकाणी प्रवेशासाठीच्या कोणत्याही तिकिटाच्या किंवा पासाच्या-- मग तो कोणत्याही नावाने ओळखला जात असो-- विक्रीचे विनियमन करणे किंवा तिला मनाई करणे;

(x-a) खाद्यगृहे चालविण्यासाठी या अधिनियमान्वये आवश्यक असलेली व मिळवलेली परवानगी मानली जाईल अशी खाद्यगृहे नोंदणी करणे व यात प्रत्येक बाबतीत प्रमाणपत्र देणे व विहित मुदतीत अशा नोंदणीचे वार्षिक नवीकरण करणे या गोष्टींचा समावेश असेल;

(y) या अधिनियमान्वये जे कोणतेही लायसन्स किंवा जी कोणतीही परवानगी मिळवावयाची असेल किंवा मिळविणे आवश्यक असेल त्या लायसन्ससाठी किंवा परवानगीसाठी अर्ज करण्याकरिता अनुसरावयाची कार्यपद्धती विहित करणे व अशा कोणत्याही लायसनसाठी किंवा परवानगीसाठी आकारावयाची फी विहित करणे :

परंतु, या कलमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे व या कलमान्वये केलेल्या कोणत्याही नियमानुसार दिलेल्या कोणत्याही लायसन्समुळे किंवा नोंदणी प्रमाणपत्रामुळे कोणत्याही व्यक्तीस, ज्या कोणत्याही दारूबद्दल किंवा मादक द्रव्याबद्दल, मुंबई दारूबंदी अधिनियम, १९४९ (१९४९ चा मुंबई २५) अन्वये किंवा अबकारी अधिनियम, हैद्राबादचा मादक औषधी द्रव्यांबाबत अधिनियम, मध्यप्रांत व वऱ्हाड उत्पादन शुल्क अधिनियम, १९९५ (१९१५ चा मध्यप्रांत २),

किंवा मध्यप्रांत व वऱ्हाड दारूबंदी अधिनियम, १९३८ (१९३८ चा मध्यप्रांत व वऱ्हाड ७) अन्वये) किंवा अबकारी महसुलासंबंधीच्या किंवा दारू तयार करणे, तिची विक्री करणे, व ती सेवन करणे यास मनाई करण्यासंबंधीच्या त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही इतर कायद्यान्वये लायसन्स, परवाना, पास किंवा प्राधिकारपत्र आवश्यक असते अशी दारू किंवा मादक द्रव्य आयात करण्याचा, निर्यात करण्याचा, त्याचे परिवहन करण्याचा, ती तयार करण्याचा, विकण्याचा किंवा जवळ बाळगण्याचा प्राधिकार मिळणार नाही किंवा त्यामुळे अशा कोणत्याही कायद्यान्वये कोणत्याही व्यक्तीच्या दायित्वास बाध येणार नाही, किंवा त्यामुळे शस्त्रास्त्र अधिनियम १८७८ (१८७८ चा ११) याच्या, किंवा स्फोटक पदार्थ अधिनियम, १८८४ (१८८४ चा ४) याच्या, किंवा यांपैकी कोणत्याही अधिनियमान्वये केलेल्या कोणत्याही नियमाच्या तरतुदींस किंवा याखालील कोणत्याही व्यक्तीच्या दायित्वास कोणत्याही रीतीने बाध येणार नाही.

परंतु आणखी असे की, या पोट-कलमान्वये केलेले कोणतेही नियम किंवा आदेश यानुसार केलेली कोणतीही कार्यवाही किंवा असे नियम किंवा आदेश याअन्वये लायसन किंवा नोंदणी प्रमाणपत्र देणे या गोष्टी राज्य शासनाच्या नियंत्रणाच्या व देखरेखीच्या अधीन राहतील :

परंतु तसेच, कोणत्याही सार्वजनिक ठिकाणी किंवा कोणत्याही सार्वजनिक करमणुकीच्या ठिकाणी किंवा त्याच्याजवळ ध्वनिक्षेपकाचा वापर करण्यासाठी किंवा सार्वजनिक मनोरंजनाच्या किंवा करमणुकीच्या ठिकाणी किंवा त्याच्याजवळ ध्वनिक्षेपकाचा वापर करण्यासाठी किंवा सार्वजनिक मनोरंजनाच्या किंवा करमणुकीच्या किंवा नृत्यशाळा म्हणून वापरण्यात येणाऱ्या कोणत्याही जागांसाठी कोणतेही लायसन्स मंजूर करणाऱ्या किंवा ते मंजूर करण्यास किंवा त्याचे नवीकरण करण्यास नकार देणाऱ्या किंवा ते रद्द करणाऱ्या किंवा कोणत्याही खाद्यगृहास कोणतेही नोंदणी प्रमाणपत्र देण्यास किंवा त्याचे नवीकरण करण्यास नकार देणाऱ्या किंवा ते रद्द करणाऱ्या कोणत्याही आदेशामुळे व्यथित व्यक्तीस, असा आदेश मिळाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत, खुद्द राज्य शासनाकडे किंवा राज्य शासन, सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा अधिकाऱ्याकडे, अपील सादर करता येईल.

(१-A) (पोट-कलम) (१) च्या खंड (w), (w-a) व (x) अन्वये नियम करण्याचा किंवा आदेश देण्याचा अधिकार प्रथमतः केवळ महाराष्ट्र राज्याच्या मुंबई क्षेत्राच्या संबंधात अमलात असेल; परंतु राज्य शासनाला राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे उक्त खंडांपैकी सर्व किंवा कोणत्याही खंडाखालील असा अधिकार, अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा दिनांकापासून राज्याच्या इतर कोणत्याही क्षेत्रात अमलात येईल अशी तरतूद करता येईल.

(१-B) खंड (w), (w-a), (x) आणि (x-a) अन्वये नियम करण्याच्या, आदेश देण्याच्या किंवा नेमणुका करण्याच्या अधिकाराचा आणि अशा अधिकाराचा त्या खंडांपैकी कोणत्याही खंडाअन्वये लायसन्स किंवा परवानगी देण्याशी जेथवर संबंध असेल तेथवर पोट-कलम (१), खंड (y) अन्वये, पोट-कलम (१-A) च्या तरतुदींना अधीन राहून, महसूल आयुक्ताला, त्याच्या प्रभाराखालील महसूल विभागात त्याचा वापर करता येईल.

(२) (i) पोट-कलम (१), (खंड (a) व (b) याअन्वये नियम करण्याचा, त्यात फेरफार करण्याचा किंवा ते विखंडित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाच्या नियंत्रणास अधीन राहील.

(ii) पोट-कलम (१) च्या उरलेल्या खंडांन्वये नियम करण्याचा, त्यात फेरफर करण्याचा किंवा ते विखंडित करण्याचा अधिकार त्या शासनाच्या पूर्वमंजुरीच्या अधीन राहील.

(३) प्रेताची विल्हेवाट लावण्यासाठी एखाद्या जागेचा उपयोग करण्यासंबंधात पोट-कलम (१), खंड (v) अन्वये केलेला प्रत्येक नियम हा, सर्वसाधारण व रूढ वहिवाटीकडे व व्यक्तिगत बाबतीत प्रेतांची ताबडतोब विल्हेवाट लावण्याच्या आवश्यकतेकडे योग्य लक्ष देऊन तयार करण्यात येईल.

(४) पोट-कलम (१), खंड (I) च्या प्राधिकाराखाली प्रख्यापित केलेला नियम, आयुक्तांच्या प्रभाराखाली नसलेल्या कोणत्याीह क्षेत्रासंबंधात केला असेल तर तो ताबडतोब महसूल आयुक्ताला आणि राज्य शासनाला कळविण्यात येईल.

(५) जर या कलमान्वये केलेला किंवा प्रख्यापित केलेला कोणताही नियम किंवा आदेश हा, कोणत्याही नगरपालिकेच्या किंवा स्थानिक प्राधिकरणाच्या कोणत्याही कायद्यात, नियमात किंवा उपविधित स्थानिक विभागातील लोकांचे आरोग्य, सोय किंवा सुरक्षितता यासंबंधीच्या ज्या कोणत्याही बाबीची तरतूद केली असेल अशा बाबीसंबंधात असेल, तर असा नियम किंवा आदेश हा, यथास्थिति, नगरपालिकेच्या किंवा स्थानिक प्राधिकरणाच्या अशा कायद्यास, नियमास किंवा उपविधीस अधीन राहील.

(६) या कलमाअन्वये नियम करण्याच्या, त्यात फेरफार करण्याच्या किंवा ते विखंडित करण्याच्या अधिकाराचा वापर हा, केलेले, फेरफार केलेले किंवा विखंडित केलेले नियम पूर्वी प्रसिद्ध करण्याच्या शर्तीस अधीन राहून करण्यात येईल आणि या कलमाअन्वये केलेला, फेरफार केलेला किंवा विखंडित केलेला प्रत्येक नियम राजपत्रात प्रसिद्ध करण्यात येईल. तसेच, त्याचा परिणाम होणाऱ्या स्थानिक क्षेत्रात, यथास्थिति, ज्या इमारतीशी, संरचनेशी, कामाशी किंवा जागेशी त्याचा विशेष संबंध असेल ती इमारत, संरचना, काम किंवा जागा यांच्याजवळील ठळक ठिकाणी त्याच्या प्रती लावून किंवा दवंडी पिटवून प्रसिद्ध करण्यात येईल किंवा तो नियम करणाऱ्या, त्यात फेरफार करणाऱ्या किंवा तो विखंडित करणाऱ्या प्राधिकाऱ्यास योग्य वाटेल अशा इंग्रजी किंवा स्थानिक भाषेतील स्थानिक वृत्तपत्रात जाहिरात देऊन प्रसिद्ध करण्यात येईल किंवा या साधनांपैकी कोणत्याही दोन किंवा अधिक साधनांनी किंवा त्या प्राधिकाऱ्यास योग्य वाटेल अशा इतर कोणत्याही साधनांद्वारे प्रसिद्ध करण्यात येईल :

परंतु, असे कोणतेही नियम करणे किंवा त्यात फेरफार करणे किंवा ते विखंडित करणे ही गोष्ट ताबडतोब अमलात आणणे आवश्यक आहे अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याविषयी, यथास्थिती महसूल आयुक्त, आयुक्त, जिल्हा दंडाधिकारी किंवा अधीक्षक याची खात्री होईल तर आगाऊ प्रसिद्धीशिवाय असे नियम करता येतील किंवा त्यात फेरफार करता येतील किंवा ते विखंडित करता येतील.

(७) या कलमात यापूर्वी काहीही अंतर्भूत असले तरी किंवा त्याअन्वये केलेल्या कोणत्याही नियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, सक्षम प्राधिकाऱ्याने, वाईट चालीची म्हणून कुप्रसिद्ध असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस कोणतेही सार्वजनिक मनोरंजनाचे किंवा करमणुकीचे स्थान चालविण्याकरिता किंवा नृत्यशाळा चालविण्यासाठी वापरण्यात येणाऱ्या कोणत्याही जागेसाठी लायसन देण्याचे नाकारणे किंवा ती चालविण्यास मनाई करणे किंवा कोणत्याही खाद्यगृहास, यथास्थिति, कोणतेही नोंदणी प्रमाणपत्र देण्याचे नाकारणे किंवा ती चालविण्यास मनाई करणे हे नेहमी कायदेशीर असेल.

(८) संबंधित सर्व व्यक्तींनी, वर सांगितल्याप्रमाणे यथायोग्य रीतीने दिलेला कोणताही आदेश, तो अमलात असेपर्यंत पाळणे हे त्यांचे कर्तव्य असेल.

३३-A. महाराष्ट्र हॉटेल उपहार गृहे आणि मद्यपान फक्त (बाररुम) या मधील अश्लील नृत्यांवर प्रतिबंध करण्याबाबत व त्यामध्ये काम करणाऱ्या महिलांच्या प्रतिष्ठेचे संरक्षण करण्याबाबत अधिनियम, २०१६ कलम १६ नुसार निरासित.

]

३३-B. (सन २०१४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्र. १५, कलम ३ अन्वये वगळण्यात आले.

३४. सक्षम प्राधिकारी रस्त्यावर अडथळे उभारण्याचा प्राधिकार देऊ शकेल.— आयुक्त व अधीक्षक यांस आपापल्या प्रभाराखाली असलेल्या क्षेत्रात, जेव्हा त्याच्या मते अशी कार्यवाही करणे आवश्यक असेल तेव्हा, त्यास योग्य वाटेल अशा पोलीस अधिकाऱ्यास कोणत्याही रस्त्यावर वाहने हाकण्याचे तात्पुरते बंद करण्याच्या प्रयोजनाकरिता अशा रस्त्यावर अडथळे उभारण्याचा प्राधिकार देता येईल आणि त्यावेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यातील तरतुदींचे अशा कोणत्याही वाहनाच्या संबंधात किंवा अशा वाहनाच्या चालकाकडून किंवा ते ताब्यात असलेल्या व्यक्तीकडून उल्लंघन करण्यात आलेले नाही याबद्दल आपली खात्री करून घेता येईल. तसेच उक्त प्राधिकाऱ्यास अशा अडथळ्याचा उपयोग करण्यासंबंधी विनियमन करण्याकरिता त्यास योग्य वाटतील असे आदेश देता येतील.

३५. वेगळ्या राखून ठेवलेल्या जागांव्यतिरिक्त इतर जागी प्रेतांची विल्हेवाट लावण्यास मनाई करण्याबाबत नियम करण्याचा अधिकार.—(१) प्रेताची विल्हेवाट लावण्याकरिता, वेगळ्या राखून ठेवलेल्या जागांव्यतिरिक्त इतर जागी प्रेतांचे दहन करून, दफन करून किंवा अन्य तऱ्हेने त्यांची विल्हेवाट लावण्यास मनाई करण्याबाबत सक्षम प्राधिकाऱ्यास वेळोवेळी नियम करता येतील :

परंतु, ज्या कोणत्याही शहरात किंवा जागेत अशा रीतीने जागा राखून ठेवण्यात आल्या नसतील त्या शहराच्या किंवा जागेच्या बाबतीत असे कोणतेही नियम करण्यात येणार नाहीत :

परंतु आणखी असे की, उक्त सक्षम प्राधिकाऱ्यास किंवा त्याने याबाबत प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास कोणत्याही व्यक्तीने त्याच्याकडे अर्ज केल्यानंतर, अशा रीतीने राखून ठेवलेल्या जागेव्यतिरिक्त इतर जागेत कोणत्याही मृत व्यक्तीच्या प्रेताची विल्हेवाट लावण्याने त्याच्या मते वाहतुकीस अडथळा होण्याचा किंवा सार्वजनिक शांततेचा भंग होण्याचा संभव नसेल किंवा तसे करण्यास इतर कोणत्याही कारणावरुन हरकत घेण्याजोगी नसेल तर, अशा व्यक्तीस, स्वेच्छानिर्णयानुसार, अशा रीतीने प्रेताची विल्हेवाट लावण्याची परवानगी देता येईल.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये केलेल्या कोणत्याही नियमात, निरनिराळ्या, जमातीतील किंवा जमातींच्या विशिष्ट जातीतील व्यक्तींच्या प्रेतांची विल्हेवाट लावण्यासाठी वेगळ्या राखून ठेवलेल्या जागा विनिर्दिष्ट करण्यात येतील.

(३) असे सर्व नियम, पूर्वप्रसिद्धीच्य शर्तीस अधीन असतील आणि मुंबईचा सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १९०४, कलम २४, खंड (c) अन्वये विनिर्दिष्ट करावयाचा दिनांक हा प्रस्तावित नियमाचा मसुदा ज्या दिनांकास प्रसिद्ध करण्यात आला असेल त्या दिनांकापासून दोन महिन्यांच्या मुदतीपेक्षा आधीचा असू नये.

स्पष्टीकरण.— या कलमाच्या प्रयोजनाकरिता, प्रेताची विल्हेवाट लावण्यासाठी वेगळी राखून ठेवलेली जागा या संज्ञेचा अर्थ,त्या त्यावेळी अमलात असलेली कोणतीही रूढी, वहिवाट किंवा कायदा याअन्वये अशा प्रयोजनाकरिता राखून ठेवलेली जागा, असा होतो.

३६. आयुक्त किंवा अधीक्षक यांचा व इतर अधिकाऱ्यांचा जनतेस निदेश देण्याचा अधिकार.— आयुक्तास, व त्याच्या आदेशास अधीन राहून, निरीक्षकाकडून कनिष्ठ दर्जाचा नसेल अशा प्रत्येक पोलीस अधिकाऱ्यास व अधीक्षकास व त्याच्या आदेशांस अधीन राहून, त्याबाबतीत राज्यशासन विनिर्दिष्ट करील अशा दर्जाहून कमी दर्जाचा नसेल अशा कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास, आपापल्या प्रभाराखाली असलेल्या क्षेत्रात प्रसंगानुसार आवश्यक असेल त्याप्रमाणे परंतु कलम ३३ अन्वये केलेल्या कोणत्याही नियमाचे किंवा आदेशाचे उल्लंघन होणार नाही अशा रीतीने पुढील गोष्टींसाठी आवश्यक असे सर्व तोंडी किंवा लेखी आदेश वेळोवेळी देता येतील,--

(a) रस्त्यावरील किंवा रस्त्याने जाणाऱ्या मिरवणुकीतील किंवा जमावातील लोकांनी कशा रीतीने चालावे, त्यांनी वर्तणूक किंवा वागणूक कशी ठेवावी या विषयी निदेश देणे;

(b) अशा कोणत्याही मिरवणुका कोणत्या मार्गांनी व कोणत्या वेळात काढाव्यात किंवा काढू नयेत, असे मार्ग व अशा वेळा विहित करणे;

(c) सर्व मिरवणुकींच्या व जमावांच्या प्रसंगी व उपासनेच्या सर्व जागांच्या आसपास उपासनेच्या सर्व जागांच्या आसपास उपासनेच्या वेळी व कोणत्याही रस्त्यावरून किंवा सार्वजनिक जागी किंवा सार्वजनिक स्थळी गर्दी होणार असेल किंवा अडथळा होण्याचा संभव असेल अशा सर्व प्रसंगी अडथळा होऊ न देणे;

(d) सर्व रस्त्यांवर व रस्त्यांमध्ये, घाटांत किंवा घाटांवर, सर्व धक्क्यांवर व धक्क्यांमध्ये आणि सार्वजनिक स्नानाच्या, कपडे धुण्याच्या व उतरण्याच्या जागांच्या ठिकाणी व जागांमध्ये, जत्रा, देवळे आणि इतर सर्व सार्वजनिक स्थळी सुव्यवस्था राखणे;

(e) कोणत्याही रस्त्यात किंवा रस्त्याजवळ किंवा सार्वजनिक जागेत किंवा जागेजवळ वाद्ये वाजविण्याचे किंवा गाणी गाण्याचे, किंवा ढोल, ताशे व इतर वाद्ये वाजविण्याचे आणि शिंगे व इतर कर्कश वाद्ये वाजविण्याचे विनियमन करणे व त्यावर नियंत्रण ठेवणे;

(e-a) कोणत्याही सार्वजनिक जागेत किंवा जागेजवळ किंवा कोणत्याही सार्वजनिक करमणुकीच्या ठिकाणी ध्वनिक्षेपकांचा उपयोग करण्याचे विनियमन करणे व त्यावर नियंत्रण ठेवणे;

(f) सक्षम प्राधिकाऱ्याने या अधिनियमाची कलमे ३३, ३५, ३७ ते ४०, ४२, ४३ व ४५ या अन्वये दिलेल्या कोणत्याही आदेशास अधीन असलेले व त्यास पुष्टी देणारे योग्य आदेश देणे.

३७. अव्यवस्थेला प्रतिबंध करण्यासाठी विवक्षित कृतींना मनाई करण्याचा अधिकार.– (१) आयुक्त आणि जिल्हा दंडाधिकारी यांस आपापल्या प्रभाराखाली असलेल्या क्षेत्रात सार्वजनिक शांतता किंवा सार्वजनिक सुरक्षितता राखण्यासाठी त्यास आवश्यक वाटेल त्या वेळी व तितक्या मुदतीपर्यंत जाहीर रीतीने प्रख्यापित केलेल्या किंवा व्यक्तींना उद्देशून प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेद्वारे, कोणत्याही शहरात, गावात किंवा जागी किंवा अशा कोणत्याही शहराच्या, गावाच्या किंवा जागेच्या आसपास खालील गोष्टींस मनाई करता येईल :-

(a) शस्त्रे, सोटे, तलवारी, भाले, दंडे, बंदुका, सुरे, काठ्या किंवा लाठ्या किंवा शारीरिक इजा करण्यासाठी वापरता येईल, अशी इतर कोणतीही वस्तू बरोबर नेणे.

(b) कोणताही दाहक पदार्थ किंवा स्फोटक पदार्थ बरोबर नेणे.

(c) दगड किंवा इतर क्षेपणास्त्रे, किंवा क्षेपणास्त्रे सोडावयाची किंवा फेकावयाची उपकरणे किंवा साधने बाळगणे, जमा करणे किंवा तयार करणे.

(d) व्यक्तीचे अथवा प्रेते किंवा आकृत्या किंवा त्यांच्या प्रतिमा यांचे प्रदर्शन करणे,

(e) जाहीरपणे घोषणा करणे, गाणी म्हणणे, वाद्ये वाजविणे,

(f) अशा प्राधिकाऱ्याच्या मते ज्यामुळे सभ्यता अगर नीतिमत्ता यांस धक्का पोचेल अशी किंवा राज्याची सुरक्षितता धोक्यात येईल किंवा ज्यामध्ये राज्य उलथवून टाकण्याची प्रवृत्ती दिसून येत असेल अशी आवशेपूर्व भाषणे करणे, हावभाव करणे अगर सोंग आणणे, आणि अशी चित्रे, चिन्हे, फलक किंवा इतर कोणताही जिन्नस किंवा वस्तू तयार करणे, त्यांचे प्रदर्शन करणे किंवा त्यांचा जनतेत प्रसार करणे.

(२) अशा मनाईचे उल्लंघन करून जर कोणतीही व्यक्ती अशी कोणतीही शस्त्रसामग्री बरोबर बाळगील किंवा कोणताही दाहक पदार्थ किंवा स्फोटक पदार्थ किंवा क्षेपणास्त्र जवळ बाळगील तर ती कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्याकडून निःशस्त्र केली जाण्यास, किंवा दाहक पदार्थ किंवा स्फोटक पदार्थ किंवा क्षेपणास्त्र त्यांच्याकडून जप्त केले जाण्यास पात्र होईल आणि अशा तऱ्हेने जप्त केलेली वस्तू, दाहक पदार्थ, स्फोटक पदार्थ किंवा क्षेपणास्त्र हे राज्य शासनाकडे समपहृत होईल.

(३) पोट-कलम (१) अन्वये अधिकार दिलेल्या प्राधिकाऱ्याच्या मते सार्वजनिक सुव्यवस्था राखण्यासाठी कोणत्याही जमावास किंवा मिरवणुकीस जेव्हा जेव्हा व जितक्या मुदतीपर्यंत मनाई करणे आवश्यक असेल तेव्हा त्याला, लेखी आदेश देऊन त्याद्वारे, तितक्या मुदतीपर्यंत तशी मनाई करता येईल :

परंतु, अशी कोणतीही मनाई राज्य शासनाच्या मंजुरीशिवाय पंधरा दिवसांपेक्षा जास्त मुदतीपर्यंत अमलात राहणार नाही.

(४) त्याचप्रमाणे पोट-कलम (१) अन्वये अधिकार दिलेल्या प्राधिकाऱ्यास जाहीर नोटीशीद्वारे कोणताही रस्ता किंवा सार्वजनिक जागा सार्वजनिक प्रयोजनासाठी तात्पुरती राखून ठेवता येईल आणि असा प्राधिकारी विहित करील त्या शर्तींनुसार असेल त्याव्यतिरिक्त लोकांस अशा राखून ठेवलेल्या जागी जाण्यास मनाई करता येईल.

३८. गायन-वादन आवाज किंवा गोंगाट चालू ठेवण्यास मनाई, वगैरे करण्याचा अधिकार.– (१) पोलीस ठाण्याच्या प्रभारी अधिकाऱ्याच्या प्रतिवृत्तानुसार किंवा त्याला मिळालेल्या इतर माहितीवरून, जर आयुक्ताची किंवा अधीक्षकाची अशी खात्री होईल की, जवळपास राहणाऱ्या किंवा जवळपासच्या मालमत्तेचा भोगवटा करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तींना, त्रास, अशांतता, अस्वस्थता किंवा नुकसान होऊ नये किंवा त्रास, अशांतता, अस्वस्थता किंवा नुकसान होण्याचा धोका निर्माण होऊ नये म्हणून लेखी आदेश देऊन पुढील गोष्टींना आळा घालण्यासाठी, मनाई करण्यासाठी, त्याचे नियंत्रण किंवा विनियमन करण्यासाठी, त्यास योग्य वाटतील अशा सूचना कोणाही व्यक्तीस देता येतील-

(a) कोणत्याही जागेत किंवा जागेवर--

(i) कोणतेही गायन किंवा वाद्यसंगीत,

(ii) कोणतेही वाद्य, साधन अगर पात्र किंवा जे आवाज किंवा त्याचा प्रतिध्वनी निर्माण करू शकेल असे यंत्र वाजविल्यामुळे, बडविल्यामुळे, आपटल्यामुळे किंवा फुंकल्यामुळे किंवा कोणत्याही प्रकारे वापरल्यामुळे होणारा आवाज करणे किंवा तो चालू ठेवणे, किंवा

(b) कोणत्याही जागेत किंवा जागेवर, ज्याचा परिणाम आवाज होण्यात होतो किंवा त्यामुळे आवाज होतो, असा व्यापार, व्यवसाय किंवा काम चालविणे.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये अधिकार दिलेल्या प्राधिकाऱ्यास एक तर स्वतः होऊन किंवा पोट-कलम (१) अन्वये दिलेल्या आदेशामुळे व्यथित झालेल्या व्यक्तीने अर्ज केल्यानंतर, असा कोणताही आदेश एक तर विखंडित करता येईल, त्यात फेरबदल करता येईल किंवा फेरफार करता येईल :

परंतु, असा कोणताही अर्ज निकालात काढण्यापूर्वी उक्त प्राधिकारी अर्जदारास स्वतः किंवा वकिलामार्फत आपल्यासमोर हजर होण्याची आणि आदेशाविरुद्ध कारण दाखविण्याची संधी देईल आणि असा कोणताही अर्ज तो पूर्णपणे किंवा अंशतः नामंजूर करील तर अशा नामंजूरीची कारणे तो नमूद करील.

३९. दंगा, वगैरे होऊ न देण्यासाठी आदेश देणे.— (१) आयुक्ताला व अधिक्षकाला आपापल्या प्रभाराखालील क्षेत्रात कोणताही दंगाधोपा किंवा शांततेचा कोणताही मोठा भंग होऊ न देण्यासाठी किंवा तो मोडण्यासाठी कोणतीही इमारत किंवा जागा तात्पुरती बंद करता येईल, किंवा ती आपल्या ताब्यात येईल आणि तीत सर्व किंवा कोणत्याही व्यक्तीस जाण्यास प्रतिबंध करता येईल, किंवा त्यात इष्ट वाटतील अशाच केवळ व्यक्तींस व अशा अटींवर तीत जाऊ देता येईल. या कलमान्वये त्याच्याकडे निहित असलेला प्राधिकार चालवून आदेश देणारा प्राधिकारी जो आदेश देईल व अधिसूचित करील त्या आदेशाप्रमाणे सर्व संबंधित व्यक्तींनी वागणे बंधनकारक असेल.

(२) **बंद केलेल्या किंवा ताब्यात घेतलेल्या इमारतीच्या किंवा जागेच्या कायदेशीर भोगवटादारास भरपाई देणे :-** पोट-कलम (१) अन्वये कारवाई केल्यामुळे अशा इमारतीच्या किंवा जागेच्या कायदेशीर भोगवटादाराचे विशेष नुकसान झाले असेल किंवा त्यास इजा झाली असेल तर त्याने संबंधित प्राधिकाऱ्याकडे अशा कारवाईच्या दिनांकापासून एक महिन्याच्या आत अर्ज केल्यावर त्याला अशा नुकसानीबद्दल किंवा इजा पोहोचल्याबद्दल वाजवी भरपाई मिळण्याचा हक्क राहील, परंतु त्या इमारतीचा किंवा जागेचा जो उपयोग करण्यात आला किंवा जो उपयोग करण्याचा हेतू होता त्या उपयोगामुळे किंवा तेथे जाण्याची परवानगी असलेल्या व्यक्तींच्या गैरवर्तनामुळे कारवाई करणे आवश्यक आहे असे अशा प्राधिकाऱ्याचे मत असल्याखेरीज उक्त भोगवटादाराला अशी भरपाई मिळण्याचा हक्क प्राप्त होणार नाही.

(३) **भरपाई देण्याबद्दलच्या विवादाबाबत निवाडा करणे :-** पोट-कलम (२) अन्वये कोणत्याही प्रकरणात कोणताही विवाद उपस्थित झाल्यास, काही रक्कम द्यावयाची असल्यास त्याबद्दल व ती कोणास द्यावयाची त्याबद्दल मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्याने किंवा, यथास्थिति, जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने दिलेला निर्णय अंतिम आहे असे समजण्यात येईल.

४०. धार्मिक समारंभ वगैरेच्या जागी सुव्यवस्था राखण्याबद्दल आदेश काढणे.— (१) कोणत्याही रस्त्यावर अथवा सार्वजनिक ठिकाणी प्रत्यक्ष चालू असलेल्या किंवा उद्देशित अशा ज्या धार्मिक किंवा समारंभयुक्त किंवा सामुदायिक देखाव्याच्या किंवा प्रदर्शनाच्या किंवा संघटित जमावाच्या संबंधात किंवा जे चालवण्याच्या किंवा ज्यात सहभागी होण्याच्या संबंधात फार मोठा शांतताभंग होऊ शकेल असा एखादा विवाद किंवा तंटा अस्तित्वात आहे असे एखाद्या सक्षम प्राधिकाऱ्याला दिसून आले तर त्याला अशा कोणत्याही प्रकरणात हितसंबंध असलेल्या पक्षकारांचे व व्यक्तींचे स्पष्ट व कायदेशीर हक्क व रूढ असलेले रीतीरिवाज लक्षात घेऊन संबंधित व्यक्तींनी परस्परांशी व जनतेशी कसे वागावे याबद्दल त्याप्रसंगी जे आदेश देणे त्यास आवश्यक व वाजवी वाटेल त्या शहरात अगर जागी प्रसिद्ध करण्यात येईल आणि सर्व संबंधित व्यक्ती त्यास अनुसरून वागतील.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये दिलेला कोणताही आदेश व अधिकारिता असलेल्या न्यायालयाने दिलेल्या कोणत्याही हुकूमनाम्यास, मनाई हुकूमास किंवा आदेशास अधीन राहील आणि पूर्वोक्त आदेशामुळे व्यथित झालेल्या ज्या कोणत्याही व्यक्तीच्या हक्कांच्या व कर्तव्यांच्या संबंधात हितसंबंध असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीच्या फिर्यादीवरून, दाव्यावरून किंवा अर्जावरून त्या न्यायालयाने दिलेल्या कोणत्याही निर्णयाशी, हुकूमनाम्याशी, मनाई हुकुमाशी किंवा आदेशाशी तो विसंगत आहे असे असा आदेश देणाऱ्या प्राधिकाऱ्याच्या दृष्टोत्पत्तीस आणून दिले तर तो मागे घेण्यात येईल किंवा त्यात फेरफार करण्यात येईल.

४१. मनोरंजनाची स्थाने व जाहीर सभा यातील अव्यवस्था, वगैरेबद्दल पोलिसांनी बंदोबस्त करणे.– (१) जेथे येण्यास लोकांस आमंत्रण किंवा मोकळीक असेल अशा मनोरंजनाच्या कोणत्याही सार्वजनिक जागी किंवा कोणत्याही जमावात किंवा सभेत अव्यवस किंवा कायद्याचा भंग होऊ न देण्याकरिता, किंवा जमलेल्या लोकांना होणारा उघड व प्रत्यक्ष धोका टाळण्याकरिता त्या मनोरंजनाच्या जागी किंवा त्या जमावात किंवा सभेत पोलीस शिपायाच्या दर्जाहून उच्च दर्जाचा जो कोणताही वरिष्ठ पोलीस अधिकारी हजर असेल त्यास, कायदेशीररीत्या करण्यात आले असतील अशा नियमांस व आदेशांस अधीन राहून त्या मनोरंजनाच्या जागी किंवा जमावात किंवा सभेत लोकांस येऊ देण्यासंबंधी आणि तेथे चालवावयाचे काम शांतपणे व कायदेशीररीतीने चालविण्यात यावे यासाठी आणि सार्वजनिक सुरक्षितता राखण्यासाठी त्यास आवश्यक वाटतील ते वाजवी निदेश देता येतील, आणि अशा प्रत्येक वाजवी निदेशाला अनुसरून वागणे व्यक्तींवर बंधनकारक असेल.

(२) **अशा जागी व सभेत येण्याजाण्याची पोलिसांस पूर्ण मोकळीक असणे-** पोट-कलम (१) च्या तरतुदींची आणि त्या अन्वये केलेल्या कोणत्याही निदेशाची अंमलबजावणी करण्यासाठी मनोरंजनाच्या, जमावाच्या किंवा सभेच्या अशा प्रत्येक जागी येण्या-जाण्याची पोलिसांना पूर्ण मोकळीक असेल.

४२. (कुंटणखाने बंद करणे) सन १९६४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम ८ अन्वये वगळण्यात आले.

४३. जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास, जत्रा वगैरेच्या ठिकाणी साथीच्या रोगांचा प्रादुर्भाव होऊ न देण्याबद्दल विशेष उपाययोजना करता येतील.– (१) जेव्हा आयुक्तास किंवा जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास असे दिसून येईल की, आपापल्या प्रभाराखाली असलेल्या क्षेत्रातील कोणत्याही ठिकाणी यात्रेमुळे, जत्रेमुळे किंवा तशा दुसऱ्या प्रसंगामुळे मोठा जनसमुदाय जमला असून किंवा जमण्याचा संभव असून या ठिकाणी कोणतीही रोगाची साथ उद्‌भवली आहे किंवा उद्‌भवण्याचा संभव आहे, तेव्हा ती साथ उद्‌भवू नये किंवा तिचा फैलाव होऊ नये म्हणून त्यास आवश्यक वाटेल अशी विशेष उपाययोजना करता येईल आणि उक्त ठिकाणच्या रहिवाशांनी आणि त्या ठिकाणी हजर असलेल्या किंवा त्या ठिकाणी जात असलेल्या किंवा तेथून परत जात असलेल्या व्यक्तींनी पाळावयाचे असे विनिमय जाहीर नोटिशीद्वारे त्यास ठरविता येतील.

(२) जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने किंवा जिल्हाधिकाऱ्याने किंवा आयुक्ताच्या किंवा जिल्हा दंडाधिकाऱ्याच्या मागणीवरून मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्याने, जमावाच्या जागी व जवळपास आरोग्यरक्षणाची व सुव्यवस्था राखण्याची व्यवस्था करण्यासाठी लागेल त्या खर्चाची तरतूद करता येईल अशी वाजवी फी पोट-कलम (१) च्या तरतुदींखाली येणाऱ्या व्यक्तींवर बसविणे व ती वसूल करणे हे कायदेशीर असेल.

(३) लोक जमण्याची जागा नगरपालिकेच्या किंवा महानगरपालिकेच्या हद्दीत असेल तेव्हा उपरोक्त प्रयोजनांसाठी आवश्यक असलेल्या रकमा नगरपालिकेकडून किंवा महानगरपालिकेकडून वसूल करता येतील.

४४. मोकाट कुत्र्यांचा नाश करणे.– (१) आयुक्ताला आणि अधीक्षकाला आपापल्या प्रभारांखाली असलेल्या क्षेत्रांत सार्वजनिक नोटिशीद्वारे वेळोवेळी असे जाहीर करता येईल की, उक्त नोटिशीत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा मुदतीत जी कोणतीही मोकाट कुत्री रस्त्यामध्ये किंवा कोणत्याही सार्वजनिक ठिकाणी मोकाट सुटलेली आढळतील त्यांचा नाश करावा आणि त्याप्रमाणे त्या मुदतीच्या आत सापडलेल्या अशा कोणत्याही कुत्र्याचा नाश करता येईल.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये अधिकार प्रदान केलेल्या प्राधिकारास जाहीर नोटीस देऊन असे फर्मािवता येईल की, कोणत्याही रस्त्यात किंवा सार्वजनिक जागेत असलेल्या व बरोबर कोणी व्यक्ती नसेल अशा कुत्र्यास, श्वासोच्छ्वास करण्यास किंवा पाणी वगैरे पिण्यास अडथळा न होता त्याच्या चावण्याचा पूर्णपणे बंदोबस्त होईल अशा रीतीने मुसके घालण्यात येईल आणि अशी नोटीस अमलात असेपर्यंत कोणतेही कुत्रे आपल्या मालकाच्या जागेबाहेरील कोणत्याही रस्त्यात किंवा जागी मुसक्याशिवाय मोकळे आढळले तर पोलीसास त्याचा नाश करता येईल किंवा त्याचा कब्जा घेता येईल आणि त्यास धरून ठेवता येईल:

परंतु अशा प्रकारे सापडलेल्या कोणत्याही कुत्र्याच्या गळ्यात पट्टा असेल, त्यावर मालकाचे खरेखुरे नाव व पत्ता लिहिलेला असेल तर ते पिसाळलेले असल्याखेरीज त्याचा तत्काळ नाश करण्यात येणार नाही, मात्र त्याला धरून ठेवल्याबद्दलची खबर त्या मालकाकडे टपालाने किंवा इतर रीतीने ताबडतोब पाठवण्यात येईल.

(३) ज्या कुत्र्यास पोटकलम (२) अन्वये पूर्ण तीन दिवस धरून ठवलेले असताना त्याच्यामालकाने त्यास मुसके घातले नाही आणि त्याला अशा प्रकारे धरून ठेवण्याबद्दलचा सर्व खर्च दिला नाही तर सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या मंजुरीने आणि आदेशाने अशा कोणत्याही कुत्र्याचा नाश करता येईल किंवा त्याला विकता येईल.

(४) पोट-कलम (३) अन्वये कोणत्याही कुत्र्याच्या केलेल्या विक्रीपासून आलेल्या पैशाचा विनियोग शक्यतोवर त्याला धरून ठेवण्याच्या संबंधात झालेला खर्च भागविण्यासाठी करण्यात येईल व त्यातून काही शिल्लक राहिल्यास ती राज्याच्या एकत्रित निधीचा भाग होईल.

(५) या कलमान्वये कोणत्याही कुत्र्याचा नाश करण्यासंबंधी किंवा त्याला धरून ठेवण्यासंबंधी आलेला कोणताही खर्च, हा पोट कलम (४) च्या तरतुदीस अधीन राहून सक्षम प्राधिकाऱ्याने काढलेल्या अधिपत्रान्वये जणू ते अधिपत्र फौजदारी प्रक्रिया संहिता. १८९८, (१८९८ चा ५) कलम ३८६ अन्वये काढलेले अधिपत्र असल्याप्रमाणे त्या कुत्र्याच्या मालकाकडून वसूल करण्यात येईल.

४५. यातनापीडित किंवा अयोग्य प्राण्यांचा नाश करणे.– (१) ज्या कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास,एखाद्या रस्त्यावर किंवा उपासनेच्या जागेखेरीज इतर कोणत्याही सार्वजनिक ठिकाणी बैल किंवा गाय याशिवाय इतर कोणताही प्राणी, त्याच्या मते त्या प्राण्याशी क्रूरता केल्याशिवाय त्यास हलविता येणार नाही इतका रोगाने पिडलेला किंवा इतर जबर दुखापत झालेला आणि इतक्या वाईट शारीरिक अवस्थेत असलेला तर, त्याने जर मालक गैरहजर असेल किंवा तो त्या प्राण्यांचा नाश करण्यास संमती देण्याचे नाकारील तर, ज्या क्षेत्रात तो प्राणी आढळला तर, त्याने, जर मालक गैरहजर असेल किंवा तो त्या प्राण्यांचा नाश करण्यास संमती देण्याचे नाकारील तर, ज्या क्षेत्रात तो प्राणी आढळला असेल त्या क्षेत्राच्या प्रभारी पशुवैद्यक व्यवसायीस ताबडतोब बोलविण्यात येईल आणि जर, पशुवैद्यक व्यवसायी असे प्रमाणपत्र देईल की, त्या प्राण्यास इतकी प्राणांतिक दुखापत झालेली आहे किंवा इतकी जबर दुखापत झालेली आहे किंवा तो इतका रोगपीडित किंवा इतक्या वाईट शारीरिक अवस्थेत आहे की, त्यास जिवंत ठेवणे हेच क्रूरपणाचे ठरेल तर त्या पोलीस अधिकाऱ्यास, मालकाच्या संमतीशिवाय, त्या प्राण्याचा नाश करता किंवा करविता येईल :

परंतु, जर पशुवैद्यक व्यवसायीच्या मते तो प्राणी जेथे आढळून आला असेल त्या ठिकाणाहून त्याचे फार हाल न होता नेता येण्यासारखा असेल आणि जर त्या प्राण्याचा मालक किंवा तो ज्या व्यक्तीच्या ताब्यात असेल अशी व्यक्ती किंवा त्यांच्या गैरहजेरीत त्या ठिकाणी जी कोणी इतर व्यक्ती असेल ती, त्या प्राण्यास गुरांच्या दवाखान्यात किंवा पांजरपोळात पशुवैद्यक व्यवसायीस योग्य वाटेल अशा वेळात नेण्यास कबूल असेल किंवा नेण्याचे आणि होऊन पत्करील तर अशा मालकाला, तो प्राणी ज्या व्यक्तीच्या ताब्यात असेल अशा व्यक्तीला किंवा इतर व्यक्तीला तो प्राणी तेथून नेण्यास पशुवैद्यक व्यवसायी परवानगी देईल; जर मालक किंवा तो प्राणी ज्या व्यक्तीच्या ताब्यात असेल ती व्यक्ती

किंवा इतर व्यक्ती, तो प्राणी नेण्यास नाकबूल असेल किंवा तसे नेण्यात कसूर करील तर, पशुवैद्यक व्यवसायीस, त्या प्राण्याचा नाश करण्यापूर्वी तो प्राणी जेथे आढळून आला असेल त्या ठिकाणाहून त्यास योग्य वाटेल अशा इतर ठिकाणी त्याला नेण्याबद्दल पोलीस अधिकाऱ्यास निदेश देता येईल :

परंतु आणखी असे की, जेव्हा त्या प्राण्याचा कोणत्याही रस्त्यावर किंवा सार्वजनिक ठिकाणी नाश करण्यास येईल तेव्हा त्याचा नाश करतेवेळी तो शक्यतोवर लोकांच्या नजरेआड ठेवण्यात येईल.

(२) राज्य शासनाला पशुवैद्यक व्यवसायी म्हणून त्याला योग्य वाटतील अशा व्यक्ती नेमता येतील आणि या अधिनियमाच्या प्रयोजनाकरिता त्यांच्या प्रभाराखाली जी क्षेत्रे देण्यात येतील ती क्षेत्रे जाहीर करता येतील.

४६. अधीक्षकाने जिल्हा दंडाधिकाऱ्याच्या आणि आयुक्ताच्या नियंत्रणास अधीन राहून व जिल्हा दंडाधिकाऱ्यांनी राज्य शासनाच्या नियंत्रणास अधीन राहून या प्रकरणाखालील अधिकार वापरणे.— राज्य शासनाकडून ज्याला विशेषरीत्या अधिकार प्रदान करण्यात आलेले नाहीत तशा एखाद्या अधीक्षकाने किंवा त्याच्या हाताखालील कोणत्याही अधिकाऱ्याने या प्रकरणान्वये प्रदान केलेल्या प्रत्येक अधिकाराचा वापर जिल्हा दंडाधिकाऱ्याच्या आदेशांस अधीन राहून करण्यात येईल आणि या प्रकरणान्वये केलेले सर्व नियम, विनियम व आदेश हे महसूल आयुक्ताने किंवा आयुक्ताने केले असतील तर, त्यांना, राज्य शासन याबाबतीत वेळोवेळी करील असे नियम व आदेश लागू होतील व जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने किंवा त्याबाबतीत विशेषरीत्या अधिकार प्रदान केलेल्या अधीक्षकाने ते केले असतील तर ते कलम १७ च्या तरतुदींना अधीन असतील.

प्रकरण पाच

सार्वजनिक सुव्यवस्था व राज्याची सुरक्षितता राखण्यासाठी विशेष उपाययोजना

एक. जादा पोलीस कामावर ठेवणे, त्यांचा खर्च वसूल करणे व दंग्यातील नुकसानभरपाई- तिची आकारणी व वसुली

४७. एखाद्या व्यक्तीने अर्ज केल्यावरून जादा पोलीस कामावर ठेवणे.— (१) आयुक्तास किंवा अधीक्षकास, कोणत्याही व्यक्तीने अर्ज केला असता, शांतता राखण्यासाठी, सुव्यवस्था ठेवण्यासाठी किंवा कोणताही विशिष्ट प्रकारचा अपराध किंवा विशिष्ट प्रकारचे अपराध यासंबंधीच्या या किंवा इतर कोणत्याही अधिनियमाच्या तरतुदींपैकी कोणतीही तरतूद अमलात आणण्यासाठी किंवा आपल्या प्रभाराखाली असलेल्या कोणत्याही क्षेत्रातील कोणत्याही ठिकाणी पोलिसांची कोणतीही इतर कामे करण्यासाठी जादा पोलीस कामावर पाठविता येतील.

(२) असे जादा पोलीस, अर्ज करणाऱ्या व्यक्तीच्या खर्चाने कामावर ठेवण्यात येतील. परंतु ते पोलीस प्राधिकाऱ्यांच्या आदेशांच्या अधीन असतील आणि नेमणूक करणाऱ्या प्राधिकाऱ्यास योग्य वाटेल अशा मुदतीपर्यंत त्यांना कामावर ठेवले जाईल.

(३) ज्या व्यक्तीच्या अर्जावरून असे जादा पोलीस कामावर ठेवण्यात आले असतील त्या व्यक्तीने, नेमणूक करणाऱ्या ज्या प्राधिकाऱ्याकडे, असे जाा पोलीस ठेवण्यासाठी अर्ज करण्यात आला होता त्या प्राधिकाऱ्याकडे, उक्त पोलीस काढून घेण्याबद्दल लेखी मागणी केली तर ती मागणी मिळाल्याच्या दिनांकापासून एक महिन्याहून जास्त नसलेली राज्य शासन, किंवा, यथास्थिति, नेमणूक करणारा प्राधिकारी निश्चित करील ती मुदत संपल्यानंतर त्या जादा पोलिसांच्या खर्चापासून ती व्यक्ती मुक्त होईल.

४८. मोठ्या कामांवर व कर्मचाऱ्यांच्या वर्तणुकीबद्दल शंका वाटत असेल त्या बाबतीत जादा पोलीस कामावर ठेवणे.– (१) जेव्हा राज्य शासनाला किंवा सक्षम प्राधिकाऱ्याला,--

(a) चालू असलेले कोणतेही मोठे काम किंवा करण्यास येणारा कोणताही सार्वजनिक मनोरंजनाचा कार्यक्रम यामुळे रहदारीस अडथळा निर्माण होण्याचा किंवा मोठ्या संख्येने लोक त्याकडे आकर्षिले जाण्याचा संभव आहे असे वाटेल, किंवा

(b) कोणत्याही जागी बांधण्यात येत असलेल्या किंवा चालू असलेल्या कोणत्याही रेल्वेच्या, कालव्याच्या किंवा इतर सार्वजनिक कामावर, किंवा कोणत्याही कारखान्यात किंवा कारखान्यावर किंवा व्यापाराच्या इतर कामात किंवा कामावर लावलेल्या इतर व्यक्तींच्या वर्तणुकीवरून किंवा त्या विशिष्ट प्रकारचे वर्तन करतील अशी वाजवी धास्ती वाटल्यावरून त्या ठिकाणी जादा पोलीस ठेवणे आवश्यक आहे असे वाटेल.

तेव्हा राज्य शासनास किंवा सक्षम प्राधिकाऱ्यास त्यास योग्य वाटतील इतके जादा पोलीस उक्त ठिकाणी पाठविता येतील आणि ते पोलीस वरील गरजेप्रमाणे जितके दिवस कामावर ठेवणे आवश्यक आहे असे त्यास वाटेल तितके दिवस ते तेथे ठेवता येतील.

(२) ते काम, मनोरंजनाचा कार्यक्रम, कारखाना किंवा व्यापाराचे काम, जी व्यक्ती बांधीत असेल किंवा चालवीत असेल तिच्या खर्चाने असे जादा पोलीस कामावर ठेवण्यात येतील आणि ती व्यक्ती राज्य शासन, किंवा, यथास्थिति, सक्षम प्राधिकारी वेळोवेळी फर्मावील त्या दरांनी त्याबद्दलचा खर्च देईल.

४९. कलमे ४७ व ४८ याअन्वये कामावर ठेवलेल्या जादा पोलिसांचा खर्च वसूल करणे.– कलमे ४७ किंवा ४८ खाली कोणताही वाद उपस्थित झाल्यास बृहन्मुंबईत मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकारी व जिल्ह्यात जिल्हा दंडाधिकारी यांचा, रक्कम किती द्यावयाची व कोणी द्यावयाची याबाबतचा निकाल निर्णायक असेल आणि याप्रमाणे ठरविलेली रक्कम ही, मुख्य इलाखा शहर दंडाधिकारी किंवा जिल्हा दंडाधिकारी यांनी मागणी केली असता, ती देण्याबद्दल जी व्यक्ती जबाबदार असल्याचे आढळून आले असेल तिने देणे असलेली जमीन महसुलाची थकबाकी आहे असे समजून जिल्हाधिकारी ती वसूल करील.

५०. सार्वजनिक शांततेस विशेष धोका निर्माण झाला असता जादा पोलीस कामावर ठेवणे.– (१) जर राज्य शासनाच्या मते, कोणत्याही क्षेत्रात अशांततेची किंवा धोक्याची परिस्थिती असेल किंवा कोणत्याही क्षेत्रातील रहिवाशांच्या किंवा, त्यांच्यापैकी कोणत्याही एका विशिष्ट गटाच्या वर्तणुकीवरून जादा पोलीस कामावर ठेवणे इष्ट असेल तर त्यास, राजपत्रात अधिसूचना प्रसिद्ध करून--

(a) ज्या क्षेत्रात जादा पोलीस कामावर ठेवावयाचे असतील ते क्षेत्र (ज्यास यात यापुढे ''अशांततेचे क्षेत्र'' असे म्हटले आहे.)

(b) ज्या कालावधीकरिता जादा पोलीस कामावर ठेवावयचे असतील तो कालावधी, विनिर्दिष्ट करता येईल:

परंतु, राज्य शासनाच्या मते जनतेच्या सर्वसाधारण हिताच्या दृष्टीने खंड (b) अन्वये निश्चित केलेली मुदत वाढविणे आवश्यक असेल तर त्याला वेळोवेळी तसे करता येईल. जादा पोलिसांबाबतचा खर्च या कलमान्वये बसविलेला कर असेल आणि तो नंतरच्या पोट-कलमांन्वये विहित केलेल्या रीतीने वसूल करण्यात येईल.

(२) पोट-कलम (१), खंड (a) व (b) अन्वये राज्य शासनाने दिलेला निर्णय अंतिम असेल.

(३) अशी अधिसूचना काढण्यात आल्यावर राज्य शासनाला,--

(a) महानगरपालिकेच्या हद्दीत असलेल्या कोणत्याही अशांततेच्या क्षेत्रात नगरपालिका आयुक्तास, जिल्हाधिकाऱ्यास किंवा इतर कोणत्याही प्राधिकाऱ्यास,

(b) नगरपालिकेच्या हद्दीतील कोणत्याही अशांततेच्या क्षेत्रात, नगरपालिकेस, जिल्हाधिकाऱ्यास किंवा इतर कोणत्याही प्राधिकाऱ्यास.

(c) खंड (a) व (b) यांमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या क्षेत्राबाहेरील कोणत्याही अशांततेच्या क्षेत्रात, जिल्हाधिकाऱ्यास किंवा इतर कोणत्याही प्राधिकाऱ्यास.

अशा जादा पोलिसांचा खर्च एकतर पूर्णपणे किंवा अंशतः अशांतता असलेल्या क्षेत्रात राहत असलेल्या सामान्यतः सर्व व्यक्तीकडून किंवा विशेषेकरून अशा व्यक्तींच्या कोणत्याही विवक्षित भागाकडून किंवा भागांकडून किंवा अशा व्यक्तींच्या वर्गाकडून किंवा वर्गाकडून आणि राज्य शासन निदेश देईल अशा प्रमाणात, वसूल करण्याबद्दल फर्माविता येईल :

परंतु, जेव्हा महानगरपालिकेच्या आयुक्तास किंवा नगरपालिकेस असा खर्च वसूल करण्याबाबत निदेश देण्यात आला असेल तेव्हा अशा खर्चाच्या जास्तीत जास्त तीन टक्क्यांइतकी जादा रक्कम देखील वसुलीयोग्य असेल.

(४) (i) राज्य शासन, महानगरपालिका आयुक्तास किंवा नगरपालिकेस असा खर्च व जादा रक्कम ही सामान्य कर किंवा मालमत्तेवरील कर वाढवून वसूल करण्याबद्दल भाग पाडू शकेल आणि असा जादा कर सर्व नगरपालिका प्रभागांत किंवा राज्य शासन निदेश देईल अशा प्रभागांत, उप-प्रभागांत किंवा त्यांच्या भागांत बसविण्यात व वसूल करण्यात येईल. या पोट-कलमान्वये बसविलेल्या सर्वसाधारण करातील किंवा मालमत्तेवरील करातील प्रत्येक वाढ ही, ती भरण्यास पात्र असलेल्या प्रत्येक व्यक्तीकडून, तिच्याकडून येणे असलेला सर्वसाधारण कर किंवा मालमत्तेवरील कर ज्या रीतीने वसूल केला जातो त्याच रीतीने महानगरपालिका आयुक्त किंवा नगरपालिका वसूल करील. संबंधित नगरपालिका अधिनियमाच्या तरतुदी अशा कोणत्याही जादा वाढीस, जणू ती रक्कम उक्त अधिनियमाखाली बसविलेल्या सामान्य कराचा किंवा मालमत्तेवरील कराचा भाग आहे असे समजून लागू असतील. अशी वाढ अशा नगरपालिका प्रभागांतील किंवा उप-प्रभागांतील किंवा त्यांच्या भागांतील सामान्य कर किंवा मालमत्तेवरील कर याबरोबरच अशा मालमत्तांवरील बोजा असेल.

(ii) तसेच, राज्य शासनाला, असा खर्च व जादा रक्कम, पोट-कलम (३) अन्वये ती देण्यास पात्र असलेल्या प्रत्येक व्यक्तीकडून, राज्य शासन निदेश देईल अशा रीतीने वसूल करण्याबद्दल महानगरपालिका आयुक्तास किंवा नगरपालिकेस फर्माविता येईल.

(iii) जेव्हा महानगरपालिका आयुक्त किंवा नगरपालिका असा कोणताही कर बसविण्यात किंवा आकारण्यात किंवा अशी वसुली करण्याबद्दल जिल्हाधिकाऱ्याला निदेश देता येईल.

(५) जिल्हाधिकाऱ्याने किंवा इतर प्राधिकाऱ्याने या कलमान्वये वसूल करावयाची प्रत्येक रक्कम, जणू ती भरण्यास पात्र असलेल्या व्यक्तीने देणे असलेली जमीन महसुलाची थकबाकी आहे असे समजून वसुलीयोग्य असेल.

(६) राज्य शासनाने आदेश देऊन अशा जादा पोलिसांच्या खर्चाचा कोणताही भाग सोसण्याच्या दायित्वापासून कोणत्याही व्यक्तीस सूट देणे हे कायदेशीर असेल.

(७) महानगरपालिका आयुक्ताने किंवा नगरपालिकेने पोट-कलम (४) किंवा (५) अन्वये वसूल केलेल्या एकूण रकमेतून- मग ती रक्कम हा अधिनियम अमलात येण्यापूर्वी वसूल केलेली असो किंवा अमलात आल्यानंतर वसूल केलली असो- ही खर्चाची रक्कम राज्य शासनाला देण्यात यावी व कोतीही शिल्लक असल्यास ती, संबंधित नगरपालिका अधिनियमान्वये स्थापन केलेल्या नगरपालिका निधीत जमा करण्यात यावी. खर्चाची अशी रक्कम प्रत्येक तिमाहीस राज्य शासनाला देण्यात यावी.

स्पष्टीकरण.– या कलमातील ''रहिवासी'' ही संज्ञा जेव्हा कोणत्याही क्षेत्राच्या संबंधात वापरली असेल तेव्हा तीत, ज्या व्यक्ती किंवा स्वतः किंवा आपल्या अभिकर्त्यांमार्फत किंवा नोकरांमार्फत अशा क्षेत्रात जमिनीचा किंवा इतर स्थावर मालमत्तेचा भोगवटा करीत असतात किंवा ती धारण करीत असतील अशा व्यक्तींचा आणि जे जमीनमालक स्वतः किंवा आपल्या अभिकर्त्यांमार्फत किंवा नोकरांमार्फत, अशा क्षेत्रातील जमीन धारण करणाऱ्यांकडून किंवा तिच्या भोगवटादारांकडून भाडे वसूल करीत असतील किंवा जमीन मालकांचा, ते तेथे प्रत्यक्ष राहत नसले तरी, समावेश होतो.

५१. बेकायदेशीर जमावाने केलेल्या नुकसानीबद्दल भरपाई कशी वसूल करावी.– (१) जेव्हा एखाद्या बेकायदेशीर जमावाने आपले समान उद्दिष्ट साधण्यासाठी केलेल्या कोणत्याही कृत्यामुळे कोणत्याही मालमत्तेची हानी किंवा तिचे नुकसान झाले असेल, किंवा जेव्हा कोणत्याही व्यक्तीस किंवा व्यक्तींना मृत्यू आला असेल किंवा जबर दुखापत झाली असेल, तेव्हा, जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास, आदेशाद्वारे,–

(a) ज्या क्षेत्रात त्याच्या मते, असा बेकायदेशीर जमाव जमला होता ते क्षेत्र (यात यापुढे ''अशांत क्षेत्र'' असे संबोधण्यात आले);

(b) असा बेकायदेशीर जमाव ज्या दिनांकास किंवा ज्या कालावधीत जमला असेल तो दिनांक किंवा तो कालावधी,

विनिर्दिष्ट करता येईल.

(२) पोट-कलम (१), खंड (a) व (b) खालील जिल्हा दंडाधिकाऱ्याचा निर्णय अंतिम असेल.

(३) पोट-कलम (१) अन्वये आदेश काढण्यात आल्यानंतर, जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास, त्यास आवश्यक वाटेल अशी चौकशी केल्यानंतर, उपरोक्त हानीच्या किंवा नुकसानीच्या किंवा मृत्यूच्या किंवा जबर दुखापतीच्या संबंधात कोणत्याही व्यक्तीला किंवा व्यक्तींना भरपाई म्हणून जी रक्कम देण्यात यावी असे त्याचे मत असेल ती रक्कम निर्धारित करता येईल. भरपाईची रक्कम ही या कलमान्वये बसविलेला कर असेल आणि ती यानंतरच्या पोट-कलमान्वये विहित केलेल्या रीतीने वसूल करण्यात येईल.

(४) जिल्हा दंडाधिकाऱ्याला,-

(a) महानगरपालिकेच्या हद्दीत असलेल्या कोणत्याही अशांत क्षेत्रात महानगरपालिका आयुक्त, किंवा जिल्हाधिकाऱ्याने प्राधिकृत केलेला कोणताही अन्य प्राधिकारी यास,

(b) नगरपालिकेच्या हद्दीत असलेल्या कोणत्याही अशांत क्षेत्रात नगरपालिका किंवा जिल्हाधिकाऱ्याने प्राधिकृत केलेला कोणताही अन्य प्राधिकारी यास,

(c) खंड (a) व (b) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या क्षेत्राबाहेरील कोणत्याही अशांततेच्या क्षेत्रात जिल्हाधिकाऱ्याने प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही प्राधिकाऱ्यास,-

पोट-कलम (३) अन्वये ठरविलेली रक्कम (यात यापुढे ज्याचा निर्देश ''भरपाईची रक्कम'' असा करण्यात आला आहे.) संपूर्णपणे किंवा अंशतः वसूल करण्याबद्दल फर्माविता येईल आणि जेव्हा महानगरपालिका आयुक्ताला किंवा नगरपालिकेला अशी रक्कम वसूल करण्याबद्दल फर्माविण्यात आले असेल तेव्हा सर्वसाधारणपणे अशांततेच्या क्षेत्रातील सर्व रहिवाशांकडून किंवा पोट-कलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे बेकायदेशीर जमावातील व्यक्तींकडून, किंवा विशेषकरून उक्त क्षेत्रातील अशा व्यक्तींच्या कोणत्याही विवक्षित गटाकडून किंवा गटांकडून, किंवा वर्गाकडून किंवा वर्गांकडून अशा भरपाईच्या रकमेच्या जास्तीत जास्त तीन टक्क्यांपेक्षा अधिक नसेल, इतकी जादा रक्कम (यात यापुढे याचा निर्देश ''नगरपालिका वसुली खर्च'' असा करण्यात आला आहे) जिल्हा दंडाधिकारी निदेश देईल अशा प्रमाणात वसूल करण्याबद्दल फर्माविता येईल.

(४-A) पोटकलम (३) अन्वये ठरविण्यात आलेली नुकसानभरपाईची रक्कम, संपूर्णपणे किंवा अंशतः ज्यांच्याकडून वसूल करावयाची आहे, अशा व्यक्तींकडून किंवा व्यक्तींच्या गटाकडून किंवा व्यक्तींचे गटांकडून किंवा अशा व्यक्तींच्या वर्गाकडून किंवा वर्गांकडून, ज्या क्षेत्रात ते राहत आहेत ते क्षेत्र आपल्या अधिकारक्षेत्राच्या बाहेरचे क्षेत्र आहे असे जर जिल्हा दंडाधिकाऱ्याच्या निदर्शनास आले तर, तो जिल्हा दंडाधिकारी, ती रक्कम वसूल करण्यासाठी, अशा व्यक्ती किंवा व्यक्तींचा गट किंवा व्यक्तींचे गट किंवा अशा व्यक्तींचा वर्ग किंवा व्यक्तींचे वर्ग, ज्या जिल्हा दंडाधिकाऱ्यांच्या अधिकार क्षेत्रात राहात असतील त्या जिल्हा दंडाधिकाऱ्याकडे आपल्या अहवालासोबत माहिती पाठवील. अशी माहिती मिळाल्यावर, अशा क्षेत्राचा जिल्हा दंडाधिकारी, या कलमान्वये तरतूद केलेल्या रीतीने नुकसानभरपाईची रक्कम वसूल करील.

(५) (i) जिल्हा दंडाधिकाऱ्याला संबंधित महानगरपालिका आयुक्तास किंवा नगरपालिकेस भरपाईची रक्कम व नगरपालिका वसुली खर्च, सर्वसाधारण कर किंवा मालमत्तेवरील कर वाढवून वसूल करण्याबद्दल फर्माविता येईल आणि असा जादा कर अशांततेच्या क्षेत्रात बसवून वसूल करण्यात येईल. या पोट-कलमान्वये बसवलेल्या सर्वसाधारण करात किंवा मालमत्तेवरील करात केलेली प्रत्यक्ष वाढ संबंधित महानगरपालिका आयुक्त किंवा नगरपालिका, ती भरण्यास जबाबदार असलेल्या प्रत्येक व्यक्तीकडून, तिच्याकडून देय असलेला सर्वसाधारण कर किंवा मालमत्तेवरील कर ज्या रीतीने वसूल केला जातो त्याच रीतीने वसूल करील. संबंधित नगरपालिका अधिनियमाच्या तरतुदी अशा कोणत्याही वाढीस, जणू ती उक्त नगरपालिका, अधिनियमान्वये बसविलेल्या सर्वसाधारण कराचा किंवा मालमत्तेवरील कराचा भाग असल्याप्रमाणे लागू होतील. अशी वाढ ही सर्वसाधारण कर किंवा मालमत्तेवरील कर याबरोबरच, उपरिनिर्दिष्ट क्षेत्रातील मालमत्तेवरील भार असेल.

(ii) जिल्हा दंडाधिकारी यास, संबंधित महानगरपालिका आयुक्तास किंवा नगरपालिकेस नुकसानभरपाईची रक्कम व नगरपालिका वसुली खर्च पोट-कलम (४) अन्वये तो भरण्यास पात्र असलेल्या प्रत्येक व्यक्तीकडून तो निदेश देईल त्या रीतीने वसूल करण्याबद्दल फर्माविता येईल.

(६) जेव्हा महानगरपालिका आयुक्त किंवा नगरपालिका असा कोणताही कर बसविण्यात किंवा आकारण्यात किंवा अशा रीतीने कोणतीही वसुली करण्यात कसूर करील तेव्हा राज्य शासनाला असा कर बसविण्याविषयी आणि आकारण्याविषयी किंवा अशी वसुली करण्याविषयी जिल्हाधिकाऱ्यास निदेश देता येईल.

(७) या कलमान्वये जिल्हाधिकारी किंवा इतर प्राधिकारी वसूल करण्याजोगी प्रत्येक रक्कम ही जणू ती भरण्यास पात्र असलेल्या व्यक्तीकडून, तिच्याकडून येणे असलेल्या जमीन महसुलाची थकबाकी असल्याप्रमाणे वसूल करील.

(८) हा अधिनियम अमलात येण्यापूर्वी किंवा अमलात आल्यानंतर पोट-कलम (५) किंवा (७) अन्वये महानगरपालिका आयुक्त किंवा नगरपालिका, वसूल केलेल्या एकूण रकमेतून, नगरपालिका वसुली खर्चाची प्रमाणशीर रक्कम वजा करील आणि जिल्हा दंडाधिकारी पोट-कलम (३) अन्वये ठरविलेल्या नुकसानभरपाईहून अधिक नसलेली रक्कम ती मिळण्याचा हक्क असलेल्या व्यक्तीस नुकसानभरपाई देण्याकरिता त्याला देईल आणि कोणतीही शिल्लक राहिल्यास ती संबंधित नगरपालिका अधिनियमान्वये स्थापन करण्यात आलेल्या नगरपालिका निधीत जमा करील. अशी रक्कम जिल्हा दंडाधिकारी प्रत्येक तीन महिन्यांनी देईल.

(९) जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने अशा नुकसानीच्या रकमेचा कोणताही भाग देण्याच्या दायित्वापासून कोणत्याही व्यक्तीस आदेशाद्वारे सूट देणे कायदेशीर असेल.

(१०) राज्य शासनाला-- (a) स्वतः होऊन, किंवा (b) जिल्हा दंडाधिकाऱ्याच्या आदेशान्वये सूट देणाऱ्या किंवा ती नाकारणाऱ्या आदेशाच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत एखाद्या व्यक्तीने अर्ज केल्यावर, असा आदेश रद्द करता येईल किंवा त्यात फेरफार करता येईल.

(११) या कलमाच्या तरतुदी, त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या अन्य कायद्याच्या कोणत्याही तरतुदींच्या व्यतिरिक्त असतील आणि त्यांना न्यूनकारी असणार नाहीत.

स्पष्टीकरण.– या कलमातील ''रहिवासी'' ही संज्ञा, जेव्हा कोणत्याही अशांततेच्या क्षेत्राच्या संबंधात वापरली असेल तेव्हा, तीत ज्या व्यक्ती स्वतः किंवा त्यांच्या अभिकर्त्यांमार्फत किंवा नोकरांमार्फत अशा क्षेत्रात जमिनीचा किंवा इतर स्थावर मालमत्तेचा भोगवटा करीत असतील किंवा ती धारण करीत असतील अशा व्यक्तींचा व जे जमीन मालक स्वतः किंवा त्यांच्या अभिकर्त्यांमार्फत किंवा नोकरांमार्फत अशा प्रदेशात जमीन धारण करणाऱ्यांकडून किंवा तिच्या भोगवटादारांकडून भाडे वसूल करीत असतील अशा जमीन मालकांचा, ते तीत प्रत्यक्ष राहात नसले तरी, समावेश होतो.

५२. जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने भरपाई देणे किंवा तिची विभागणी करणे.– (१) जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने कलम ५१, पोट-कलम (३) ते (८) यांअन्वये भरपाईदाखल वसूल केलेली सर्व रक्कम किंवा कोणताही पैसा, उपरोक्त हानी किंवा नुकसान झाल्याबद्दल किंवा मृत्यूच्या किंवा जबर दुखापतीच्या संबंधात ज्या व्यक्तींना भरपाई मिळण्याचा हक्क आहे असे त्यास वाटत असेल अशा सर्व किंवा कोणत्याही व्यक्तींना देणे किंवा त्यांच्यात त्या रकमेची विभागणी करणे, हे कायदेशीर असेल.

(२) कलम ५१, पोट-कलम (१) अन्वये जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने काढलेल्या आदेशाच्या दिनांकापासून ४५ दिवसांच्या आत दावा दाखल करण्यात आल्याशिवाय आणि भरपाई-दावा सांगणारी व्यक्ती किंवा असा दावा कोणत्याही व्यक्तीच्या मृत्यूसंबंधाने सांगण्यात आला असेल त्याबाबतीत ती व्यक्ती देखील स्वतः उपरिनिर्दिष्ट हानी, नुकसान, मृत्यू किंवा जबर दुखापत ज्या गोष्टीमुळे घडली त्या गोष्टींच्या संबंधात निर्दोष आहे अशी, जिल्हा दंडाधिकाऱ्याची खात्री झाल्याशिवाय, या कलमान्वये भरपाई देण्यात येणार नाही.

(३) मृत्यूच्या किंवा जबर दुखापतीच्या संबंधात कलम ५१ अन्वये कोणत्याही व्यक्तीस देय असलेले भरपाईची रक्कम दुसऱ्याच्या नावे करून देता येण्याजोगी असणार नाही किंवा तिच्यावर बोजा निर्माण करता येणार नाही किंवा ती जप्त केली जाण्यास किंवा कायद्यान्वये ती मिळण्याचा जिला हक्क असेल अशा व्यक्तीव्यतिरिक्त इतर कोणत्याही व्यक्तीस दिली जाण्यास पात्र असणार नाही, तसेच, तिच्यातून कोणत्याही दाव्याची रक्कम भागविता येणार नाही.

(४) जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने या किंवा या आधीच्या कलमान्वये दिलेला प्रत्येक निदेश व आदेश हा राज्य शासनाकडून पुनरीक्षणास पात्र असेल, परंतु वर सांगितले असेल त्याव्यतिरिक्त, अंतिम असेल.

(५) या कलमान्वये भरपाई देण्यात आलेल्या कोणत्याही नुकसानीच्या किंवा इजा पोहोचल्याच्या संबंधात कोणताही दिवाणी दावा चालविण्यात येणार नाही.

५३. जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने राज्य शासनाच्या आदेशांनुसार आपली कामे पार पाडणे.— जिल्हा दंडाधिकारी कलमे ५१ व ५२ खालील आपली कामे, राज्य शासनाने, त्याबाबतीत दिलेल्या कोणत्याही सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशांना अधीन राहून पार पाडील.

५४. जादा पोलिसांच्या खर्चाची व बेकायदेशीर जमावाने केलेल्या नुकसानीच्या भरपाईची प्रमाणशीर वसुली करणे.— (१) मुंबई भाडे नियंत्रण आणि हॉटेल व निवासगृह दर नियंत्रण अधिनियम, १९४७ (१९४७ चा मुंबई ५७.) किंवा महाराष्ट्र राज्याच्या कोणत्याही प्रदेशात अमलात असलेला कोणताही तत्सम कायदा यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, कलम ५० किंवा ५१ च्या तरतुदींखाली, महानगरपालिका आयुक्ताला, नगरपालिकेला, किंवा, यथास्थिति, जिल्हाधिकाऱ्याला जेव्हा कलम ५०, पोट-कलम (३) मध्ये उल्लेख केलेली जादा रक्कम (यात यापुढे ज्याचा निर्देश ''जादा खर्च'' असा करण्यात आला आहे.) धरून किंवा भरपाईची रक्कम व नगरपालिकेचा वसुली खर्च (यात यापुढे जादा निर्देश ''दंग्याबाबत कर'' असा करण्यात आला आहे.) धरून जादा पोलिसांचा खर्च सर्वसाधारण करात किंवा मालमत्तेवरील करात वाढ करून वसूल करावा लागेल तेव्हा, ज्याच्याकडून कोणत्याही जागेच्या संबंधात जादा खर्च किंवा दंग्याबाबतचा कर यांचा कोणताही भाग वसूल करण्यात आला असेल अशा त्या जागेच्या मालकास, अशा भागापैकी ७५ टक्के रक्कम, कलम ५०, पोट-कलम (१) अन्वये ठरविलेल्या कालावधीत, किंवा, यथास्थिति, कलम ५१, पोट-कलम (१), खंड (b) अन्वये विनिर्दिष्ट केलेल्या दिनांकास किंवा विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीत बऱ्याच काळापर्यंत त्या जागेचा भोगवटा करीत असलेल्या भाडेकऱ्यांकडून पोट-कलम (२) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या रीतीने वसूल करण्याचा हक्क असेल.

(२) पोट-कलम (१) मध्ये उल्लेख केलेली रक्कम व त्यात उल्लेख केलेल्या भाडेकऱ्याकडून वसूल करावयाची रक्कम यांचे प्रमाण हे त्यांच्या भोगवट्यात असलेल्या जागेच्या संबंधाने त्याने भरावयाच्या भाड्याचे अशी संबंध जागा भाड्याने दिल्यास भाड्याच्या एकूण रकमेशी जे प्रमाण असेल तेवढेच असेल आणि ती रक्कम कमीत कमी चार समान हप्त्यांमध्ये भाडेकऱ्यांकडून वसुलीयोग्य असेल.

(३) पोट-कलम (१) च्या तरतुदी, भाडेकऱ्याकडून दंग्याबाबत कराची रक्कम वसूल करण्याशी त्याचा जेथवर संबंध असेल तेथवर, मुंबई भाडे नियंत्रण आणि हॉटेल व निवासगृह दर नियंत्रण अधिनियम, १९४७ (१९४७ चा मुंबई ४७.) याचे कलम १०-B हे बृहन्मुंबईत जेवढ्या मुदतीत अमलात असेल तेवढ्या मुदतीत, बृहन्मुंबईस लागू असणार नाहीत.

दोन. टोळ्यांची पांगापांग करणे व विवक्षित अपराधांबद्दल सिद्धापराध व्यक्तींना व विवक्षित भिकाऱ्यांना घालविणे.

५५. व्यक्तींच्या टोळ्या व जमाव यांची पांगापांग करणे.— जेव्हा कलम (७) अन्वये बृहन्मुंबईसाठी व इतर क्षेत्रांसाठी आयुक्ताची नेमणूक करण्यात आली असेल तेव्हा बृहन्मुंबईत व अशा इतर क्षेत्रात आयुक्तास आणि त्याबाबत राज्य शासनाकडून अधिकार देण्यात आलेला जिल्हा दंडाधिकारी, उप-विभागीय दंडाधिकारी किंवा अधीक्षक यास जिल्ह्यात, व्यक्तींची कोणतीही टोळी अगर गट आपल्या प्रभारातील क्षेत्रात फिरत असल्यामुळे किंवा तळ देऊन

राहिल्यामुळे तेथे धोका उत्पन्न झाला आहे किंवा होण्याचा संभव आहे किंवा त्या टोळीचा किंवा जमावाचा किंवा जमावातील व्यक्तींचा बेकायदेशीर रीतीने वागण्याचा हेतू असल्याबद्दल भीती किंवा वाजवी संशय उत्पन्न झाला आहे किंवा होण्याचा संभव आहे असे दिसून येईल तेव्हा, त्या टोळीतील किंवा जमावातील व्यक्तींनी हिंसा व भय यांस प्रतिबंध होण्यास जसे वागणे आवश्यक असेल तसे वागण्याबद्दल किंवा त्या टोळीची किंवा त्या जमावाची पांगापांग करून त्यातील प्रत्येक व्यक्तीने अशा अधिकाऱ्याच्या अधिकारितेतील स्थानिक हद्दीच्या क्षेत्राबाहेर किंवा त्याच्याशी लगतच्या असलेल्या अशा क्षेत्राबाहेर आणि कोणत्याही जिल्ह्याबाहेर किंवा जिल्ह्यांबाहेर किंवा त्याच्या कोणत्याही भागाबाहेर निघून जाण्याबद्दल किंवा तो विहित करील अशा वेळात जाण्याबद्दल व त्या प्रत्येकास ज्या क्षेत्राच्या किंवा जागेच्या बाहेर निघून जाण्याचा निदेश देण्यात आला असेल त्या क्षेत्रांत किंवा, यथास्थिति, त्यालगत असलेले कोणतेही क्षेत्र किंवा जिल्हा किंवा जिल्हे किंवा त्यांचा कोणताही भाग यात पुन्हा प्रवेश न करण्याबद्दल किंवा त्या त्या जागेत पुन्हा न परतण्याबद्दल त्या टोळीचे किंवा जमावाचे जे पुढारी किंवा प्रमुख म्हणून दिसत असतील त्यांच्या नावाने अधिसूचना काढून व ती अधिसूचना दवंडी पिटवून किंवा त्यास योग्य वाटेल त्या इतर रीतीने प्रसिद्ध करून आदेश देता येईल.

५६. अपराध करण्याच्या बेतात असलेल्या व्यक्तींना घालवून देणे.– (१) जेव्हा कलम ७ अन्वये बृहन्मुंबईसाठी व इतर क्षेत्रासाठी आयुक्त नेमलेला असेल तेव्हा बृहन्मुंबई व अशा इतर क्षेत्रात आयुक्तास आणि राज्य शासन, राजपत्रातील अधिसुचनेद्वारे या कलमाच्या तरतुदी ज्या क्षेत्रात किंवा क्षेत्रांना लागू करीत अशा इतर क्षेत्रात किंवा क्षेत्रांत जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास किंवा त्याबाबत राज्य शासनाने अधिकार दिलेल्या उप-विभागीय दंडाधिकाऱ्यासा जेव्हा असे आढळून येईल की, ...

(a) कोणत्याही व्यक्तीच्या हालचाली किंवा कृत्ये, ही व्यक्तीस किंवा मालमत्तेस भय, धोका किंवा इजा निर्माण करतील किंवा त्यापासून भय धोका किंवा इजा निर्माण होण्याचा संभव आहे, किंवा

(b) अशी व्यक्ती जबरीचा किंवा बळाचा उपयोग करण्याचा ज्यात अंतर्भाव होईल असा अपराध किंवा भारतीय दंड संहितेतील प्रकरण बारा, सोळा किंवा सतरा या अन्वये शिक्षेस पात्र असा अपराध करीत आहे किंवा करण्याच्या बेतात आहे किंवा कोणताही असा अपराध करण्यास अपप्रेरणा देत आहे, किंवा देण्याच्या बेतात आहे आणि अशा अधिकाऱ्याच्या मते आपल्या शरीराच्या किंवा मालमत्तेच्या सुरक्षिततेस धोका पोचण्याच्या भीतीमुळे जाहिररीत्या अशा व्यक्तीविरुद्ध साक्ष देण्याकरिता पुढे येण्यास साक्षीदार तयार नाहीत, किंवा

(b-b) ती व्यक्ती, (१) महाराष्ट्र जातीय, समाजविरोधी व इतर विघातक कृत्यांना प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम, १९८० (१९८१ चा महा. ७) यामध्ये व्याख्या करण्यात आल्याप्रमाणे सार्वजनिक सुव्यवस्था राखण्यास बाध येईल अशा कोणत्याही रीतीने, किंवा (२) काळ्या बाजारात प्रतिबंध आणि जीवनावश्यक वस्तूंच्या पुरवठ्याची व्यवस्था अधिनियम, १९८० (१९८० चा ७) चे कलम ३, पोट कलम (१) च्या स्पष्टीकरणामध्ये व्याख्या करण्यात आल्याप्रमाणे, समाजासाठी जीवनावश्यक असणाऱ्या वस्तूंच्या पुरवठ्याच्या व्यवस्थेस बाध येईल अशा कोणत्याही रीतीने कृत्य करीत आहे किंवा तसे कृत्य करण्याच्या बेतात आहे असे मानण्यास वाजवी कारणे असतील, किंवा

(c) बाहेरून आलेली व्यक्ती सतत राहिल्याने साथीचा रोग उद्भवण्याचा संभव असेल तेव्हा उक्त आधिकाऱ्यास त्याला योग्य वाटेल त्याप्रमाणे तिच्यावर योग्य रीतने लेखे आदेश बजावून किंवा दवंडी पिटवून किंवा इतर रीतीने, अशा व्यक्तीस किंवा बाहेरून आलेल्या व्यक्तीस, हिंसा व भय किंवा असे बाधक कृत्य यास प्रतिबंध व्हावा म्हणून किंवा अशा रोगांचा प्रादुर्भाव किंवा प्रसार होऊ नये म्हणून तिने जसे वागणे आवश्यक असेल तसे वागण्याबद्दल किंवा या अधिनियमात किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यात काहीही अंतर्भूत असेल तरी, उक्त आधिकारी विनिर्दिष्ट करील अशा, महाराष्ट्र राज्यातील एका किंवा अधिक क्षेत्रांमधून (मग ती क्षेत्रे त्या अधिकाऱ्याच्या स्थानिक अधिकारितेतील असोत किंवा नसोत आणि ती लगतची असोत किंवा नसोत) आणि अशा मार्गाने आणि अशा वेळेच्या आत निघून जाण्याबद्दल निदेश देता येंईल आणि त्याला जेथून निघून जाण्याबद्दल निदेश देण्यात आला असेल अशा विनिर्दिष्ट क्षेत्रात किंवा क्षेत्रांमध्ये (यात यापुढे ज्याचा निर्देश ''विनिर्दिष्ट क्षेत्र किंवा क्षेत्रे' असा केला आहे) पुन्हा प्रवेश न करण्याबद्दल किंवा न परतण्याबद्दल निदेश देता येईल.

(२) पोट कलम (१) अन्वये कोणत्याही व्यक्तीला राज्यातील कोणत्याही एका किंवा आधिक विनिर्दिष्ट क्षेत्रांमधून निघून जाण्याचा निदेश देणाऱ्या अधिकाऱ्यास, अशा व्यक्तीला आणखी असास निदेश देता येईल की, तिच्याविरुद्धचा आदेश अमलात असेपर्यंत, जेव्हा ती राज्यातील इतर कोणत्याही क्षेत्रात राहील तेव्हा, तिने तिच्या पत्त्यामध्ये कोणताही बदल झालेला नसला तरी प्रत्येक महिन्यात एकदा सर्वात जवळच्या पोलीस ठाण्याच्या प्रभारी अधिकाऱ्यास आपले राहण्याचे ठिकाण कळविल. उक्त आधिकाऱ्यास असाही निदेश देता येईल की, अशा कालावधीत ती व्यक्ती राज्यातून बाहेर जाईल तेव्हा ती राज्याबाहेर गेल्याच्या दिनांकापासून दहा दिवसांच्या आत आपल्या जाण्यचा दिनांक डाकेने किंवा अन्य प्रकारे, उक्त अधिकाऱ्याच्या लेखी कळविण्यात येईल आणि ती जेव्हा राज्यामध्ये परत आली असेल व येईल तेव्हा, तिने राज्यांत आल्याच्या दिनांकापासून दहा दिवसांच्या आत ती जेथे राहत असेल त्या ठिकाणच्या सर्वात जवळच्या पोलीस ठाण्याच्या प्रभारी अधिकाऱ्याला आपल्या येण्याचा दिनांक कळवील.

५७. विवक्षित अपराधाबद्दल सिद्धपराध व्यक्तींना घालवून देणे.– (१) जर एखाद्या व्यक्तीला,–

(a) (i) भारतीय दंड संहिता (१८६० चा ४५.) यातील प्रकरण बारा, सोळा किंवा सतरा खालील अपराधाबद्दल सिद्धापराध ठरविण्यात आले असेल किंवा

(ii) मुंबई दारूबंदी अधिनियम १९४९ (१९४९ चा मुंबई) याच्या कलम ६५, ६६-अ किंवा ६८ या खालील कोणत्याही अपराधाबद्दल सिद्धापराध ठरविण्यात आले असेल किंवा

(iii) स्त्रिया व मुली यांच्या अनैतिक व्यापारास आळा घालण्याबाबत अधिनियम, १९५६ (१९५६ चा १०४) याच्या कलम ३, ४, ५, ६ किंवा ९ याखालील अपराधाबद्दल सिद्धापराध ठरविण्यात आले असेल; किंवा

(iv) सीमाशुल्क अधिनियम, १९६२ (१९६२ चा ५२.) याच्या कलम १३५ खालील अपराधाबद्दल सिद्धापराध ठरविण्यात आले असेल; किंवा

(v) मुंबईचा जुगार खेळण्यास प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम, १८८७, (१९८७ चा मुंबई ४) याच्या कलम ४ खालील अपराधाबद्दल किंवा कलम १२ च्या खंड (a) अन्वये कोणत्याही सार्वजनिक रस्त्यात किंवा रहदारीच्या मार्गात किंवा जेथे लोकांना प्रवेश असेल किंवा प्रवेश करण्याची परवानगी असेल अशा कोणत्याही ठिकाणी किंवा कोणत्याही रेसकोर्सवर पैज स्वीकारण्याबद्दल किंवा कलम १२-अ अन्वये सिद्धापराध ठरविण्यात आले असेल; किंवा

(b) मुंबई दारूबंदी अधिनियम, १९४९ (१९४९ चा मुंबई २५.) याखालील असेल परंतु कलम ६५, ६६-A किंवा ६८ खालील नसेल अशा अपराधाबद्दल दोनदा किंवा अधिक वेळा सिद्धापराध ठरविण्यात आले असेल; किंवा

(b-a) रेल्वे मालमत्ता (बेकायदेशीररीत्या ताब्यात ठेवणे) अधिनियम, १९६६ (१९६६ चा २९) याच्या कलम ३ किंवा ४ खालील अपराधाबद्दल दोन किंवा अधिक वेळा सिद्धापराध ठरविण्यात आले असेल; किंवा

(c) या अधिनियमाच्या कलम १२२ किंवा १२४ खालील अपराधाबद्दल तीन किंवा अधिक वेळा सिद्धापराध ठरविण्यात आले असेल.

तर आयुक्तास, जिल्हा दंडाधिकाऱ्यास, किंवा याबाबतीत राज्य शासनाने अधिकार प्रदान केलेल्या उप-विभागीय दंडाधिकाऱ्यास, अशा व्यक्तीला ज्या अपराधाबद्दल सिद्धापराध ठरविण्यात आले होते त्या अपराधासारखा अपराध ती पुन्हा करण्याचा संभव आहे असे सकारण वाटत असले तर त्यास या अधिनियमात किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यात काहीही अंतर्भूत असेल तरी उक्त अधिकारी विनिर्दिष्ट करील अशा, महाराष्ट्र राज्यातील क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रांमधून (मग ती क्षेत्रे त्या अधिकाऱ्याच्या स्थानिक अधिकारितेतील असोत किंवा नसोत आणि ती लगतची असोत किंवा नसोत) आणि अशा मार्गाने आणि अशा वेळेच्या आत, निघून जाण्याबद्दल निदेश देता येईल आणि त्याला जेथून निघून जाण्याबद्दल निदेश देण्यात आला असेल अशा विनिर्दिष्ट क्षेत्रात किंवा क्षेत्रांमध्ये (यात यापुढे ज्यांचा निर्देश ''विनिर्दिष्ट क्षेत्र किंवा क्षेत्रे'' असा केला आहे.) पुन्हा प्रवेश न करण्याबद्दल किंवा न परतण्याबद्दल त्याला निदेश देता येईल.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये कोणत्याही राज्यातील कोणत्याही एका किंवा अधिक विनिर्दिष्ट क्षेत्रांमधून निघून जाण्याचा निदेश देणाऱ्या अधिकाऱ्यास, अशा व्यक्तीला आणखी असा निदेश देता येईल की, तिच्या विरुद्धचा आदेश अमलात असेतोपर्यंत, जेव्हा ती राज्यातील इतर कोणत्याही क्षेत्रात राहील तेव्हा, ती, तिच्या पत्त्यामध्ये कोणताही बदल झालेला नसला तरी सर्वात जवळच्या पोलीस ठाण्याच्या प्रभारी अधिकाऱ्यास दर महिन्यात एकदा आपले राहण्याचे ठिकाण कळविल. उक्त अधिकाऱ्यास असा देखील निदेश देता येईल की, अशा कालवधीत, ती व्यक्ती राज्यातून बाहेर जाईल तेव्हा राज्याबाहेर गेल्याच्या दिनांकापासून दहा दिवसांच्या आत आपल्या जाण्याची दिनांक डाकेने किंवा अन्यप्रकारे, उक्त अधिकाऱ्याला लेखी कळवील आणि ती जेव्हा राज्यामध्ये परत आली असेल व येईल तेव्हा, राज्यात आल्याच्या दिनांकापासून दहा दिवसांच्या आत, ती जिथे राहात असेल त्या ठिकाणच्या सर्वात जवळच्या पोलीस ठाण्याच्या प्रभारी अधिकाऱ्याला आपल्या येण्याचा दिनांक कळवील.

स्पष्टीकरण.— या कलमाच्या प्रयोजनाकरिता ''एखाद्या व्यक्तीस ज्या अपराधाबद्दल सिद्धापराध ठरविण्यात आले होते त्या अपराधासारखा अपराध' याचा अर्थ,--

(i) खंड (a) (i) मध्ये नमूद केलेल्या अपराधाबद्दल सिद्धापराध ठरविण्यात आलेल्या व्यक्तीच्या बाबतीत, भारतीय दंड संहितेच्या (१८६० चा ४५.) कोणत्याही प्रकरणाखाली येणारा अपराध, असा आहे, आणि

(ii) खंड (a) (त्याच्या उप-खंड (i)व्यतिरिक्त), (b) आणि (c) मध्ये नमूद केलेल्या अपराधाबद्दल सिद्धापराध ठरविण्यात आलेल्या व्यक्तीच्या बाबतीत, उक्त खंडांमध्ये अनुक्रमे नमूद केलेल्या अधिनियमांच्या तरतुदींखाली येणारा अपराध असा आहे.

५७-A. भिकारी म्हणून घोषित केलेल्या विवक्षित व्यक्तींना घालवून देणे.— मुंबईच्या भीक मागण्यास प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम, १९५९ (१९६० चा मुंबई १०) जेथे अमलात असेल अशा कोणत्याही क्षेत्रामध्ये त्या क्षेत्रावर अधिकारिता असलेला आयुक्त किंवा जिल्हा दंडाधिकारी त्या अधिनियमाचे कलम, ५ पोट-कलम (५) खंड (b) अन्वये न्यायालयाने काढलेल्या आदेशाची प्रत मिळाल्यानंतर, ज्या व्यक्तीस त्याच्यासमोर हजर राहण्याबाबतचे निदेश देण्यात आले आहेत अशा व्यक्तींची तपासणी करील आणि जर अशी व्यक्ती उक्त क्षेत्रामध्ये कोणत्याही कायदेशीर व्यवसायात, व्यापारात, आजीविकेत किंवा नोकरीत स्वतःला गुंतवून घेण्याची शक्यता नाही याबाबत आयुक्ताची किंवा जिल्हा दंडाधिकाऱ्याची खात्री झाली तर अशा अधिकाऱ्यास अशा व्यक्तीवर योग्य रीतीने बजावलेल्या लेखी आदेशाद्वारे अशा व्यक्तीला उक्त अधिनियम जेथे अमलात आहे अशा क्षेत्रामधून किंवा क्षेत्रामधून आदेशामध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात आला असेल अशा कालावधीत स्वतः बाहेर निघून जाण्याबद्दल आणि जेथून तिला स्वतः बाहेर निघून जाण्याबाबतचे निदेश दिले असतील त्या क्षेत्रामध्ये, किंवा यथस्थिति, क्षेत्रामध्ये प्रवेश न करण्याचे किंवा न परतण्याचे निदेश देता येतील :

परंतु असा आदेश कोणत्याही व्यक्तीवर बजावण्यापूर्वी आयुक्ताने किंवा यथास्थिति, जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने, राज्य शासनाशी विचारविनिमय करून किंवा राज्य शासनाने या प्रयोजनासाठी काढलेल्या कोणत्याही सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशानुसार, त्याबाबतीत त्याच्याकडून विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा अटी व शर्तीवर कोणत्याही उपक्रमात सरकारी बांधकामावर किंवा अन्यथा, नोकरी स्वीकारण्याचा विकल्प अशा व्यक्तीस देऊ करील. असा विकल्प स्वीकारण्यात आला असेल त्याबाबतीत अशा स्वीकृतीची हद्दपारीच्या ओदशात नोंद करण्यात येईल :

परंतु आणखी असे की, अशी व्यक्ती कोणत्याही कामास अयोग्य आहे अशी आयुक्ताची किंवा जिल्हा दंडाधिकाऱ्याची खात्री झाली असेल त्या बाबतीत तो, अशा व्यक्तीचे प्रकरण, त्या व्यक्तीस, मुंबईचा भीक मागण्यास प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम १९५९ (१९६० चा मुंबई १०) याच्या कलम ५, पोट-कलम (५) च्या खंड (c) मध्ये असलेल्या तरतुदीप्रमाणे एखाद्या प्रमाणित संस्थेमध्ये अटकावून ठेवण्याचा आदेश न्यायालयाने द्यावा या विनंतीसह, न्यायालयाकडे निर्देशित करील.

५८. कलमे ५५, ५६, ५७ व ५७-A याअन्वये दिलेले आदेश अमलात असण्याची मुदत.— कोणत्याही विशिष्ट क्षेत्रात किंवा, यथास्थिति, त्यालगत असलेल्या अशा क्षेत्रात किंवा कोणत्याही विनिर्दिष्ट क्षेत्रात किंवा क्षेत्रांमध्ये किंवा कोणताही जिल्हा किंवा जिल्हे यांत किंवा त्याच्या कोणत्याही भागात प्रवेश न करण्याबद्दल कलम ५५, ५६, ५७ किंवा ५७-A याअन्वये दिलेला निदेश, त्यात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा मुदतीपुरता असेल आणि कोणत्याही बाबतीत अशी मुदत ती व्यक्ती ज्या दिनांकास त्या क्षेत्रामधून, त्या जिल्ह्यातून किंवा जिल्ह्यातून किंवा उपरोक्त भागातून, किंवा, यथास्थिति, विनिर्दिष्ट क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रामधून स्वतः निघून गेली असेल किंवा तिला घालविण्यात आले असेल त्या दिनांकापासून दोन वर्षाच्या मुदतीपेक्षा अधिक असणार नाही.

५९. कलमे ५५, ५६,५७ किंवा ५७-A याअन्वये आदेश देण्यापूर्वी आपली बाजू मांडण्याची संधी देणे.— ५६,५७ किंवा ५७-A या अन्वये कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध आदेश देण्यापूर्वी उक्त कलमांपैकी कोणत्याही कलमान्वये काम करणारा अधिकारी किंवा त्या अधिकाऱ्याने प्राधिकार दिलेल्या निरीक्षकापेक्षा वरच्या दर्जाचा कोणताही अधिकारी तिच्याविरुद्ध करण्यात आलेल्या महत्त्वाच्या तक्रारींची सर्वसाधारण माहिती त्या व्यक्तीस लेखी कळवील व त्याविषयी स्पष्टीकरण करण्याची वाजवी संधी तिला देईल. जर अशी व्यक्ती तिने हजर केलेल्या कोणत्याही

साक्षीदाराची तपसणी करण्याविषयी अर्ज करील तर संबंधित प्राधिकारी किंवा अधिकारी कारणे लेखी नमूद करून, असा अर्ज त्रास देण्याच्या किंवा विलंब लावण्याच्या कारणासाठी केलेले आहे असे त्याचे मत असेल त्याव्यतिरिक्त, असा अर्ज मंजूर करील व अशा साक्षीदाराची तपासणी करील. अशा व्यक्तीने सादर केलेले कोणतेही लेखी निवेदन त्या प्रकरणाच्या कागदपत्राना जोडील. अशा व्यक्तीस आपले स्पष्टीकरण देण्यासाठी किंवा तिने हजर केलेल्या साक्षीदारांची तपासणी करविण्यासाठी, अधिवक्त्यामार्फत किंवा न्याय प्रतिनिधीमार्फत या कलमान्वये काम चालविणाऱ्या अधिकाऱ्यासमोर हजर राहण्याचा हक्क राहील.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये काम चालविणाऱ्या प्राधिकाऱ्यास किंवा अधिकाऱ्यास जिच्याविरूद्ध कलम ५५, ५६,५७ किंवा ५७-A अन्वये कोणताही आदेश काढण्याचे योजिले असेल अशी कोणतीही व्यक्ती हजर राहील अशी व्यवस्था करण्यासाठी अशा व्यक्तीस हजर राहण्यास व चौकशीच्या वेळी जामीनदारांसह किंवा जामीनदारांवाचून प्रतिभूति बंधपत्र करून देण्यास भाग पाडता येईल. जर ती व्यक्ती असे प्रतिभूति बंधपत्र करून देण्यास कसूर करील किंवा चौकशीच्या वेळी अधिकाऱ्यासमोर किंवा प्राधिकाऱ्यासमोर हजर राहण्यात कसूर करील तर, त्या अधिकाऱ्याने किंवा प्राधिकाऱ्याने चौकशीचे काम पुढे चालविणे हे कायदेशीर असेल आणि त्यानंतर त्याच्याविरुद्ध जो आदेश देण्याचे योजिले होते तो आदेश देता येईल.

६०. अपील.– (१) कलम ५५. ५६,५७ किंवा ५७-A याअन्वये आदेश दिल्यामुळे व्यथित झालेल्या कोणत्याही अपील व्यक्तीस,अशा आदेशाच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत राज्य शासनाकडे किंवा राज्य शासन आदेशाद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा अधिकाऱ्याकडे (यात यापुढे ज्याचा निर्देश ''विनिर्दिष्ट अधिकारी '' असा करण्यात आला आहे) अपील करता येईल.

(२) या कलमान्वये करावयाच्या अपिलाच्या दोन दुबार प्रती, ज्ञापनाच्या स्वरूपात दाखल करण्यात येतील व त्यात ज्या आदेशावर अपील करण्यात येत असेल त्या आदेशास ज्या मुद्यांवर हरकत घेण्यात आली असेल ते मुद्दे थोडक्यात दिले असतील व त्यासोबत तो आदेश किंवा त्याची प्रमाणित प्रत असेल.

(३) असे अपील मिळाल्यावर, राज्य शासनाला किंवा विनिर्दिष्ट अधिकाऱ्याला अपील करणाऱ्या व्यक्तीस आपले म्हणणे जातीने किंवा वकील, अधिवक्ता किंवा न्यायप्रतिनिधी यांच्यामार्फत मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर आणि त्यास आवश्यक वाटेल अशी आणखी कोणताही चौकशी करावयाची असल्यास ती केल्यानंतर ज्या आदेशावर अपील करण्यात आले असेल तो आदेश कायम करता येईल. त्यात बदल करता येईल किंवा तो रद्द करता येईल, किंवा ठरविता येईल किंवा राज्य शासनाला किंवा अधिकाऱ्याला योग्य वाटेल अशा निदेशांसह ते प्रकरण निकालात काढण्यासाठी परत पाठविता येईल आणि त्याप्रमाणे स्वतःचा आदेश देता येईल :

परंतु राज्य शासन किंवा विनिर्दिष्ट अधिकारी इतर रीतीने निदेश देईल त्याव्यतिरिक्त, अपील निकालात काढण्यात येईपर्यंत ज्या आदेशाविरुद्ध अपील करण्यात आले असेल तो आदेश अमलात राहील.

स्पष्टीकरण.– या पोट-कलमाच्या प्रयोजनांसाठी ज्या आदेशावर अपील करण्यात आले असेल त्यात बदल करण्याच्या अधिकारामध्ये, तो आदेश आस्थगित ठेवण्याच्या अधिकाराचा आणि त्या व्यक्तीला ज्या क्षेत्रातून किंवा अशा क्षेत्रातून अथवा त्यालगतच्या कोणत्याही जिल्ह्यातून किंवा त्याच्या भागातून, अथवा यथास्थिति, विनिर्दिष्ट क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रांमधून बाहेर जाण्याचे निदेश दिले असतील अशा ठिकाणी प्रवेश करण्याची किंवा त्यामधून बाहेर जाण्याची परवानगी देण्याचा सशर्त आदेश काढण्याच्या अधिकाराचा समावेश असेल व तो नेहमीच असल्याचे मानण्यात येईल.

(४) या कलमाखाली अपिलासाठी तरतूद केलेली तीस दिवसांची मुदत मोजताना ज्या आदेशाविरुद्ध अपील करण्यात आले असेल त्या आदेशाची प्रमाणित प्रत देण्यात लागलेली मुदत वगळण्यात येईल.

६१. विवक्षित बाबतीत राज्य शासनाने दिलेल्या आदेशाची अंतिमता.– कलम ५५, ५६, ५७ किंवा ५७-A याअन्वये काढलेल्या किंवा राज्य शासनाने कलम ६० अन्वये दिलेल्या कोणत्याही आदेशांस, तो आदेश देणाऱ्या प्राधिकाऱ्याने किंवा त्याने प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याने कलम ५९, पोट-कलम (१) मध्ये उल्लेखलेली कार्यरीती अनुसरली नव्हती किंवा ज्याच्या आधारे त्याला आदेश देता आला असता अशी सामग्री संबंधित प्राधिकाऱ्यापुढे नव्हती, किंवा जिच्या संबंधात कलम ५६ अन्वये आदेश देण्यात आला होता त्या व्यक्तीविरुद्ध उघडपणे साक्ष देण्यासाठी पुढे येण्यास साक्षीदार तयार नव्हते असे उक्त प्राधिकाऱ्याचे मत नव्हते ही कारणे वगळता कोणत्याही न्यायालयात हरकत घेता येणार नाही.

६२. एखादी व्यक्ती क्षेत्र सोडून निघून न गेल्यास आणि घालविल्यानंतर तिने प्रवेश केल्यास अनुसरावयाची कार्यपद्धती.– (१) कलम ५५, ५६,५७ किंवा ५७-A अन्वये स्वतः कोणतेही क्षेत्र, जिल्हा किंवा त्याचा भाग किंवा कोणतेही विनिर्दिष्ट क्षेत्र सोडून जाण्याबद्दल जिला आदेश देण्यात आला असेल अशी व्यक्ती,-

(i) निदेश दिल्याप्रमाणे स्वतः निघून जाण्यात कसूर करील,

किंवा

(ii) अशा रीतीने स्वतः निघून गेल्यानंतर पोट-कलम (२) मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे आदेश देणाऱ्या प्राधिकाऱ्याच्या लेखी परवानगीखेरीज आदेशात विनिर्दिष्ट केलेल्या मुदतीत उक्त क्षेत्रात, जिल्ह्यात किंवा त्याच्या भागात किंवा विनिर्दिष्ट क्षेत्रात प्रवेश करील तर

संबंधित प्रधिकाऱ्यास तिला अटक करविता येईल व प्रत्येक बाबतीत उक्त प्राधिकारी विहित करील अशा, उक्त क्षेत्र, जिल्हा किंवा यथस्थिति, त्याचा भाग किंवा विनिर्दिष्ट याबाहेरील जागी पोलिसांच्या अभिरक्षेत नेऊन ठेवता येईल.

(२) कलम ५५, ५६,५७ किंवा ५७-A अन्वये आदेश देणाऱ्या प्राधिकाऱ्यास ज्या व्यक्तीबाबत अशा रीतीने आदेश देण्यात आला असेल त्या व्यक्तीस ज्या क्षेत्रातून किंवा विनिर्दिष्ट क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रांतून त्या लगत असलेले जिल्हे व भाग धरून-निघून जाण्याबाबत निदेश देण्यात आला होता त्या क्षेत्रात व त्यालगत असलेल्या कोणत्याही जिल्ह्यात किंवा त्याच्या भागात, अशा परवानगीमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा तात्पुरत्या मुदतीसाठी व विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा शर्तीस अधीन राहून प्रवेश करण्याची किंवा परत येण्याची परवानगी देता येईल, तसेच त्यास, लादण्यात आलेल्या शर्तींचे योग्य रीतीने पालन करण्यासाठी जामीनदारासह किंवा जामीनदारावाचून बंधपत्र लिहून देण्यास अशा व्यक्तीस फर्मावता येईल. उपरोक्त अधिकाऱ्यास कोणत्याही वेळी अशी कोणतीही परवानगी रद्द करता येईल. अशी परवानगी घेऊन त्या क्षेत्रात, जिल्ह्यात किंवा त्याच्या भागात किंवा अशा विनिर्दिष्ट क्षेत्रात प्रवेश करणाऱ्या किंवा परत येणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीने लादलेल्या शर्तींचे पालन करावे आणि ज्या तात्पुरत्या मुदतीसाठी तिला प्रवेश करण्याची किंवा परत येण्याची परवानगी देण्यात आली असेल ती मुदत संपल्यावर किंवा अशी परवानगी त्यापूर्वीच रद्द करण्यात आली असेल तर तिने त्या क्षेत्रातून किंवा असे क्षेत्र आणि त्यालगत असलेले कोणतेही जिल्ह्ये किंवा त्यांचा भाग यातून किंवा अशा विनिर्दिष्ट क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रांतून स्वतः होऊन निघून जावे, आणि कलम ५५, ५६,५७ किंवा ५७-A अन्वये दिलेल्या आदेशात जी मुदत विनिर्दिष्ट करण्यात आली असेल त्या मुदतीपैकी उरलेल्या मुदतीत, ती त्या पुन्हा परवानगी घेतल्याशिवाय प्रवेश करणार नाही किंवा परत येणार नाही. जी

कोणतीही व्यक्ती लादलेल्या शर्तीपैकी कोणत्याही शर्तीचे पालन करण्यात किंवा त्यानुसार स्वतः होऊन निघून जाण्यात कसूर करील किंवा अशा रीतीने स्वतः होऊन निघून गेल्यावर, पुन्हा परवानगी घेतल्याशिवाय त्या क्षेत्रात किंवा ते क्षेत्र आणि त्यालगत असलेले कोणतेही जिल्हे किंवा त्यांचे भाग यात किंवा विनिर्दिष्ट क्षेत्रात किंवा क्षेत्रांमध्ये प्रवेश करील किंवा परत येईल तर संबंधित प्राधिकाऱ्यास त्या व्यक्तीस अटक करविता येईल व प्रत्येक बाबतीत संबंधित प्राधिकारी, विहित करील अशा क्षेत्राबाहेरील व जिल्ह्याबाहेरील किंवा त्याच्या भागाबाहेरील किंवा यथास्थिति, विनिर्दिष्ट क्षेत्राबाहेरील किंवा क्षेत्रांबाहेरील ठिकाणी पोलीस अभिरक्षेत नेऊन ठेवता येईल.

६३. ज्या क्षेत्रातून एखाद्या व्यक्तीस स्वतःहून निघून जाण्याचा निदेश देण्यात आला असेल, त्या क्षेत्रात प्रवेश करण्याची किंवा त्या क्षेत्रात परत येण्याची तात्पुरती परवानगी.– (१) राज्य शासनास किंवा राज्य शासनाने त्याबाबत विशेषरीत्या अधिकार दिलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास आदेश देऊन, जिच्या संबंधात कलम ५५ ५६,५७ किंवा ५७-A अन्वये आदेश देण्यात आला असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीस, यथास्थिति ज्या क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रातून व त्यास जोडून असलेल्या कोणत्याही जिल्ह्यातून किंवा त्याच्या भागातून किंवा विनिर्दिष्ट क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रामधून निघून जाण्याचा निदेश दिला असेल त्या क्षेत्रात किंवा अशा क्षेत्रामध्ये व त्यालगत असलेल्या कोणत्याही जिल्ह्यात किंवा त्याच्या भागात किंवा विनिर्दिष्ट क्षेत्रात किंवा क्षेत्रामध्ये किंवा तो सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा व अशी व्यक्ती मान्य करील अशा शर्तीस अधीन राहून तात्पुरत्या मुदतीकरिता प्रवेश करण्याची किंवा परत येण्याची परवानगी देता येईल आणि राज्य शासनास, किंवा यासंबंधात राज्य शासनाने विशेषरीत्या अधिकार दिलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास अशी कोणतीही परवानगी कोणत्याही वेळी रद्द करता येईल.

(२) ज्या क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रातून व त्यालगत असलेल्या कोणत्याही जिल्ह्यातून किंवा त्याच्या भागातून किंवा विनिर्दिष्ट क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रामधून निघून जाण्याबद्दल एखाद्या व्यक्तीस निदेश देण्यात आला असेल, यथास्थिति, त्या क्षेत्रात किंवा अशा क्षेत्रामध्ये व त्यास जोडून असलेल्या कोणत्याही जिल्ह्यात किंवा त्याच्या भागात किंवा विनिर्दिष्ट क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रामध्ये प्रवेश करण्याची किंवा परत येण्याची पोट-कलम (१) अन्वये परवानगी देताना राज्य शासनास किंवा अशा आधिकाऱ्यास लादलेल्या शर्ती पालन करण्यासाठी जामीनदारासह किंवा जामीनदारवाचून बंधपत्र करून देण्यास अशा व्यक्तीस फर्मावता येईल.

(३) यथास्थिती ज्या क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रांतून व त्यालगत असलेल्या कोणत्याही जिल्ह्यातून किंवा त्याच्या भागातून किंवा विनिर्दिष्ट क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रांमधून निघून जाण्याचा निदेश देण्यात आला होता, यथास्थिति, त्या क्षेत्रात किंवा अशा क्षेत्रामध्ये व त्यालगत असलेल्या कोणत्याही जिल्ह्यात किंवा त्याच्या भागात किंवा विनिर्दिष्ट क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रामध्ये प्रवेश करण्याची किंवा परत येण्याची पोट-कलम (१) अन्वये परवानगी मिळालेली कोणतीही व्यक्ती , यथास्थिति उक्त आदेशात किंवा उक्त आदेश रद्द करणाऱ्या आदेशात विनिर्दिष्ट केलेल्या वेळी व ठिकाणी व त्यात विनिर्दिष्ट केलेल्या प्राधिकाऱ्याच्या स्वतःहून स्वाधीन होईल.

६३-AA. राज्य शासनाचे व विशेष रीत्या अधिकार दिलेल्या अधिकाऱ्याचे तडीपार करण्याविषयीचे अधिकार.– (१) राज्य शासनास किंवा राज्य शासनाने त्याबाबत विशेषरीत्या अधिकार दिलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास कलम ५५, ५६,५७, व ५७ अ याअन्वये ज्या क्षेत्रासाठी आयुक्ताची नेमणूक करण्यात आली असेल अशा कोणत्याही क्षेत्रात आयुक्ताने व एखाद्या जिल्ह्यात त्याबाबत राज्य शासनाकडून अधिकार दिलेला जिल्हा दंडाधिकारी किंवा उप-विभागीय दंडाधिकारी किंवा यथास्थिति, अधीक्षक याने वापरावयाच्या अधिकारांचा, त्यात राज्य शासनाने किंवा विशेष रीत्या अधिकार दिलेल्या अधिकाऱ्याने यथास्थिति, टोळीतील किंवा जमावतील व्यक्तीला किंवा

व्यक्तींना किंवा भिकारी म्हणून घोषित करण्यात आलेल्या व्यक्तींना कोणतेही स्थानिक क्षेत्र किंवा असे कोणतेही क्षेत्र किंवा कोणतेही जिल्हे किंवा त्यांचा भाग- मग तो त्यालगत असो अगर नसो- सोडून जाण्याबद्दल आणि त्यात पुन्हा प्रवेश न करण्याबद्दल अथवा न परतण्याबद्दल कलमे ५५ व ५७-A अन्वये निदेश देणे कायदेशीर असेल, असा फेरफार करून त्याच परिस्थितीत व त्याच रीतीने वापर करता येईल.

(२) कलम ५८,५९,६०,६१,६२ आणि ६३ यांच्या तरतुदी,त्यात योग्य फेरफार करून ज्याप्रमाणे त्या कलम ५५, ५६,५७ किंवा ५७-A या अन्वयेच्या कोणत्याही अधिकारांचा वापर करण्यास लागू होतात त्याप्रमाणे या कलमाखालील कोणत्याही अधिकाराचा वापर करण्यास लागू होतील.

तीन. शिबिरे, वगैरेचे नियंत्रण व गणवेष

६३-A. शिबिरे, संचलने वगैरेचे नियंत्रण व गणवेष वगैरेच्या उपयोगास मनाई करणे.– (१) सार्वजनिक सुव्यवस्था राखण्यासाठी तसे करणे आवश्यक आहे अशी राज्य शासनाची खात्री होईल तर, त्यास सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेश काढून संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यात किंवा त्याच्या कोणत्याही भागात, हत्यारांचा उपयोग करण्याचे प्रशिक्षण स्वतःस देण्याच्या किंवा दिले जाण्याच्या किंवा कवायत करण्याच्या किंवा कवायती करवून घेतल्या जाण्यांच्या कारणांसाठी किंवा लष्करी कवायत, हालचाली किंवा डावपेच यांची तालीम करण्याच्या कारणासाठी किंवा कोणत्याही शिबिरात संचलनात किंवा मिरवणुकीत हजर राहण्याच्या किंवा ती भरविण्याच्या किंवा तीत भाग घेण्याच्या उपरिनिर्दिष्ट कारणासाठी भरणाऱ्या व्यक्तींच्या सर्व सभांना किंवा जमावांना मनाई करता येईल किंवा त्यावर निर्बंध घालता येतील.

(२) जर राज्य शासनाची अशी खात्री होईल की,या अन्वये काढावयाच्या आदेशात विनिर्दिष्ट करावयाच्या मंडळातील किंवा संस्थेतील किंवा संघटनेतील कोणत्याही व्यक्तीने, संघराज्याच्या सशस्त्र दलातील व्यक्तीने किंवा पोलीस दलातील किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये घटित केलेल्या कोणत्याही दलातील व्यक्तीने परिधान करणे भाग असलेल्या कोणत्याही गणवेषासारखा किंवा गणवेषाच्या भागासारखा पोषाख किंवा परिधान करावयाची वस्तू सार्वजनिक ठिकाणी घालण्यामुळे राज्याच्या सुरक्षिततेस किंवा सार्वजनिक सुव्यवस्थेच्या कामात बाध येण्याचा संभव असेल तर, राज्य शासनास सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेश काढून अशा मंडळातील संस्थेतील किंवा संघटनेतील कोणत्याही व्यक्तीने असा कोणताही पोषाख किंवा परिधान करावयाची वस्तू सार्वजनिक ठिकाणी घालण्यास किंवा प्रदर्शित करण्यास मनाई करता येईल किंवा त्यावर निर्बंध घालता येईल.

(३) पोट-कलम (१) व(२) खालील प्रत्येक सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेश कलम १६३ खालील जाहीर नोटीस प्रसिद्ध करण्यासाठी ठरविलेल्या रीतीने प्रसिद्ध करण्यात येईल.

स्पष्टीकरण.– पोट-कलम (२) च्या प्रयोजनासाठी, पोषाख किंवा परिधान करावयाची वस्तू जर जेथे लोकांना जाण्यायेण्याची मोकळीक आहे अशा कोणत्याही ठिकाणी घातली किंवा प्रदर्शित केली तर, सार्वजनिक ठिकाणी तो पोषाख घातला किंवा ती वस्तू प्रदर्शित केली असे समजण्यात येईल.)

चार- ग्राम संरक्षक पथके

६३-ब ग्राम संरक्षक पथकाची रचना.– (१) गावातील व्यक्तींच्या संरक्षणासाठी, मालमत्तेच्या सुरक्षिततेसाठी आणि सार्वजनिक सुरक्षिततेसाठी अधीक्षकास त्यास योग्य वाटेल त्याप्रमाणे त्याच्या अधिकारितेतील कोणत्याही गावाकरिता स्वयंसेवी गटाची (ज्यांस या कलमात यापुढे ''ग्राम संरक्षक पथके'' असे म्हटले आहे) रचना करता येईल.

(२) राज्य शासन याबाबत जे कोणतेही सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेश देता येईल त्यास आधीन राहून जी २० आणि ५० या वर्षाच्या दरम्यानच्या वयाची आहे आणि गावात राहणारी आहे या कलमाच्या तरतुदीन्वये पार पाडावयाच्या कर्तव्याचे आणि कामांचे स्वरूप लक्षात घेता अधीक्षकाच्या मते, लायक आणि योग्य व्यक्ती आहे अशी प्रत्येक व्यक्ती त्या गावासाठी स्थापन करण्यात आलेल्या ग्राम संरक्षक पथकाचा सदस्य म्हणून नेमणूक केली जाण्यास पात्र असेल.

(३) अधीक्षकास त्याने सही केलेल्या आणि स्वतःची मुद्रा वठविलेल्या लेखी आदेशाद्वारे पोट-कलम (२) अन्वये पात्र असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीची ग्राम संरक्षक पथकाचा सदस्य म्हणून नेमणूक करता येईल.

(४) अधीक्षक प्रत्येक ग्राम संरक्षक पथकासाठी पोट-कलम (२) अन्वये पात्र असलेल्या व्यक्तींची कोतवाल म्हणून संबोधण्यात येणारा मानसेवी समादेशक म्हणून नेमणूक करील.

(५) तालुक्यातील ग्राम संरक्षक पथकांच्या मार्गदर्शनासाठी आणि त्यावर देखरेख ठेवण्यासाठी अधीक्षकास हवालदाराच्या दर्जाहून कमी दर्जाचा नसेल अशा पोलीस अधिकाऱ्यास तालुका ग्राम संरक्षक अधिकारी म्हणून आणि जी कोणतीही व्यक्ती काम करण्यास राजी असेल आणि जी अधीक्षकाच्या मते लायक असेल त्या कोणत्याही व्यक्तीस संयुक्त तालुका ग्राम संरक्षक अधिकारी म्हणून नेमता येईल.

(६) अधीक्षकास जिल्ह्यातील ग्राम संरक्षक पथकांच्या मार्गदर्शनासाठी आणि त्यावर देखरेख करण्यासाठी फौजदाराच्या दर्जाहून कमी दर्जाचा नसेल अशा पोलीस अधिकाऱ्यासा जिल्हा ग्राम संरक्षक अधिकारी म्हणून आणि जी कोणतीही व्यक्ती काम करण्यास उत्सुक असेल आणि जी अधीक्षकांच्या मते लायक असेल त्या कोणत्याही व्यक्तीस संयुक्त जिल्हा ग्राम संरक्षक अधिकारी म्हणून नेमता येईल.

(७) या कलमान्वये नेमलेले ग्राम संरक्षक पथकाचे सदस्य आणि अधिकारी हे, अधीक्षकाच्या मार्गदर्शनाखाली व नियंत्रणाखाली असतील आणि त्यांना, अधीक्षक ठरवील त्याप्रमाणे प्रशिक्षण मिळेल व ते अशी कर्तव्ये पार पाडतील.

(८) या कलमान्वये नेमलेले ग्राम संरक्षक पथकाचे सदस्य आणि (पोलीस अधिकारी सोडून इतर) अधिकारी हे, अधीक्षक राज्याशासनाची पूर्व मान्यता घेऊन ठरवील अशा नोकरीच्या अटींच्या व शर्तींच्या अधीन असतील.

(९) अधीक्षकास किंवा या कलमान्वये नेमलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास कोणत्याही वेळी त्यांच्या हाताखाली असलेल्या अधिकाऱ्यांस किंवा ग्राम संरक्षक पथकाच्या कोणत्याही सदस्यांस प्रशिक्षण देण्यासाठी किंवा त्यास नेमून दिलेली कर्तव्य पार पाडण्यासाठी बोलावता येईल.

(१०) या कलमान्वये नेमलेल्या ग्राम संरक्षक पथकाच्या प्रत्येक सदस्यास व प्रत्येक अधिकाऱ्यास-

(a) त्याची नेमणूक झाल्यानंतर, राज्य शासनाने यासंबंधात मान्य केलेल्या नमुन्यात एक प्रमाणपत्र मिळेल;

(b) कर्तव्य बजावण्यासाठी बोलाविण्यात आले असता त्यास या अधिनियमान्वये नेमलेल्या पोलीस अधिकाऱ्यास असतात त्याप्रमाणे अधिकार व विशेषाधिकार असतील व तसेच संरक्षण मिळेल.

(११) त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, या कलमान्वये नेमलेला ग्राम संरक्षक पथकाचा सदस्य किंवा (पोलीस अधिकारी सोडून इतर) कोणताही अधिकारी तो ग्राम संरक्षक पथकाचा सदस्य किंवा असा अधिकारी आहे एवढ्याच कारणाकरिता-

(a) महाराष्ट्र विधानसभेचा किंवा महाराष्ट्र विधानपरिषदेचा; किंवा

(b) कोणत्याही स्थानिक प्राधिकरणाचा सदस्य म्हणून निवडला जाण्यास किंवा असण्यास अपात्र ठरणार नाही.

(१२) राज्य शासन, राज्यपत्रातील अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा जिल्ह्यात मुंबई होमगार्ड अधिनियम १९४७ (१९४७ चा मुंबई ३) अन्वये नेमलेला महासमादेशक निदेश देईल असे होमगार्डचे अधिकारी अधीक्षक जिल्हा ग्राम संरक्षक अधिकारी व तालुका ग्राम संरक्षक अधिकारी यांच्या या कलमाखाली अधिकारांचा वापर करतील तसेच ते या कलमाखालील त्यांची कर्तव्ये बजावतील व कामे पार पाडतील आणि त्यानंतर या कलमाच्या सर्व पूर्ववर्ती तरतुदी त्यांना लागू होतील परंतु, त्यातील अधीक्षक जिल्हा ग्राम संरक्षक अधिकारी व तालुका ग्राम संरक्षक अधिकारी, यासंबंधीचे निर्देश हे होमगार्डच्या संबंधित अधिकाऱ्यासंबंधीचेच निर्देश आहेत असे समजण्यात येईल.

प्रकरण सहा

पोलिसांचे कार्यकारी अधिकार व कर्तव्ये

६४. पोलीस अधिकाऱ्यांची कर्तव्ये.– खालील कामे करणे हे प्रत्येक पोलीस अधिकाऱ्याचे कर्तव्य असेलः-

(a) सक्षम प्राधिकाऱ्याने त्यास कायदेशीररीत्या दिलेले प्रत्येक समन्स तत्परतेने बजावणे व प्रत्येक अधिपत्र किंवा इतर आदेश तत्परतेने पाळणे बजावणे आणि आपल्या वरिष्ठ अधिकाऱ्याने कायदेशीररीत्या, दिलेले समादेश अमलात आणण्याचा सर्व कायदेशीर मार्गांनी प्रयत्न करणे;

(b) त्यास शक्य असतील ते सर्व प्रयत्न करून, घडलेल्या दखलपात्र अपराधांसंबंधी किंवा असे अपराध करण्याच्या बेतांसंबंधी माहिती मिळविणे आणि जी माहिती व जी उपाययोजना कायद्याशी व वरिष्ठ अधिकाऱ्यांनी दिलेल्या आदेशाशी सुसंगत असून अपराध्यास शासन होण्यासाठी किंवा दखलपात्र अपराध होऊ न देण्यासाठी व बिनदखली अपराध आपल्या समक्ष होऊ न देण्यासाठी त्याच्या मते योग्य असेल अशी माहिती देणे व अशी इतर व्यवस्था करणे;

(c) त्यास शक्य असतील ते सर्व प्रयत्न करून, सार्वजनिक उपद्रव निर्माण होण्यास आळा घालणे;

(d) ज्या व्यक्तींना पकडण्यासाठी त्यास कायदेशीररीत्या प्राधिकृत केले असेल आणि ज्यांना पकडण्यात पुरेसे कारण असेल अशा सर्व व्यक्तींना गैरवाजवी विलंब न लावता पकडणे;

(e) दुसरा कोणताही पोलीस अधिकारी आपले काम करतेवेळी मदतीस बोलावील तेव्हा, किंवा त्याचे काम करतेवेळी मदतीची गरज लागेल तेव्हा, अशी मदत ज्यास करावयाची त्या अधिकाऱ्याच्या बाबतीत कायदेशीर व वाजवी ठरेल अशा रीतीने मदत करणे;

(f) त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यानुसार त्याच्याकडे सोपविण्यात आलेली कर्तव्य पार पाडणे.

६५. लोकांच्या येण्याजाण्याच्या ठिकाणी प्रवेश करण्याचा अधिकार.– (१) राज्य शासनाने किंवा कायदेशीररीत्या प्राधिकृत केलेले नियम आणि आदेश यांना अधीन राहून प्रत्येक पोलीस अधिकाऱ्यास, कलम ६४ मध्ये उल्लेख केलेल्या कारणांपैकी कोणत्याही कारणासाठी, ज्या कोणत्याही सार्वजनिक स्थळाचा, दारूच्या गुत्त्याप्रमाणे किंवा मादक औषधी विकण्याच्या दुकानाप्रमाणे किंवा बेबंद व गैरशिस्त लोकांच्या येण्याजाण्याच्या ठिकाणाप्रमाणे उपयोग होत असतो असे त्यास सकारण वाटेल, त्या जागेत अधिपत्राशिवाय शिरून ती तपासता येईल.

(२) **रस्त्यातील संशयित व्यक्तींची झडती घेण्याचे अधिकार:-** जेव्हा रस्त्यात किंवा लोकांच्या येण्याजाण्याच्या ठिकाणी कोणत्याही व्यक्तीच्या ताब्यात कोणतीही वस्तू असेल किंवा आहे असे दिसेल आणि ती वस्तू चोरलेली मालमत्ता आहे असा कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास खरोखर संशय वाटेल तेव्हा, त्या पोलीस अधिकाऱ्यास तिची झडती घेता येईल, ती तपासता येईल व त्याबद्दल विचारता येईल आणि ती मालमत्ता ताब्यात असलेल्या व्यक्तीने सांगितलेली हकीकत उघडपणे खोटी किंवा संशयास्पद असेल तेव्हा ती वस्तू अटकावून ठेवून घडलेली गोष्ट दंडाधिकाऱ्यास कळविता येईल आणि त्यानंतर दंडाधिकारी फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १८९८ (१८९८ चा ५.) ची कलमे ५२३ आणि ५२५ अनुसार किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या इतर कायद्यानुसार कार्यवाही करील.

६६. लोकांसंबंधीची पोलीस अधिकाऱ्यांची कर्तव्ये.— खालील कामे करणे हे प्रत्येक पोलीस अधिकाऱ्याचे कर्तव्य असेल :

(a) अपंग किंवा असहाय्य व्यक्तींना आपल्या अधिकारानुसार रस्त्यात सर्व प्रकारची मदत करणे आणि नशा चढलेल्या व्यक्तींना व ज्यांच्यापासून धोका होण्याचा संभव असेल किंवा जे स्वतःस सांभाळण्यास असमर्थ असतील अशा इतस्ततः फिरणाऱ्या वेड्या लोकांना आपल्या ताब्यात घेणे;

(b) अटक केलेली किंवा अभिरक्षेत ठेवलेली कोणतीही व्यक्ती जखमी किंवा आजारी असल्यास तिच्यासाठी आवश्यक असेल ती मदत मिळविण्याची तात्काळ उपाययोजना करणे आणि अशा व्यक्तीवर पहारा करताना किंवा तिला एका जागेहून दुसऱ्या जागी नेताना तिच्या अवस्थेकडे योग्य लक्ष पुरविणे;

(c) अटक केलेल्या किंवा अभिरक्षेत ठेवलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला योग्य अन्न व आसरा देण्याबद्दल व्यवस्था करणे;

(d) झडत्या घेताना निष्कारण उद्धटपणा न करणे व विनाकारण त्रास न देणे;

(e) स्त्रिया व मुले यांच्याशी वागताना सभ्यतेचे नियम काटेकोरपणे पाळणे व वाजवी सौम्यपणाने वागणे;

(f) आगीमुळे हानी किंवा नुकसान होऊ न देण्यासाठी प्रयत्नांची शिकस्त करणे;

(g) सर्वसाधारण जनतेस होणारा कोणताही अपघात किंवा संकट टाळण्याकरिता प्रयत्नांची शिकस्त करणे.

६७. पोलिसाने रस्त्यांवरील रहदारी वगैरेचे नियमन करणे.— खालील कामे करणे हे पोलीस अधिकाऱ्याचे कर्तव्य असेल :

(a) रस्त्यांवरील रहदारीचे नियमन करणे व रहदारीवर नियंत्रण ठेवणे, रस्त्यात अडथळे येऊ न देणे आणि त्यास शक्य असेल तितका प्रयत्न करून, लोकांनी रस्त्यात किंवा रस्त्याजवळ पाळण्यासाठी, या अधिनियमान्वये किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यान्वये केलेला कोणताही नियम किंवा आदेश यांच्या उल्लंघनास प्रतिबंध करणे;

(b) रस्त्यात आणि स्नानाच्या, धुण्याच्या व उतरण्याच्या सार्वजनिक जागी, जत्रा, देवळे आणि लोकांच्या येण्याजाण्याच्या इतर सर्व ठिकाणी आणि सार्वजनिक पूजास्थानांच्या आसपास सार्वजनिक पूजेच्या वेळी बंदोबस्त करणे.

(c) स्नानाच्या, धुण्याच्या आणि उतरण्याच्या सार्वजनिक जागी लोकांच्या येण्याजाण्याचे नियमन करणे, त्या जागी आणि सार्वजनिक तरीत फार गर्दी होऊ न देणे आणि त्याला शक्य असेल तितका प्रयत्न करून अशा कोणत्याही जागी किंवा तरीवर लोकांनी पाळण्यासाठी म्हणून कायदेशीररीत्या केलेला कोणताही नियम किंवा आदेश यांच्या उल्लंघनास प्रतिबंध करणे.

६८. पोलिसांचे वाजवी आदेश पाळण्याचे लोकांवर बंधन असणे.– या नियमान्वये पोलीस अधिकाऱ्याचे कोणतेही कर्तव्य पार पाडताना त्याने दिलेले वाजवी निदेश सर्व व्यक्तींनी पाळणे हे त्यांच्यावर बंधनकारक आहे.

६९. अटकावणे किंवा घालवून देणे, वगैरेबाबत पोलीस अधिकाऱ्याचे अधिकार.– पोलीस अधिकाऱ्यास, कलम ६८ मध्ये उल्लेख केलेला कोणताही निदेश पाळण्यास विरोध करणाऱ्या किंवा त्याचे पालन करण्यास नकार देणाऱ्या किंवा कसूर करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीस अटकावता येईल किंवा घालवून देता येईल आणि अशा व्यक्तीच्या दंडाधिकाऱ्यापुढे नेता येईल किंवा क्षुल्लक बाबतीत, कारण संपल्यावर तिला सोडून देता येईल.

७०. कलमे ३७, ३८ किंवा ३९ अन्वये दिलेले आदेश अमलात आणणे.– कलम ३७ अन्वये एखादी अधिसूचना योग्य रीतीने काढण्यात आली असेल किंवा कलम ३८ किंवा ३९ अन्वये एखादा आदेश काढण्यात आला असेल तेव्हा, जिल्ह्यातील कोणत्याही दंडाधिकाऱ्याने किंवा पोलीस अधिकाऱ्याने, अशा अधिसूचनेविरुद्ध किंवा आदेशाविरुद्ध वागणाऱ्या किंवा वागण्याच्या बेतात असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस तसे करण्यापासून परावृत्त होण्यास किंवा दूर राहण्यास भाग पाडणे आणि त्या व्यक्तीने तसे, करण्याचे नाकारल्यास किंवा आदेशाचे पालन न केल्यास अपराध करणाऱ्या व्यक्तीस पकडणे हे, कायदेशीर असेल. अशा दंडाधिकाऱ्यास किंवा पोलीस अधिकाऱ्यास, वर सांगितल्याप्रमाणे अशा अधिसूचनेचे किंवा आदेशाचे उल्लंघन करताना वापरलेली किंवा वापरली जाण्याच्या बेतात असलेली वस्तू किंवा जिन्नस जप्तसुद्धा करता येईल, आणि अशा जप्त केलेल्या जिनसेची विल्हेवाट त्या जागेवर अधिकारिता असलेल्या जिल्हा दंडाधिकाऱ्याच्या आदेशानुसार लावण्यात येईल.

७१. कलमे ४३, ५५, ५६, ५७, ५७ अ किंवा ६३-अअ याअन्वये दिलेले आदेश अमलात आणले आहेत, याची खबरदारी घेणे हे पोलिसांचे कर्तव्य असेल.– कोणत्याही प्राधिकाऱ्याने कलमे ४३, ५५, ५६, ५७, ५७-A किंवा ६३-AA याअन्वये केलेला प्रत्येक विनियम आणि निदेश यांचे पालन योग्य रीतीने होते किंवा नाही ते पाहणे, जे लोक अज्ञानामुळे त्याचे पालन करण्यात चुकत असतील त्यांना ताकीद देणे आणि जी कोणतीही व्यक्ती जाणूनबुजून तो पाळणार नाही तिला अटक करणे हे पोलिसांचे कर्तव्य असेल.

७२. पोलीस अधिकारी अधिपत्राशिवाय केव्हा अटक करू शकेल.– कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास, दंडाधिकाऱ्याच्या कोणत्याही आदेशाशिवाय आणि अधिपत्राशिवाय.–

(१) कलम १२१ अन्वये शिक्षेस पात्र अशा एखाद्या अपराधाशी संबंध असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस किंवा अशा अपराधाशी संबंध असल्याबद्दल जिच्याविरुद्ध वाजवी तक्रार करण्यात आली असेल किंवा विश्वासार्ह माहिती मिळाली असेल किंवा वाजवी संशय असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीस;

(२) जी कोणतीही व्यक्ती कलम ३३ चे पोट-कलम (१) चा खंड (x) अन्वये केलेल्या नियमाचे किंवा आदेशाचे किंवा कलमे ३६, ३७, ५६, ५७, ५७-A किंवा ६३-AA या अन्वये काढलेल्या आदेशाचे किंवा अधिसूचनेचे उल्लंघन करील अशा कोणत्याही व्यक्तीस;

(२-A) जी कोणतीही व्यक्ती कलम ६३-A च्या पोट-कलम (१) अन्वये काढलेल्या कोणत्याही आदेशाचे उल्लंघन करील अशा व्यक्तीस;

(३) जी कोणतीही व्यक्ती कलम १२२ किंवा कलम १३६ अन्वये शिक्षापात्र असलेला अपराध करील अशा व्यक्तीस;

अटक करता येईल.

७३. पोलीस अधिपत्राशिवाय (वॉरंट) केव्हा अटक करू शकेल.– कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास, प्राण्यास निर्दयतेने वागविण्यास प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम, १९६० (१९६० चा ५९.) याच्या कलम ११, पोट-कलम (१) च्या खंड (a), (b), (c), (d), (e), (f), (g), (h), (i), (j), (k), (m) अन्वये शिक्षेस पात्र असा कोणताही अपराध त्याच्या समक्ष करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीस दंडाधिकाऱ्याच्या आदेशाशिवाय आणि अधिपत्राशिवाय अटक करता येईल.

७३-A. (पुनर्रचनेपूर्वीच्या राज्यात अमलात असल्याप्रमाणे, सन १८९० च्या अधिनियम क्रमांक ११ चे कलम ६-B हे, कलमे ७४ ते ७७ च्या प्रयोजनांसाठी उर्वरित राज्यास लागू करणे) सन १९६४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ३ अन्वये वगळण्यात आले.

७४. सन १९६० चा अधिनियम क्रमांक ५९ खालील अपराधासंबंधीचे अधिकार.– प्राण्यास निर्दयतेने वागविण्यास प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम, १९६० (१९६० चा ५९) (ज्याचा यापुढे या कलमात आणि कलमे ७५ व ७७ यात ''उक्त अधिनियम'' असा उल्लेख करण्यात आला असेल किंवा जेव्हा असा अपराध करण्यात आला आहे असा संशय घेण्यास वाजवी कारण असेल तेव्हा, कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास-

(a) प्राण्याला दंडाधिकाऱ्याकडे घेऊन जाता येईल; किंवा

(b) जर आरोपी व्यक्तीचे तसे म्हणणे असेल तर, याबाबत राज्य शासनाने अधिकार दिलेला कोणताही पशुवैद्यकीय अधिकारी असल्यास त्याच्याकडे त्या प्राण्यास घेऊन जाता येईल; किंवा

(c) उक्त कलम अन्वये दंडाधिकारी निदेश देईपर्यंत, उक्त अधिनियमाच्या कलम ३५ अन्वये नेमलेल्या कोणत्याही अपंगालयात प्राण्याला औषधोपचाराला व तेथे अटकावून ठेवण्यासाठी नेता येईल; किंवा

(d) जेव्हा उक्त प्राण्याची शारीरिक अवस्था अशी असेल की, त्यास पशुवैद्यकीय अधिकाऱ्याकडे किंवा दंडाधिकाऱ्याकडे नेता येणार नाही तेव्हा, उक्त प्राण्याच्या अंगावर आढळून येतील अशा जखमा, व्रण, मोडलेली हाडे, ओरखडे किंवा दुखापतीच्या इतर खुणा यांचे वर्णन करणारे उक्त प्राण्याच्या अवस्थेसंबंधीचे एक प्रतिवृत्त दोन किंवा अधिक प्रतिष्ठित व्यक्तींच्या समक्ष लिहून काढता येईल:

परंतु, खंड (b) किंवा (d) खाली येणाऱ्या गोष्टींच्या बाबतीत पोलीस अधिकाऱ्यासह, उक्त प्राण्याला एखाद्या अपंगालयात किंवा राज्य शासनाने सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे मान्य केलेल्या कोणत्याही योग्य जागी अटकावून ठेवण्यासाठी पाठविण्यात यावे आणि त्याला दंडाधिकाऱ्यासमोर हजर करण्यात येईपर्यंत तेथे अटकावून ठेवण्यात यावे असास निदेश देता येईल :

परंतु आणखी असे की, अशा रीतीने अटकावून ठेवण्यात आलेल्या प्राण्याला शक्य तितक्या कमी वेळात आणि अटकावून ठेवण्यासाठी त्याला ज्या दिनांकास पाठविण्यात आले असेल त्या दिनांकापासून तीन दिवसांच्या आत दंडाधिकाऱ्यासमोर हजर करण्यात येईल आणि अपंगालयात त्याला अधिक मुदतीपर्यंत अटकावून ठेवण्याबद्दल दंडाधिकाऱ्याने आदेश दिला नसेल तर त्याला त्याच्या मालकाच्या हवाली करण्यात येईल.

७५. ज्या व्यक्तीच्या ताब्यातून प्राणी घेण्यात आला असेल त्या व्यक्तीस तो परत देण्याचा दंडाधिकाऱ्याचा अधिकार.– जेव्हा कलम ७४ अन्वये एखादा प्राणी दंडाधिकाऱ्यापुढे आणण्यात आला असेल तेव्हा त्या दंडाधिकाऱ्यास, ज्या व्यक्तींच्या ताब्यातून तो प्राणी घेण्यात आला असेल त्या व्यक्तीने फर्मावण्यात येईल तेव्हा तो प्राणी हजर करणे आपल्यावर बंधनकारक असेल अशा आशयाचे, दंडाधिकाऱ्याची खात्री होईल असे तारणपत्र दिल्यावर तो प्राणी तिला

परत करण्याबद्दल निदेश देता येईल किंवा तो प्राणी औषधोपचारासाठी व त्याची काळजी घेण्यासाठी एखाद्या अपंगालयात पाठवण्यात येईल आणि उक्त अधिनियमाच्या कलम ३५ मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे तो तेथे अटकावून ठेवण्यात येईल असा निदेश देता येईल किंवा त्या प्राण्याची व्यवस्था किंवा सांभाळ व तो हजर करणे या बाबतीत त्यास योग्य वाटेल असा आदेश देता येईल.

७६. पशुवैद्यकीय अधिकाऱ्याने प्राण्याची तपासणी करणे.– कलम ७४ अन्वये ज्याच्याकडे प्राणी आणण्यात आला असेल तो पशुवैद्यकीय अधिकारी शक्य तितक्या लवकर त्याची तपासणी करील व अशा तपासणीचे प्रतिवृत्त तयार करील. जर आरोपी व्यक्तीने प्रतिवृत्ताच्या प्रतीकरिता अर्ज केला तर त्याची एक प्रत तिला विनामूल्य देईल.

७७. सन १९६० चा अधिनियम क्रमांक ५९ या अन्वये प्राण्यासंबधी करावयाची तरतूद.– जेव्हा कलम ७४ अन्वये एखादा प्राणी दंडाधिकाऱ्यापुढे हजर करण्यात येण्यापूर्वी एखाद्या अपंगालयात किंवा कोणत्याही योग्य जागी अटकावून ठेवण्यासाठी पाठविण्यात येईल असा निदेश पोलीस अधिकारी देईल किंवा कलम ७४ अन्वये एखादा प्राणी औषधोपचारासाठी व त्याची काळजी घेण्यासाठी एखाद्या अंपगालयात पाठविण्यात येईल व तेथे तो अटकावून ठेवण्यात येईल असा निदेश दंडाधिकारी देईल तेव्हा उक्त अधिनियमाच्या कलम ३५ च्या तरतुदी शक्य असेल तेथवर लागू होतील.

७८. प्राण्याचे खोगीर किंवा ओझे काढण्याचा पोलीस अधिकाऱ्याचा अधिकार.– जेव्हा कोणत्याही कामावर किंवा ओझे वाहण्यासाठी लावण्यात आलेला कोणताही प्राणी कोणतीही जखम झाल्यामुळे अशा रीतीने कामावर लावला जाण्यास अयोग्य आहे असा कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास सद्भावपूर्वक संशय येईल तेव्हा त्यास असा प्राणी ताब्यात असणाऱ्या व्यक्तीस त्या प्राण्यास कोणतीही जखम आहे किंवा काय याबद्दल आपली खात्री करून घेण्यासाठी त्याचे खोगीर किंवा ओझे काढण्यास भाग पाडता येईल आणि जर अशी व्यक्ती तसे करण्याचे नाकारील तर त्यास स्वतः उक्त प्राण्याचे खोगीर किंवा ओझे काढता येईल किंवा ते काढण्यास फर्माविता येईल.

७९. जेव्हा पोलीस अधिकाऱ्याच्या समक्ष विशिष्ट अपराध केले जातील तेव्हा अधिपत्राशिवाय अटक करण्याचा पोलीस अधिकाऱ्याचा अधिकार.– कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास, त्याच्या समक्ष कलम ११७ किंवा कलम १२५ किंवा कलम १३० किंवा कलम १३१ चा उप-खंड (एक), (चार) किंवा (पाच) किंवा कलम ३९ किंवा ४० अन्वये दिलेल्या कोणत्याही आदेशाचे उल्लंघन केल्याच्या बाबतीत कलम १३५ च्या खंड (i)अन्वये शिक्षापात्र असा कोणताही अपराध करील अशा कोणत्याही व्यक्तीस, दंडाधिकाऱ्याच्या आदेशाशिवाय व अधिपत्राशिवाय अटक करता येईल.

८०. अटक करण्यासंबंधीचे इतर अधिकार.– (१) सक्षम प्राधिकाऱ्याने याबाबतीत विशेषरीत्या कामावर नेमलेल्या कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास कलम ११० मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या एखाद्या अपराधाबद्दल अधिपत्राशिवाय अटक करता येईल.

(२) कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास, कोणत्याही राहत्या घराचा, खाजगी जागेचा किंवा त्याला किंवा तिला जोडून असलेल्या कोणत्याही जमिनीचा किंवा जागेचा ताबा किंवा प्रभार असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने दिलेल्या माहितीवरून त्या घरात, घरावर, जागेत किंवा जागेवर, जमिनीत किंवा जमिनीवर कलम १२० खाली शिक्षापात्र अपराध केल्याचा जिच्यावर आरोप करण्यात आला असेल अशा व्यक्तीस अधिपत्राशिवाय अटक करता येईल.

८१. ताकीद मानण्याचे किंवा पोलिसाबरोबर जाण्याचे नाकारणे.— जी कोणतीही व्यक्ती, कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्याच्या समक्ष कोणत्याही रस्त्यावर किंवा सार्वजनिक जागी या अधिनियमान्वये किंवा त्या अन्वये करण्यात आलेल्या कोणत्याही नियमान्वये शिक्षेस पात्र असा आणि ज्याबद्दल इतरत्र किंवा त्यावेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही इतर कायद्यान्वये कोणतीही स्पष्ट तरतूद केली नसेल असा दखलपात्र नसलेला अपराध करील, ती व्यक्ती जर-

(i) पोलीस अधिकाऱ्याकडून ताकीद मिळाल्यानंतर असा अपराध करण्याचे चालू ठेवील, किंवा

(ii) पोलीस अधिकाऱ्याने आपल्याबरोबर पोलीस ठाण्यावर येण्यास सांगितले असता त्याच्या बरोबर तेथे जाण्याचे नाकारील,

तर त्या पोलीस अधिकाऱ्यास तिला अधिपत्राशिवाय अटक करता येईल.

८२. दावा न सांगितलेली मालमत्ता पोलिसाने ताब्यात घेणे.— (१) पोलीस,-

(a) त्यांना सापडलेल्या किंवा त्यांच्या स्वाधीन केलेल्या, दावा न सांगितलेल्या सर्व मालमत्तेचा व त्याचप्रमाणे,

(b) जी कोणतीही मालमत्ता सार्वजनिक रस्त्यावर असलेली आढळून येईल ती मालमत्ता काढून नेण्याविषयी तिच्या मालकास किंवा ती स्वाधीन असलेल्या व्यक्तीस निदेश देण्यात आला असताही ती मालमत्ता काढून नेण्याचे नाकारील किंवा तसे करण्याचे टाळील; तर

त्या सर्व मालमत्तेचा तात्पुरता ताबा घेतील.

(२) ज्या क्षेत्रासाठी आयुक्ताची नेमणूक करण्यात आली आहे अशा कोणत्याही क्षेत्रात ज्या मालमत्तेचा पोलिसांनी पोट-कलम (१) अन्वये ताबा घेतला असेल ती मालमत्ता आयुक्ताच्या हवाली करील.

८३. चारशे रुपयांहून अधिक मूल्याची विनामृत्युपत्र मालमत्ता.— (१) आयुक्ताच्या प्रभाराखालील कोणत्याही क्षेत्रात जर कलम ८२ मध्ये उल्लेख केलेल्या स्वरूपाची कोणतीही मालमत्ता मृत्युपत्र न करता मरण पावलेल्या व्यक्तीने मागे ठेवलेली असून ती चारशे रुपयांहून कमी किंमतीची नाही असे आढळून आले तर, आयुक्त महाप्रशासक अधिनियम १९१३ (१९१३ चा २.) याच्या किंवा त्यावेळी अमलात असलेल्या इतर कायद्याच्या तरतुदीअन्वये तिची व्यवस्था करण्याच्या दृष्टीने महाप्रशासकाला कळवील.

(२) आयुक्तांच्या प्रभाराबाहेरील क्षेत्रातील ज्या नगरात किंवा गावात मालमत्ता आढळून आली असेल त्या नगराचा किंवा गावाचा कोणताही पोलीस पाटील असल्यास त्याच्या स्वाधीन करील आणि त्याबद्दल पोलीस पाटलाकडून पावती घेईल, आणि पोलीस पाटील ज्या दंडाधिकाऱ्यास तो दुय्यम असेल त्या दंडाधिकाऱ्याकडे अशी मालमत्ता पाठवील. जर अशा कोणत्याही बाबतीत अशा नगराचा किंवा गावाचा पोलीस पाटील नसेल तर, पोलीस त्या जिल्ह्याचा दंडाधिकारी याबाबतीत वेळोवेळी नियुक्त करील अशा दंडाधिकाऱ्याकडे ताबडताब प्रतिवृत्त पाठवील आणि त्यानंतर प्रथम विनिर्दिष्ट केलेला उक्त दंडाधिकारी निदेश देईल त्यानुसार कृती करील.

८४. चारशे रुपयांहून अधिक मूल्याची मालमत्ता विनामृत्युपत्र मालमत्ता.— कलम ८३ अन्वये किंवा मुंबई ग्राम पोलीस अधिनियम. १८६७ (१८६७ चा मुंबई ८) याच्या किंवा मुंबई राज्याच्या कच्छ प्रदेशात अमलात असलेल्या त्या अधिनियमाच्या कलम १९ अन्वये किंवा सौराष्ट्र ग्राम पोलीस अध्यादेश १९४९ (१९४९ चा सौराष्ट्र अध्यादेश ३१) याच्या कलम २१ अन्वये ज्या मालमत्तेसंबंधी दंडाधिकाऱ्याकडे प्रतिवृत्त पाठविण्यात आले असेल

ती मालमत्ता मृत्युपत्र न करता मरण पावलेल्या आणि जिचे वारस माहीत नाहीत अशा व्यक्तीची असून ती जाहीर लिलावात विकल्यास तिचे चारशे रुपयांहून अधिक निव्वळ उत्पन्न येण्याचा संभंव आहे असे जर दंडाधिकाऱ्यास आढळून येईल तर तो सन १८२७ चा मुंबई विनियम ८ च्या कलम १० च्या तरतुदीअन्वये (वारस इत्यादीस रीतसर मान्यता देण्याकरिता तरतूद करणारा विनियम) किंवा अमलात असलेल्या इतर कायद्यान्वये तिची व्यवस्था करवण्याच्या दृष्टीने जिल्हा न्यायाधीशास कळवील.

८५. इतर बाबतीतील कामकाजाची पद्धती.– (१) कलम ८३ किंवा ८४ यात न बसणाऱ्या कोणत्याही बाबतीत, संबंधित आयुक्त अधीक्षक किंवा, यथास्थिति दंडाधिकारी एक उद्घोषणापत्र काढील व त्यात अशी मालमत्ता कोणकोणत्या वस्तूंची मिळून झाली आहे ते विनिर्दिष्ट करील व त्या मालमत्तेवर ज्या कोणत्याही व्यक्तीचा हक्क असेल तिने अशा उद्घोषणापत्राच्या दिनांकापासून दोन महिन्यांच्या आत आपल्या समक्ष किंवा याबाबतीत तो ज्या कोणत्याही इतर अधिकाऱ्यास नेमील त्याच्या समक्ष उपस्थित राहून आपला हक्क सिद्ध करावा, असे फर्मावील.

(२) **नाशिवंत माल ताबडतोब विकण्याचा अधिकार:-** जर ती मालमत्ता किंवा तिचा कोणताही भाग त्वरित व स्वाभाविकरीत्या लवकर नाश पावणारा असेल किंवा तीत पशुधन असेल तर किंवा ती मालमत्ता दोन हजार पाचशे रुपयांहून कमी किंमतीची दिसून येत असेल तर, ती संबंधित आयुक्ताच्या अधीक्षकाच्या किंवा, यथास्थिति, दंडाधिकाऱ्याच्या आदेशान्वये ताबडतोब लिलावाने विकील आणि अशा विक्रीच्या निव्वळ उत्पन्नाची व्यवस्था उक्त मालमत्तेच्या विल्हेवाटीच्या, यात यापुढे तरतूद केलेल्या रीतीनेच करील.

८६. मालमत्ता तिच्यावर हक्क असलेल्या व्यक्तीच्या स्वाधीन करणे.– (१) संबंधित, आयुक्त किंवा अधीक्षक किंवा, यथास्थिति, दंडाधिकारी कलम ८५ च्या पोट-कलम (१) अन्वये काढलेल्या उद्घोषणापत्रात विनिर्दिष्ट केलेल्या मालमत्तेच्या कब्जाबाबत किंवा वहिवाटीबाबत दावा सांगणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीच्या हक्काबद्दल त्याची खात्री झाल्यानंतर ती ताब्यात घेण्यासाठी किंवा अटकावून ठेवण्यासाठी पोलिसास योग्य रीतीने आलेला खर्च वजा करून किंवा तो देण्यात आल्यानंतर ती त्या दावा सांगणाऱ्याच्या स्वाधीन करावी असा आदेश देईल.

(२) **प्रतिभूती घेण्याचा अधिकार :-** संबंधित आयुक्त किंवा अधीक्षक किंवा, यथास्थिति, दंडाधिकारी यास, स्वेच्छानिर्णयानुसार, पोर्ट-कलम (१) अन्वये कोणताही आदेश देण्यापूर्वी,उक्त मालमत्ता ज्या व्यक्तीच्या स्वाधीन करावयाची असेल त्या व्यक्तीकडून त्यास योग्य वाटेल अशी प्रतिभूती घेता येईल आणि अशा आदेशान्वये ती मालमत्ता ज्या व्यक्तीच्या स्वाधीन केली असेल त्या व्यक्तीकडून ती सबंध मालमत्ता किंवा तिचा कोणताही भाग घेण्याबद्दलच्या कोणत्याही व्यक्तीच्या हक्कास, यात यापूर्वी असलेल्या कोणत्याही मजकुरामुळे बाध येणार नाही.

८७. मालमत्तेवर कोणी दावा न सांगितल्यास ती राज्य शासनाच्या स्वाधीन असणे.– उद्घोषणापत्रात विनिर्दिष्ट केलेल्या मुदतीच्या आत कोणत्याही व्यक्तीने अशा मालमत्तेवर आपला हक्क प्रस्थापित केला नाही तर ती राज्य शासनाच्या स्वाधीन राहील व कलम ८५ च्या पोट-कलम (२) अन्वये ती मालमत्ता किंवा तिचा न विकलेला भाग, संबंधित आयुक्ताच्या किंवा अधीक्षकाच्या किंवा, यथास्थिति, दंडाधिकाऱ्याच्या आदेशान्वये लिलावाने विकता येईल.

८८. भारतीय उत्तराधिकार अधिनियम किंवा महाप्रशासक अधिनियम किंवा सन १८२७ चा विनियम ८ किंवा तत्सम कायदा यामुळे कार्यपद्धतीस बाध न येणे.– भारतीय उत्तराधिकार अधिनियम, १९२५ (१९२५ चा ३९.) किंवा महाप्रशासक अधिनियम, १९१३(१९१३ चा ३.) यामधील कोणताही मजकूर कलम ८५ च्या पोट-

कलम (१) अन्वये आयुक्ताने जिची व्यवस्था केली आहे अशा विनामृत्युपत्र मालमत्तेस लागू होणार नाही; तसेच सन १८२७ चा विनयिम ८ कलम १० च्या किंवा अमलात असलेल्या कोणत्याही तत्सम कायद्याच्या तरतुदी कलम ८५ पोट-कलम (१) अन्वये दंडाधिकाऱ्याने जिची व्यवस्था केली आहे अशा विनामृत्युपत्र मालमत्तेस लागू होतात असे समजण्यात येणार नाही.

८९. पोलीस अधिकाऱ्यास मोकाट गुरे ताब्यात घेता येतील.– आयुक्ताच्या प्रभाराबाहेरील कोणत्याही क्षेत्रात पोलीस अधिकाऱ्यास गुरे अतिक्रमण अधिनियम १८७१ (१८७१ चा १) किंवा यथास्थिति, हैद्राबाद गुरे अतिक्रमण अधिनियम यांच्या तरतुदींच्या कक्षेत येणारे ते कोणतेही जनावर रस्त्यावर भटकताना आढळून येईल ते ताब्यात घेता येईल आणि त्यास जवळच्या कोंडवाड्यात घेऊन जाता येईल किंवा पाठविता येईल आणि त्यानंतर ज्या जनावराच्या मालकास व इतर संबंधित व्यक्तीना संबंधित अधिनियमाच्या तरतूदी लागू होतील.

९०. गुरांचे कोडवाडे उघडण्याचा व कोंडवाड्यांचे रक्षक नेमण्याचा अधिकार.– (१) आयुक्ताच्या प्रभाराखालील (बृहन्मुंबईव्यतिरिक्त) कोणत्याही क्षेत्रात आयुक्त वेळोवळी त्यास योग्य वाटतील अशा जागा सार्वजनिक कोंडवाड्यासाठी नेमून देईल व त्यास, राज्य शासन, संमत करील अशा दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्यांना अशा कोंडवाड्याचे रक्षक म्हणून नेमता येईल.

(२) अशा रीतीने नेमलेला प्रत्येक कोंडवाडा रक्षक आपली कर्तव्ये करीत असताना, आयुक्ताच्या निदेशास व नियंत्रणास अधीन असेल.

९० अ. गुरोढोरांना रस्त्यावर भटकू देणे किंवा सार्वजनिक मालमत्तेवर अतिक्रमण करू देणे याबद्दल शास्ती.– (१) आयुक्ताच्या प्रभाराखालील (बृहन्मंबईव्यतिरिक्त) कोणत्याही क्षेत्रातील जी कोणतीही व्यक्ती आपल्या मालकीची किंवा आपल्या ताब्यात असलेली गुरेढोरे कोणत्याही रस्त्यावर भटकू देईल किंवा त्यांना खाजगी किंवा सार्वजनिक मालमत्तेवर अतिक्रमण करू देईल अशा व्यक्तीस अपराधसिद्धीनंतर–

(i) पहिल्या अपराधाबद्दल एक महिन्यापर्यंत असू शकेल एवढ्या कैदेची शिक्षा किंवा तीन हजार रूपयांपर्यंत असू शकेल एवढ्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील;

(ii) दुसऱ्या किंवा नंतरच्या अपराधाबद्दल सहा महिन्यापर्यंत असू शकेल एवढ्या कैदेची शिक्षा किंवा पाच हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढ्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये न्यायचौकशी करणाऱ्या दंडाधिकाऱ्यास खालील आदेश देता येतील :-

(a) आरोपी, त्याच्या नियंत्रणाखाली असलेल्या गुरोढोरांनी ज्या व्यक्तीच्या जमिनीवर अतिक्रमण केल्यामुळे तिच्या मालमत्तेस किंवा जमिनीच्या उत्पन्नास कोणतेही नुकसान झाल्याचे सिद्ध झाले आहे अशा कोणत्याही व्यक्तीस, दंडाधिकाऱ्यास वाजवी वाटेल अशी दोन हजार रुपयांहून अधिक नसणारी नुकसानभरपाई देईल, आणि तसेच

(b) ज्या गुराढोरांच्या बाबतीत अपराध घडला आहे अशी गुरेढोरे राज्य शासनाकडे जमा करण्यात येतील.

(३) पोट-कलम (२) अन्वये मंजूर केलेली कोणतीही नुकसानभरपाई जणू उक्त कलमान्वये लादण्यात आलेला दंड आहे असे समजून वसूल करता येईल

(४) या कलमाखालील अपराध हा दखलपात्र अपराध असेल.

९१. गुरास कोंडवाड्यात टाकणे.– जी कोणतीही गुरे आयुक्तांच्या प्रभाराखालील (बृहन्मुंबईव्यतिरिक्त) कोणत्याही क्षेत्रात कोणत्याही रस्त्यावर भटकताना किंवा त्यातील कोणत्याही खाजगी, किंवा सार्वजनिक मालमत्तेवर अतिक्रमण करताना आढळतील अशी गुरे धरून अशा कोणत्याही सार्वजनिक कोंडवाड्यात टाकण्याकरिता तिकडे नेणे हे प्रत्येक पोलीस अधिकाऱ्याचे कर्तव्य असेल व इतर कोणत्याही व्यक्तीने तसे करणे हे कायदेशीर असेल.

९२. दावा सांगितलेली गुरे स्वाधीन करणे.– कलम ९१ अन्वये कोंडवाड्यात घातलेल्या गुरांच्या मालकाने किंवा त्याच्या अभिकर्त्याने हजर होऊन त्या गुरांवर हक्क सांगितला तर त्या कोंडवाड्याचा रक्षक अशा गुरांच्या संबंधाने कलम ९४ अन्वये आकारण्याजोगी कोंडवाड्याबद्दलची फी व खर्च देण्यात आल्यावर, ती त्याच्या स्वाधीन करील.

९३. दावा न सांगितलेल्या गुराढोरांची विक्री.– (१) एखाद्या जनावरास कोंडवाड्यास घातल्यानंतर दहा दिवसांच्या हात, त्या जनावराचा मालक म्हणून कोणत्याही व्यक्तीने कलम ९४ अन्वये आकारण्यात आलेली कोणतीही कोंडवाड्याद्दलची फी व खर्च दिली नाही तर, असे जनावर ताबडतोब लिलावाने विकण्यात येईल आणि विक्रीपासून आलेल्या उत्पन्नातून उपरिनिर्दिष्ट फी व खर्च वजा करण्यात आल्यावर शिल्लक राहिलेली रक्कम, जी कोणतीही व्यक्ती, विक्रीनंतर पंधरा दिवसांच्या आत या संबंधात आयुक्त प्राधिकृत करील अशा अधिकाऱ्यांची खात्री होईल अशा रीतीने आपण त्या जनावराचा मालक होतो, असे सिद्ध करील, तिला देईल आणि इतर कोणत्याही बाबतीत ती राज्याच्या एकत्रीकृत निधीचा भाग म्हणून समजण्यात येईल.

(२) कोणताही पोलीस अधिकारी किंवा कोंडवाड्याचा रक्षक, पोट-कलम (१) अन्वये करण्यात आलेल्या विक्रीच्या वेळी कोणतीही गुरे प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्ष रीतीने विकत घेणार नाही.

९४. अधिसूचनेद्वारे दर ठरविणे.– (१) कोंडवाड्याबद्दल आकारावयाची फी ही, राज्य शासन राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे वेळोवेळी विनिर्दिष्ट करील त्याप्रमाणे असेल.

(२) आकारण्यात येणारा खर्च हा, जनावराला ज्या दिवसाच्या कोणत्याही भागामध्ये कोंडवाड्यात ठेवले असेल त्या प्रत्येक दिवसाबद्दल, आयुक्त अशा जनावराच्या संबंधात वेळोवेळी ठरवील त्या दराप्रमाणे असेल.

९५. खोटी वजने व मापे तपासणे, त्याबद्दल झडती घेणे आणि ती जप्त करणे यासंबंधीचे अधिकार.– (१) फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १८९८ (१८९८ चा ५.) च्या कलम १५३ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी आयुक्ताच्या प्रभाराखाली असलेल्या कोणत्याही क्षेत्रात आयुक्ताने आणि इतरत्र अधीक्षकाने किंवा राज्य शासनाने या बाबतीत विशेष रीतीने अधिकार दिलेल्या इतर कोणत्याही अधिकाऱ्याने, सामान्यतः किंवा विशेष रीतीने प्रतिनियुक्त केलेल्या कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास कोणत्याही दुकानात किंवा जागेत जी कोणतीही वजने किंवा मापे किंवा वजन करण्याची किंवा मापण्याची कोणतीही यंत्रे वापरण्यात येत असतील किंवा ठेवण्यात येत असतील ती तपासण्यासाठी किंवा झडती घेण्यासाठी त्या दुकानात किंवा जागेत अधिपत्राशिवाय प्रवेश करता येईल.

(२) जर अशा दुकानात किंवा जागेत जी खोटी असल्याबद्दल त्यात संशय येण्यास कारण असेल अशी वजने किंवा मापे किंवा वजन करण्याची किंवा मापण्याची यंत्रे सापडली तर, ती त्यास ताब्यात घेता येतील आणि अशा रीतीने ताब्यात घेण्याबद्दलची माहिती तो अधिकारिता असणाऱ्या दंडाधिकाऱ्यास ताबडतोब देईल आणि अशा वजने, मापे किंवा यंत्रे खोटी असल्याचे दंडाधिकाऱ्यास आढळून आले तर तो ती नष्ट करील;

(३) जी वजने व मापे, वेळोवेळी, अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये ठरविण्यात आलेल्या वजनाच्या व मापाच्या प्रमाणाबरहुकूम असल्याचे अभिप्रेत असेल, ती त्या प्रमाणाशी जुळत नसल्यास ती या कलमाच्या अर्थान्वये खोटी आहेत असे समजण्यात येईल.

९६. विवक्षित बाबतीत अधिकाऱ्यांनी व दंडाधिकाऱ्यांनी अनुसरावयाची कार्यपद्धती.– फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १८९८ (१८९८ चा ५.) यांची कलमे १२९, १३०, १६७ चे पोट-कलम (२) आणि कलम १७३ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी,--

(i) आयुक्ताच्या प्रभाराखालील कोणत्याही क्षेत्रात आयुक्तास, त्या संहितेची कलमे १२९ आणि १३० खालील दंडाधिकाऱ्याच्या अधिकाराचा वापर करता येईल आणि कर्तव्ये पार पाडता येतील.

(ii) संहितेच्या कलम १६७ च्या पोट-कलम (२) अन्वये एखाद्या आरोपी व्यक्तीस ज्या इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्याकडे पाठविण्यात आले असेल त्या इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्यास, उक्त खटला चालविण्यासाठी अधिकारिता असो वा नसो, उक्त आरोपीस त्यास योग्य वाटेल अशा अभिरक्षेत एका वेळेस जास्तीत जास्त पंधरा दिवसांच्या मुदतीसाठी अटकावून ठेवण्याबद्दल वेळोवेळी प्राधिकृत करता येईल.

(iii) पोलीस ठाण्याचा प्रभारी अधिकारी संहितेच्या कलम १७३ अन्वयेचे प्रतिवृत्त आयुक्ताकडे किंवा आयुक्त या बाबतीत निदेश देईल अशा इतर अधिकाऱ्याकडे पाठवील.

(२) फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १८९८ (१८९८ चा ५.) च्या कलम ६२ मध्ये अंतर्भूत असलेली कोणतीही गोष्ट आयुक्ताच्या प्रभाराखालील कोणत्याही क्षेत्रातील पोलीस ठाण्याचा प्रभार असलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास उक्त कलमात तरतूद करण्यात आलेले कोणतेही प्रतिवृत्त कोणत्याही दंडाधिकाऱ्याकडे सादर करण्यात भाग पाडू शकणार नाही.

(३) फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १८९८ (१८९८ चा ५.) ची कलमे १२७ आणि १२८ ही बृहन्मुंबईस आणि ज्या क्षेत्रासाठी आयुक्ताची नेमणूक करण्यात आली असेल अशा कोणत्याही क्षेत्रास लागू करताना त्यांच्यामध्ये खालीलप्रमाणे सुधारणा करण्यात येईल :-

(a) कलम १२७ मधील ''पोलीस ठाणे स्वाधीन असणाऱ्या अंमलदारास'' या मजकुराऐवजी ''विभाग स्वाधीन असणाऱ्या अधिकाऱ्यास किंवा या बाबतीत राज्य शासनाने प्राधिकृत केलेल्या फौजदारापेक्षा कमी दर्जा नसलेल्या कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास'' हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

(b) कलम १२८ मधील ''पोलीस ठाणे स्वाधीन असणाऱ्या अंमलदारास, मग तो इलाखा शहरातील असो किंवा त्या शहराबाहेरील असो'' या मजकुराऐवजी ''विभाग स्वाधीन असणाऱ्या अधिकाऱ्यास किंवा कलम १२७ अन्वये प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास'' हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

९७. वरिष्ठ दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्यास त्याच्यापेक्षा कनिष्ठ दर्जाच्या अधिकाऱ्याकडे सोपविलेली कर्तव्ये करता येतील.– पोलीस शिपायाच्या दर्जाहून वरच्या दर्जाच्या कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास, आपल्या हाताखालील कोणत्याही अधिकाऱ्यास, कायद्याद्वारे किंवा कायदेशीर आदेशाद्वारे नेमून दिलेले कोणतेही कर्तव्य करता येईल, आणि अशा हाताखालच्या अधिकाऱ्याकडे सोपविण्यात आलेल्या कोणत्याही कर्तव्याच्या बाबतीत, वरिष्ठ अधिकाऱ्यास, त्यास आवश्यक व इष्ट वाटेल तेथे, कायद्याची पूर्णपणे किंवा सोयीस्कररीत्या अंमलबजावणी व्हावी किंवा त्याचे उल्लंघन होऊ नये म्हणून त्याच्या हाताखालच्या अधिकाऱ्याच्या कामात मदत करता येईल, त्यात भर

घालता येईल, ते निष्प्रभावी करता येईल किंवा अशा हाताखालच्या व्यक्तीच्या कोणत्याही कार्यवाहीस स्वतःच्या किंवा त्याच्या आज्ञेनुसार किंवा त्याच्या प्राधिकारान्वये कायदेशीर कार्यवाही करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीच्या कार्यवाहीने प्रतिबंध करता येईल.

९८. निकडीच्या प्रसंगी पोलिसांची कर्तव्ये.— (१) राज्य शासनाला, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट केलेली कोणतीही सेवा समाजास आवश्यक अशी सेवा म्हणून घोषित करता येईल :

परंतु, अशी अधिसूचना, प्रथमतः एक महिन्यासाठी अमलात राहील, परंतु तिची मुदत वेळोवेळी तशाच अधिसूचनेद्वारे वाढविण्यात येईल.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये घोषणा केल्यानंतर, आणि जोपर्यंत ती अमलात असेल तोपर्यंत, प्रत्येक पोलीस अधिकाऱ्याने, घोषणेमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या सेवेवर रुजू होण्याच्या संबंधात किंवा सेवेच्या बाबतीत वरिष्ठ अधिकाऱ्याने दिलेला कोणताही आदेश पाळणे हे त्याचे कर्तव्य असेल, आणि असा प्रत्येक आदेश हा या अधिनियमाच्या प्रयोजनाकरिता व त्याच्या अर्थानुसार कायदेशीर आदेश आहे असे मानण्यात येईल.

प्रकरण सात

अपराध व शिक्षा

९९. सडकेसंबंधीचे नियम न पाळणे.—कोणतीही व्यक्ती,-

(a) रस्त्यावरून वाहन चालवतेवेळी आणि विचलित होण्यासाठी प्रत्यक्ष आवश्यकता किंवा वाजवी कारण असल्याखेरीज, अशा सडकेच्या डाव्या बाजूने जाण्यात कसूर करणार नाही आणि त्याच दिशेने जाणाऱ्या इतर कोणत्याही वाहनाच्या बाजूने जाताना अशा वाहनाच्या उजव्या बाजूने जाण्यात कसूर करणार नाही; किंवा

अपुरी राखण केलेली गुरेढोरे वगैरे रस्त्यावर राहू देणे.

(b) कोणत्याही रस्त्यात अपुरी राखण करून किंवा अपुऱ्या रीतीने बांधलेले प्राणी किंवा अपुरी काळजी किंवा सुरक्षा घेतलेले वाहन राहू देणार नाही.

१००. प्राण्याकडून अडथळा किंवा खोडी करविणे.— कोणतीही व्यक्ती,-

(i) कोणताही प्राणी किंवा वाहन हाकताना, सांभाळताना, त्याची काळजी घेताना कोणत्याही प्रकारच्या गैरवर्तनाने, निष्काळजीपणाने किंवा वाईट पद्धतीचा उपयोग करून, किंवा

(ii) इमारती लाकडे, काठ्या, किंवा अवजड वस्तू यांनी लादलेले कोणतेही वाहन किंवा प्राणी, याबाबतीत सक्षम प्राधिकाऱ्याने केलेल्या व प्रसिद्ध केलेल्या कोणत्याही विनियमाविरुद्ध सडकेवरून किंवा सार्वजनिक जागेमधून हाकण्याने;

कोणत्याही सडकेवर किंवा सार्वजनिक जागेत अडथळा, नुकसान, इजा, धोका, भय किंवा खोडी करविणार नाही.

१०१. प्राणी भाड्याने देण्याकरिता किंवा विकवण्याकरिता, वगैरे ठेवणे.— कोणतीही व्यक्ती, सक्षम प्राधिकारी परवानगी देईल त्या वेळेखेरीज व त्या जागेखेरीज कोणत्याही रस्त्यावर किंवा सार्वजनिक जागेत, रहदारीस गंभीर स्वरूपाचा अडथळा होईल किंवा तेथे राहणाऱ्यांना किंवा लोकांना फार त्रास होईल अशा रीतीने, कोणताही प्राणी किंवा वाहन भाड्याने देण्याकरिता किंवा विकण्याकरिता ठेवणार नाही, कोणतेही फर्निचर किंवा वाहन स्वच्छ करणार

नाही किंवा कोणताही घोडा किंवा इतर प्राणी धुणार नाही किंवा त्यास खरारा करणार नाही किंवा कोणत्याही घोड्यास किंवा प्राण्यास शिकविणार नाही किंवा वठणीवर आणणार नाही, किंवा कोणतेही वाहने किंवा वाहनाचा भाग तयार करणार नाही किंवा एखाद्या अपघाताच्या प्रसंगी जागच्याजागी दुरुस्त करणे आवश्यक असेल त्याव्यतिरिक्त, कोणतेही वाहन किंवा वाहनाचा भाग दुरुस्त करणार नाही किंवा त्या ठिकाणी कोणतेही उत्पादन कार्य किंवा काम चालू करणार नाही.

१०२. रस्त्यावर कोणताही अडथळा निर्माण करणे.— कोणतीही व्यक्ती कोणत्याही रस्त्यावर किंवा सार्वजनिक जागी, ज्या कोणत्याही प्राण्यावर किंवा वाहनात ओझे लादावयाचे किंवा ओझे उतरवावयाचे असेल किंवा उतारू घ्यावयाचे किंवा उतरवावयाचे असतील त्या प्राण्यास किंवा वाहनास, अशा कामासाठी आवश्यक असेल अशा वेळेपेक्षा आधिक वेळ राहू देऊन किंवा उभे करून किंवा त्याठिकाणी कोणतेही वाहन उभे ठेवून किंवा कोणतीही गुरे बांधून किंवा रस्त्याच्या किंवा सार्वजनिक जागेच्या कोणत्याही भागाचा वाहनासाठी किंवा गुरांसाठी थांबण्याच्या ठिकाणासारखा उपयोग करून, किंवा रस्त्यात किंवा रस्त्यावर कोणतीही पेटी, गठ्ठा, गासडी किंवा इतर कोणतीही वस्तू गैरवाजवी वेळेपर्यंत राहू देऊन, किंवा सक्षम प्राधिकाऱ्याने तयार केलेल्या व प्रसिद्ध केलेल्या कोणत्याही विनियमविरुद्ध कोणतेही दुकान, छप्पर, फळी, पिंप, टोपली यात किंवा यावर कोणतीही वस्तू विकावयास ठेवून किंवा मांडून किंवा इतर कोणत्याही रीतीने रस्त्यात अडथळा निर्माण करणार नाही.

१०३. पायवाट अडविणे.— कोणतीही व्यक्ती पायवाटेवर, बाबागाडीखेरीज कोणतेही वाहन किंवा प्राणी अशा पायवाटेवर आडवा किंवा उभा राहील अशा रीतीने हाकून येणार नाही किंवा त्याच्यावर बसून जाणार नाही किंवा त्यास ओढून नेणार नाही किंवा त्यास लोटून नेणार नाही किंवा त्यास सोडून देणार नाही किंवा अशा पायवाटेवर कोणतेही वाहन हाकून नेता किंवा ओढून नेता किंवा कोणताही प्राणी बांधून ठेवणार नाही.

१०४. नकलांचे गायन-वादनाचे किंवा इतर प्रकारचे खेळ करणे.— महसूल आयुक्त किंवा आयुक्त किंवा यथास्थिति, जिल्हा दंडाधिकारी याने केलेल्या आणि अधिसूचित केलेल्या, कोणत्याही विनियमाविरुद्ध कोणतीही व्यक्ती, गर्दी जमेल अशा प्रकारचे कोणतेही नकलांचे, गायनवादनाचे किंवा इतर प्रकारचे खेळ करून दाखविणार नाही किंवा जाणाऱ्या येणाऱ्या लोकांना अडथळा होईल किंवा रहिवाशांना त्रास होईल अशा मोठ्या जाहिराती, चित्रे, आकृत्या किंवा चिन्हे (कोणत्याही रस्त्यातून किंवा सार्वजनिक जागेतून) नेणार नाही.

१०५. रस्त्यावर किंवा रस्त्याजवळ किंवा सार्वजनिक जागी किंवा त्या जागेजवळ प्रक्षोभक कृत्ये करणे.— कोणतीही व्यक्ती, कोणत्याही रस्त्यामध्ये किंवा रस्त्याजवळ किंवा रस्त्यापासून दिसेल अशा ठिकाणी किंवा सार्वजनिक जागी (सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या आदेशान्वये उक्त कारणाकरिता वेगळी राखून ठेवण्यात आलेली जागा सोडून) जवळच्या रहिवाशांना किंवा जाणाऱ्या येणाऱ्या लोकांना त्रास होईल अशा रीतीने कोणताही प्राणी मारणार नाही. प्राण्याचा सांगाडा किंवा कातडे धुणार नाही किंवा स्वतः स्नान करणार नाही किंवा अंग धुणार नाही.

१०६. घोडे वगैरे मोकळे सोडणे व हिंस्त्र कुत्री मोकळी राहू देणे.— कोणतीही व्यक्ती कोणत्याही रस्त्यात किंवा सार्वजनिक जागेत,-

(a) धोका, इजा, भय किंवा त्रास होईल अशा रीतीने कोणत्याही घोड्यास किंवा इतर प्राण्यास हयगयीने मोकळे सोडणार नाही किंवा कोणत्याही हिंस्त्र कुत्र्यास मुसके बांधल्यावाचून मोकळे राहू देणार नाही, किंवा

(b) कोणत्याही व्यक्तीवर किंवा घोड्यावर किंवा इतर प्राण्यावर चालून जाण्यासाठी, तिला त्रास देण्यासाठी किंवा भिवविण्यासाठी कोणत्याही कुत्र्यास किंवा इतर प्राण्यास अंगावर सोडणार नाही.

१०७. स्वतंत्रपणे राखून न ठेवलेल्या जागी स्नान करणे किंवा धुणे.— सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या आदेशाद्वारे स्नानाकरिता किंवा धुण्याकरिता स्वतंत्रपणे राखून न ठेवलेल्या कोणत्याही सार्वजनिक विहिरीत, तलावात किंवा जलाशयात किंवा त्याच्याजवळ, सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या आदेशान्वये अशा स्नानास किंवा धुण्यास मनाई केली असेल अशा कोणत्याही तळ्यात, कुंडात, जलसेतूमध्ये किंवा नदीच्या, ओढ्याच्या, नाल्याच्या किंवा पाणी पुरवठ्याच्या स्रोतात किंवा साधनाच्या भागात किंवा त्याच्याजवळ, कोणतीही व्यक्ती स्नान करणार नाही किंवा धुणार नाही.

१०८. सार्वजनिक विहिरी वगैरेमधील पाणी दूषित करणे.— कोणतीही व्यक्ती कोणत्याही सार्वजनिक विहिरीतील, तलावातील, जलाशयातील, कुंडातील, तळ्यातील, जलसेतूमधील किंवा नदीच्या, ओढ्याच्या, नाल्याच्या किंवा पाण्याच्या पुरवठ्याच्या इतर स्रोताच्या किंवा साधनाच्या कोणत्याही भागातील पाणी, ते ज्या कोणत्याही कारणासाठी सक्षम प्रधिकाऱ्याच्या आदेशान्वये राखून ठेवलेले असेल त्या कारणांसाठी ते कमी उपयुक्त होईल अशा रीतीने दूषित करणार नाही किवा करविणार नाही.

१०९. स्नान करणाऱ्यांना अडथळा करणे.— कोणतीही व्यक्ती, कलम १०७ अन्वये सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या आदेशान्वये स्नानासाठी राखून ठेवलेल्या कोणत्याही जागी स्नान करीत असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस जाणूनबूजून आत शिरून किंवा ती जागा त्या कारणासाठी राखून ठेवलेली असेल अशा कारणाव्यतिरिक्त इतर कोणत्याही कारणासाठी तिचा उपयोग करून अडथळा किंवा गैरसोय करणार नाही.

११०. लोकांसमोर असभ्य वर्तन करणे.— कोणतीही व्यक्ती, कोणत्याही रस्त्यात किंवा सार्वजनिक जागेत किंवा कोणत्याही रस्त्यातून किंवा सार्वजनिक जागेतून दृष्टीस पडेल अशा प्रकारे व दिसेल अशा रीतीने, मग कोणतेही घर किंवा इमारत यातून दृष्टीस पडो किंवा न पडो, जाणूनबुजून व निर्लज्जपणे आपले शरीर उघडे टाकणार नाही किंवा कोणत्याही रस्त्यात किंवा लोकांच्या येण्याजाण्याच्या ठिकाणी किंवा कोणत्याही कार्यालयात, स्टेशनात किंवा स्टेशनाच्या इमारतीत असभ्य भाषा वापरणार नाही किंवा असभ्य रीतीने किंवा दांडगाईने किंवा गैरशिस्तीने वागणार नाही.

१११. रस्त्यावरील प्रवाशांना अडथळा करणे किंवा त्रास देणे.— कोणतीही व्यक्ती, रस्त्यावरील किंवा सार्वजनिक जागेतील कोणत्याही उतारूस जाणूनबुजून ढकलणार नाही, दाटी करणार नाही, धक्का देणार नाही किंवा अडथळा करणार नाही किंवा आडदांडपणाच्या हालचाली करून, धमकावणीचे हावभाव करून, विनाकारण कोणत्याही मनुष्यास त्रास देऊन किंकाळ्या फोडून, ओरडून, घोड्यास किंवा गुरास जाणूनबुजून भिववून किंवा अन्य प्रकारे सार्वजनिक शांततेचा किंवा सुव्यवस्थेचा भंग करणार नाही.

११२. शांततेचा भंग व्हावा अशा उद्देशाने गैरवर्तन करणे.— कोणतीही व्यक्ती, शांततेचा भंग व्हावा अशा उद्देशाने किंवा ज्यांपासून शांततेचा भंग घडून येईल असे धमकीचे, शिवीगाळीचे किंवा अपमानकारक शब्द कोणत्याही रस्त्यात किंवा सार्वजनिक जागेत वापरणार नाही किंवा तशी वर्तणूक करणार नाही.

११३. पतंग उडविण्यास मनाई.— कोणतीही व्यक्ती इतर व्यक्तींना, घोड्यांना किंवा मालमत्तेस धोका, इजा किंवा धास्ती यास कारणीभूत होईल अशा रीतीने पतंग उडविणार नाही.

११४. भिक्षा मागणे व दुर्गंधीयुक्त रोग उघड करणे हे कलम सन १९६० चा मुंबई अधिनियम क्रमांक १० याच्या कलम १(४) अनुसूची अन्वये निरसित करण्यात आले.

११५. रस्त्यात किंवा रस्त्याजवळ इत्यादी ठिकाणी उपद्रव करणे.—कोणतीही व्यक्ती, कोणत्याही रस्त्यात किंवा रस्त्याजवळ सार्वजनिक जागेत किंवा जागेजवळ किंवा लोकांच्या येण्याजाण्याच्या ठिकाणी किंवा अशा ठिकाणाजवळ.-

(a) मलमूत्र विसर्जन करून उपद्रव देणार नाही, किंवा

(b) आपल्या ताब्यात किंवा अभिरक्षेत सात वर्षाच्या वयाखालील कोणत्याही मुलाकडून उपरिनिर्दिष्ट उपद्रव होऊ देणार नाही, किंवा

(c) ज्यामुळे जाणाऱ्या येणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीस त्रास होईल अशा रीतीने थुंकणार नाही किंवा कोणतीही धूळ, राख, केर किंवा कचरा टाकणार नाही.

११६. सार्वजनिक इमारतीतील नोटिशीकडे दुर्लक्ष करणे.– कोणतीही व्यक्ती, कोणत्याही न्यायालयात, पोलीस ठाण्यात, पोलीस कार्यालयात, शासनाच्या किंवा कोणत्याही सार्वजनिक संस्थेच्या भोगवट्याखालील इमारतीत, अशा जागेच्या प्रभारी सक्षम प्राधिकाऱ्याने काढलेल्या आणि अशा न्यायालयात, ठाण्यात, कार्यालयात किंवा इमारतीत लावलेल्या नोटिशीचे उल्लंघन करून तंबाखू ओढणार नाही किंवा थुंकणार नाही.

११७. कलम ९९ ते ११६ अन्वये अपराध करणाऱ्यास शास्ती.– कलमे ९९ ते ११६ (दोन्ही धरून) यांच्या तरतुदीपैकी कोणत्याही तरतुदीपैकी कोणत्याही तरतूदीचे उल्लंघन करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीस, अपराधसिद्धीनंतर, बाराशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

११८. गुरे वगैरे कोंडून ठेवण्यात कसूर केल्याबद्दल शास्ती.– (१) राज्य शासन, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे ज्या स्थानिक क्षेत्रात हे कलम अमलात आणील अशा कोणत्याही स्थानिक क्षेत्रात, जी कोणतीही व्यक्ती, हयगयीने किंवा अन्य रीतीने तिची मालमत्ता असलेल्या किंवा तिच्या प्रभाराखाली असलेल्या कोणत्याही गुरांना सूर्यास्त व सूर्योदय यापुढील एक तासाच्या दरम्यान कोंडून ठेवण्यात किंवा बांधून ठेवण्यात कसूर करील अशा व्यक्तीस अपराधसिद्धीनंतर-

(i) पहिल्या अपराधाबद्दल एक महिन्यापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा होईल किंवा चार हजार रुपयापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

(ii) दुसऱ्या किंवा नंतरच्या अपराधाबद्दल सहा महिन्यांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा होईल किंवा पाच हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

स्पष्टीकरण.– कुंपण, भिंत किंवा इतर बंदिस्त आवार यामध्ये गुरांना चांगल्या रीतीने कोंडून ठेवलेले असल्याखेरीज, या पोट-कलमाच्या अर्थानुसार त्यांना कोंडून ठेवलेले आहे असे समजण्यात येणार नाही आणि त्यांना दोरीने किंवा दुसऱ्या कोणत्याही बांधण्याच्या साधनाने चांगल्या रीतीने बांधून ठेवलेले असल्याखेरीज या पोट-कलमाच्या अर्थाप्रमाणे ती बांधून ठेवलेली आहेत असे मानण्यात येणार नाही.

(१-A) पोट-कलम (१) अन्वये या अपराधाची न्यायचौकशी करणाऱ्या दंडाधिकाऱ्यास-

(a) अपराधी व्यक्तीच्या नियंत्रणाखाली असलेल्या गुरांच्या अतिक्रमणामुळे जिच्या मालमत्तेचे किंवा जमिनीवरील उत्पन्नाचे कोणतेही नुकसान झाल्याचे सिद्ध झाले असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीस, ती अपराधी व्यक्ती दंडाधिकाऱ्यास वाजवी वाटेल अशी दोनशे पन्नास रूपयांहून अधिक होणार नाही इतकी नुकसानभरपाई देईल आणि तसेच.

(b) ज्या गुरांच्या बाबतीत अपराध घडला आहे अशी गुरे राज्य शासनाकडे जप्त केली जातील; असा आदेश देता येईल.

(१-B) पोट कलम (१-अ) अन्वये दिलेली कोणतीही नुकसानभरपाई ही जणू ती या कलमान्वये लादण्यात आलेला द्रव्यदंड आहे असे समजून वसूल करता येईल.

(१-C) या कलमाखाली अपराध दखलपात्र असेल.

(२) कोणत्याही व्यक्तीस, या कलमान्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे जी गुरे कोंडून किंवा बांधून ठेवण्यात आली नसतील अशी कोणतीही गुरे सक्ती ने ताब्यात घेता येतील व ती जवळच्या कोंडवाड्यात घेऊन जाता येतील किंवा पाठवता येतीत आणि त्यानंतर संबंधित मालक किंवा इतर व्यक्ती गुरे अतिक्रमण अधिनियम, १८७१ (१८७१ चा १.) याच्या किंवा यथास्थिति, हैद्राबाद गुरे अतिक्रमण अधिनियम (१३३७ फसलचा हैदराबाद) याच्या तरतुदीस अधीन असतील. सर्व पोलीस अधिकारी व सर्व पोलीस पाटील आणि ग्राम पोलीस दलातील सर्व व्यक्ती आवश्यक असेल तेव्हा, अशा रीतीने गुरे सक्तीने ताब्यात काम करणाऱ्या व्यक्तींना अशा रीतीने गुरे सक्तीने ताब्यात घेणे किंवा सोडविणे यास होणाऱ्या विरोधात प्रतिबंध करण्याच्या कामी मदत करतील.

(३) या कलमान्वये बसविण्यात आलेला कोणताही द्रव्यदंड, कायद्यान्वये तरतूद केलेल्या वसुलीच्या इतर कोणत्याही उपयास हानी न पोचवता, ज्या गुरांच्या बाबतीत अपराध घडला आहे अशा सर्व किंवा कोणत्याही गुरांची विक्री करून वसूल करण्यात येईल- मग ती अपराधाबद्दल सिद्धापराध ठरविण्यात आलेल्या व्यक्तींची मालमत्ता असो किंवा तो अपराध घडला तेव्हा ती केवळ तिच्या प्रभावाखाली असो.

११९. प्राण्यांना निर्दयतेने वागविल्याबद्दल शिक्षा.— ज्या क्षेत्रासाठी आयुक्ताची नेमणूक करण्यात आलेली नाही अशा कोणत्याही क्षेत्रामधील कोणत्याही जागेतील जी कोणतीही व्यक्ती, कोणत्याही प्राण्यास निर्दयतेने मारील, मारावयास लावील किंवा मार बसेल अशी व्यवस्था करील किंवा त्यास निर्दयपणे टोचील, टोचवील किंवा टोचवले जाईल अशी व्यवस्था करील किंवा त्यास निर्दयपणे वाईट रीतीने वागवील किंवा तसे वाईट रीतीने वागविले जाईल अशी व्यवस्था करील किंवा त्याचे क्रुरपणे हाल हाल करील किंवा करवील किंवा तसे हाल हाल केले जातील अशी व्यवस्था करील तिला, अपराधासिद्धीनंतर एक महिन्यापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या कारावासाची शिक्षा होईल किंवा अडीच हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवाया दोन्ही शिक्षा होतील.

१२०. जाणूनबुजून अतिक्रमण करणे.— जी कोणी व्यक्ती समाधानकारक सबबीवाचून, कोणतही राहण्याचे घर किंवा जागा किंवा त्याला जोडून असलेली कोणतीही जमीन किंवा मैदान यात किंवा यावर किंवा शासनाच्या मालकीची किंवा सार्वजनिक कारणांसाठी उपयोग करण्यासाठी राखून ठेवलेली कोणतीही जागा, इमारत, स्मारक किंवा बांधकाम यावर किंवा होडी किंवा जहाज यावर जाणूनबुजून प्रवेश करील किंवा राहील, मग तिच्याकडून वस्तुतः कोणतेही नुकसान झालेले असो वा नसो, तिला अपराधसिद्धीनंतर पाच हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

१२१. आगीची खोटी बातमी देणे किंवा आगीची सूचना देणाऱ्या यंत्रास नुकसान पोचवणे.— जी कोणी व्यक्ती नगरपालिकेल्या किंवा महानगरपालिकेच्या अग्निशामक पथकास किंवा त्याच्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास किंवा आगवाल्यास (फायरमन) रस्त्यातील आगीची सूचना देणाऱ्या यंत्राद्वारे निवेदन करून, संदेशांद्वारे किंवा अन्य प्रकारे जाणूनबुजून आगीची खोटी बातमी देईल किंवा द्यावयास लावील किंवा अशी खोटी बातमी देण्याच्या उद्देशाने जाणूनबुजून रस्त्यावरील आगीची सूचना देणाऱ्या यंत्राची काच फोडील किवा इतर रीतीने त्यास नुकसान पोहोचवील तिला, अपराधसिद्धीनंतर तीन महिन्यांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा होईल किंवा तीन हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

१२२. सूर्यास्त व सूर्योदय यांच्या दरम्यान संशयास्पद स्थितीत सापडणे.— जो कोणी, सूर्यास्त किंवा सूर्योदय यांच्या दरम्यान

(a) एखादा अपराध करण्याच्या उद्देशाने कोणत्याही भयंकर हत्यारानिशी किंवा

(b) एखादा अपराध करण्याच्या उद्देशाने आपला चेहरा झाकून किंवा इतर रीतीने वेष पालटून किंवा

(c) कोणत्याही राहत्या घरात किंवा इमारतीत किंवा कोणत्याही जहाजावर किंवा होडीवर त्या ठिकाणी असल्याबद्दल समाधानकारक कारण दाखविण्यास असमर्थ असून तेथे हजर राहिलेला, किंवा

(d) प्रसिद्धी पावलेला चोर असून कोणत्याही रस्त्यावर, आवारात किंवा इतर जागी पडून असलेला किंवा भटकत असलेला आणि स्वतःबद्दल समाधानकारक माहिती देण्यास असमर्थ असा, किंवा

(e) कायदेशीर सबबीवाचून (ही सबब सिद्ध करण्याची जबाबदारी अशा व्यक्तीवर राहील)

घरफोडीचे कोणतेही हत्यार जवळ बाळगलेल्या स्थितीत आढळून येईल.

त्याला अपराधासिद्धीनंतर जी एक वर्षापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या, परंतु लेखी नमूद करावयाच्या कारणांखेरीज जी एक महिन्यापेक्षा कमी नसेल इतक्या मुदतीची असेल अशा कारावासाची शिक्षा होईल. तसेच तो एक हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाच्या शिक्षेससुद्धा पात्र असेल.

१२३. प्राधिकारावाचून शस्त्र बाळगणे.— संघराज्याच्या सशस्त्र दलात नसलेला, व त्याप्रमाणे काम करणारा नसलेला किंवा पोलीस अधिकारी नसलेला जो कोणी, कायदेशीर प्राधिकाऱ्याने तसे करण्याचा प्राधिकार दिल्यावाचून कोणत्याही रस्त्यात किंवा सार्वजनिक जागेत कोणतीही तलवार, भाला, गदा, बंदुक किंवा इतर मारक शस्त्रे किंवा कोणताही स्फोटक किंवा दाहक पदार्थ घेऊन जाईल तो कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्याकडून निःशस्त्र केला जाण्यास पात्र होईल. आणि याप्रमाणे जप्त करण्यात आलेले शस्त्र किंवा पदार्थ, आयुक्त किंवा जिल्हा दंडाधिकारी आपापल्या प्राधिकाराखालील क्षेत्रात बसवील असा बारा हजार रुपयांपर्यंत अधिक नसेल असा द्रव्यदंड देऊन दोन महिन्यांच्या आत सोडवून घेण्यात आला नाही तर, राज्य शासनाकडे जप्त केला जाईल.

१२४. ज्या मालमत्तेबद्दल कोणतेही समाधानकारक स्पष्टीकरण देता येत नाही अशी मालमत्ता ताब्यात असणे.— जी मालमत्ता चोरलेली किंवा लबाडीने मिळविलेली आहे असे सकारण वाटत असेल अशी कोणतीही वस्तू ज्या कोणाच्या ताब्यात असेल किंवा जो कोणत्याही रीतीने नेत असेल किंवा विकण्यास किंवा तारण ठेवण्यास काढीत असेल त्यास, अशी वस्तू ताब्यात बाळगण्याबद्दल किंवा तसे कृत्य करण्याबद्दलचे कारण त्याने दंडाधिकाऱ्याचे समाधान होईल अशा रीतीने दिले नाही तर अपराधसिद्धीनंतर एक वर्षापर्यंत वाढविता येऊ शकेल परंतु लेखी नमूद करावयाच्या कारणाखेरीज जी एक महिन्यापेक्षा कमी नसेल इतक्या मुदतीपर्यंतची असेल इतक्या, कारावासाची शिक्षा होईल आणि तो पाच हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाच्या शिक्षेससुद्धा पात्र असेल.

१२५. सरकारी रुग्णालयात किंवा बराकीत किंवा लष्करी किंवा लढाऊ जहाजावर दारू इत्यादी घेऊन जाणे.— जो कोणी,-

(a) कोणत्याही सरकारी रुग्णालयात अशा रुग्णालयाच्या वैद्यकीय अधिकाऱ्याच्या परवानगीवाचून कोणतेही स्पिरिट किंवा स्पिरिटयुक्त किंवा आंबवलेली दारू किंवा मादक औषधी द्रव्ये किंवा, कैफ आणणारे तयार केलेले पदार्थ घेऊन जाईल किंवा घेऊन जाण्याचा प्रयत्न करील किंवा आणील, किंवा आणण्याचा प्रयत्न करील, किंवा

(b) त्याला सेना नियमावली (आर्टिकल ऑफ वॉर) लागू नसताना, अराजादिष्ट अधिकाऱ्याच्या दर्जापेक्षा वरचा दर्जा असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीच्या मालकीचे नसलेले कोणतेही स्पिरिट, दारू औषधी द्रव्ये किंवा तयार केलेले पदार्थ,-

(i) मुंबईच्या दुर्गरक्षक सेनेचा भाग असलेल्या सेनेच्या भोगवट्यात असलेल्या बराकीत किंवा इमारतीत किंवा कोणत्याही लष्करी बराकीत, रक्षक चौकीत किंवा छावणीमध्ये, किंवा

(ii) सरकारच्या मालकीच्या कोणत्याही लढाऊ जहाजावर किंवा तशा जहाजाच्या बाजूस, घेऊन जाईल किंवा घेऊन जाण्याचा प्रयत्न करील किंवा आणील किंवा आणण्याचा प्रयत्न करील त्याला, अपराधसिद्धीनंतर दोन महिन्यांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीची कैदेची शिक्षा किंवा तीन हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील, आणि असे स्पिरिट, दारु, औषधी द्रव्ये किंवा तयार केलेले मादक पदार्थ आणि ते ज्यात ठेवलेले असतील ती पात्रे राज्य शासनाकडे जप्त करण्यात येतील.

१२६. चोरीचा संशय असलेली मालमत्ता ताब्यात असल्याबद्दल किंवा देऊ केल्याबद्दल तारण व्यवसायी, वगैरेंनी पोलिसास माहिती न देणे.— जो कोणी तारण व्यवसायी, जुन्या मालमत्तेचा विक्रेता किंवा धातूचे काम करणारा कामगार असेल किंवा आपापल्या प्रभाराधीन क्षेत्रात आयुक्तास किंवा अधीक्षकास तो तशी व्यक्ती आहे असे वाजवी रीतीने वाटत असेल आणि, भारतीय दंड संहितेच्या (१८६० चा ४५.) कलम ४१० मध्ये उल्लेखिलेल्या कोणत्याही अपराधाद्वारे किंवा उक्त संहितेच्या कलमे ४१७, ४१८, ४१९ किंवा ४२० अन्वये शिक्षापात्र असा अपराध करून कोणत्याही मालमत्तेचा ताबा हस्तांतरित करण्यात आला आहे असा संशय असल्याबद्दल पोलीस अधिकाऱ्यांकडून लेखी किंवा छापील माहिती मिळाली असून ती मालमत्ता त्याच्या ताब्यात सापडेल किंवा त्यानंतर ती त्याच्या ताब्यात येईल किंवा विक्रीने, तारणाने किंवा अदलाबदलीने किंवा अभिरक्षेसाठी, फेरफारासाठी किंवा इतर कोणत्याही प्रकारच्या कारणांसाठी त्याला देण्यात येईल तर, त्यास,--

(i) त्याने, ताबडतोब आयुक्ताला किंवा यथास्थिति, अधीक्षकाला किंवा पोलीस ठाण्यात अशी मालमत्ता ताब्यात असल्याबद्दल किंवा देऊ केली असल्याबद्दल माहिती न दिल्यास आणि ज्या व्यक्तीकडून ती मालमत्ता ताब्यात मिळाली असेल किंवा देऊ करण्यात आली असेल तिच्या नावाची व पत्त्याची उपरिनिर्दिष्ट माहिती देण्याविषयी सर्व वाजवी उपाययोजना न केल्यास, किंवा

(ii) ती मालमत्ता, नेहमीच्या पोषाखाच्या किंवा इतर वस्तूप्रमाणे असल्यामुळे, दिलेल्या लेखी किंवा छापील माहितीवरून ओळखता येण्याजोगी नसून, अशी माहिती मिळाल्यावर कोणत्याही प्रकारे लपविण्यात आली नसल्यास, अपराधसिद्धीनंतर त्याच्या ताब्यात असलेल्या किंवा त्याला देऊ केलेल्या मालमत्तेवरील अशा प्रत्येक वस्तूच्या बाबतीत दोन हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल.

१२७. अशी मालमत्ता वितळविणे, वगैरे.— जो कोणी कलम १२६ मध्ये उल्लेख केल्याप्रमाणे माहिती मिळाल्यानंतर, पोलिसांची आगाऊ परवानगी घेतल्यावाचून अशा कोणत्याही मालमत्तेत फेरफार करणे, ती वितळविणे, तिचे स्वरूप बदलणे किंवा लांबवणे या गोष्टी करील, करवील किंवा चालवून घेईल त्यास, कोणतीही अशी मालमत्ता, भारतीय दंड संहितेच्या (१८६० चा ४५.) कलम ४१० च्या अर्थानुसार चोरीची मालमत्ता असल्याचे किंवा जिच्या बाबतीत उक्त संहितेची कलमे ४१७, ४१८, ४१९ किंवा ४२० अन्वये शिक्षापात्र असा कोणताही अपराध घडला आहे अशी मालमत्ता असल्याचे सिद्ध झाले असता, तीन वर्षांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

१२८. मुलाकडून तारण घेणे.— जो कोणी, चौदा वर्षांपेक्षा जास्त वयाचा दिसत नसेल अशा कोणत्याही मुलाकडून कोणत्याही प्रकारची वस्तू, त्या मुलास उसने दिलेल्या, आगाऊ दिलेल्या किंवा त्याच्या स्वाधीन केलेल्या कोणत्याही रकमेबद्दल तारणनिक्षेप, तारण किंवा प्रतिभूती म्हणून घेईल किंवा अशा वस्तूच्या मालकाच्या न कळत व संमतीवाचून ती वस्तू अशा मुलाकडून विकत घेईल, त्याला अपराधसिद्धीनंतर दोन हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

१२९. सार्वजनिक मनोरंजन, वगैरेच्या जागी बेशिस्तपणे वागू देण्याच्या परवानगीबाबत.— जो कोणी, सार्वजनिक मनोरंजनाच्या किंवा करमणूकगृहाच्या कोणत्याही जागेचा चालक असून जाणूनबुजून अशा जागेत दारू पिऊन धुंद होण्यास किंवा इतर बेशिस्त वर्णन करण्यास किंवा कोणत्याही प्रकारचा जुगार खेळण्यास परवानगी देईल त्यास, अपराधसिद्धीनंतर दोन हजार पाचशे रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

१३०. खेळांमध्ये फसविणे.— जो कोणी पत्त्यांचा, फाशांचा किंवा इतर खेळ खेळण्यात किंवा पण किंवा पैज लावणे किंवा खेळाच्या यशापयशावर किंवा त्यांनी केलेल्या हातावर पैज मारण्यात किंवा कोणत्याही खेळाचा, सामन्याचा, करमणुकीच्या खेळाचा किंवा कसरतीचा शेवट अमूक तऱ्हेने होईल अशाबद्दल पैज मारण्यात, कोणतेही कपट करून किंवा बेकायदेशीररीत्या युक्तीने किंवा इतरांकरिता पैशाची कोणतीही रक्कम किंवा मौल्यवान वस्तू जिंकील, तो भारतीय दंड संहितेच्या (१८६० चा ४५.) कलम ४१५ च्या अर्थानुसार फसवणूक केल्याबद्दल दोषी आहे असे मानण्यात येईल आणि तो त्याप्रमाणे शिक्षेस पात्र होईल.

१३०-A. रस्त्यावर जुगार खेळणे.— जो कोणी जुगार किंवा पैज लावण्याच्या प्रयोजनाकरिता जमलेल्या रस्त्यातील लोकांमध्ये सामील होईल किंवा कोणत्याही अशा जमावात सामील होईल त्यास, अपराधसिद्धीनंतर दोन हजार पाचशे रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा योग्य समज दिल्यानंतर त्यास सोडून देण्यात येईल.

१३१. कलम ३३ अन्वये केलेले नियम वगैरेंचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती.— कलम १३१-अ मध्ये अन्यथा तरतूद केली असेल त्या व्यतिरिक्त, जो कोणी--

(a) कलम ३३ अन्वये केलेले कोणतेही नियम किंवा आदेश किंवा अशा नियमान्वये किंवा आदेशान्वये दिलेल्या लायसन्सच्या कोणत्याही शर्तीचे उल्लंघन करील, किंवा

(b) खंड (a) खालील कोणताही अपराध करण्यात अपप्रेरणा देईल, त्यास, अपराधसिद्धीनंतर-

(i) ज्या नियमान्वये किंवा आदेशान्वये उक्त लायसन्स देण्यात आले असेल तो नियम किंवा आदेश जर कलम ३३ च्या पोट-कलम (१) च्या खंड (b), (g), (h), चा उप-खंड (i)आणि (ii) किंवा खंड (i) किंवा खंड (y) अन्वये केलेला असेल तर, आठ दिवसांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या कारावासाची किंवा एक हजार दोनशे पन्नास रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील;

(i-A-) ज्या नियमान्वये किंवा आदेशान्वये उक्त लायसन्स देण्यात आले असेल तो नियम किंवा आदेश जर कलम ३३ च्या पोट-कलम (१) च्या खंड (r) चा उप-खंड (तीन) अन्वये केलेला असेल तर, तीन महिन्यांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या कारावासाची किंवा दोन हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील;

(ii) उल्लंघन करण्यात आलेला नियम किंवा आदेश कलम ३३ च्या पोट-कलम (१) च्या खंड (w-b) किंवा (x) अन्वये केलेला असेल तर तीन महिन्यांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावसाची शिक्षा किंवा बारा हजार पाचशे रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

(iii) उल्लंघन करण्यात आलेला नियम किंवा आदेश किंवा ज्या नियमान्वये किंवा आदेशान्वये उक्त लायसन देण्यात आले असेल तो नियम किंवा आदेश कलम ३३ च्या पोट-कलम (१) च्या खंड (n) व (o) अन्वये केलेला असेल तर पाच हजार रुपयापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल;

(iv) उल्लंघन करण्यात आलेला नियम किंवा कलम ३३ च्या पोट-कलम (१) च्या खंड (ख) अन्वये करण्यात आलेला असेल आणि त्याअन्वये वाहतुकीस अडथळा होईल किंवा लोकांची गैरसोय होईल अशा रीतीने कोणत्याही रस्त्यावर किंवा त्याच्या भागावर कोणताही माल विकण्यास किंवा विकण्यासाठी मांडून ठेवण्यास मनाई करण्यात आली असेल तर त्यास,-

(a) पहिल्या अपराधाबद्दल एक महिन्यापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा दोन हजार पाचशे रुपयापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील; आणि

(b) नंतरच्या अपराधाबद्दल सहा महिन्यांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा पाच हजार रुपयापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल; आणि

(v) उल्लंघन करण्यात आलेला नियम किंवा आदेश किंवा ज्या नियमान्वये किंवा आदेशान्वये उक्त लायसन्स देण्यात आले असेल तो नियम किंवा आदेश कलम ३३, पोट-कलम (१) च्या कोणत्याही खंडान्वये केलेला असेल आणि त्याच्या उल्लंघनाबद्दल या कलमान्वये कोणत्याही शास्तीची तरतूद करण्यात आलेली नसेल तर पाचशे रुपयापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

१३१-AA. नोकरांनी केलेल्या कृत्याबद्दल लायसनधारकाचे सार्वजनिक करमणुकीच्या जागेसंबंधीचे दायित्व.— सार्वजनिक करमणुकीच्या जागेच्या बाबतीत किंवा जेथे नृत्यशाळा चालवण्यात येते अशा जागेच्या बाबतीत या अधिनियमान्वये देण्यात आलेले लायसन्स धारण करणाऱ्या व्यक्तीस, तसेच प्रत्यक्ष अपराध करणाऱ्या व्यक्तीस, असा अपराध घडू नये म्हणून, तिने सर्व योग्य व वाजवी सावधगिरी घेतली होती असे तिने सिद्ध केल्याखेरीज तिच्या, स्पष्ट किंवा गर्भित परवानगीने तिच्या वतीने कृत्य करणाऱ्या तिच्या नोकराने किंवा इतर अभिकर्त्याने कलम १३१ अन्वये केलेल्या कोणत्याही अपराधाबद्दल जणू तो अपराध तिने स्वतःच केल्याप्रमाणे, जबाबदार समजण्यात येईल.

१३१-A. सार्वजनिक करमणुकीच्या किंवा नृत्य-शाळेच्या जागेच्या बाबतीत विनिर्दिष्ट मुदतीच्या आत लायसन्स न घेतल्याबद्दल किंवा खाद्यगृहाच्या बाबतीत नोंदणी प्रमाणपत्र न घेतल्याबद्दल किंवा लायसन्स किंवा प्रमाणपत्राचे नवीकरण करून न घेतल्याबद्दल शास्ती.— (१) जो कोणी, सार्वजनिक करमणुकीच्या जागेच्या बाबतीत किंवा जेथे नृत्यशाळा चालविण्यात येते अशा जागेच्या बाबतीत या अधिनियमान्वये लायसन्स घेण्यात कसूर करील किंवा कोणत्याही खाद्यगृहाच्या बाबतीत या अधिनियमान्वये आवश्यक असलेले नोंदणीपत्र मिळविण्यात कसूर करील किंवा विहित केलेल्या मुदतीत अशा लायसन्सचे किंवा, यथास्थिति, प्रमाणपत्राचे नवीकरण करून घेण्यात कसूर करील तर त्यास अपराधसिद्धीनंतर दोन हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

(२) तसेच, कोणत्याही अशा अपराधाबद्दलची न्यायचौकशी करणाऱ्या कोणत्याही न्यायालयाने ज्या सार्वजनिक करमणुकीच्या जागेच्या किंवा खाद्यगृहाच्या किंवा नृत्यशाळेच्या बाबतीत अपराध करण्यात आला असेल अशी सार्वजनिक करमणुकीची जागा किंवा खाद्यगृह किंवा नृत्यशाळा चालविणारी व्यक्ती जोपर्यंत ती, त्याबाबतीत लायसन घेणार नाही किंवा यथास्थिति, नवीन लायसन घेणार नाही किंवा नोंदणी प्रमाणपत्र किंवा नवीन प्रमाणपत्र करून देणार नाही तोपर्यंत यथास्थिति, अशी जागा, नृत्यशाळा किंवा खाद्यगृह बंद ठेवावे, असा निदेश देईल आणि त्यानंतर अशी व्यक्ती ताबडतोब अशा निदेशाचे पालन करील.

(३) जर ती व्यक्ती अशा कोणत्याही निदेशाचे पालन करण्यात कसूर करील तर, तिला अपराधसिद्धीनंतर एक महिन्यापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा पाच हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

(४) पोट-कलम (३) अन्वये केलेल्या कोणत्याही कार्यवाहीस बाध न येता, न्यायालयाच्या निदेशाचे पालन करण्यात अशा व्यक्तीने कसूर केल्यास, आयुक्ताने किंवा यथास्थिति, जिल्हा दंडाधिकाऱ्याने प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्यास, लेखी आदेशाद्वारे, अशा अधिकाऱ्याच्या मते न्यायालयाच्या निदेशाचे पालन होण्यासाठी वाजवीरीत्या आवश्यक असतील असे उपाय योजता किंवा असे उपाय योजविता येतील किंवा अशा बळाचा वापर करता किंवा अशा बळाचा वापर करविता येईल.

१३२. कलम ३१ अन्वये दिलेला आदेश न पाळण्याबद्दल शास्ती.– जो कोणी, कोणतीही जागा रिकामी करण्यात त्याला फर्मावणाऱ्या कलम ३१ खालील एखाद्या आदेशाचे उल्लंघन करील, तो आदेश पाळणार नाही, त्यास विरोध करील किंवा त्याप्रमाणे वागण्यात कसूर करील त्यास, अपराधसिद्धीनंतर, तीन महिन्यांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या कारावासाची शिक्षा किंवा पाच हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

१३३. कलम ३५ अन्वये केलेले नियम, वगैरेंचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती.– जो कोणी, कलम ३५ अन्वये केलेल्या कोणत्याही नियमाचे उल्लंघन करील त्यास, अपराधसिद्धीनंतर, तीन महिन्यांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा पाच हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

१३४. कलम ३६ अन्वये केलेले नियम, वगैरेंचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती.– जो कोणी, कलम ३६ अन्वये पोलीस अधिकाऱ्याने दिलेल्या कोणत्याही आदेशाचे उल्लंघन करील, तो आदेश पाळणार नाही, त्यास विरोध करील किंवा त्याचे पालन करण्यात कसूर करील त्यास, अपराधसिद्धीनंतर, पाच हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

१३५. कलम ३७, ३९ किंवा ४० खालील नियमांचे किंवा निदेशांचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती.– जो कोणी, कलम ३७, ३९ किंवा ४० अन्वये कायदेशीररीत्या केलेल्या एखाद्या आदेशाचे पालन करणार नाही किंवा त्याचे पालन न करण्याची अपप्रेरणा देईल त्यास, अपराधसिद्धीनंतर,-

(i) पाळण्यात न आलेला किंवा ज्याचे पालन न करण्याची अपप्रेरणा दिलेली असेल असा आदेश कलम ३७ च्या पोट-कलम (१) अन्वये किंवा कलम ३९ किंवा कलम ४० अन्वये दिलेला असेल तर, एक वर्षापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावसाची शिक्षा होईल, परंतु ती लेखी नमूद करावयाच्या कारणाखेरीज, चार महिन्यांपेक्षा कमी असणार नाही आणि तो द्रव्यदंडाच्या शिक्षेसही पात्र असेल, आणि

(ii) जर उक्त आदेश कलम ३७ च्या पोट-कलम (२) अन्वये दिलेला असेल तर एक महिन्यापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची किंवा वीस हजार पाचशे रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल, आणि

(iii) जर उक्त आदेश कलम ३७ च्या पोट-कलम (३) अन्वये दिलेला असेल तर, दोन हजार पाचशे रुपयांपर्यंत येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

१३६. कलम ३८ अन्वये केलेले नियम वगैरेचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती.– जो कोणी, कलम ३८ अन्वये कायदेशीररीत्या दिलेल्या कोणत्याही निदेशाचे पालन करणार नाही किंवा तो पालन न करण्याची अपप्रेरणा देईल त्यास, अपराधासिद्धीनंतर तीन महिन्यांपर्यत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची किंवा पाच हजार रूपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा किंवाया दोन्हीही शिक्षा होतील.

१३७. कलम ४१ अन्वये केलेले नियम वगैरेचे उल्लघंन केल्याबद्दल शास्ती.– जो कोणी कलम ४१ अन्वये पोलिसांनी दिलेल्या कोणत्याही निदेशास विरोध करील किंवा त्यानुसार वागण्यात कसूर करीत त्यास, अपराधसिद्धीनंतर, पाचशे रूपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

१३८. कलम ४२ खालील आदेशाचे पालन करण्यात कसूर केल्याबद्दल शास्ती हे कलम सन १९४६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम ९ अन्वये वगळण्यात आले.

१३९. कलम ४३ अन्वये केलेल्या विनियमाचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती.– जो कोणी कलम ४३ अन्वये केलेल्या कोणत्याही विनियमाचे उल्लंघन करील किंवा उल्लंघनाची अपप्रेरणा देईल त्यास, अपराधसिद्धीनंतर तीन महिन्यांपर्यत वाढविता येऊ शकेल इतक्या कारावासाची किंवा दोन हजार पाचशे रूपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

१४०. कलम ६८ अन्वये दिलेल्या निदेशांचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती.– जो कोणी कलम ६८ अन्वये पोलिसांनी दिलेल्या कोणत्याही निदेशास विरोध करील, किंवा त्यानुसार वागण्यात कसूर करील किंवा असा विरोध किंवा कसूर करण्याची अपप्रेरणा देईल त्यास अपराधसिद्धीनंतर पाचशे रुपयांपर्यत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

१४१. कलम ५५, ५६, ५७-A किंवा ६३-AA अन्वये दिलेल्या निदेशाचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती.– जो कोणी कलमे ५५, ५६, ५७-A किंवा ६३-AA अन्वये दिलेल्या कोणत्याही निदेशास विरोध करील किंवा त्याचे पालन करणार नाही किंवा वागण्यात कसूर करील किंवा अशा कोणत्याही निदेशात विरोध करण्यास किंवा त्याचे पालन न करण्यास अपप्रेरणा देईल त्यास, अपराधसिद्धीनंतर एक वर्षापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या कारावासाची शिक्षा होईल. परंतु लेखी नमुद केलेल्या कारणांसाठी असेल त्याव्यतिरिक्त ती चार महिन्यांपेक्षा कमी असणार नाही. तसेच, तो द्रव्यदंड देण्यास सुद्धा पात्र होईल.

१४२. ज्या क्षेत्रातून निघून जाण्याबद्दल एखाद्या व्यक्तीस निदेश देण्यात आला असेल त्या व्यक्तीने त्या क्षेत्रात परवानगी वाचून प्रवेश केल्याबद्दल किंवा तात्पुरत्या मुदतीकरिता परत येण्यास परवानगी दिली असताना त्या मुदतीनंतरही तेथे राहण्याबद्दल किंवा निवासस्थान किंवा निर्गमन किंवा आगमन यासंबंधी कळविण्यात कसूर केल्याबद्दल शास्ती.– कलम ६२ मध्ये तरतूद केलेल्या परिस्थितीत,आणि त्या रीतीने कोणत्याही व्यक्तीस अटक करण्याच्या व त्या जागेतून हलवण्याचा अधिकारास हानी न पोहचवता जी कोणी व्यक्ती,–

(a) कलमे ५५, ५६, ५७,५७-A किंवा ६३-AA अन्वये तिला दिलेल्या निदेशाचे उल्लंघन करून ज्या क्षेत्रातून किंवा कोणत्याही जिल्ह्यातून किंवा जिल्ह्यातून किंवा त्याच्या भागात किंवा कोणत्याही विनिर्दिष्ट क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रांमधून तिला निघून जाण्याबाबत निदेश देण्यात आला होता. त्या क्षेत्रात किंवा त्या जिल्ह्यात किंवा जिल्ह्यामध्ये किंवा त्याच्या भागात किंवा कोणत्याही विनिर्दिष्ट क्षेत्रात किंवा क्षेत्रामध्ये परवानगी घेतल्याशिवाय प्रवेश करील किंवा त्यात परत येईल तर;

(b) कलम ६२, पोट-कलम (२) अन्वये दिलेल्या परवानगीनुसार कोणत्याही अशा क्षेत्रात किंवा उपरोक्त जिल्ह्यात किंवा त्याच्या भागात किंवा कोणत्याही अशा विनिर्दिष्ट क्षेत्रात किंवा क्षेत्रांमध्ये प्रवेश करील किंवा त्यात परत येईल, परंतु त्या कलमाच्या तरतुदीविरुद्ध वर्तन करून, ज्या तात्पुरत्या मुदतीसाठी प्रवेश करण्याची किंवा परत येण्याची परवानगी तिला देण्यात आली होती त्या मुदतीच्या समाप्तीनंतरही किंवा अशी परवानगी त्यापूर्वीच रद्द करण्यात आली असेल तर ती रद्द करण्यात आल्यावर त्या क्षेत्रातून, जिल्ह्यातून किंवा त्याच्या भागातून किंवा यथास्थिति, अशा विनिर्दिष्ट क्षेत्रातून किंवा क्षेत्रांमधून निघून जाण्यात कसूर करील किंवा अशा तात्पुरत्या मुदतीच्या समाप्तीनंतर किंवा परवानगी रद्द करण्यात आल्यावर त्या क्षेत्रातून स्वतः होऊन निघून जाऊन त्यानंतर पुन्हा परवानगी घेतल्याशिवाय तेथे प्रवेश करील किवा परत येईल तर;

(c) कलम ५६ चे किंवा कलम ५७ चे पोट-कलम (२) याअन्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे आपल्या राहण्याच्या ठिकाणाविषयी किंवा आपल्या जाण्याचा किंवा येण्याचा दिनांक कळविण्यात पुरेशा कारणाशिवाय कसूर करील तर;

त्या व्यक्तीस अपराधसिद्धीनंतर दोन वर्षापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा होईल, परंतु अशी शिक्षा ही लेखी नमूद केलेल्या कारणांसाठी असेल त्याव्यतिरिक्त ती सहा महिन्यांपेक्षा कमी असणार नाही आणि ती व्यक्ती द्रव्यदंड देण्याससुद्धा पात्र ठरेल.

१४३. कलम ६३ च्या पोट-कलम (३) अनुसार स्वाधीन होण्यात कसूर केल्याबद्दल शास्ती.— जो कोणी पुरेशा कारणावाचून कलम ६३ च्या पोट-कलम (३) अनुसार स्वाधीन होण्यास कसूर करील त्याला, अपराधसिद्धीनंतर दोन वर्षापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या कारावासाची शिक्षा होईल व तो द्रव्यदंड देण्याससुद्धा पात्र होईल.

१४३-A. कलम ६३-अ अन्वये दिलेल्या आदेशाचे उल्लंघन केल्याबद्दल शास्ती.— (१) जो कोणी कलम ६३-A च्या पोट कलम (१) अन्वये दिलेल्या कोणत्याही आदेशाचे उल्लंघन करील त्यास अपराधसिद्धीनंतर एक वर्षापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा द्रव्यदंड शिक्षा, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

(२) जो कोणी कलम ६३-A च्या पोट कलम (२) अन्वये दिलेल्या कोणत्याही आदेशाचे उल्लंघन करील त्यास अपराधसिद्धीनंतर तीन वर्षापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा द्रव्यदंड शिक्षा, किंवा दोन्ही शिक्षा होतील.

१४३-B. धोक्याचे प्रयोग.– (१) कोणतीही व्यक्ती, आयुक्ताच्या किंवा यथास्थिति, जिल्हा दंडाधिकाऱ्याच्या पूर्व परवानगीवाचून आणि ज्या शर्तीस अधीन ठेवून अशी परवानगी देण्यात येत असेल त्या कोणत्याही शर्तीप्रमाणे असेल त्या व्यतिरिक्त, माणसे जमण्याचा संभव असेल अशा कोणत्याही ठिकाणी, ज्या प्रयोगात तिला हवा मिळण्याचे सर्व भाग बंद होतील, अशा रीतीने व श्वास कोंडल्यामुळे सामान्यतः मृत्यु घडेल इतका वेळ स्वतःस जमिनीखाली पुरून घेणे किंवा कोणत्याही बंदिस्त खोलीत किंवा पात्रात किंवा इतर वस्तूत स्वतःस कोंडून घेणे असा कोणताही प्रयोग करणार नाही.

(२) जर कोणतीही व्यक्ती या कलमाच्या तरतुदीचे उल्लंघन करण्याचा प्रयत्न करील त्यास अपराधसिद्धीनंतर एक वर्षापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा द्रव्यदंडाची शिक्षा हाईल, किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

(३) फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १८९८ (१८९८ चा ५) यात काहीही असले तरी या कलमाखालील शिक्षापात्र अपराध हा दखलपात्र अपराध असेल.

१४४. विशेष पोलीस अधिकारी म्हणून काम करण्यात हयगय करणे किंवा काम करण्याचे नाकारणे.– कलम २१ अन्वये विशेष पोलीस अधिकारी म्हणून नेमण्यात आली असेल अशी कोणतीही व्यक्ती, पुरेशा कारणांवाचून असा विशेष पोलीस अधिकार म्हणून काम करण्यात हयगय करील किंवा काम करण्याचे नाकारील किंवा तिची कर्तव्ये करण्यासाठी तिला देण्यात येईल असा कोणताही कायदेशीररीत्या दिलेला आदेश किंवा निदेश पाळण्यात हयगय करील किंवा तो पाळण्याचे नाकारील तिला, अपराधसिद्धीनंतर, दोन हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

१४५. खोटे निवेदन वगैरे केल्याबद्दल आणि पोलीस अधिकाऱ्यांच्या गैरवर्तनाबद्दल शास्ती.– (१) जी कोणतीही व्यक्ती पोलीस अधिकारी म्हणून नोकरी मिळविण्याच्या किंवा नोकरीतन मुक्त होण्याच्या कारणाकरिता खोटे निवेदन करील किंवा खोट्या दस्तऐवजांचा उपयोग करील तिला किंवा-

(२) जो कोणताही पोलीस अधिकारी,-

(a) भित्रेपणाबद्दल दोषी असेल, किंवा

(b) कलम २९ चे उल्लंघन करून आपल्या पदाचा राजीनामा देईल किंवा आपली कर्तव्ये बजावण्याचे सोडून देईल; किंवा

(c) कायद्याच्या किंवा कोणत्याही नियमाच्या किंवा आदेशाच्या ज्या तरतुदीचे पालन करणे किंवा ती मानणे हे पोलीस अधिकारी म्हणून त्याचे कर्तव्ये असेल त्या तरतूदीचा जाणूनबुजून भंग केल्याबद्दल किंवा त्यात हयगय केल्याबद्दल दोषी असेल; किंवा

(d) जो कर्तव्यपालन न केल्याबद्दल त्यावेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही इतर कायद्यान्वये कोणत्याही शिक्षेची तरतूद करण्यात आलेली नसेल असे कर्तव्य न केल्याबद्दल दोषी असले;

त्याला, अपराधसिद्धीनंतर, तीन महिन्यांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावा०साची शिक्षा किंवा शंभर रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

रजा संपल्यावर कामावर हजर होण्यात कसूर केल्याचा परिणाम.

(३) रजेवर गेलेला जो कोणताही पोलीस अधिकारी, अशी रजा संपल्यावर वाजवी कारणाशिवाय कामावर स्वतः हजर होण्यास कसूर करील, तर त्याने पोट-कलम (२) खंड (b) च्या कारणासाठी कलम २९ च्या अर्थानुसार आपल्या पदाची कर्तव्ये बजावण्याचे सोडून दिले आहे असे मानण्यात येईल.

१४६. नेमणुकीचे किंवा पदाचे प्रमाणपत्र किंवा इतर वस्तू देण्यात कसूर केल्याबद्दल शास्ती.— जो कोणताही पोलीस अधिकारी, कलम ३० च्या पोट-कलम (१) च्या तरतुदीनुसार आपल्या नेमणुकीचे किंवा पदाचे प्रमाणपत्र किंवा इतर कोणतीही वस्तू देण्यात जाणूनबुजून हयगय करील किंवा देण्याचे नाकारील त्याला अपराधसिद्धीनंतर, एक महिन्यांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा दोनशे रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

१४७. पोलीस अधिकाऱ्याने तापदायक रीतीने प्रवेश करणे, झडती घेणे, अटक करणे इत्यादी.— (a) कायदेशीररीत्या मिळालेल्या प्राधिकाराशिवाय किंवा वाजवी कारणाशिवाय कोणत्याही इमारतीत, जहाजात, तंबूत किंवा जागेत प्रवेश करील किंवा इतर व्यक्ती प्रवेश करावयास लावील किंवा झडती घेईल किंवा घेववील;

(b) कोणत्याही व्यक्तीची मालमत्ता त्रासदायक रीतीने आणि विनाकारण जप्त करील;

(c) कोणत्याही व्यक्तीस त्रासदायक रीतीने व विनाकारण अटकावून ठेवील, तिची झडती घेईल किंवा तिला अटक करील;

(d) त्याच्या अभिरक्षेतील कोणत्याही व्यक्तीवर विनाकारण कोणताही शारीरिक अत्याचार करील; किंवा

(e) कायद्यान्वये तसा अधिकार नसेल अशी कोणतीही धमकी किंवा आश्वासन देऊ करील;

त्यास अपराधसिद्धीनंतर, अशा प्रत्येक अपराधाबद्दल सहा महिन्यांपर्यंत वाढविता येवू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावसची शिक्षा किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

१४८. अटक केलेल्या व्यक्तीस पाठविण्यात तापदायक विलंब लावण्याबद्दल शास्ती.— ज्या कोणत्याही अटक केलेल्या व्यक्तीस, ज्या दंडाधिकाऱ्याकडे किंवा इतर कोणत्याही अधिकाऱ्याकडे पाठविणे पोलीस अधिकाऱ्यास कायदेशीररीत्या बंधनकारक असेल, त्या दंडाधिकाऱ्याकडे किंवा प्राधिकाऱ्याकडे पाठविण्यास जो पोलीस अधिकारी त्रासदायक रीतीने आणि विनाकारण विलंब लावील त्यास, अपराधसिद्धीनंतर, सहा महिन्यांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

१४९. कलम ७० अन्वये दिलेल्या निदेशास विरोध केल्याबद्दल किंवा त्याचे अनुपालन न केल्याबद्दल शास्ती.— जी कोणतीही व्यक्ती, कलम ७० अन्वये दंडाधिकाऱ्याने किंवा पोलीस अधिकाऱ्याने दिलेल्या कोणत्याही वाजवी निदेशनास विरोध करील किंवा त्याचे अनुपालन ताबडतोब करणार नाही किंवा अशा निदेशास विरोध करण्यात किंवा त्यांचे अनुपालन न करण्यास मदत करील तिला, अपराधसिद्धीनंतर एक वर्षापर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा होईल, परंतु ती लेखी नमूद केलेल्या कारणांस्तव असेल तर चार महिने मुदतीपेक्षा कमी असणार नाही आणि ती व्यक्ती द्रव्यदंडांच्या शिक्षेसही पात्र होईल.

१४९-A. पोलिसाच्या गणवेषाचा अनधिकृतपणे वापर केल्याबद्दल शास्ती.- जर पोलीस दलातील नसणारी कोणतीही व्यक्ती, याबाबतीत महाराष्ट्र राज्यामधील कोणत्याही क्षेत्रासाठी राज्य शासनाने किंवा विशेष आदेशान्वये प्राधिकृत केलेल्या एखाद्या अधिकाऱ्याच्या परवानीशिवाय पोलीस दलाचा गणवेष किंवा उक्त गणवेषाप्रमाणे दिसेल असा कोणताही पोषाख किंवा उक्त गणवेषाच्या कोणत्याही विशेष खुणा असणारा पोषाख घालील तर तिला अपराधसिद्धीनंतर दोन हजार रुपयांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल.

१५०. अपराधी, जेव्हा शिपायाहून वरच्या दर्जाचा पोलीस अधिकारी असेल तेव्हाची अधिकारिता.— या अधिनियमाविरुद्ध केलेले अपराध हे, आरोपी व्यक्ती किंवा व्यक्तींपैकी कोणतीही व्यक्ती शिपायाहून वरच्या दर्जाचा पोलीस अधिकारी असेल तेव्हा ते फक्त इलाखा शहर दंडाधिकाऱ्याने किंवा द्वितीय श्रेणी दंडाधिकाऱ्याच्या दर्जाहून खालचा दर्जा नसलेल्या दंडाधिकाऱ्याने दखल घेतल्याखेरीज दखलपात्र असणार नाहीत.

१५१. अधिनियमाविरुद्ध केलेल्या विशिष्ट अपराधासाठी खटला भरणे हे पोलिसांच्या स्वेच्छानिर्णयानुसार असणे.— राज्य शासनाने किंवा सक्षम प्राधिकाऱ्याने केलेला नियम किंवा आदेश यांचे पालन करून तसे करण्यात आले असेल त्याखेरीज, कलमे ११७, ११९, १३१, १३९, १४०, किंवा कलम १४४ अन्वये जो शिक्षापात्र असेल, अशा अपराधामुळे गंभीर स्वरूपाचे नुकसान झाले नसेल व ताकीद देताच अपराध करण्याचे बंद केले गेले असेल तर, अशा अपराधाबद्दल पोलिसांनी खटला भरणे आवश्यक असणार नाही.

१५१-A. विशिष्ट खटले संक्षिप्त रीतीने निकालात काढणे.— (१) (कलम ११७ अन्वये किंवा कलम १३१ चे (उप-खंड) (तीन), (चार) किंवा (पाच) अन्वये शिक्षापात्र असलेल्या अपराधाची दखल घेणाऱ्या न्यायालयास आरोपीची सुनावणी होण्यापूर्वी विनिर्दिष्ट दिनांकापर्यंत आरोपी व्यक्तीने आपणास अपराध कबूल असल्याबद्दल डाक नोंदणी पत्राने कळवावे आणि न्यायालय विनिर्दिष्ट करील अशी दोन हजार रुपयांहून अधिक नसेल इतकी रक्कम न्यायालयाकडे पाठवावी असे आरोपी व्यक्तीवर बजावावयाच्या समन्सवर नमूद करता येईल.

(२) जर आरोपी व्यक्तीने अपराध मान्य केला आणि विनिर्दिष्ट रक्कम पाठविली तर तिच्याविरुद्ध अपराधाच्या बाबतीत कोणतीही आणखी कार्यवाही केली जाणार नाही.

१५२. इतर अधिनियमाखालील अपराधांबद्दल खटला भरण्यास बाधा न येणे.— या अधिनियमातील कोणत्याही मजकुराचा अर्थ या अधिनियमान्वये शिक्षापात्र असेल अशा कोणत्याही अपराधाबद्दल कोणत्याही इतर अधिनियमान्वये कोणत्याही व्यक्तीवर खटला भरून तिला शिक्षा देण्यास, किंवा इतर कोणत्याही अधिनियमान्वये शिक्षेस पात्र असणाऱ्या एखाद्या अपराधाबद्दल तिच्यावर, या अधिनियमान्वये खटला भरून तिला शिक्षा देण्यास प्रतिबंध होतो असा केला जाणार नाही.

परंतु, असे खटले फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १८९८ (१८९८ चा ५.) च्या कलम १०३ च्या तरतुदींना अधीन असतील.

प्रकरण आठ

संकीर्ण

१५३. फी, बक्षिसे, वगैरेंचा विनियोग.— या अधिनियमान्वये दिलेली लायसन्सेस किंवा लेखी परवानगी यासाठी दिलेली सर्व फी, आणि पोलीस अधिकाऱ्यांनी आदेशिका बजाविल्याबद्दल दिलेल्या सर्व रकमा आणि माहिती देणारे म्हणून पोलीस अधिकाऱ्यांस कायद्यान्वये देय झालेली सर्व बक्षिसे, समपहरणे आणि दंडाखालच्या सर्व रकमा किंवा त्यांचे हिस्से, हे, अशी कोणतीही फी किंवा रक्कम त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही अधिनियमाच्या तरतुदीअन्वये जेथवर कोणत्याही स्थानिक प्राधिकरणाच्या मालकीच्या असतील तेथवर ती फी किंवा ती रक्कम वगळून राज्य शासनाकडे जमा करण्यात येतील :

परंतु, राज्य शासनाच्या मंजुरीने किंवा त्याबाबतीत राज्य शासनाने केलेल्या कोणत्याही नियमान्वये अशी कोणतीही बक्षिसे, समपहरण किंवा दंड याबद्दलची रक्कम संपूर्णतः किंवा अंशतः खास सेवेबद्दल पोलीस अधिकाऱ्यास देता येईल किंवा ती दोन किंवा अधिक पोलीस अधिकाऱ्यांमध्ये विभागून देता येईल.

१५४. पोलिसांच्या इमारतींबद्दल राज्य शासनाने नगरपालिका कर किंवा इतर कर न देणे.— पोलीस दलातील व्यक्तींना त्यांची कामे सोईस्कर रीतीने करता यावीत म्हणून बृहन्मुंबई या व्यतिरिक्त महाराष्ट्र राज्यातील मुंबई प्रदेशातील व तसेच राज्य शासन राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे जाहीर करील अशा महाराष्ट्र राज्याच्या उरलेल्या प्रदेशातील कोणत्याही घराचा किंवा जागेचा भोगवटा किंवा उपयोग केल्याबद्दल नगरपालिका कर किंवा इतर स्थानिक कर राज्य शासनाकडून देय असणार नाहीत.

१५५. आदेश व अधिसूचना प्रसिद्ध करण्याची पद्धती.— या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदीअन्वये राज्य शासनाने किंवा दंडाधिकाऱ्याने किंवा अधिकाऱ्याने प्रसिद्ध केलेला किंवा दिलेला कोणताही आदेश किंवा अधिसूचना, आणि तो किंवा ती योग्य रीतीने प्रसिद्ध केली आहे किंवा दिली आहे हे, त्याची किंवा तिची राजपत्रातील एक प्रत किंवा दंडाधिकाऱ्याने किंवा अधिकाऱ्याने सही केलेली आणि अशा आदेशास किंवा अधिसूचनेस लागू असलेल्या या अधिनियमाच्या कलमाच्या तरतुदीनुसार प्रसिद्ध केलेल्या व काढलेल्या मूळ आदेशाची किंवा अधिसूचनेची खरी नक्कल असल्याबद्दल त्या दंडाधिकाऱ्याने किंवा अधिकाऱ्याने प्रमाणित केलेली आदेशाची किंवा अधिसूचनेची एक प्रत सादर करून सिद्ध करता येईल.

१५६. कार्यपद्धतीत दोष असल्यावरून किंवा नियमबाह्यता झाल्यावरून नियम व आदेश बेकायदेशीर न ठरणे.— या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदीअन्वये किंवा या अधिनियमान्वये केलेल्या कोणत्याही नियमाच्या कोणत्याही तरतुदीअन्वये किंवा बहुतांशी त्यास अनुसरून केलेला किंवा प्रसिद्ध केलेला कोणताही नियम, आदेश, निदेश, अभिनिर्णय, चौकशी किंवा अधिसूचना आणि त्यानुसार केलेले कोणतेही कृत्य, त्या कार्यपद्धतीत कोणताही दोष असल्याच्या किंवा कोणतीही नियमबाह्यता झाल्याच्या कारणावरून बेकायदेशीर, रद्द, विधिअग्राह्य किंवा अपुरे असल्याचे मानण्यात येणार नाही.

१५७. कलमे ५५, ५६, ५७, ५७-अ किंवा ६३-अअ याअन्वये दिलेल्या निदेशांचे उल्लंघन केल्याबद्दलच्या खटल्यात गृहीत धरावयाच्या गोष्टी.— त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरीही, कलमे ५५, ५६, ५७, ५७-अ किंवा ६३-अअ अन्वये दिलेल्या निदेशांचे उल्लंघन केल्याबद्दलच्या खटल्यामध्ये आदेशांची अधिकृत प्रत सादर करण्यात आल्यावर, त्याविरुद्ध सिद्ध करण्यात येईपर्यंत आणि असे विरुद्ध

सिद्ध करण्याची जबाबदारी आरोपी व्यक्तीवर राहील आणि असे विरुद्ध सिद्ध करण्यात येईपर्यंत असे गृहीत धरण्यात येईल की,-

(a) तो आदेश, या अधिनियमान्वये तो काढण्यात सक्षम असलेल्या प्राधिकाऱ्याने काढला होता;

(b) उक्त आदेश ज्या मुद्यांवर व ज्या प्रयोजनांसाठी काढलेला होता ती अस्तित्वात होती आणि उक्त आदेश काढणे आवश्यक होते अशी तो काढणाऱ्या प्राधिकाऱ्याची खात्री झालेली होती;

आणि

(c) उक्त आदेश अन्यथा विधिग्राह्य होता आणि या अधिनियमाच्या तरतुदींशी सुसंगत होता.

१५७-A. अधिकारांचा वापर करण्यास सक्षम असलेले, रिकाम्या जागांचा कार्यभार धारण करणारे किंवा त्या जागांवर येणारे अधिकारी.– आयुक्त, दंडाधिकारी किंवा पोलीस अधिकारी यांचे पद रिकामे झाल्याच्या परिणामी, कोणताही अधिकारी, असा आयुक्त, दंडाधिकारी, किंवा पोलीस अधिकारी यांच्या पदाचा कार्यभार धारण करील किंवा त्याच्या पदावर हंगामी किंवा कायमच्या स्वरूपात येईल तर असा अधिकारी, यथास्थिति, असा आयुक्त, दंडाधिकारी, किंवा पोलीस अधिकारी, यांना या अधिनियमान्वये अनुक्रमे दिलेल्या अधिकारांचा वापर करण्यास आणि त्यांच्यावर लादण्यात आलेली सर्व कर्तव्ये पार पाडण्यास सक्षम असेल.

१५८. ज्या क्षेत्रामधून निघून जाण्यासंबंधी निदेश देण्यात आला असेल अशा क्षेत्रात प्रवेश करण्याची किंवा परतण्याची परवानगी देण्यात आलेल्या व्यक्तीने करून दिलेले बंधपत्र दंडनीय करणे.– कलम ६३ च्या पोट-कलम (१) अन्वये परवानगी देण्यात आलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने जर उक्त पोट-कलमान्वये लादलेल्या किंवा उक्त कलमाच्या पोट-कलम (२) अन्वये तिने लिहून दिलेल्या बंधपत्रातील कोणत्याही शर्तीचे पालन करण्यात कसूर केली तर, तिचे बंधपत्र दंडनीय करण्यात येईल आणि अशा बंधपत्रामुळे जी बांधली गेली असेल अशी कोणतीही व्यक्ती त्याबद्दल दंड भरील किंवा असा दंड का भरण्यात येऊ नये याबद्दल न्यायालयाचे समाधान होईल असे कारण दाखवील.

१५९. कर्तव्यानुसार सद्भावनापूर्वक केलेल्या कृत्याबद्दल कोणताही दंडाधिकारी किंवा पोलीस अधिकारी दंड भरण्यास किंवा नुकसान भरून देण्यास पात्र असणार नाही.– या अधिनियमाच्या किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्याच्या किंवा त्यात केलेल्या किंवा दिलेल्या कोणत्याही नियमाच्या, आदेशाच्या किंवा निदेशाच्या कोणत्याही तरतुदीअन्वये कोणत्याही महसूल आयुक्तावर, दंडाधिकाऱ्यावर किंवा पोलीस अधिकाऱ्यावर लादण्यात आलेल्या कोणत्याही कर्तव्यास किंवा त्यांना दिलेल्या कोणत्याही प्राधिकाऱ्यास अनुसरून किंवा अनुसरण्याच्या उद्देशाने कोणत्याही महसूल आयुक्ताने, दंडाधिकाऱ्याने किंवा पोलीस अधिकाऱ्याने सद्भावनापूर्वक केलेल्या कृत्याबद्दल तो कोणताही दंड भरण्यास किंवा नुकसानभरपाई देण्यास पात्र असणार नाही.

१६०. प्रत्यक्ष प्राधिकारान्वये केलेला कोणताही नियम किंवा दिलेला आदेश किंवा निदेश सद्भावनापूर्वक अमलात आणल्याबद्दल कोणताही लोकसेवक वर म्हटल्याप्रमाणे पात्र असणार नाही.– राज्य शासनाने किंवा त्याबाबतीत या अधिनियमान्वये किंवा त्याअन्वये केलेल्या कोणत्याही नियमान्वये, दिलेल्या कोणत्याही अशा आदेशान्वये किंवा निदेशान्वये अधिकार दिलेल्या व्यक्तीने, प्राधिकार आहे असे समजून दिलेला असा आदेश किंवा निदेश सद्भावनापूर्वक अमलात आणल्याच्या कारणावरून योग्य रीतीने नेमलेला किंवा प्राधिकार दिलेला कोणताही लोकसेवक किंवा व्यक्ती कोणताही दंड भरण्यास किंवा नुकसानभरपाई देण्यास पात्र असणार नाही.

१६१. वर म्हटल्याप्रमाणे कर्तव्याच्या निमित्ताने केलेल्या कृत्यांच्या बाबतीत वाद किंवा खटले.– (१) पूर्वोक्तप्रमाणे कोणत्याही कर्तव्याचे किंवा प्राधिकाराचे निमित्त दाखवून, किंवा अशा कर्तव्याचे किंवा प्राधिकाराचे अतिक्रमण करून केलेल्या कोणत्याही कृत्यामुळे महसूल आयुक्ताने, आयुक्ताने, दंडाधिकाऱ्याने, पोलीस अधिकाऱ्याने किंवा इतर व्यक्तीने अपराध केला आहे किंवा अशा महसूल आयुक्ताने, आयुक्ताने, दंडाधिकाऱ्याने, पोलीस अधिकाऱ्याने किंवा इतर व्यक्तीने अन्याय केला आहे असा आरोप करण्यात आला असेल तर किंवा उक्त अपराध किंवा अन्याय घडला किंवा करण्यात आला असेल तर तो पूर्वोक्त स्वरूपाचा आहे असे न्यायालयास दिसून आले असेल अशा बाबतीतील खटला किंवा वाद ज्या कृत्याबद्दल तक्रार करण्यात आली असेल ते कृत्य घडल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यानंतर केलेला असल्यास तो विचारार्थ स्वीकारण्यात येणार नाही किंवा तो फेटाळण्यात येईल :

विहित मुदतीच्या आत दाखल न केल्यास ते विचारात न घेणे किंवा फेटाळून लावणे.

परंतु, पोलीस अधिकाऱ्याविरुद्ध असलेला असा कोणताही खटला, अपराध केल्याच्या दिनांकापासून दोन वर्षाच्या आत राज्य शासनाच्या पूर्व मंजुरीने दाखल केला असेल तर, न्यायालयाला तो विचारार्थ स्वीकारता येईल.

उपरोक्त वादात एक महिन्याची नोटीस देणे व तक्रार केलेल्या अन्यायाचा पूर्ण तपशील देणे.

(२) उपरिनिर्दिष्ट अन्यायाबद्दल नियोजित वाद दाखल करावयाचा उद्देश असलेली व्यक्ती, अन्याय केल्याचा आरोप असेल अशा व्यक्तीस, नियोजित वादाबद्दल कमीत कमी एक महिना अगोदर नोटीस देईल व ज्या अन्यायाबद्दल तक्रार केली असेल त्याबद्दलचा पूर्ण तपशील देईल व असे न केल्यास असा वाद फेटाळणात येईल.

नोटीस केव्हा देण्यात आली व प्रतिपूर्ती देण्यास तयार आहे किंवा नाही या गोष्टी वादपत्रात नमूद करणे.

(३) वादपत्रामध्ये प्रतिवादीवर उपरोक्तप्रमाणे नोटीस बजावण्यात आली आहे हा मजकूर आणि नोटीस बजावण्याचा दिनांक देण्यात येईल, आणि तीत, प्रतिवादीने नुकसानीची प्रतिपूर्ती करण्याचे कबूल केले आहे काय आणि कबूल केलेले असल्यास, किती प्रतिपूर्ती देण्याचे कबूल केले आहे या गोष्टी नमूद करील, उक्त नोटीशीची एक प्रत, ती नोटीस केव्हा व कशी बजावण्यात आली याबद्दल वादीच्या शेऱ्यानिशी किंवा प्रतिज्ञापत्रानिशी वादपत्राबरोबर जोडण्यात येईल.

१६२. लायसन्स आणि लेखी परवानगी यात शर्ती, वगैरे विनिर्दिष्ट करणे व त्यावर सही करणे.– (१) या अधिनियमाच्या तरतुदीअन्वये देण्यात आलेल्या कोणत्याही लासन्समध्ये किंवा लेखी परवानगीत, ज्या मुदतीसाठी व ज्या जागेसाठी ती देण्यात आली असेल ती मुदत व ती जागा आणि ज्या शर्तींना आणि निर्बंधाना अधीन राहून ती देण्यात आली असेल त्या शर्ती व निर्बंध विनिर्दिष्ट करण्यात येईल आणि असे लायसन्स किंवा लेखी परवानगी सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या सहीने देण्यात येईल आणि त्याबाबतीत त्यासाठी या अधिनियमाखालील कोणत्याही नियामान्वये विहित करण्यात आली असेल अशी फी आकारण्यात येईल.

लायसन्स इत्यादी रद्द करणे

(२) या अधिनियमाद्वारे मंजूर केलेले कोणतेही लायसन्स किंवा लेखी परवानगी, जर तिच्या शर्ती किंवा निर्बंधापैकी कोणत्याही शर्तीचा किंवा निर्बंधाचा, ती दिलेल्या व्यक्तीकडून भंग करण्यात आला असेल किंवा अशी शर्त किंवा निर्बंध टाळण्यात आला असेल किंवा अशा लायसन्सचा किंवा परवानगीचा संबंध असलेल्या कोणत्याही बाबतीत कोणत्याही अपराधाबद्दल अशा व्यक्तीस सिद्धपराधी ठरविण्यात आले असेल तर सक्षम प्राधिकाऱ्याला कोणत्याही वेळी ती निलंबित किंवा रद्द करता येईल.

लायसन्स इत्यादी रद्द केले गेले असेल तेव्हा ज्या व्यक्तीस ते देण्यात आले असेल त्या व्यक्ती जवळ ते नाही असे मानणे.

(३) जेव्हा असे कोणतेही लायसन्स किंवा लेखी परवानगी निलंबित किंवा रद्द करण्यात येईल तेव्हा किंवा लायसन्स किंवा परवानगी ज्या मुदतीसाठी मंजूर केली गेली होती ती मुदत संपेल तेव्हा, ज्या व्यक्तीस ते लायसन्स किंवा लेखी परवानगी देण्यात आली होती ती व्यक्ती, यथास्थिति ते लायसन्स किंवा ती परवानगी निलंबित किंवा रद्द करणारा आदेश रद्द करण्यात येईपर्यंत किंवा ते लायसन किंवा ती परवानगी नवीन करण्यात येईपर्यंत लायसन्सवाचून किंवा लेखी परवानगीवाचून आहे असे या अधिनियमाच्या सर्व प्रयोजनांसाठी मानण्यात येईल.

लायसन्स, इत्यादी मंजूर करण्यात आलेल्या व्यक्तीने फर्माविण्यात येईल तेव्हा ते सादर करणे.

(४) असे कोणतेही लायसन्स किंवा लेखी परवानगी ज्या व्यक्तीस देण्यात आली असेल अशी प्रत्येक व्यक्ती लायसन्स किंवा लेखी परवानगी अमलात असेल त्या मुदतीत सर्व वाजवी वेळी, पोलीस अधिकाऱ्याने तसे करण्यास फर्मावल्यास असे लायसन्स किंवा लेखी परवानगी सादर करील.

स्पष्टीकरण- या कलमाच्या प्रयोजनाकरिता, जिला लायसन्स किंवा लेखी परवानगी मंजूर करण्यात आली असेल त्या व्यक्तीच्या वतीने काम करणारा नोकर किंवा अन्य अभिकर्ता याने केले असे कोणतेही उल्लंघन किंवा अशी टाळाटाळ किंवा त्यावर सिद्ध झालेला आरोप म्हणजे, लायसन्स किंवा लेखी परवानगी मंजूर करण्यात आलेल्या व्यक्तीने (शर्तीचे किंवा निर्बंधाचे) उल्लंघन किंवा टाळाटाळ केली आहे. किंवा यथास्थिति, त्याच्या बाबतीत अपराध सिद्ध झाला आहे, असे मानण्यात येईल.

१६३. जाहीर नोटिसा कशा द्याव्यात.– या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदीअन्वये देणे आवश्यक असेल अशी कोणतीही जाहीर नोटीस ही लेखी व सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या सहीनिशी देण्यात येईल आणि ती ज्या स्थानास लागू होईल त्या स्थानामध्ये मोक्याच्या सार्वजनिक जागेत तिच्या प्रती चिकटवून किंवा दवंडीद्वारे तिची घोषणा करून, किंवा उक्त प्राधिकाऱ्यास योग्य वाटेल अशा इंग्रजी किंवा प्रादेशिक भाषेतील किंवा हिंदीतील स्थानिक वर्तमानपत्रात तिची जाहिरात देऊन किंवा या साधनापैकी कोणत्याही दोन किंवा अधिक साधनांनी किंवा त्यास योग्य वाटेल अशा अन्य कोणत्याही साधनांनी प्रसिद्ध करण्यात येईल.

१६४. सक्षम प्राधिकाऱ्याशी संमती वगैरे त्याच्या सहीच्या लेखी दस्तऐवजावरून सिद्ध करणे.– कोणतेही कृत्य करणे किंवा करण्याचे वर्जिणे किंवा कोणत्याही गोष्टीची विधिग्राह्यता जेव्हा या अधिनियमान्वये सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या संमतीवर, मान्यतेवर, घोषणेवर, अभिप्रायावर किंवा खात्रीवर अवलंबून असेल तेव्हा अशी संमती, मान्यता, घोषणा, अभिप्राय किंवा खात्री यांचा आशय ज्यात अभिप्रेत असेल किंवा ज्यात त्याबद्दलचा मजकूर दिलेला असेल अशा सक्षम प्राधिकाऱ्याने सही केलेला लेखी दस्तऐवज हा त्याबद्दलचा पुरेसा पुरावा असेल.

१६५. नोटीसा इत्यादीवर सहीचा ठसा मारता येईल.– समन्स किंवा अधिपत्र किंवा झडतीबद्दलचे अधिपत्र नसलेल्या प्रत्येक लायसन्सवर लेखी परवानगी, नोटीशीवर किंवा इतर दस्तऐवजावर या अधिनियमान्वये किंवा त्याखालील कोणत्याही नियामन्वये आयुक्ताची सही असणे आवश्यक असेल तेव्हा, जर त्यावर त्याच्या प्रतिरूप सहीचा ठसा मारला असेल तर असे लायसन्स, लेखी परवानगी, नाटीस किंवा इतर दस्तऐवज हा योग्य रीतीने सही केलेला आहे असे मानले जाईल.

१६६. हितसंबंधित व्यक्तीस कोणताही नियम किंवा आदेश विलोपित करण्याबद्दल बदलण्याबद्दल किंवा त्यात फेरफार करण्याबद्दल राज्य शासनाकडे अर्ज करता येईल.– (१) या अधिनियमान्वये देण्यात

आलेल्या प्राधिकारान्वये राज्य शासनाने केलेल्या कोणत्याही नियमात किंवा आदेशात, लोकांनी किंवा विशिष्ट वर्गाच्या लोकांनी काही कर्तव्ये किंवा कृत्य करणे आवश्यक केले असेल तेव्हा, किंवा त्यांनी स्वतः त्या नियमात किंवा आदेशात विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे वागावे किंवा त्यांच्या नियंत्रणाखालील लोकांस त्याप्रमाणे वागण्याबद्दल आदेश द्यावा असे असेल तेव्हा, हितसंबंध कोणत्याही व्यक्तीस तो नियम किंवा आदेश बेकायदेशीर, जुलमाचा किंवा गैरवाजवी असल्याच्या कारणांमुळे विलोपित करण्याबद्दल, बदलण्याबद्दल किंवा त्यात फेरफार करण्याबद्दल राज्य शासनाच्या सचिवाकडे विज्ञापन सादर करून शासनाकडे अर्ज करता येईल.

एखादा नियम किंवा आदेश बेकायदेशीर असल्याचे घोषित करण्याकरिता जिल्हा न्यायालयात वाद केव्हा दाखल करता येईल.

(२) उपरोक्तप्रमाणे अर्ज केल्यानंतर आणि तो पूर्णतः किंवा अंशतः नाकारण्यात आल्यावर किंवा अशा अर्जाचे उत्तर न मिळाल्याला किंवा राज्य शासनाचा त्यावरील निर्णय प्रकाशित झाल्याला चार महिने लोटल्यानंतर, हितसंबंधित व्यक्तीस आणि तो नियम किंवा आदेश कायद्याविरुद्ध आहे असे समजणारी व्यक्ती तो नियम किंवा आदेश पूर्णतः किंवा अंशतः कायद्याविरुद्ध आहे असे घोषित करण्यासाठी राज्याविरुद्ध वाद दाखल करण्यास सक्षम असेल. अशा वादातील निर्णयावर अपील करता येईल आणि जो नियम किंवा आदेश बेकायदेशीर आहे असे अखेरीस ठरविले जाईल तो नियम किंवा आदेश राज्य शासन विलोपित करील किंवा बदलील किंवा कायद्यास सुसंगत होईल अशा रीतीने त्यात फेरफार करील.

१६७. निरसन आणि व्यावृत्ती.– (१) अनुसूची एक भाग एक यात विनिर्दिष्ट केलेल्या अधिनियमिती, याद्वारे निरसित करण्यात येत आहेत:

(i) अशा कोणत्याही अधिनियमितीअन्वये विहित केलेले सर्व नियम, केलेल्या नेमणुका, दिलेले अधिकार, केलेले किंवा संमत केलेले आदेश, देण्यात आलेले निदेश आणि अशी प्रमाणपत्रे दिलेली संमती, परवाना किंवा लायसन्स,काढण्यात आलेले किंवा बजाविलेले समन्स किंवा अधिपत्रे अटक केलेल्या किंवा स्थानबद्ध करून ठेवलेल्या किंवा जामिनावर किंवा बंधपत्रावर सोडून दिलेल्या व्यक्ती,काढण्यात आलेली झडतीची अधिपत्रे, समपहरण केलेले बंधपत्र किंवा शास्ती ही जेथवर या अधिनियमाशी सुसंगत असेल तेथवर त्याअन्वये अनुक्रमे विहित करण्यात, देण्यात संमत करण्यात, बजाविण्यात अटक करण्यात, स्थानबद्ध करून ठेवण्यात, सोडून देण्यात, समपहरण करण्यात आली आहेत व झाली आहेत असे मानले जाईल.

(ii) कोणत्याही मुंबई अधिनियमात, याद्वारे निरसित केलेल्या अधिनियमांपैकी कोणत्याही अधिनियमासंबंधी असलेले सर्व निर्देश हे जणू या अधिनियमाच्या तत्सम तरतुदीसंबंधी केलेले निर्देश आहेत. असे समजले जाईल.

(२) पोट-कलम (१) मधील कोणत्याही मजकुरामुळे पुढील गोष्टीस बाध येतो असे मानले जाणार नाहीः-

(a) एखाद्या क्षेत्रात या अधिनियमाच्या तरतुदी ज्या दिनांकास अमलात येतील त्या दिनांकापूर्वी अशा क्षेत्रात केलेल्या किंवा करू दिलेल्या कोणत्याही कृत्याची विधिग्राह्यता, विधिअग्राह्यता किंवा परिणाम किंवा फलित;

(b) अशा दिनांकापूर्वी अगोदरच संपादन केलेला, उपार्जित झालेला कोणताही अधिकार, विशेषाधिकार किंवा पत्करलेले कोणतेही बंधन किंवा दायित्व ;

(c) अशा दिनांकापूर्वी केलेल्या कोणत्याही कृत्याच्या बाबतीत झालेली किंवा लादण्यात आलेली कोणतीही शास्ती, समपहरण किंवा शिक्षा

(d) असा अधिकार, विशेषाधिकार, बंधन, जबाबदारी, शास्ती, समपहरण किंवा शिक्षा यासंबंधीचे कोणतेही अन्वेषण कायदेशीर कार्यवाही किंवा उपाययोजना

(e) उपरोक्त दिनांकास कोणत्याही न्यायालयात किंव कोणत्याही अधिकाऱ्यापुढे अनिर्णित अवस्थेत असलेली कोणतीही कायदेशीर कार्यवाही किंवा अशी कार्यवाही चालू असताना केलेली किंवा करू दिलेली कोणतीही गोष्ट,आणि अशा कार्यवाहीतून उद्‌भवलेली अशी कोणतीही कार्यवाही किंवा अपील किंवा पुनरीक्षणाची कार्यवाही ही, जणू हा अधिनियम अमलात आला नसल्याप्रमाणे,यथास्थिती दाखल करण्यात येईल, चालू राहील किंवा निकालात काढण्यात येईल.

(२-A) हा अधिनियम, मुंबई पोलीस (विस्तार व सुधारणा) अधिनियम १९५९ (१९५९ चा मुंबई ३४.) अन्वये तो राज्याचा ज्या भागास लागू करण्यात आला असेल त्या भागात अमलात आल्यावर, राज्याचा त्या भागात अमलात असलेले अनुसूची एक च्या भाग दोनमध्ये व अनुसूची चारमध्ये विनिर्दिष्ट केलेले कायदे निरसित होतील :

परंतु अशा निरसनामुळे पुढील गोष्टींना बाध येणार नाही :-

(a) अशा रीतीने निरसित केलेल्या कोणत्याही कायद्याचा पूर्वीचा अंमल, किंवा तद्न्वये रीतसर केलेली किंवा करू दिलेली कोणतीही गोष्ट; किंवा

(b) अशा रीतीने निरसित केलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये संपादन केलेला, उपार्जित झालेला हक्क, विशेषाधिकार, किंवा पत्करलेले आबंधन किंवा दायित्व किंवा

(c) अशा रीतीने निरसित केलेल्या कोणत्याही कायद्याविरुद्ध केलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या बाबतीत झालेली कोणतीही शास्ती :

आणि राज्याच्या संबंधित भागात हा अधिनियम अमलात आला नव्हता असे समजून कोण्यत्याही उपरोक्त हक्काच्या, विशेषाधिकाराच्या, आबंधनाच्या, दायित्वाच्या किंवा शास्तीच्या बाबतीत कोणतेही अन्वेषण, कायदेशीर कार्यवाही किंवा उपयायोजना दाखल करता येईल. चालू ठेवता येईल किंवा अमलात आणता येईल व अशी कोणतीही शास्ती लादता येईल :

परंतु आणखी असे की,पूर्ववर्ती परंतुकास अधीन राहून, अशा कोणत्याही निरसित केलेल्या कायद्यान्वये केलेली कोणतीही गोष्ट किंवा कोणतीही कृती (विहित केलेला कोणताही नियम, केलेली नेमणूक, दिलेला अधिकार, काढलेला किंवा दिलेला आदेश, दिलेला निदेश किंवा दिलेले प्रमाणपत्र, दिलेली संमती,परवानगी दिलेला परवाना किंवा दिलेला लायसन्स, काढण्यात आलेले किंवा बजाविलेले समन्स किंवा अधिपत्र, अटक केलेली किंवा स्थानबद्ध केलेली किवा जामिनावर किंवा बंधपत्रावर मुक्त केलेली व्यक्ती, दिलेले झडतीचे अधिपत्र किंवा समपहरण केलेले बंधपत्र यांचा यात समावेश होतो.) या अधिनियमाशी विसंगत नसेल तेथवर, ज्यावेळी अशी गोष्ट करण्यात आली किंवा अशी कृती करण्यात आली त्यावेळी, राज्याच्या संबंधित भागात उक्त तरतुदी अमलात होत्या असे समजून या अधिनियमाच्या तत्सम तरतुदीअन्वये केलेली आहे असे समजण्यात येईल, आणि या अधिनियमान्वये केलेली कोणतीही गोष्ट किंवा केलेली कोणतीही कृती याअन्वये तिचे अतिक्रमण होत नाही तोपर्यंत त्याप्रमाणे अमलात असण्याचे चालू राहील.

परंतु तसेच, त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यातील अशा कोणत्याही निरसित केलेल्या

कायद्यासंबंधीचा किंवा त्याच्या कोणत्याही तरतुदीसंबंधीचा कोणताही निर्देश हा या अधिनियमासंबंधीचा किंवा त्याच्या तत्सम तरतुदीसंबंधीचा निर्देश आहे असा अर्थ लावण्यात येईल.)

(३) अनुसूची तीन मध्ये विनिर्दिष्ट केलेली अधिनियमिती ही, दुसऱ्या राज्यात घातलेले प्रदेश वगळून पुनर्रचनेपूर्वीच्या मुंबई राज्यास लागू करताना अनुसूचीच्या स्तंभ (४) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या मर्यादेपर्यंत आणि अशा पद्धतीनुसार याद्वारे दुरुस्त करण्यात येत आहे.

१६८. ग्राम पोलीस आणि राखीव पोलीस यासंबंधीच्या कायद्याची व्यावृत्ती..– या अधिनियमातील कोणत्याही गोष्टीचा, मुंबई ग्राम पोलीस अधिनियम १८६७, (१८६७ चा मुंबई ८.) मुंबई राज्याच्या कच्छ प्रदेशात अमलात असलेला तो अधिनियम किंवा सौराष्ट्र ग्राम पोलीस अध्यादेश, १९४९, (१९४९ चा सौराष्ट्र अध्यादेश ३२.) किंवा राज्याच्या कोणत्याही भागात अमलात असलेला कोणताही तत्सम कायदा याच्या किंवा राखीव पोलीसासंबंधी करण्यात येईल अशा कोणत्याही अधिनियमाच्या तरतुदीवर परिणाम होणार नाही.

अनुसूची एक

कलमे ३ आणि ५ आणि कलम १६७ ची १(पोट-कलमे (१) व (२-A) पहा

वर्ष (१)	क्रमांक (२)	संक्षिप्त नाव (३)
		भाग एक
१८९०	चार	मुंबई जिल्हा पोलीस अधिनियम, १८९०
१९०२	चार	मुंबई जिल्हा पोलीस अधिनियम, १९०२
१९४९	सोळा	पोलीस दल (नियंत्रण व मार्गदर्शन) अधिनियम, १९४९
		भाग दोन
१८६१	पाच	मुंबई राज्याच्या विदर्भ प्रदेशात अमलात असलेला पोलीस अधिनियम, १८६१
१८९०	चार	मुंबई राज्याच्या कच्छ प्रदेशात अमलात असलेला मुंबई जिल्हा पोलीस अधिनियम, १८९०
१३२९	फसली	दहा हैद्राबाद जिल्हा पोलीस अधिनियम
१९५४	अठरा	सौराष्ट्र पोलीस अधिनियम, १९५४)

अनुसूची दोन

(कलम १४ पहा)

पोलीस दलात नेमणूक केल्याबद्दलचे प्रमाणपत्र

क्रमांक......................

महाराष्ट्र राज्य

मुंबई पोलीस अधिनियम, १९५१.......................या अन्वये दिलेले नेमणुकीबद्दलचे प्रमाणपत्र १८६१ चा अधिनियम क्रमांक ५.

श्री..................यांची ....म्हणून नेमणूक केली आहे आणि मुंबई पोलीस अधिनियम, १९५१ या अन्वये पोलीस अधिकाऱ्यास जे अधिकार, कामे व विशेषाधिकार आहेत ते त्यास दिले आहेत.

सन १८६१ चा अधिनियम क्रमांक ५

बृहन्मुंबई/आयुक्त......................याच्या प्रभाराखालील क्षेत्र)

मुंबई जिल्हा पोलीस.........................यामध्ये

रेल्वे पोलीस

दिनांक..............माहे....................१९...................

सही........................

पदनाम....................

अनुसूची तीन

(कलम १६७ चे पोट-कलम (३) पहा)

वर्ष (१)	क्रमांक (२)	संक्षिप्त नाव (३)	दुरूस्ती (४)
१८९८	५	फौजदारी प्रक्रिया संहिता	अधिनियमाच्या कलम १च्या पोट-कलम (२) च्या खंड (c) मध्ये- (i)कलकत्ता, मद्रास आणि मुंबई ही शहरे या मजकुराच्याऐवजी ''कलकत्ता आणि मद्रास ही शहरे'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल. (ii) ''कलकत्ता आणि मुंबई ही शहरे'' या मजकुराच्या ऐवजी ''कलकत्ता शहर'' ही मजकूर दाखल करण्यात येईल.

अनुसूची चार

(कलम १६७, पोट-कलम (२-क) पहा)

वर्ष	क्रमांक	संक्षिप्त नाव
१९४६	दहा	मध्यप्रांत व वऱ्हाडचा गुंडाबाबत अधिनियम, १९४६
१९४७	सतरा	मध्यप्रांत व वऱ्हाडचा विशेष पोलीस आस्थापना अधिनियम, १९४७
१९५१	एकोणतीस	हैद्राबाद सार्वजनिक सुरक्षा उपाय अधिनियम, १९५१
१९५३	बारा	मुंबई राज्याच्या कच्छ प्रदेशास लागू केलेला पंजाब राज्य सुरक्षा अधिनियम, १९५३
१९५५	पंचवीस	सौराष्ट्र ग्रामरक्षक दल अधिनियम, १९५५
१९५७	सदतीस	हैद्राबाद सार्वजनिक सुरक्षा उपाय (सुधारणा) आणि पुरवणी तरतूदी अधिनियम, १९५७

* * *

RNI No. MAHHENG/2009/35528
Reg. No. MH/MR/South-344/2014-16

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग आठ

वर्ष ६, अंक २२(१०)] बुधवार, जून २५, २०१४/आषाढ ४, शके १९३६ [पृष्ठे १४, किंमत : रुपये २७.००

असाधारण क्रमांक ७६

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र विधानमंडळाचे अधिनियम व राज्यपालांनी प्रख्यापित केलेले अध्यादेश व केलेले विनियम आणि विधि व न्याय विभागाकडून आलेली विधेयके (इंग्रजी अनुवाद).

In pursuance of clause (3) of article 348 of the Constitution of India, the following translation in English of the Maharashtra Police (Amendment and Continuance) Act, 2014 (Mah. Act No. XXIV of 2014), is hereby Published under the authority of the Governor.

By order and in the name of the Governor of Maharashtra,

H. B. PATEL,
Principal Secretary to Government,
Law and Judiciary Department.

MHARASHTRA ACT No. XXIV OF 2014.

(First Published, after having received the assent of the Governor in the "Maharashtra Government Gazette" , on the 25th June 2014).

An Act further to amend the Maharashtra Police Act.

XXII of 1951. Mah. Ord. III of 2014.

WHEREAS the Governor of Maharashtra had, with a view further to amend the Maharashtra Police Act, promulgated the Maharashtra Police (Amendment) Ordinance, 2014, on the 1st February 2014 (hereinafter referred to as "the said Ordinance");

AND WHEREAS upon the re-assembly of the State Legislature on the 24th February 2014, a Bill for converting the said Ordinance into an Act of the State Legislature was introduced in the Maharashtra Legislative Assembly as L. A. Bill No. III of 2014, on the 24th February 2014;

AND WHEREAS the said Bill could not be passed by the State Legislature, as the session of the State Legislature was prorogued on the 28th February 2014;

AND WHEREAS as provided by article 213(2)(a) of the Constitution of India, the said Ordirance would have ceased to operate after the 6th April 2014, the date on which the period of six weeks from the date of re-assembly of the State Legislature would have expired;

AND WHEREAS it was considered expedient to continue the operation of the provisions of the said Ordinance ;

AND WHEREAS both Houses of the State Legislature were not in session and the Governor of Maharashtra was satisfied that circumstances existed which rendered it necessary for him to take immediate action to continue the operation of the provisions of the said Ordinance, for the purposes hereinafter appearing; and, therefore, promulgated the Maharashtra Police (Amendment and Continuance) Ordinance, 2014, on the 5th April 2014 ; Mah. Ord. VIII of 2014.

AND WHEREAS, it is expedient to replace the said Ordinance by an Act of the State Legislature, it is hereby enacted in the Sixty-fifth Year of the Republic of India as follows :-

Short title and commencement. **1.** (*1*) This Act may be called the Maharashtra Police (Amendment and Continuance) Act, 2014.

(*2*) It shall be deemed to have come into force on the 1st February 2014.

Amendment of section 2 of XXII of 1951. **2.** In section 2 of the Maharashtra Police Act (hereinafter referred to as "the principal Act"),– XXII of 1951

(*a*) after clause (*1*), the following clause shall be inserted, namely :–

"(*1A*) "Competent Authority" means the Competent Authority mentioned in section 22N; " ;

(*b*) after clause (*6*); the following clauses shall be inserted, namely :–

"(*6A*) "General Transfer" means posting of a Police Personnel in the Police Force from one post, office or Department to another post, office or Department in the month of April and May of every year, after completion of normal tenure of two years ;

(*6B*) "Mid-term Transfer" means transfer of a Police Personnel in the Police Force other than the General Transfer ; " ;

(*c*) after clause (*10*), the following clause shall be inserted, namely:–

"(*10A*) "Police Establishment Board No. 1", "Police Establishment Board No. 2", "Police Establishment Board at Range Level" and "Police Establishment Board at Commissionerate Level" means the Boards constituted under sections 22C, 22E, 22G and 221, respectively; " ;

(*d*) after clause (*11*), the following clauses shall be inserted, namely:–

"(*11A*) "Police Personnel" means any member of the Police Force appointed or deemed to be appointed under this Act;

(*11B*) "post" means any post created on the establishment of Director General and Inspector General of Police and includes the posts assigned for Police Personnel on State or Central deputation; " ;

(*e*) after clause (*14*), the following clauses shall be inserted, namely:–

"(*14A*) "section" means section of this Act;

(*14B*) "State Government" means the Government of Maharashtra ;

(*14C*) State Police Complaints Authority" and "Division Lovel Complaints Authority" means the Authorities constituted under sections 22P and 22S, respectively;

(*14D*) "State Security Commission" means the State Security Commission constituted under section 22B;".

3. In section 6 of the principal Act, after sub-section (*1*), the following sub-sections shall be inserted, namely:– Amendment of section 6 of XXII of 1951.

"(*1A*) The Director General and Inspector General of Police shall be selected by the State Government from amongst the four senior most Police Officers from the Cadre, on the basis of their length of service, very good record, range of experience, integrity and professional ability for heading the Police Force.

(*1B*) Once appointed, the Director General and Inspector General of Police shall have a minimum tenure of at least two years, subject to his age of superannuation. The Director General and Inspector General of Police may, however, be relieved of his responsibility by the State Government consequent upon any action taken against him under the All India Services (Discipline and Appeal) Rules, 1969 or following his conviction in a court of law or in a case of corruption, or guilty of gross dereliction of his duty or if he is otherwise incapacitated from discharging his duty.".

4. After section 22A of the principal Act, the following Chapter shall be inserted, namely : Insertion of Chapter II-A in XXII of 1951.

CHAPTER II-A
STATE SECURITY COMMISSION, POLICE ESTABLISHMENT BOARDS AND POLICE COMPLAINTS AUTHORITIES.

22B. (*1*) The State Government shall, by notification in the *Official Gazette*, constitute a State Security Commission for the purpose of exercising such powers and performing such functions as may be assigned to the Commission under this Act, State Security Commission.

(*2*) The State Security Commission shall consist of the following members, namely:–

(*a*) Minister in-charge of Home Department	...	*Ex-Officio* Chairperson
(*b*) Leader of Opposition of State Legislative Assembly	...	Member;
(*c*) Chief Secretary	...	Member;
(*d*) Additional Chief Secretary (Home)	...	Member;
(*e*) Five non-official Members (to be nominated by the State Government)	...	Member;
(*f*) Director General and Inspector General of Police	...	Member-Secretary.

(3) On the constitution of the State Security Commission under subsection (*1*), the erstwhile State Security Commission constituted by the Home Department under the Government Resolution, dated the 10th July 2013 shall cease to exist :

Provided that, the recommendations and reports made by the erstwhile State Security Commission shall continue to operate as if the same are made by the State Security Commission constituted under this Act.

(*4*) No person shall be nominated as a non-official member of the State Security Commission if he,–

(a) is not a Citizen of India ; or

(*b*) has been convicted by a court of law or against whom criminal charges have been framed by a court of law; or

(*c*) has been dismissed or removed from the Government service, Semi-Government or private service or compulsorily retired on the grounds of corruption or inefficiency or moral turpitude or any kind ofmisconduct; or

(*d*) has been debarred from holding any public office or from contesting any election; or

(*e*) holds or has held any political office, including that of member of Parliament or State Legislature or a local body, or is or was an office bearer of any political party or any organization connected with a political party; or

(*f*) is of unsound mind.

(*5*) While nominating non-official members under clause (*e*) of sub-section (*2*), care must be taken to ensure that the representation be given to all sections of the society. Out of the members so nominated, atleast one shall be a woman and one shall be from the persons belonging to the Backward Class. The non-official members may be broadly from the following disciplines :

(*a*) academician, liberal arts, communication or media ;

(*b*) science and technology especially in the field of Information Technology, surveillance or security related technology ;

(*c*) scinence in the legal field ;

(*d*) corporate governance;

(*e*) non-Government organizations working in the field of women and child development, social justice, tribal development, rural developmentor urban development.

Explanation.–For the purposes of this sub-section, the expression"Backward Class” means the Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Denotified Tribes (*Vimukta Jatis*), Nomadic Tribes, Special Backward Category and Other Backward Classes,

(*6*) The non-official members nominated under clause (*e*) of sub-section (*2*) may be removed by the Chairperson of the State Security Commission on any of the following grounds, namely :–

(*a*) proven incompetence ;

(*b*) proven misbehaviour or misuse or abuse of powers ;

(*c*) failure to attend three consecutive meetings of the State Security Commission without sufficient cause :

Provided that, no member shall be removed under the provisions of this clause except after giving him a reasonable opportunity of being heard;

(*d*) incapacitation by reason of mental infirmity;

(e) otherwise becoming unable to discharge his functions as a member; or

(*f*) conviction by a court of law or where charges have been framed against him by a court of law.

(*7*) The term of office of the non-official members of the State Security Commission shall be of two years. The other terms and conditions of such office shall be such as may be prescribed by the State Government.

(*8*) The State Security Commission shall exercise the powers and perform the functions as follows :–

(*a*) lay down the broad policy guidelines for the functioning of the Police Force in the State including for ensuring that the Police Force always act according to the laws of the land and the Constitution of India ;

(*b*) formulating broad principles for the performance of the preventive tasks and service oriented functions of the Police Force; and

(*c*) evaluation of the performance of the Police Force.

(*9*) The State Security Commission shall meet at least once in every quarter at such time and place and observe such procedure in regard to transact its business as the Chairperson thinks fit.

(*10*) The recommendations of the State Security Commission shall be advisory in nature.

Police Establishment Board No. 1.

22C. (*1*) The State Government shall, by notification in the *Official Gazette*, constitute for the purposes of this Act, a Board to be called the Police Establishment Board No.1.

(2) The Police Establishment Board No.1 shall consist of the following members, namely :

(*a*)	Additional Chief Secretary (Home).	...	Chairperson;
(*b*)	Director General and Inspector General of Police	...	Vice-Chairperson;
(*c*)	Director General, Anti-Corruption Bureau	...	Member;
(*d*)	Commissioner of Police, Mumbai	...	Member;
(*e*)	Additional Director General and Inspector General of Police (Establishment)	...	Member-Secretary;

Provided that, if none of the aforesaid members is from the Backward Class, then the State Government shall appoint an additional member of the rank of the Additional Director General and Inspector General of Police belonging to such Class,

Explanation.–For the purposes of this sub-section, the expression "Backward Class" means the Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Denotified Tribes (*Vimukta Jatis*), Nomadic Tribes, Special Backward Category and Other Backward Classes.

Functions of Police Establishment Board No. 1.

22D. The Police Establishment Board No. 1 shall perform the following Functions namely -

(*1*) Subject to the provisions of this Act, the Board constituted under sub-section (*1*) of section 22C may, make appropriate recommendations to the State Government regarding the service conditions of Police Officers excluding salary and allowances.

(*2*) In particular and without prejudice to the generality of the foregoing functions, the Board may perform all or any of the following functions, namely:–

(*a*) to advise and make recommendations to the State Government regarding the posting and transfer of Police Officers;

(*b*) to make appropriate recommendations to the State Government inrespect of grievances received by the said Board from Police Officers regarding their promotions, disciplinary proceedings and other service matters.

(*3*) The Board shall perform such other functions as may be assigned to the Board by the State Government, from time to time.

Explanation.–For the purposes of this section, the expression "Police Officer" means a Police Officer of and above the rank of Deputy Superintendent of Police.

Police Establishment Board No. 2

22E. (1) The State Government shall, by notification in the *Official Gazette*, constitute for the purposes of this Act, a Board to be called the Police Establishment Board No. 2.

(*2*) The Police Establishment Board No. 2 shall consist of the following members, namely:–

(*a*) Director General and Inspector General of Police	...	Chairperson ;
(*b*) Director General, Anti-Corruption Bureau	...	Member;
(*c*) Commissioner of Police, Mumbai	...	Member;
(d) Additional Director General and Inspector General of Police (Law and Order)	...	Member ;
(e) Secretary or Principal Secretary, as the case may be (Appeal and Security)	...	Member;
(f) Additional Director General and Inspector General of Police (Establishment)	...	Member-Secretary :

Provided that, if none of the aforesaid members is from the Backward Class, then the State Government shall appoint an additional member of the rank of the Additional Director General and Inspector General of Police belonging to such Class.

Explanation:– For the purposes of this sub-section, the expression "Backward Class" means the Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Denotified Tribes (*Vimukta Jatis*), Nomadic Tribes, Special Backward Category and Other Backward Classes.

Functions of Police Establishment Board No. 2.

22F. The Police Establishment Board No. 2 shall perform the following of functions, namely :–

(1) Subject to the provisions of this Act, the Board constituted under subsection (1) of section 22E may, make appropriate recommendations to the Competent Authority concerned, regarding the service conditions of Police Officers excluding salary and allowances. The Competent Authority shall

(*2*) In particular and without prejudice to the generality of the foregoing functions, the Board may perform all or any of the following functions,namely :–

(*a*) to decide posting and transfer of Police Officers;

(*b*) to make appropriate recommendations to the Competent Authority concerned, in respect of the grievances received by the Board from Police Officers regarding their promotions, disciplinary proceedings and other service matters ;

(*c*) the Board shall gurform such other functions as may be assigned to the Board by the State Government, from time to time.

(*3*) Notwithstanding anything contained in clauses (*1*) and (*2*), the State Government may, from time to time, give directions in public interest and administrative exigencies in respect of postings, transfers and disciplinary matters relating to the Police Officers and such directions shall be binding on the Board.

Explanation.– For the purposes of this section, the expression "Police Officer" means a Police Officer of and below the rank of the Police Inspector.

Police Establishment Board at Range Level.

22G. (*1*) The State Government shall, by notification in the *Official Gazette*, constitute for the purposes of this Act, a Board to be called the Police Establishment Board at Range Level.

(*2*) The Police Establishment Board at Range Level shall consist of the following members, namely:–

(*a*) Range Inspect General of Police	...	Chairperson;
(*b*) Two senior-most Superintendents of Police within the Range	...	Member;
(*c*) The Reader (Deputy Superintendent of Police), in the office of the Range Inspector General of Police	...	Member-Secretary:

Provided that, if none of the afore said members is from the Backward Class, then the State Government shall appoint an additional member of the rank of the Superintendent of Police belonging to such Class.

Explanation.–For the purposes of this sub-section, the expression "Backward Class" means the Scheduled Castes, Scheduled Tribes, De-notified Tribes (*Vimukta Jatis*), Nomadic Tribes, Special Backward Category and Other Backward Classes.

Functions of Police Establishment Board at Range Level.

22H. The Police Establishment Board at Range Level shall perform the following functions, namely :–

(*a*) The Board shall decide all transfers, postings and other service relate dmatters of Police Officers of the rank of Police Sub-Inspector to Police Inspector within the Range.

(*b*) The Board shall be authorized to make appropriate recommendations to the Police Establishment Board No. 2, regarding the postings and transfers out of the Range, of the Police Officers of the rank of Police Sub-Inspector to Police Inspector.

Explanation.–For the purposes of this section, the expression "Police Officer" means a Police Officer of the rank of Police Sub-Inspector to Police Inspector

Police Establishment Board at Commissi-oneate Level

22I. (*1*) The State Government shall, by notification in the *Official Gazette*, constitute for the purposes of this Act, a Board to be called the Police Establishment Board at Commissionerate Level.

(*2*) The Police Establishment Board at Commissionerate Level shall consist of the following members, namely :–

(*a*) Commissioner of Police	...	Chairperson ;
(*b*) Two senior-most officers in the rank of Joint Commissioner or Additional Commissioner or Deputy Commissioner of Police	...	Member;
(*c*) Deputy Commissioner of Police (Head Quarter)	...	Member-Secretary;

Provided that, if none of the aforesaid members is from the Backward Class, then the State Government shall appoint an additional member of the rank of the Deputy Commissioner of Police belonging to such Class.

Explanation.– For the purposes of this sub-section, the expression"Backward Class" means the Scheduled Castes, Scheduled Tribes, De-notified Tribes (*Vimukta Jatis*), Nomadic Tribes, Special Backward Category and Other Backward Classes,

Functions of Police Establishment Board at Commissi-oneate Level.

22J.–The Police Establishment Board at Commissionerate Level shall Police perform the following functions, namely:–

(a) The Board shall decide all transfers, postings and other service related matters of Police Officers of the rank of Police Sub-Inspector to Police Inspector within the Commissionerate.

(*b*) The Board shall be authorized to make appropriatere commendations to the Police Establishment Board No. 2 regarding the postings and transfers out of the Commissionerate, of the Police Officers of the rank of Police Sub-Inspector to Police Inspector.

Explanation.– For the purposes of this section, the expression" Police Officer" means a Police Officer of the rank of Police Sub-Inspector to Police Inspector.

Police Establishment Boards to comply rules and regulations.

22K. While performing the functions under this Act, the Police Establishment Board No. 1, Police Establishment Board No. 2, Police Establishment Board at Range Level and Police Establishment Board at and Commissionerate Level, shall comply with and follow all the provisions of law including, rules and regulations as may be in force, from time to time.

Erstwhile Police Establishment Boards cease to exist.

22L. On the constitution of the Police Establishment Board No. 1, Police Establishment Board No. 2, Police Establishment Board at Range Level and Police Establishment Board at Commissionerate Level under this Act, the erstwhile Police Establishment Boards constituted by the Home Department under the Government Resolution, dated the 15th July 2013 shall cease to exist :

Provided that, the decisions and recommendations made by the respective erstwhile Police Establishment Boards shall continue to operate as if the

same are made by the respective Police Establishment Boards constituted under this Act.

22M. Nothing contained in this Act shall affect the power of the State Government or any other Competent Authority in respect of all matters relating to disciplinary action against any Police Officer of whatsoever affected rank.

Power of State Government Not to be affected.

22N. (*1*) Any Police Personnel in the Police Force shall have a normal tenure of two years on one post or office, subject to the promotion or superannuation. The Competent Authority for the general transfer shall be as follows, namely:–

Normal tenure of Police Personnel, and Competent Authority.

Police Personnel		Competent Authority
(*a*) Officers of the Indian Police Service	...	Chief Minister;
(*b*) Maharashtra Police Service Officers of and above the rank of Deputy Superintendent of Police	...	Home Minister;
(*c*) Officers upto Police Inspector	...	(*a*) Police Establishment Board No.2. (*b*) Police Establishment Board at Range Level. (*c*) Police Establishment Board at Commissi-onerate Level:

Provided that, the State Government may transfer any Police Personnel prior to the completion of his normal tenure, if,–

(*a*) disciplinary proceedings are instituted or contemplated against the Police Personnel ; or

(*b*) the Police Personnel is convicted by a court of law; or

(*c*) there are allegations of corruption against the Police Personnel; or

(*d*) the Police Personnel is otherwise incapacitated from discharging his responsibility; or

(*e*) the Police Personnel is guilty of dereliction of duty,

(*2*) In addition to the grounds mentioned in sub-section (*1*), in exceptional cases, in public interest and on account of administrative exigencies, the Competent Authority shall make mid-term transfer of any Police Personnel of the Police Force :

Provided that, the Competent Authority may, by general or special order, delegate its powers under this sub-section to any of its subordinate authority.

Explanation.– For the purposes of this sub-section, the expression "Competent Authority" shall mean :–

Police Personnel		Competent Authority
(*a*) Officers of the Indian Police Service	...	Chief Minister;

(*b*) Maharashtra Police Service Oficers of and above the rank of Police Sub-Inspector ... Home Minister;

(*c*) Police Personnel upto the rank of Assistant Police Sub-Inspector ... Director General and Inspector General of Police.

Separation of Investigation Police from Law and Order Police.

22O.(*1*) The crime branch or local crime branch and detection or investigation cells in each police station shall concentrate on investigation of crimes exclusively and shall not be entrusted with law and order, security and other duties, ordinarily.

(*2*) The Unit Commanders shall ensure the co-ordination between the investigation or detection wing and the law and order and other wings of each Unit.

State Police Complaints Authority.

22P. (*1*) The State Government shall, by notification in the *Official Gazette*, constitute for the purposes of this Act, an Authority to be called the State Police Complaints Authority.

(*2*) The State Police Complaints Authority shall consist of the following members, namely :

(*a*) A retired High Court Judge . ... Chairperson ;

(*b*) A Police Officer superannuated in the rank not below the rank of Special Inspector General of Police ... Member;

(*c*) A person of eminence from the civil society ... Member;

(*d*) A retired officer not below the rank of Secretary to the State Government ... Member;

(*e*) Officer not below the rank of Additional Director General and Inspector General of Police ... Member- ... Secretary.

(*3*) On the constitution of the State Police Complaints Authority under this Act, the erstwhile State Police Complaints Authority constituted by the Home Department under the Government Resolution, dated the 15th July 2013 shall cease to exist :

Provided that, the complaints and inquiries pending before the erstwhile State Police Complaints Authority shall continue to operate as if such complaints or inquiries are pending with the State Police Complaints Authority constituted under this Act and the recommendations made by the erstwhile State Police Complaints Authority shall continue to operate as if the same are made by the State Police Complaints Authority constituted under this Act.

(*4*) The Chairperson of the State Police Complaints Authority shall be chosen by the State Government out of a panel of names proposed by the Chief Justice of the High Court.Powers and

Powers and functions of State Police Complaints Authority.

22Q. (*1*) The State Police Complaints Authority shall exercise the powers and and perform the functions as follows :–

(*a*) inquire *suo-moto* or on a complaint against Police Officers presented to it by,–

(*i*) a victim or any member of his family or any other person on his behalf;

(*ii*) the National or State Human Rights Commission; and

(*iii*) the police,

into the complaint of, –

(*i*) death in police custody;

45 of 1860. (*ii*) grievous hurt as defined under section 320 of the Indian Penal Code;

(*iii*) rape or attempt to commit rape ;

(*iv*) arrest or detention without following the prescribed procedure ;

(*v*) corruption;

(*vi*) extortion ;

(*vii*) land or house grabbing; and

(*viii*) any other matter involving serious violation of any provision of law or abuse of lawful authority;

(*b*) require any person to furnish information on such points or matters as in the opinion of the authority may be useful for or relevant to the subject matter of inquiry.

(*2*) The members of the State Police Complaints Authority shall work forthe Authority on a whole time basis. The salary or honorarium and other allowances payable to, and the other terms and conditions of service of the non-official members of the State Police Complaints Authority shall be such as may be prescribed by the State Government.

(*3*) The term of office of a member of the State Police Complaints Authority shall be of three years.

(*4*) The State Police Complaints Authority shall, while inquiring into any of the matters referred to in sub-section (*1*) have all the powers of a civil court while trying a civil suit under the Code of Civil Procedure, 1908, in respect of the following matters :– 5 of 1908.

(*a*) summoning and enforcing the attendance of witnesses and examining them on oath ;

(*b*) requiring the discovery and production of any document;

(*c*) receiving evidence on affidavits ;

(*d*) requisitioning any public record or copy thereof from any court or office ;

(*e*) issuing Commissions for the examination of witnesses or documents; and

(*f*) such other matters as may be prescribed by the State Government.

(*5*) The State Police Complaints Authority shall have the power to require any person, subject to legal privilege to furnish information on such points or matters as, in the opinion of the State Police Complaints Authority, maybe useful for, or relevant to, the subject matter of the inquiry, and any person so required shall be deemed to be legally bound to furnish such information within the meaning of' sections 176 and 177 of the Indian Penal Code. 45 of 1860.

(*6*) Notwithstanding anything contained in this Act, the State Police Complaints Authority shall be deemed to be a civil court, and when any offence as defined in section 175, 178, 179, 180 or 228 of the Indian Penal Code is committed in view of or in the presence of the Authority, the Authority may cause the offender to be detained in custody and may, at any time before the rising of the Authority on the same day, take cognizance of the offence and, after giving the offender a reasonable opportunity of showing cause why he should not be punished under this section, sentence the offender to fine not exceeding two hundred rupees and, in default of payment of fine, to simple imprisonment for a term which may extend toone month, unless such fine be sooner paid. If the State Police Complaints Authority in any case considers that a person accused of any of the offences referred to in section 345 of the Code of Criminal Procedure, 1973, and committed in its view or presence should be imprisoned otherwise than in default of payment of fine, or that a fine exceeding two hundred rupees should be imposed upon him, or such State Police Complaints Authority is,for any other reason, of opinion that the case should not be disposed of under section 345 of the Code of Criminal Procedure, 1973, such State Police Complaints Authority, after recording the facts constituting the offence and the statement of the accused as herein before provided, mayforward the case to a Magistrate having jurisdiction to try the same, and may require security to be given for the appearance of such person before such Magistrate, or if sufficient security is not given shall forward such person in custody to such Magistrate. The Magistrate to whom any suchcase is forwarded shall proceed to deal with, as far as may be, as if it were instituted on a police report,

45 of 1860.

2 of 1974..

2 of 1974..

(*7*) Every proceeding before the State Police Complaints Authority shall be deemed to be a judicial proceeding within the meaning of sections 193 and 228, and for the purpose of section 196 of the Indian Penal Code, the State Police Complaints Authority shall be deemed to be a civil court for all the purposes of section 195 and Chapter XXVI of the Code of Criminal of Procedure, 1973.

45 of 1860.

2 of 1974.

(*8*) The State Police Complaints Authority shall have the power to advise the State Government on measures to ensure protection of witnesses, victims and their families who might face any threat or harassment for making the complaini or for furnishing evidence.

(*9*) Any member of the State Police Complaints Authority as may be authorized by the Chairperson in writing may visit any police station, lockup, or any other place of detention used by the police and, if he thinks fit, he may be accompanied by a Police Officer,

(*10*) The State Police Complaints Authority may, for the purpose of field inquiry direct any person as it deems fit to inquire into the subject matter of inquiry and submit a report to the Authority.

Report to be submitted to State Government.

22R. (*1*) The State Police Complaints Authority shall, after completing the inquiry, submit a report to the State Government within such time as may be prescribed by the State Government.

(*2*) On receipt of the report from the State Police Complaints Authority, the State Government shall take any of the following steps :–

(*a*) The State Government shall accept the report and act on the same unless the State Government exercises power of rejecting the report as specified in sub-section (*3*).

(*b*) Troat the same as a preliminary inquiry for the purpose of instituting disciplinary proceedings and theroafter the State Government or the Competent Authority, as the case may bo, shall direct institution of disciplinary proceedings against the delinquent Police Officer.

(*c*) If the report of the State Police Complaints Authority discloses a prima facie case of commission of a cognizable offence, the State Government shall forward the same to the concerned Police Station and there upon the same may be recorded as First Information Report under section 154 of the Code of Criminal Procedure, 1973. 2 of 1974.

(*3*) Not withstanding anything contained in this Act, the State Government may reject the report of the State Police Complaints Authority in exceptional cases for reasons to be recorded in writing.

(*4*) In the event of the State Government rejecting the report of the State Police Complaints Authority, it may require the State Police Complaints Authority to hold further inquiry in the matter and submit a fresh report in that behalf.

Explanation .– For the purposes of section 22Q and this section, the expression "Police Officer" means the Police Officer of the rank of Deputy Superintendent of Police or Assistant Commissioner of Police and above.

Division Level Police Complaints Authority.

22S. (*1*) The State Government shall, by notification in the *Official Gazette*, constitute for the purposes of this Act, an Authority to be called the Division Level Police Complaints Authority.

(*2*) The Division Level Police Complaints Authority shall consist of the following members, namely :–

(*a*) A retired Principal District Judge	...	Chairperson ;
(*b*) A Police Officer superannuated not below the rank of Superintendent of Police	...	Member;
(*c*) Deputy Commissioner of Police (Headquarter)	...	Member;
(*d*) A person of eminence from the civil society	...	Member;
(*e*) An officer of the rank of Deputy Superintendent of Police or equivalent	... ...	Member-Secretary.

(*3*) On constitution of the Division Level Police Complaints Authority under sub-section (1), the erstwhile District Police Complaints Authority constituted by the Home Department under the Government Resolution, dated the 15th July 2013 shall cease to exist.

(*4*) The provisions of sections 22P, 220 and 22R regarding the continuance of complaints or inquiries and recommendations, appointment of Chairpersons, powers and functions of the State Police Complaints Authority and submission of its report the State Government, respectively, shall, *mutatis mutandis*, apply to the Division Level Police Complaints Authority.

Prosecution for false complaint against Police Officer.

22T. (*1*) Notwithstanding anything contained in this Act, whoever makes any false or frivolous complaint against Police Officer under this Chapter, for false shall, on conviction, be punished with an imprisonment of either description of a term which may extend to two years or with fine or with both and if such proceeding be instituted on a false charge of an offence punishable with death, imprisonment for life or imprisonment for seven years or upwards, shall be punishable with imprisonment of either description for a term which may extend to seven years, and shall also be liable to fine.

(*2*) For taking cognizance of an offence under sub-section (*1*) by the court,the provisions of section 195 of the Code of Criminal Procedure, 1973 shall, of *mutatis mutandis*, apply. 2 of 1974.

(*3*) In case of conviction of a person for having made a false or frivolous complaint under this Act, such person shall be liable to pay to the concerned Police Officer against whom he has made the felse or frivolous complaint, in addition to the legal expenses for contesting the case, a compensation which the Court trying the case under sub-section (*2*) may determine.

(*4*) Nothing contained in this section shall apply in case of complaints made in good faith.

Explanation.– For the purposes of this section, the expression goodfaith" shall have the same meaning assigned to it in section 52 of the of Indian Penal Code.". 46 of 1860.

Repeal of Mah. Ord. VIII of 2014 and saving.

5. (*1*) The Maharashtra Police (Amendment and Continuance) Ordinance, 2014, is hereby repealed. Mah. ord. VIII of 2014.

(*2*) Notwithstanding such repeal, anything done or any action taken (including any notification or order issued) under the corresponding provisions of the principal Act, as amended by the said Ordinance, shall be deemed to have been done, taken or issued, as the case may be, under the corresponding provisions of the principal Act, as amended by this Act.

Power to remove difficulty

6. (*1*) If any difficulty arises in giving effect to the provisions of the principal Act, as amended by this Act, the State Government may, by order published in the *Official Gazette*, give such directions, not inconsistent with the provisions of this Act, as may appear to it to be necessary or expedient for the purpose of removing the difficulty:

Provided that, no such order shall be made after the expiry of the period of two years from the date of commencement of this Act.

(*2*) Every order made under sub-section (*1*) shall be laid, as soon as may be, after it is made, before each House of the State Legislature..

ON BEHALF OF GOVERNMENT PRINTING, STATIONERY AND PUBLICATION, PRINTED AND PUBLISHED BY SHRI PARSHURAM JAGANNATH GOSAVI, PRINTED AT GOVERNMENT CENTRAL PRESS, 21-A, NETAJI SUBHASH ROAD, CHARNI ROAD, MUMBAI 400 004 AND PUBLISHED AT DIRECTORATE OF GOVERNMENT PRINTING, STATIONERY AND PUBLICATION, 21-A, NETAJI SUBHASH ROAD, CHARNI ROAD, MUMBAI 400 004, EDITOR : SHRI PARSHURAM JAGANNATH GOSAVI.